T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE VATANDAŞLIĞIN İNŞASI: ÜLKÜ DERGİSİ

Kübra GENÇ

(Doktora Tezi)

İstanbul, 2025

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE VATANDAŞLIĞIN İNŞASI: ÜLKÜ DERGİSİ

THE CONSTRUCTION OF CITIZENSHIP IN THE REPUBLIC PERIOD: THE ÜLKÜ JOURNAL

Kübra GENÇ

(Doktora Tezi)

Danışman

Doç. Dr. Zafer İBRAHİMOĞLU

İstanbul, 2025

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2025

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

15/01/2025

Kübra GENÇ

ÖZGEÇMİŞ

2004-2008	Açık Öğretim Lisesi
2011- 2015	Sakarya Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans programı
2014-2018	Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Programı
2015 -2018	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı
2018- 2025	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Doktora Programı

ONAY

Kübra GENÇ tarafından hazırlanan "Cumhuriyet Dönemi'nde Vatandaşlığın İnşası: Ülkü Dergisi" konulu bu çalışma, 15/01/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda aşağıdaki jüri üyeleri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	**İmza**
TEZ DANIŞMANI	**Doç. Dr. Zafer İBRAHİMOĞLU**	
JÜRİ ÜYESİ	**Doç. Dr. Gül TUNCEL**	
JÜRİ ÜYESİ	**Doç. Dr. Hülya ÇELİK**	
JÜRİ ÜYESİ	**Doç. Dr. Ahmet KATILMIŞ**	
JÜRİ ÜYESİ	**Doç. Dr. Genç Osman İLHAN**	

ÖN SÖZ

Bu çalışma uzunca süren, zahmetli bir mücadelenin semeresidir. Kendimle, hayatla ve gerçeklerimle olan bu mücadelem çok yorucuydu. Bu yolculukta uykusuzluk, tükenmişlik çoğu zaman da umutsuzlar yaşadım. Yazma derdinin derin ve karanlık dehlizlerinde kayboldum. Zaman zaman yeise kapıldım, vazgeçmek, bırakmak istedim. Tezim için yazılarını okuduğum çoktan rahmetli olmuş insanlarla münazaralar, münakaşalar ettim. Klavye, monitör ve sandalye üçgeninde çok fazla gözyaşı döktüm. Ama etrafımdaki hayat hiç durmadı. Her düştüğümde çevremdeki güzel ve iyi insanlara, hayvanlara ve eşyalara çevirdim başımı. Kendimi motive etmeyi her düşüşümde tekrar tekrar öğrendim. Nihayet böylesine meşakkatli bir sürecin sonuna erdim. Fikirlerimi, benliğimi ve bütün kabiliyetimi ortaya koyarak sonuna geldiğim bu çalışma, benim kendime karşı kazandığım bir zaferdir.

Bu meşakkatli serüvende çok fazla kişiden yardım, sevgi ve alaka gördüm. İsimlerini burada zikretmeyi değil kendime saklamayı seçiyorum. Üzerimde hakkı olduğunu, bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sağladığını düşünen herkese, fikirleri, güler yüzleri ile desteklerini esirgemeyen danışmanıma, izleme komitem ve savunma jürimde yer alan kıymetli hocalarıma can-ı gönülden teşekkür ederim. Bir teşekkürü de Kübra'ya ediyorum. Gelecek kaygısının uyku uyutmadığı gecelerde gösterdiği dirayet için.

Çalışmamı, her ne kadar onlar için bir fark yaratmayacak olsa da dünyanın her yerinde zulme uğrayan mazlumlara, 6 Şubat depremlerinde kaybettiklerimize, 6 Şubat depremlerinde kaybettiklerinin ardından hayata tutunmaya çalışanlara, çiçekten, kediden, kuştan merhametli bir nazarı esirgemeyenlere, her türlü zorluğa rağmen insanca yaşamaya çabalayanlara, karanlık zamanlarda doğrunun yanında yer alanlara ve son olarak da başkasının mutluluğuna temiz bir kalp ile ortak olanlara ithaf ediyorum.

Kübra GENÇ

Mart 2025

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi'nde Vatandaşlığın İnşası: Ülkü Dergisi

Kübra GENÇ

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Zafer İBRAHİMOĞLU

2025, xi + 173 sayfa

Bu araştırma Türkiye'de mevcut vatandaşlık anlayışının geleneğine dair tartışmalara dayanmaktadır. Araştırma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modern vatandaşın inşa sürecini, dönemin siyasileri, sanatkarları ve önde gelen kanaat önderleri tarafından desteklenen, güçlü ve yaygın bir yazılı basın aracı olan *Ülkü Dergisi* kapsamında ortaya koymaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde vatandaşlığın inşa sürecinin ele alındığı bu araştırmada "Osmanlı sonrası yeni Türk vatandaşının kimliği nedir? sorusu Ülkü Dergisi kapsamında cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel çalışma deseni benimsenmiş ve bu kapsamda *Ülkü Dergisi'ni*n 1933-1950 yıllarını kapsayan 272 sayısı doküman analizi ile incelenmiştir. Veri toplama süreci boyunca vatandaşlık anlayışı, vatandaşlık eğitimi, vatandaş, yurttaş, görev ve sorumluluklar vb. gibi vatandaş kavramına işaret eden söylemlere odaklanılmıştır. Veri toplama süreci uzun okuma-anlama etkinlikleri ve doküman analizi ile tamamlanmıştır. Verilerin yorumlanması aşamasında betimsel analiz prensipleri takip edilmiş ve veriler betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda; *Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik, Dogmatizme Karşı Yüceltilen Pozitivizm, Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm, Özcülük* ve *Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı* olmak üzere beş ana tema ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan temalar, Cumhuriyet Dönemi modern vatandaş kimliğinin inşa sürecinin farklı noktalarını ve modern vatandaşların temel özellik, karakter ve anlayışlarını yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Vatandaşlık Eğitimi, Modern Türk Vatandaşı, Ülkü Dergisi, Cumhuriyet Dönemi

ABSTRACT

The Construction Of Citizenship In The Republic Period: Ülkü Journal

This research is based on discussions on Turkey's traditional understanding of citizenship. The research reveals the construction process of the modern citizen in the Early Republican Period within the scope of *Ülkü Journal*, a powerful and widespread written press tool supported by the period's politicians, artists, and leading opinion leaders. In this research, which addresses the construction process of citizenship in the Republican Period, the question "What is the identity of the new Turkish citizen after the Ottoman Empire?" was tried to be answered within the scope of Ülkü Journal. A qualitative study design was adopted in the research, and in this context, 272 issues of Ülkü Journal covering the years 1933-1950 were examined through document analysis. During the data collection process, discourses indicating the concept of citizen, such as understanding citizenship, citizenship education, citizen, citizen, duties and responsibilities, etc., were focused on. The data collection was completed with long reading comprehension activities and document analysis. In the data interpretation phase, the *'Descriptive Analysis'* principles were followed and analyzed using *descriptive analysis*. As a result of the research, five main themes emerged: *Individualism versus Communitarianism, Dogmatism versus Exalted Positivism, Old versus Exalted Modernism, Essentialism, and the Ideal Citizen of the Republic.* The emerging themes reflect different points in constructing the modern citizen identity in the Republican era and the essential characteristics, characters, and understandings of modern citizens.

Key Words: Citizenship, Citizenship Education, Modern Turkish Citizen, Ülkü Journal, Republican Era

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK BEYANI ..... **ii**

ÖZGEÇMİŞ ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **ix**

1. BÖLÜM: GİRİŞ **1**

1.1. Problem Durumu 1

1.2. Araştırmanın Amacı 1

1.3. Araştırmanın Önemi 7

2. BÖLÜM: KURAMSAL/KAVRAMSAL ÇERÇEVE **9**

2.1. Vatandaşlık Kavramının Tarihsel Temelleri 9

2.1.1. Geleneksel Vatandaşlık Kavramı ve Tarihsel Dönüşümü 10

2.1.2. Ulus Devlet ve Vatandaşlık 12

2.2. Vatandaşlığın Boyutları 14

2.2.1. Cumhuriyetçi Vatandaşlık 15

2.2.2. Liberal Vatandaşlık 19

2.3. Vatandaşlık Eğitimi 21

2.3.1. Osmanlı'da Vatandaşlık Eğitimi ve Gelişimi 22

2.3.1.1.Tanzimat ve Islahat Fermanlarının Vatandaşlık Eğitimine Etkisi 25

2.3.1.2. Kanun-I Esasi (1876) 29

2.3.4. II. Meşrutiyet (1908) ve Osmanlı Milleti Söylemi 29
2.3.5. Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Eğitimi (1923-1950)..... 31
2.3.6. Çok Partili Dönem ve Sonrasında Vatandaşlık Eğitimi (1950-1980) 33
2.3.7. 1980 Sonrası: Darbe, Milliyetçi Vurgular ve Avrupa Birliği Süreci..... 34
2.4. Halkevleri ve Ülkü Dergisi..... 37
2.4.1. Halkevleri 37
2.4.2. Ülkü Dergisi 44
2.5. Vatandaşlık Eğitiminde İnformal Bir Araç: Ülkü Dergisi..... 48
2.6. İlgili Araştırmalar 52
3. BÖLÜM: YÖNTEM 59
3.1. Araştırmanın Deseni..... 59
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu..... 60
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Veri Toplama Süreci 61
3.3.1. Doküman İncelemesi Tekniği..... 61
3.3.2. Veri Toplama Süreci..... 62
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması 65
3.4.1. Betimsel Analiz 65
3.5. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik..... 67
3.6. Araştırmada Etik..... 68
4. BÖLÜM: BULGULAR 70
4.1. Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik..... 70
4.2. Dogmatizme Karşı Yüceltilen Pozitivizm..... 74
4.3. Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm..... 85
4.4. Özcülük..... 97

4.4.1. Milli Dil 98
4.4.2. Milli Tarih 102
4.4.3. Milli Sanat 106
4.5. Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı 111
4.5.1. Türk Milliyetçiliği 112
4.5.2. Asker Vatandaş 117
4.5.3. Sorumlu Vatandaş 122
5. BÖLÜM: SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER 131
5.1. Sonuç ve Tartışma 131
5.1.1. Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik Temasına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma 131
5.1.2. Dogmatizme Karşı Yüceltilen Pozitivizm Temasına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma 133
5.1.3. Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm Temasına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma 135
5.1.4. Özcülük Temasına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma 138
5.1.5. Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı Temasına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma 143
5.2. Öneriler 150
5.2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler 150
6. KAYNAKÇA 152
EKLER 166

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Vatandaşlık, birey ve devlet arasındaki ilişkileri tanzim eden, karşılıklı hak ve sorumlulukları düzenleyen hukuki bağ olarak tanımlanabilir. Vatandaşlık, devlete karşı bireyin konumlandığı noktayı ve devletin de birey üzerinde sahip olduğu yetkileri tanımlayan bir kavramdır. Birey ve ilişik olduğu devlet arasındaki ilişkiyi yasal bir temelde karşılıklı olarak tanımlayan vatandaşlık, aynı zamanda birey ve devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen süreçler tamamıdır (Aybay, 2001).

Vatandaşlık olgusuna ve vatandaşın ne olduğuna dair tartışmalar, antik Yunan'dan günümüze değin devam etmiştir. Uzun yıllar devam eden tartışmaların merkezinde vatandaşlık ya da yurttaşlığın ne olduğu üzerine yapılan tartışmalar yer almaktadır. Siyaset felsefesi bünyesinde üzerinde durulan konulardan biri olan yurttaşlık kavramı, tarihsel süreç içerisinde ideal devlet ve ideal toplum kuram tartışmalarının konusu olarak kendisine yer bulmuş ve yaşanan kuramsal tartışmalar ile yurttaşlık kavramı temellendirilmeye çalışılmıştır (Üstel, 2016). Tarihsel süreç içinde kaçınılmaz bir durum olan değişim ve dönüşümden vatandaşlık olgusu da payına düşeni almıştır. Vatandaşlık kavramı, yıllar içerisinde kapsamı ve içeriği açısından başladığı noktadan çok farklı bir boyuta sahip hale gelmiştir. Günümüzde ise küresel bir köy halini alan modern dünyanın sınırları ile vatandaşlık kavramının sahip olduğu sınırlar yer, yön ve eksen sebebiyle uyuşmazlıklar içerisindedir (McLuhan ve Powers, 2001).

Günümüzde çok farklı vatandaşlık tanımlamaları mevcuttur. Özellikle McLuhan'ın küresel köy olarak ifade ettiği günümüz dünyasında, küresel vatandaşlık tartışılmakta ve küresel vatandaşlığın ne olduğu üzerine yapılan çalışmalar ve tanımlamalar güncelliğini koruyan bir konu olarak görülmektedir. (McLuhan ve Powers, 2001). Vatandaşlık teorisyenleri çokça tartışılan vatandaşlığı siyasal olarak liberal-bireyci, cumhuriyetçi-cemaatçi gibi ekollere ayırmaktadır (Heater, 2007). Liberal anlayış bireyin özgürlüklerinin gözetildiği, merkeze bireyin konulduğu cumhuriyetçi anlayış ise toplumun (Osler ve Starkey, 2005), toplumun devamlılığının ve sağlığının merkeze alındığı ekoller olarak literatürde belirtilmektedir (Durgun, 2010; Kadıoğlu 2012; Uçman, 2018).

Dünya literatüründe devam eden tartışmalara paralel olarak Türkiye'de de vatandaşlık kavramı ele alınmış, kavramın tanımı ve kapsamı sürekli bir tartışma konusu olmuştur.

Özellikle toplumsal düzeyde yaşanan değişimler ve dalgalanmalar bu durumun temel nedenidir. Vatandaşlık kavramına dair gerçekleştirilen kuramsal tartışmalar çokkültürlülük, anayasal vatandaşlık ve kültürel kimlik gibi konuların etrafında şekillenmektedir. (Keyman ve İçduygu, 2009).

Vatandaşın ne olduğu öteden beri hep tartışılmış ama üzerinde toplumsal bir mutabakat sağlanamamıştır. Bunun nedeni toplumların öteden beri getirdiği kültürel kodları ve içinde bulundukları dönemsel şartlardır. Zamanla değişen dünya ve ülkeler, vatandaş kavramını farklı yorumlamaya ve çağın gerektirdiği yeniliklere cevap vermeye çalışmıştır. Vatandaşlık kavramı üzerinde yapılan tartışmaların nedeni çoğu zaman vatandaşlıkla ilgili yapılan tanımlarda farklı boyutların üzerinde durulmasıdır. Vatandaşlık kavramı tanımlarında bazen siyasi boyut öne çıkarılırken bazen de iyi vatandaştan beklenen özellikler öne çıkarılmaktadır (Üstel, 2016). Marshall'a (2000) göre vatandaşlık 3 aşamada gelişim göstermiştir. 18.yüzyılda medeni hakları,19.yüzyılda siyasal hakları ve son olarak 20.yüzyılda ekonomik ve sosyal hakları kapsayan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Vatandaşlık kavramının bu anlamsal dönüşümü Fransız Devrimi ve onun bir sonucu olan ulus-devlet anlayışı ile devam etmiştir. Aristo'ya kadar dayanan cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışına getirilen eleştirilerin sonucunda 17.ve 18. yy.'larda gelişip 19.ve 20. yy.' da güçlenen liberal vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır (Heater, 2007).

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında görülen en temel söylem, vatandaşlığın statü değil zihniyet olarak yer edinen uygulamalarla kurulan ilişkisidir. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında, liberal vatandaşlık anlayışından farklı bir birey anlayışı esastır. Buna göre bireyler toplumdan önce gelmez. Bireyler kimliklerini bir toplum içerisinde kazanır ve yaş aldıkça sorumluluklar ile donanırlar. Bireyin kendine atfedilen en önemli sorumluluk ise vatandaş olup rollerini üstlenmesidir. Bunun yanında bireyin zamanı, kaynakları bazen hayatı dahi talep edilebilir. Çünkü topluluğun devamı bireyin kendisinden talep edilenleri yerine getirmesi ile güvence altına alınmış olur. Dolayısıyla cumhuriyetçi vatandaşlık yaklaşımının en temel vurgusu bir siyasal topluluğun üyesi olarak ortak sorumlulukları taşımaktır (Uçman, 2018). Liberal vatandaşlık yaklaşımında statü, temel kaynak ve dayanaktır. Bireylerin statüleri sivil hukuk ile korunarak hem devletin hem de diğer bireylerin keyfiliğinden kaçınılmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışta birey özerk ve diğer bireyin özgürlük sahasına kadar özgürdür. Tüm sorumluluk ve vazifeler bireyin özgürlüğü

kapsamında değerlendirilir ve tamamı bireyin inisiyatifi ile gerçekleşir. Kamusal katılım, siyasal eylem gibi etkinliklerin tamamı bireyin kendi seçimidir (Oldfield, 2012).

Vatandaşlık kavramı en genel tanımlama ile birey ve devlet arasındaki hukuki süreçleri ifade etmektedir (Aybay, 2001). Devlet ve vatandaş arasında karşılıklık olarak ilerleyen süreçlerin eğitim faaliyet ve etkinlikleri boyutunda ise vatandaşlık eğitimi işe koşulmaktadır. Yetiştirilmek istenen vatandaş profilinin ortaya koyulması vatandaşlık eğitimi ile sağlanmaktadır. Vatandaşlık eğitimi; kişinin yurttaş olmak kaydı ile kazandığı hukuki statü ve buna bağlı olarak elde ettiği hak ve yükümlülüklere haiz olması ve yine bu statüye bağlı olarak toplum içindeki rollerini bilip bu rolleri yeri getirmesidir. Salt bilgi aktarımından ziyade bireyin toplum içinde yurttaşlık bilinci kazanma süreci olan vatandaşlık eğitimi aynı zamanda bireylerin ülkenin kurum ve siyasi yapılarına adaptasyonunu sağlayan hedefler içermektedir (Çelik, 2009).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından devam eden çalışmalar gerek Osmanlı'dan kalan tebaa anlayışının bir an önce terkedilmesi gerekse modern Türkiye'nin inşa edilmesi arzusu ile yürütülmüştür. 1945 yılındaki ilk çok partili seçimler ile çok partili hayata geçişe kadar toplumun homojenleştirilmesi ve modernleşmesi adına çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bahsi geçen yıllar arasında gerçekleştirilen yeniliklerin, devrimlerin ve özellikle yapılan devrimlerin gerekliliğinin halka anlatılmasına ihtiyaç duyulmaktaydı (Oral, 2016). Türk modernleşmesinin öncü faaliyetlerinden biri olarak 1 Kasım 1928'de Harf İnkılabı gerçekleştirilmiş ve Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Harf İnkılabının uygulanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden birisi ise 1 Ocak 1929 yılında Millet Mekteplerinin açılması olmuştur. Harf İnkılabının toplum nezdinde yaygınlaştırılması, halkın okuma ve yazma oranının artırılması Millet Mekteplerinin açılmasına sebep olan temel faktörlerdir (Avcı, 2013).

1932'de kurulan Halkevleri, Millet Mektepleri gibi halkın eğitimi konusunda gerçekleştirilen bir diğer adımdır. Cumhuriyet'in 1923 yılında ilan edilmesinin ardından, gerçekleştirilen inkılapların halkta karşılık bulması ve inkılapların halk tarafından benimsenmesi noktasında bir halk eğitimi gerekliliği ortaya çıkmaktaydı. Bu noktada rejimin siyasi yapısının yanında halkın sosyal ve kültürel durumu da göz önüne alınarak bir halk eğitim kurumu olarak 1932 yılınca Halkevleri kurulmuştur (Özer, 2020). Cumhuriyet'in

ilanından sonra başlayan modernleşme atılımları, kültürlenme hareketi ve inkılapların halka ulaştırılmasında Halkevleri bir lokomotif olarak görülmekteydi (Oral, 2016). Halkevleri ile aynı yıl kurulan TTK ve TDK yine aynı köklü adımlardan birer tanesidir. Kültürlenme hareketinin pratik yürütücüsü olarak tanımlanan Halkevlerinin temel misyonu ise halka inkılapları aktarmak ve halkı aydınlatmaktır (Ülkü/1, 1933). Yapılan konferanslar ve çeşitli yayınlar yoluyla halka ulaşmak Halkevlerinin en temel hedefiydi. Böylece Şubat 1933 yılında Ülkü Dergisi yayın hayatına başladı. Dergi Ankara Halkevleri tarafından çıkarılmaktaydı. CHF Genel Sekreteri Recep Peker 1936 yılına kadar dergisinin yürütülmesinden sorumlu kişiydi. Bu noktada derginin CHF dergisi olarak addedilmemesi imkânsız görülmektedir. Dergi istenen özelliklere sahip vatandaşın yetiştirilmesi konusunda değişim ve dönüşüm için bir araç olarak görülmekteydi.

Ülkü Dergisi yıllar içinde değişen editörleri ile farklı yapılara sahip olsa da temel hedefi ve misyonu halkın aydınlatılması ve devrimlerin anlatılmasıydı. Derginin aydın kesimden sahip olduğu yazıcı kadroları bu misyon doğrultusunda çalışmalarını sürdürmekteydi. Ülkü Dergisi'nin toplamda 272 sayısı aylık, ayda iki kere gibi farklı zaman aralıklarıyla çıkarılmış olup, 1950'ye kadar yayın hayatına devam etmesiyle "kültür okulu" olarak ifade edilen çok sayıdaki Halkevleri dergisinden en uzun süre devam edeni olmuştur (Gümüşoğlu, 2005).

Cumhuriyet'in ilanından itibaren sistematik olarak gerçekleştirilen yenileşme hareketleri modern Türkiye amacına doğru atılmış büyük ve önemli adımlardır. İnkılaplar, yeni kurulan devlet kurumları, halk eğitimi için açılan halkevleri bu adımlardan birer tanesidir (Özer, 2020). Cumhuriyeti ilan eden kadrolar tam bir değişim ve dönüşüm arzusu ile yurttaşlarına modern Türkiye fikrini ulaştırma gayreti içinde olmuştur. Cumhuriyet'in ilanı akabinde gerçekleştirilen inkılaplar, modern Türkiye ve buna bağlı olarak modern Türk vatandaşının yetiştirilebilmesi için makul bir zemin hazırlamıştı. Bütün enstrümanların işe koşulduğu bütüncül bir dönüşüm planının varlığı modern yurttaşın inşası için kolaylaştırıcılık sağlayan bir etken olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra arzulanan dönüşümün ekseni, büyüklüğü ve keskinliği ise yurttaş yetiştirme projesinin zor yanı olarak ifade edilebilir (Ülkü/1, 1933, sf. 8,).

Yeni yurttaş yetiştirme projesi kapsamında vatandaşlık eğitimi hem formal hem informal yollarla vatandaşa aktarılmıştır. Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi kapsamında işe

koşulan çeşitli araçlar söz konusuydu. Bu araçlar dönemin koşulları ve toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde kullanılmaktadır. Modern Türkiye için başlatılan kültürel devrimin bir parçası olan yazılı basının kullanımı bir değişim/dönüşüm aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Ülkü Dergisi dönemin kadrolarının istendik yönlü uygulamaları için net bir örnektir (Gümüşoğlu, 2005). Derginin önem verdiği konu başlıklarından, güncel olaylara yaklaşım tarzından ve hatta dönemin siyasi atmosferinden belli bir yurttaş yetiştirme amacına sahip olduğu görülebilmektedir. Bu araştırma ile Ülkü Dergisi'nin vatandaşlık anlayışına dair söylem ve ifadeleri, vatandaşlık eğitimi kapsamında analiz edilmiş ve Ülkü Dergisi'nin bu amaca nasıl hizmet ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şubat 1933 ile Ağustos 1950 yılları arasında toplamda 272 sayı olarak yayınlanan Ülkü Dergisi Ankara Halkevleri tarafından çıkarılmaktaydı. CHF'nin ilkelerine uymayan yazılara dergide yer verilmeyeceği Halkevlerine gönderilen talimatlarla belirtilmiş olup dönemin CHF genel sekreteri Recep Peker ise 1936 yılına kadar derginin yürütülmesinden sorumluydu. Derginin misyonu en genel ifade ile kültürel olarak Türk folklorunun yeniden yeşertilmesi ve kültürel bir dönüşümün başlatılması, siyasi olarak ise cumhuriyetçi kimliğin vatanın en ücra köşelerine kadar ulaştırılmasıydı (Karpat, 2019). Bu noktada derginin, dönemin yöneticileri tarafından bir vatandaşlık eğitimi aracı olarak kullanılmasından söz edilebilir.

'Cumhuriyet Dönemi'nde Vatandaşlığın İnşası: Ülkü Dergisi' adlı çalışmanın odak noktası olan vatandaş kavramı, vatandaşlık teorisyenlerinin birey-devlet ilişkisini tanımlamak üzere kullandıkları bir kavramdır. Vatandaşlık anlayışı bugünü ve yarını olan bir olgudur. Bugün özelinde benimsenen vatandaşlık anlayışı sıklıkla tartışmalara konu olsa da mevcut vatandaşlık anlayışının Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen inşa süreci ile ilgili çalışmalar sınırlılık göstermektedir. Üstel, 'Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi' 2016 ve Gürses, 'Türkiye'de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm' 2010, çalışmalarında 2. Meşrutiyet ve 1930'lu yıllardan 2000'li yıllara kadar olan süreçleri incelemektedir. Her iki çalışma da vatandaşlık eğitimini ders kitapları ve müfredatlar temelinde ele almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaya veri olan dergi, dönemin resmî belgeleri dışında politik, sosyal ve kültürel unsurlar ile vatandaşlık inşasına yönelik söylemlere sahip olması sebebiyle resmi müfredat dışında vatandaşlık inşasının nasıl gerçekleştirildiğine dair

önem arz etmektedir. Gümüşoğlu, 'Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum' 2005, Oral, 'Kemalist Cumhuriyetin İnşası' 2016, Kızılkaya, 'Kadro ve Ülkü Dergileri Bağlamında Atatürkçü Milliyetçiliğin İki Yorumu' 2017, gibi önemli çalışmalar ise Ülkü Dergisi'ni siyasi, politik ve ideolojik temelli bir anlayış ile ele almaktadır. Gümüşoğlu ve Oral çalışmalarında Kemalizm odaklı bir değerlendirme sunarken Kızılkaya, çalışmasının odak noktasına Milliyetçi ideolojiyi koyarak, dönemin birbirine rakip olarak ifade edilebilecek iki yayınını milliyetçilik bağlamında ele alarak çalışmasını gerçekleştirmiştir. Dolayıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen vatandaşlık anlayışını yansıtan çalışmalar sınırlı araştırma çerçevesini ortaya koymaktadır. Günümüz vatandaşlık anlayışının dayandığı bir gelenek mevcudiyeti muhakkaktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına dayanan bu geleneğin ortaya çıkarılma süreci araştırmaya değer bir konudur. Mevcut vatandaşlık anlayışının kökenlerinin arandığı ve modern vatandaş için başlangıç olarak ifade edilebilecek olan Cumhuriyet Dönemi (1933-1950), vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi geleneğinin anlaşılması bakımından önemli bir dönemdir.

Ulus-devlet inşa sürecinde vatandaşlık eğitimi geleneği ile mevcut siyasi güç arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Kadıoğlu, 2012; Üstel, 2016). Siyasal otoriteler istendik vatandaş anlayışı doğrultusunda sosyal, kültürel, siyasal politikalar geliştirmişlerdir (Heater, 2007). Bu kapsamda Ülkü Dergisi ideal vatandaşlık anlayışını inşa etmek için araçsallaştırılmış bir yayındır. Dergi, milli kimlik ve kültürün yayılması, gerçekleştirilen inkılapların halka ulaştırılması, demokratik ve cumhuriyetçi değerlerin benimsenmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması gibi birçok konuda kritik rol oynamaktadır (Albayrak, 2023; Katırağ, 2019; Tazegül, 2001). Bir aydınlanma projesi olarak da ifade edilebilecek olan Ülkü Dergisi, siyasal bilinci arttırarak halkı tebaadan modern vatandaşa dönüştürme amacı taşımaktadır. Bu doğrultuda milli birlik ve beraberliğin sağlanması için gerekli olan siyasal, kültürel ve sosyal unsurlar, ideal vatandaşı inşa etmek amacıyla derginin muhteviyatında kullanılmaktadır. Derginin bu muhteviyatı vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan dergi Cumhuriyet Dönemi vatandaşlık anlayışının temel unsurlarını taşıyarak ulus-devlet anlayışının ihtiyaç duymuş olduğu vatandaş profilinin, siyasal erk tarafından nasıl inşa edildiğine ilişkin önemli kanıtlar sunmaktadır.

İlgili alanyazındaki araştırmalara ek olarak bu araştırma, vatandaşlık anlayışı ve vatandaşlık eğitimine dair formal eğitim-öğretim materyalleri ile gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak dönemin siyasi atmosferinin yansıması şeklinde değerlendirilebilecek olan Ülkü Dergisine odaklanmaktadır. Ayrıca Ülkü Dergisi üzerine yapılan bu araştırma, derginin bünyesinde barındırdığı dönemin etkin siyasi figürlerine ait makalelerin incelenebilmesi imkanı sağlaması sebebiyle birincil kaynakların araştırma sürecine dahil ederek alanyazına katkı sağlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, yaşayan bir organizma gibi dinamik bir yapıya sahip olan vatandaşlık anlayışının, Cumhuriyet'in ilk yıllarında cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından ortaya koyulan geleneği üzerine gerçekleştirilen fikir tartışmalarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı; Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen vatandaşlık anlayışının, dönemin siyasi atmosferinin bir yansıması olan Ülkü Dergisi aracılığı ile nasıl inşa edildiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Ülkü Dergisi nasıl bir vatandaşlık anlayışı benimsemektedir?
- Ülkü Dergisi, benimsemiş olduğu vatandaşlık anlayışını nasıl inşa etmektedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkü Dergisi'nin 17 yıllık yayın hayatı üzerine gerçekleştirilen bu çalışma 1933-1950 yılları arasından tarihi bir perspektif sunması sebebiyle önemlidir. Cumhuriyet Dönemi vatandaşlık anlayışını yansıtan önemli bir tarihi belge olarak dönemin vatandaşlık anlayışının nasıl şekillendiğini anlamak açısından değerlidir. Derginin içeriği ve ele almış olduğu konular o dönemin eğitim politikalarına ilişkin birinci elden söylemlere ve ifadelere sahiptir. Bu nedenle dergi aynı zamanda vatandaşlık eğitiminin nasıl şekillendiğine dair önemli veriler sunmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi itibariyle vatandaşlık anlayışının inşasına dair alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde Ülkü Dergisi ya da Ülkü Dergisi'ne benzerlikler gösteren yazılı basın organlarının temel veri kaynağı olarak kullanıldığı çalışmalar sınırlılık göstermektedir.

Dolayısıyla dönemin vatandaşlık anlayışına ilişkin önemli kanıtlar sunan Ülkü Dergisi'nin incelenmesinin vatandaşlık eğitimi alanyazınına önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışma Ülkü Dergisi'nin ideal vatandaş inşasındaki rolünü analiz ederek erken Cumhuriyet Dönemi (1933-1950) vatandaşlık anlayışına ışık tutmaktadır. Dergide yayınlanan içerikler ideal vatandaş anlayışını oluşturmak, sürdürmek, yaygınlaştırmak ve pekiştirmek için sistematik ve düzenli olarak kullanılmıştır. Bu nedenle derginin analiz edilmesi Türkiye'deki vatandaşlık anlayışı geleneğine ilişkin tarihsel bir perspektif sunması bakımından önemli bulunmaktadır.

2. BÖLÜM:
KURAMSAL/KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi kavramlarının açıklamasına, bu kavramların dünya ve Türkiye ölçeğindeki tarihsel gelişim süreçlerine, Halkevleri ve Ülkü Dergisi'nin erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki önemine ve fonksiyonlarına yer verilmiştir. Daha sonra ulusal ve uluslararası alanyazındaki ilgili araştırmalara değinilmiştir

2.1. Vatandaşlık Kavramının Tarihsel Temelleri

Epistemolojik olarak antik Yunan'daki şehir devletlerine kadar uzanan vatandaşlık kavramı; 'cite' ya da 'city' sözcüklerinden türetilerek, bu şehir devletlerine aidiyeti belirten 'citizen' ya da 'citoyen' kelimelerinden doğmuştur (Kadıoğlu, 2012). Vatandaşlık, tarih boyunca hem bireyin hak ve yükümlülüklerini hem de bir topluluğa aidiyet duygusunu ifade eden önemli bir kavram olmuştur. Ancak vatandaşlık kavramı, kapsamı ve işlevi bakımından farklı tarihsel, kültürel ve siyasi bağlamlarda sürekli olarak değişiklik göstermiştir (Ünsal, 1998). Antik Yunan'da vatandaşlık kavramı, yönetilenler arasında dikkate alınan bireyleri ifade etmekteydi. Şehir devletlerine aidiyeti belirleyen ve siyasi bir anlam taşıyan vatandaşlık, yönetimde söz sahibi olma, sorumluluk taşıma ve vatanseverlik gibi niteliklere dayalı bir ayrıcalık olarak şekillenmiştir (Faulks, 2000). Roma'da ise vatandaşlık, bir gruba aidiyetin sonucu olarak hukuki koruma sağlayan *civis* veya *civitas* kavramlarıyla ifade edilmiş; geniş bir yönetsel yapılanmaya ve devleti bir arada tutmaya yönelik stratejik bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, etnik ve dini kimliklerin ötesinde evrensel bir özellik taşımıştır (Reisenberg, 1992). Orta çağ Avrupa'sında vatandaşlık kavramı, Hristiyanlık ve feodal yapının etkisiyle dini birlikteliğe ve gelenek hukukuna dayalı olarak ekonomik gücün özgürlüğü anlamında kullanılmıştır (Clarke, 1996; Held, 1993). Dönemin sonlarına doğru bireylerin kent yaşamına olan aidiyet duygusu güçlenmiş, cumhuriyet yönetim tarzı yaygınlaşarak modern vatandaşlığın temelleri atılmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 2020).

18. yüzyıl Aydınlanma dönemi Avrupa'sında, Fransız Devrimi'nin etkisiyle vatandaşlık kavramı *eşitlik* ilkesini temele almıştır (Boumeau, 1998). Demokratik ve siyasal toplum anlayışıyla ulus-devlet düşüncesinin temel unsurlarından biri *halk egemenliği* olmuştur. 1789 tarihli *Fransız İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi*'ne göre birey, sivil, siyasi ve

kamusal yaşamda modern bir vatandaş olarak tanımlanmış; hak ve sorumlulukları yasal çerçevede güvence altına alınmıştır (Ilgaz, 1996). 19. yüzyılda gerçekleşen devrimlerin etkisiyle ise vatandaşlık kavramı daha merkezi, modern ve milliyetçi bir yapı kazanmıştır (Özkazanç, 2007).

Literatürde vatandaşlık kavramı, genellikle birey ile devlet arasındaki hukuki, siyasi ve sosyal bağları tanımlayan bir statü olarak ele alınmaktadır (Heater, 2007). Ancak bu statü, bireylere belirli haklar tanırken aynı zamanda belirli sorumluluklar da yükler. Örneğin, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden yararlanması, hukuki bir bağlamda devlet tarafından garanti altına alınır. Siyasal perspektifte ise vatandaşlık, bireyin demokratik süreçlere katılımını ifade eder. Seçme ve seçilme hakkı, ifade özgürlüğü ve siyasal temsil bu bağlamda vatandaşlığın temel unsurları arasında yer alır (Marshall, 2000). Bu bağlamda Marshall vatandaşlığı, sivil, siyasi ve sosyal haklar temelinde ele alarak vatandaşlık statüsünü genişletmiştir. Bu kavramsallaştırma, vatandaşlığın aynı zamanda bireyin toplumsal yaşama katılımını şekillendiren bir pratik olarak değerlendirilmesine imkân vermiştir (Heater, 2007). Roche (1987) bu yeni vatandaşlık anlayışını antik Yunan'daki anlayıştan etkilenmekle birlikte, kavramı, siyasi bir cemaatin aktif üyesi olmayla ilgili haklar, ödevler, güçler ve menfaatler bütünü olarak tanımlamıştır. Böylece Marshall (2000) gibi vatandaşlığın siyasal boyutunun yanı sıra sivil ve sosyal boyutuna da dikkat çekmiştir.

2.1.1. Geleneksel vatandaşlık kavramı ve tarihsel dönüşümü

Vatandaşlık kavramının kökenleri, özellikle Antik Yunan'daki Atina şehir devletine kadar uzanmaktadır (Gündüz ve Gündüz, 2007). Platon ve Aristoteles gibi Yunan filozofları vatandaşlığı, siyasi topluluğa katılımla ilişkili bir yurttaşlık erdemi olarak tartışmışlardır. Yani Antik Yunan'da vatandaşlık, şehir devletinin (polislerin) politik ve askeri işlerine katılımla yakından bağlantılıydı (Smith, 2002). Aristoteles, *Politika* adlı eserinde, vatandaşı, kamu görevini üstlenmek veya yasa ve politika üzerine tartışmalara katılmak gibi siyasal bir katılımda bulunan kişi olarak tanımlamıştır (Johnson, 1984). Dolayısıyla bir nevi sınırlı olan bu vatandaşlık anlayışı Atinalı ebeveynlerden doğan özgür erkekler ve toprak sahibi erkeklerle sınırlandırılmış; kadınlar, köleler, 18 yaşından küçükler ve yabancılar vatandaşlıktan hariç tutulmuştur.

Antik Yunan ve Roma'ya kadar dayanan vatandaşlık kavramı gerek Batı gerekse Doğu geleneklerinde felsefi, politik ve sosyal gelişmelerden etkilenerek zaman içinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir (Heater, 2007). Bu dönüşüm, özellikle bireylerin devlete karşı ve toplum içindeki rol ve haklarını anlamada yaşanan değişiklikleri yansıtmakta olup vatandaşlığın sınırlarını ise sürekli bir şekilde genişletmiştir. Örneğin başlangıçta sadece Romalılara verilen vatandaşlık, zamanla fethedilen halklara da tanınmıştır. Roma'nın vatandaşlık anlayışı, daha sonra modern anayasal yapıları etkileyerek yasal ve politik yapılarının gelişimine temel oluşturmuş ve bireylere yasal pek çok haklar sağlayacak şekilde genişlemiştir (Ünsal, 1998). Özellikle 15 ve 16. yüzyılda klasik döneme ilginin çoğaldığı Rönesans ile vatandaşlık anlayışı yeni bir boyuta geçmiş ve siyasi katılımın ve medeni sorumluluğun vurgulandığı İtalya şehir devletlerinde klasik vatandaşlık kavramına olan ilgi yeniden canlanmıştır (Heater, 2007). Örneğin bazı şehir devletlerinde, vatandaşlık; aktif politik katılım ve bireylerin cumhuriyetin korunmasındaki sorumlulukları açısından yeniden tanımlanmıştır. Böylece Roma'da vatandaşlık daha yasal ve geniş kapsamlı bir biçim almıştır.

Vatandaşlık anlayışındaki bu dönüşüm Aydınlanma dönemi, özellikle John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Montesquieu ve Machiavelli gibi filozofların eserleriyle daha da genişlemiştir. Locke'un *doğal haklar teorisi* ve Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* (1762/2024), vatandaşlığı, bireyler ile devlet arasında bir sözleşme ilişkisi olarak çerçevelenmiş özgürlük, eşitlik ve mutluluk arayışı üzerine kurulmuştur. Bu filozoflar, vatandaşlık kavramını bireyler ve devlet arasındaki toplumsal sözleşmenin bir parçası olarak ileri sürmüşlerdir. Locke'un *'doğal haklar'* fikirleri ve Rousseau'nun *'genel irade'* kavramı, bireylerin keyfi yönetimin özneleri değil, devletin koruması gereken doğal haklara sahip vatandaşlar olduklarını vurgulamıştır. Bu teoriler, vatandaşlığın, eşitlik, özgürlük ve adalet ilkelerine dayalı olarak bireylerin bir devlet içinde sahip olduğu yasal ve siyasi haklar bütünü olarak modern anlayışının temelini atmıştır (Kadıoğlu, 2012). Diğer taraftan Machiavelli *Prens* adlı eserinde istikrarlı bir cumhuriyeti sürdürmek için siyasete aktif katılımın elzem olduğunu savunmuş ve cumhuriyetçi yaşamda medeni erdemin önemini vurgulamıştır. Böylece bireysel haklar, modern vatandaşlık anlayışının merkezine yerleşmiş ve vatandaşlık artık dar bir gruba özgü bir kavram olmaktan çıkmış ve daha geniş kesimler için bir hak olarak görülmeye başlanmıştır (Machiavelli, 2018).

Özellikle Fransız Devrimi (1789), vatandaşlık anlayışında önemli bir kilometre taşı olmuş (Leighton, 2004) ve *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* ile bireylerin doğuştan gelen haklarını ve devletin bu hakları koruma yükümlülüğünü vurgulanmıştır (Ilgaz, 1996). Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin kabulüyle modern vatandaşlık kavramı özellikle Avrupa'da yeni bir boyut kazanmıştır. 17. ve 18. yüzyıllar erken modern dönem, modern vatandaşlığın gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Boumeau, 1998). Bu yüzyıllarda vatandaşlık, ulus-devlet içindeki tüm bireylere eşit haklar ve sorumluluklar veren yasal bir statü olarak yaygınlaşmıştır. Böylece Antik Yunan'da siyasal katılım ve erdemli yaşam anlayışıyla sınırlandırılan vatandaşlık, Fransız devrimiyle bireysel haklar ve eşitlik temelinde modern devlet anlayışına doğru evrilmiştir (Leighton, 2004). Fransa'da mutlak monarşiyi yıkarak yerine cumhuriyeti kuran Fransız devrimi ile ulusal vatandaşlık fikri temel bir nitelik kazanmıştır. (Yiğit, 2019). Fransız Devrimi, vatandaşlık kavramını yalnızca siyasi katılımı değil aynı zamanda bireysel hak ve özgürlükleri de kapsayacak şekilde genişletmiş ve modern demokratik devletlerin gelişmesine yol açmıştır (Ilgaz, 1996). Böylece Aydınlanma Çağı ve Modern dönemde vatandaşlık; antik dünyadaki gibi mülkiyete ve siyasi katılıma dayalı sınırlı, münhasır bir statüden, modern toplumların merkezinde yer alan daha kapsayıcı, hak temelli bir kavrama doğru bir değişimi yansıtır hale gelmiştir.

2.1.2. Ulus devlet ve vatandaşlık

Ulus devlet kavramı, siyasi teori ve pratikte nispeten modern bir gelişmedir (Heater, 2007), ancak kökleri feodalizmin siyasi ve sosyal düzeninin kademeli olarak merkezi monarşi ile değiştirildiği dönem olan geç Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır (Heater, 2007; Kadıoğlu, 2012). Yüzyıllar boyunca Avrupa'ya hâkim olan feodal sistem, toprak ve otoritenin lordlar tarafından vasallara askeri hizmet ve sadakat karşılığında verildiği merkezi olmayan bir güce dayanıyordu. Bu sistem, çok sayıda yerel güç ve bağlılığın olduğu parçalanmış bir siyasi manzara yarattığı için ulus devletlerin ortaya çıkmasını engellemiş veya geciktirmiştir. Ancak 15. ve 16. yüzyıllarda merkezi monarşilerin yükselişi ve böylece Feodalizmin gerilemesiyle, modern ulus-devletin temelleri atılmıştır. Hükümdarlar iktidarlarını sağlamlaştırmak için feodal lordların etkisini azaltmaya, toprak, vergilendirme ve ordu üzerindeki kontrollerini genişletmeye çalışmışlardır. Özellikle Fransa, İngiltere ve İspanya gibi güçlü merkezi devletlerin oluşumu, ulus-devletin siyasi bir varlık olarak oluşmasını hızlandırmıştır. Bu monarşik devletler resmi işleri yönetebilen, vergileri

toplayabilen ve tanımlanmış bir toprak parçasında yasaları uygulayabilen bürokratik kurumlar geliştirmeye başlamış ve böylece modern ulus-devletin oluşumuna kaynaklık etmişlerdir (Tilly, 2017). Özellikle dini ve laik güçler arasında paylaşılan orta çağ siyasi otorite anlayışından, devletin kendi kendine yeten bir siyasi birim olduğu modern anlayışa geçiş, ulus-devletin yükselişi için gerekli koşulları sağlamıştır (Osiander, 2001).

Ulus devlet, tanımlanmış bir bölge, merkezi bir hükümet ve ortak bir ulusal kimlik, kültür, dil veya etnik kökenle özdeşleşen bir nüfusla karakterize edilen siyasi bir unsur olarak görülmüştür. Dolayısıyla modern dünyada baskın bir siyasi birim olarak ulus devletin oluşumu, devlet inşası, milliyetçilik ve feodal sistemlerin düşüşünü içeren karmaşık süreçlerin sonucudur (Aydın, 2018). Her ne kadar 16. yüzyıl, ulus devletin yasal ve kurumsal temellerinin atılmasını kolaylaştırmış olsa da bu siyasi birimleri modern ulus-devletlere dönüştüren temel unsur Fransız Devrimi ile ortaya çıkan ve gelişen milliyetçilik akımı olmuştur (Kadıoğlu, 2012). Paylaşılan kültür, dil, tarih ve bazen de etnik kökene dayalı ortak bir ulusal kimliğin önemini vurgulayan milliyetçiliğin yükselişi ile monarşi veya aristokrasi yerine siyasi otoritenin kaynağı olarak ulus devlet fikri doğmuştur. Fransız Devrimi, birey ile devlet arasındaki ilişkiyi tamamen yeniden tanımlayarak gücü feodal veya monarşik bir sistemden ulusun kolektif iradesine dayalı demokratik bir yönetim biçimine kaydırmıştır. Anderson'un (1983) Hayali Cemaatler kitabında ileri sürdüğü gibi, modern ulus-devlet yalnızca siyasi bir varlık değil, aynı zamanda halk arasında paylaşılan bir kimlik duygusunu besleyen toplumsal bir yapıdır.

Fransız devrimiyle birlikte siyasal ve medeni hakların kazanılmasına paralel olarak sınırları genişleyen vatandaşlık ulusla özdeşleştirilmiştir. Ulusu sosyal çeşitlilikten birlik ve bütünlük yaratma olarak kavrayan algıya göre vatandaşlığın yeni anlamı bağlantı ve kimliklerinden soyutlanmış, mantıkla aydınlandığı varsayılmış egemenliğin kullanımına eşit ve özgür biçimde katılma özelliği ve yeteneğiyle donatılmış vatandaştır. Hak ve sorumlulukların toplumun tüm katmanlarına yayılması ise daha önceleri dikkate alınmayan nüfusu vatandaşa dönüştürürken topluma atfedilen ayırt edici nitelikler vatandaşlık temelinde birliği sağlamıştır (Yiğit, 2019).

19. yüzyılda, Avrupa ve çevresine yayılan milliyetçilik akımı, coğrafi olarak ayrı olmalarına rağmen, ortak bir kaderi olan bir ulusun üyeleri olarak birbirleriyle

özdeşleşebilen vatandaşlar arasında bir bağ oluşturmaya yardımcı olmuştur. Özellikle Napolyon Savaşları'ndan sonra, ortak bir dili, kültürü ve tarihi paylaşan insanları tek bir devlette birleştirmeyi amaçlayan milliyetçilik, ulus devletlerin oluşumunda kritik bir rol oynamıştır (Gellner, 1983). Bunun sonucu olarak milliyetçilik, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı da dahil olmak üzere büyük imparatorlukların çökmesine neden olmuştur. Bu çöküş durumu ulus devletlerin yükselişini daha da hızlandırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ve 1919'daki Versay Antlaşması'nın ardından, imparatorlukların kalıntılarından yeni ulus devletler yaratılırken ulusal sınırlar yeniden çizilmiştir. ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından dile getirilen özyönetim ilkesi, ulusların kendilerini yönetme hakkına sahip olması gerektiğini savunmuş ve imparatorlukların dağılmasına ve yeni devletlerin yaratılmasına katkıda bulunmuştur (Wilson, 1966). Osmanlı İmparatorluğunun çökmesiyle 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet anlayışının ve milliyetçilik akımının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus devlet anlayışı ve milliyetçilik akımı yeni yönetim biçimi olarak cumhuriyetin kabul edilmesi ile tebaa anlayışından ortak kültür, dil, tarih, ülkü anlayışına sahip yeni vatandaşlık anlayışının geliştirilmesine doğru giden süreçte önemli derecede etkili olmuştur.

2.2. Vatandaşlığın Boyutları

Aristo ve Platon'dan bu yana sürekli tartışılan vatandaşlık kavramı, literatürde çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Kadıoğlu'na (2012) göre vatandaşlık, ulusal ve uluslararası yazında dört farklı kategoride incelenmektedir: Ulusal kimlik veya milliyet temelli vatandaşlık, evraklara dayalı vatandaşlık, haklar temelindeki vatandaşlık ve görev ve sorumluluklara odaklanan vatandaşlık. Fransız Devrimi'ne kadar uzanan ulusal kimlik temelli vatandaşlık, bireyi ulus-devletin bir parçası olarak tanımlarken, evraklara dayalı vatandaşlık, bireylerin hukuki statüsünü belirleyen belgeleri ifade eder. Haklara dayalı vatandaşlık, Marshall'ın medeni, siyasi ve sosyal haklara dayanan yaklaşımı ile tanımlanırken; görev ve sorumluluklara odaklanan vatandaşlık, liberal geleneğin aksine cumhuriyetçi bir anlayışı temele alır (Kadıoğlu, 2012).

Janoski ve Gran (2002), vatandaşlığı katılımcı cumhuriyetçi, liberal, çoğulcu ve toplumsal sözleşme temelli olmak üzere dört farklı boyutta ele almıştır. Buna karşın, Osler

ve Starkey (2005) vatandaşlık türlerini liberal, komüniteryen ve sivil cumhuriyetçi olarak üç gruba ayırır. Liberal vatandaşlık, bireyin haklarını ve özgürlüklerini öne çıkarırken, komüniteryen yaklaşım toplumsal dayanışmayı ön plana koyar. Sivil cumhuriyetçi vatandaşlık ise vatandaşlığı, toplumsal çatışmaları barışçıl bir şekilde çözmeyi amaçlayan bir pratik olarak ele alır (Osler ve Starkey, 2005; Oldfield, 2012; Touraine, 2019).

Oldfield (2012), vatandaşlık anlayışını "liberal-bireyci" ve "yurttaş temelli cumhuriyetçi" olmak üzere iki ana gruba ayırır. Liberal-bireyci vatandaşlık, bireylerin sahip oldukları hakları kullanmalarını ve sorumluluklarını vurgularken, yurttaş temelli cumhuriyetçi vatandaşlık, kamu yararını ve hizmetini önceliklendirir. McLaughlin (2000), vatandaşlığı kimlik, erdem, siyasi katılım ve sosyal önkoşullar açısından değerlendirerek, minimalden maksimuma kadar bir vatandaşlık anlayışı sunar. Bu çerçevede, en yüksek düzeyde vatandaşlık, hakların yanı sıra sorumlulukları ve demokratik bir kültüre dayalı dayanışmayı içeren bir topluluk üyeliğini ifade eder.

Alain Touraine (2019), "cumhuriyetçi" ve "liberal" vatandaşlık yaklaşımlarını ele aldığı *Demokrasi Nedir?* adlı eserinde, bu iki yaklaşımın demokrasinin doğasıyla uyumlu olduğunu ve mevcut sınıflandırmaların bu yaklaşımlar üzerine inşa edildiğini savunur. Cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık, demokraside bireyin rolü ve devletle olan ilişkisine dair farklı perspektifler sunmaktadır. Touraine, bu iki anlayışın demokratik toplumlar için tamamlayıcı birer çerçeve sunduğuna dikkat çekmiştir.

Anlaşıldığı üzere vatandaşlık tüm devletler için çağlar boyunca önemli bir konu olmuş, vatandaş ve vatandaşlığa ilişkin farklı düşünceler öne sürülmüştür. Kavramsallaştırılması ve tanımlanması güç olan vatandaşlığın temelde iki farklı şekilde ele alınması mümkündür. Bunlardan biri sorumluluklara ve görevlere vurgu yapan Cumhuriyetçi yaklaşım, diğeri ise daha çok bireyi ve hakları ön plana çıkaran liberal yaklaşımdır (Heater, 2007; Touraine, 2019).

2.2.1. Cumhuriyetçi vatandaşlık

Kökeni Antik Yunan şehir devletlerinin vatandaşlık anlayışını temele alan cumhuriyetçi vatandaşlık fikri, özellikle Atina şehir devletinde (polis) siyasi hayata aktif katılımla

yakından bağlantılıydı. Ancak, cumhuriyetçi vatandaşlık kavramının gerçek anlamda şekillendiği yer Roma'ydı ve daha gelişmiş bir medeni sorumluluk duygusu vardı.

Roma düşüncesinde, cumhuriyetçi vatandaşlık sadece yasal bir statü değil, aynı zamanda devletin yönetimine aktif katılımla tanımlanan bir roldü. Res publica (kamusal şey), halkın, özellikle özgür ve yasal statüye sahip olanların, meclislerde oy kullanmaktan kamu görevi üstlenmeye kadar siyasi konularda aktif bir rol oynamasının beklendiği bir hükümet sistemiydi. Roma cumhuriyetçiliği, özgürlüğün yalnızca kolektif siyasi eylemle korunabileceğine olan inançla şekillenmişti; burada vatandaşlar yalnızca özgür olmakla kalmayıp aynı zamanda ortak iyiliğe katkıda bulunmak için ahlaki olarak bağlıydı (Heater, 2007). Kamusal alandaki bu kolektif sorumluluk ve katılım, Roma cumhuriyetçi vatandaşlığının özünü oluşturmuştur. Rawls'a (2017) göre bu model; toplumun adalet, eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle yönetildiği ve bunların hepsinin bilgili, erdemli ve katılımcı vatandaşlar tarafından desteklendiği katılımcı hükümetin erken bir biçimidir. Aktif katılımı ahlaki sorumlulukla harmanlayan bu vatandaşlık fikri, sonraki cumhuriyetçi teorilerin temelini oluşturmuştur.

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı, vatandaşların devlete karşı olan görev ve sorunlarına odaklanmaktadır (McCowan, 2009). Bu anlayış yüzyıllar boyunca evrimleşerek modern demokratik düşünce ve uygulamaları etkilemiş, cumhuriyet çerçevesinde medeni erdemin, aktif katılımın ve ortak iyiliğin önemini vurgulayan bir siyasi kavram olmuştur. Bireysel haklara ve kişisel özgürlüğe öncelik veren liberal vatandaşlık anlayışıyla, kolektif sorumluluklara ve vatandaşların kamu çıkarını koruma ve medeni düzeni sağlamadaki rolüne odaklanarak çelişmektedir.

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı, kökenlerini Aristo'nun etik ve siyasal felsefesine dayandırmakla birlikte Machiavelli ve Rousseau gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir (Kadıoğlu, 2012). Özellikle Rousseau'nun cumhuriyetçi vatandaşlık vizyonu, bireylerin kişisel arzularını toplumun bir bütün olarak yararına olan şeyler lehine aştığı demokratik hayata aktif katılıma dikkati çekmiştir. Rousseau'nun toplumsal sözleşmesi, tüm vatandaşların kamusal hayata katılarak cumhuriyette ve cumhuriyetin geleceğinde önemli bir etkiye sahip olmasının yolunu açmıştır. Rousseau'nun yurttaşlık erdemine ve kolektif

egemenliğe vurgu yapması, sonraki cumhuriyetçi düşünce üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Rousseau'nun toplum sözleşmesi ile genişleyen Cumhuriyetçi vatandaşlık yaklaşımı, bireylerin vatandaş olarak tanımlanması için yalnızca bir statüye sahip olmalarını değil; aynı zamanda belirli pratikler ve uygulamalar gerçekleştirmelerini gerektirir. Bu yaklaşımda vatandaşlık, sosyal dayanışmayı ve topluluğun birliğini sürdüren ortak bir pratiğe duyulan bağlılıkla tanımlanmıştır (Oldfield, 2012, s. 98). Ancak, bu pratiklerin uygulanabilmesi için bireylerin güçlendirilmesi ve uygun kurumsal ortamların oluşturulması gereklidir (Durgun, 2010). Bu nedenle vatandaşın devlet için var olduğu anlayışı yerine, devletin vatandaşların yararı için var olduğu anlayışı gereklidir (Oldfield, 2012).

18. yüzyılda gerçekleşen Amerikan (1783) ve Fransız Devrimleri (1789) modern cumhuriyetçi devletlerin doğuşunu hızlandırmış ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışını önemli derecede şekillendirmiştir. Amerikan Devrimi, monarşi ve aristokrasiye karşı halk egemenliği ilkesine dayanan bir yönetim anlayışı geliştirmiş, 1787 ABD Anayasası aracılığıyla vatandaşların temsilcilerini seçme ve yasaların oluşumunda doğrudan rol oynama hakkını tesis etmiştir. Ancak bu vizyon başlangıçta kadınları, köleleştirilmiş bireyleri ve mülksüz erkekleri dışlamış olsa da zamanla evrensel oy hakkı ve medeni haklar mücadelesiyle daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmuştur. Benzer şekilde, Fransız Devrimi, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* (1789) ile özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideallerini ortaya koymuş, devlet egemenliğini ulusa dayandırarak vatandaşların siyasi katılımını, özellikle oy kullanma ve kamuoyu oluşturma yoluyla aktif yurttaşlık anlayışını teşvik etmiştir. Fransız cumhuriyetçi modeli, bireylerin erdemli vatandaşlar olarak yetiştirilmesinde yurttaşlık görevleri ve eğitimin önemine vurgu yaparak cumhuriyetçi vatandaşlık düşüncesinin gelişimine katkıda bulunmuştur (Hunt, 1984). Modern demokrasilerde ise cumhuriyetçi vatandaşlık, özellikle siyasi özgürlük bağlamından daha da geliştirilmiştir. Pettit'e (2003) göre cumhuriyetçi özgürlük, yalnızca müdahalenin olmaması değil, aynı zamanda vatandaşların kendi kendini yönetme olanağının oluşturulmasıdır. Bu egemenlik dışılık fikri, bireylerin yalnızca siyasi karar alma sürecine katılma hakkına sahip olmadığı, aynı zamanda toplumlarının keyfi güç ve sömürüden uzak olmasını sağlama görevine sahip olduğu cumhuriyetçi vatandaşlık görüşünün merkezinde yer alır.

Böylece, Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında bireyler, topluluğun bir üyesi oldukları anda vatandaşlık kimliğine sahip olurlar ve bu kimliği sürdürebilmeleri için kendilerine yüklenen görev ve sorumlulukları eksiksiz bir şekilde yerine getirmekle sorumlu sayılmışlardır (Uçman, 2018, s. 52). Bu anlayışta, toplumun çıkar ve menfaatleri bireyden önce gelir ve bireysel çıkarlar toplumsal yararın gerisindedir (Oldfield, 2012, s. 98). Nesiller arası sürekliliğin sağlanması için vatandaşlık görevlerinin yerine getirilmesi temel sorumluluklar olarak kabul edilir. Bu görevler arasında askerlik yapmak, vergi ödemek ve seçimlere katılmak yer alır.

Türkiye bağlamında, vergi vermeyi, askerlik yapmayı, seçimlere katılmayı temel vazifeler olarak öncelikli hale getiren cumhuriyetçi bir anlayış Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana belirgin bir hale gelmiştir (Çaymaz, 2008). Üstel (2016), II. Meşrutiyet'ten günümüze kadar olan süreçte vatandaşlık kavramının evrimine dair yaptığı incelemede, Türkiye'de vatandaşlık anlayışının görev temelli bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Vatandaşların devlete karşı görevleri arasında vergi vermek, seçimlere katılmak, kamu düzenini bozmamak ve askerlik yapmak yer alır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki vatandaşlık eğitimi de bu anlayışı destekler niteliktedir. Örneğin, Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'ın yazdığı ve uzun yıllar ders kitabı olarak okutulan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* isimli kitapta vatandaşlık görevleri bu şekilde tanımlanmıştır.

Türkiye'de vatandaşlık anlayışının cumhuriyetçi özellikler taşıdığına dair çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Keyman (1997), Türkiye'deki vatandaşlık anlayışının, devlet seçkinleri tarafından ortak yarar doğrultusunda şekillendirildiğini vurgular. Benzer şekilde, Çaymaz (2008), otoriter bir yaklaşımla bireylerin toplum için yararlı işler yapmasını önceleyen bir anlayışın egemen olduğunu belirtir. Keyman ve Kancı (2011) ise Türkiye'deki vatandaşlık eğitiminin, dil, din, etnisite veya soya dayalı bir etno-kültürel vatandaşlık ile tüm vatandaşları eşit yurttaş olarak kabul eden toprak temelli cumhuriyetçi bir anlayış arasında şekillendiğini öne sürer. Kadıoğlu'na göre (2012) cumhuriyetçi vatandaşlık, bireyleri ancak toplumun varlığıyla anlamlı hale getirmiştir. Bu anlayışta bireylerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi ile topluluğun sürekliliği sağlanır. Bu çerçevede, bireylerin yaşamları ve kaynakları, topluluğun ve milletin devamlılığı için etik bir sorumluluk olarak görülür.

2.2.2. Liberal vatandaşlık

Liberal vatandaşlığın temelleri, akıl, bireysel haklar, eşitlik ve özgürlük ilkelerine güçlü bir vurgu ile karakterize edilen Aydınlanma Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Liberal siyasi teori, yüzyıllardır Avrupa toplumlarına egemen olan mutlak monarşi, feodalizm ve toplumsal hiyerarşilerin kısıtlamalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Montesquieu gibi düşünürler, bireyleri özgür, eşit ve kendilerini yönetebilecek kişiler olarak gören liberal vatandaşlık anlayışının entelektüel temellerini atmışlardır.

John Locke'un doğal haklar teorisi, liberal siyasi düşünceyi şekillendirmede özellikle etkili olmuştur. Locke, tüm bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları da dahil olmak üzere devredilemez bazı haklara sahip olduğunu savunmuştur. Locke'a göre devletin rolü, bu hakları korumak ve bireylerin başkalarının müdahalesi olmadan kendi mutluluklarını sürdürebilmelerini sağlamaktır. Bu vatandaşlık görüşü, bireyin kişisel özerklik hakkını ve bu seçimlerin başkalarının haklarını ihlal etmemesi koşuluyla kişinin hayatı hakkında seçim yapma özgürlüğünü vurgulamaktadır. Diğer taraftan Rousseau ise *Toplum Sözleşmesi* (1762) adlı kitabında, bireysel özgürlüğü halkın genel iradesiyle ilişkilendirerek, vatandaşlık özgürlüğünün kolektif katılım ve eşitlik temelinde gerçekleştiğini öne sürmüştür. Bu görüşler, bireysel özerklik ile toplumsal katılımın dengelendiği bir liberal vatandaşlık anlayışına zemin hazırlamıştır (Rousseau, 1762/1999). Dolayısıyla, Rousseau'nun vizyonu cumhuriyetçi vatandaşlık görevinin unsurlarını içerse de bireysel özerkliğin korunması ve özgürlüğün kolektif bir toplumda eşit katılımla elde edildiği inancına dayanması bakımından liberal anlayışı da yansıtmaktadır.

Bu anlayışı temele alan Rawls'ın (1971/2017) Adalet Teorisi adlı eseri, liberal vatandaşlığa dair modern anlayışları önemli ölçüde etkileyen çağdaş liberal politik felsefede önemli olmuştur. Rawls, adil bir toplumun bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunduğu ve sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin toplumun en az avantajlı üyelerine fayda sağlayacak şekilde düzenlendiği bir toplum olduğunu savunan "adalet olarak adalet" kavramını geliştirmiştir. Rawls'ın adalet teorisi, kurumların tüm vatandaşlar için eşit fırsatlar sağlamadaki rolünü vurgulamış ve liberal adalet, eşitlik ve bireysel özgürlük ideallerinin pratikte gerçekleştirilmesini pekiştirmiştir. Bu bağlamda liberal yaklaşımın, toplumsal

menfaat ve yarar yerine daha çok bireyin önemine vurgu yaptığı (Osler ve Starkey, 2005) ve devletin bireylerin haklarını garanti altına alması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.

Liberal vatandaşlık anlayışı, temelde bireylerin sahip olduğu 'statü' kavramına ve bu statü de özünde haklara dayanmaktadır. Bu statü, bireylerin veya devletin keyfiliğinden korunması gereken bir yapıdır ve tarihsel bir mücadele sonucunda elde edilmiştir (Oldfield, 2012). Bireyler, vatandaşlık statüsüne sahip olduklarında başka herhangi bir eylemde bulunmaksızın bu statünün sağladığı haklardan yararlanabilir. Bu anlayışta bireylerin vatandaş olarak kalmaları veya vatandaş olmaları için herhangi bir zorunluluk bulunmamakta ve statüleri tehdit altında olmadığı sürece bu durum değişmemektedir.

Liberal vatandaşlıkta temel vurgu toplumdaki tüm bireylerin hukuksal siyasal ve sosyal haklardan eşit bir biçimde yararlanması gerektiğidir (Pattie, Seyd ve Whiteley, 2004). Liberal anlayışla vatandaşlık sorumlulukları yer almaktadır ancak asıl vurgu haklaradır. Benzer şekilde cumhuriyetçi anlayışta haklardan söz eder ancak devlete ve topluma karşı sorumlulukları yerine getirmek çok daha önemlidir (Heater, 2007).

Liberal vatandaşlık anlayışı, bireyin doğuştan sahip olduğu 'doğal haklar' ve 'insan hakları' üzerine inşa edilmiştir. İnsan hakları, bireylerin onurlu varlıklar olarak kabul edilmesi için gerekli olan yetkilendirmeler olarak değerlendirilir (Oldfield, 2012, s. 96). Bu haklar bireylerin ahlaki eylemler gerçekleştirmesi ve özgür birer birey olarak varlıklarını sürdürmesi için temel öneme sahiptir. Bu bağlamda, sivil, siyasal, ekonomik-sosyal haklar bireyin güçlenmesi ve eyleme geçmesi için gerekli unsurlar olarak kabul edilir (Üstel, 2016; Oldfield, 2012). Liberal anlayışta bu haklar olmaksızın bireyler etkin failler olma kapasitesine sahip olamazlar.

Liberal vatandaşlık anlayışında birey, toplumsal veya kamusal yapıların ötesinde ontolojik, epistemolojik ve ahlaki olarak üstün bir konuma sahiptir (Oldfield, 2012, s. 95). Bu sebeple bireyin haklarına dışarıdan bir müdahale kabul edilemez. Devlet ise bireylerin üzerinde bir otorite olarak değil, güç ve yetkileri sınırlı, nötr bir yapı olarak değerlendirilir (Üstel, 2016, s. 64). Bireylerin özerklikleri ve özgürlükleri, devlet ve toplumdan önce gelir. Dolayısıyla bireylere yalnızca asgari düzeyde sorumluluk ve yükümlülük getirilmesi söz konusudur.

Bu anlayışta vatandaşlık, bireylerin bir sözleşme temelinde birbirleriyle ilişkili hale gelmesiyle sınırlıdır. Vatandaşlık kavramı, bu sözleşme dışında bireyler arasında herhangi bir sosyal bağ kurmayı amaçlamaz (Kadıoğlu, 2012). Ortak bir hedef ülküsü veya sosyal, ekonomik ya da politik bir birliktelik oluşturmak liberal yaklaşımın temel önermelerinden biri değildir. Bunun yerine bireyler, kendi hayatlarını belirleyen, özerk, eşit, özgür iradeye sahip ve diğer bireylere saygılı varlıklar olarak tanımlanır (Abowitz ve Harnish, 2006; Rawls, 2017). Yani cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının aksine, liberal vatandaşlık anlayışında kamusal ve politik alan yerine bireysel özerkliğe vurgu yapılır. Bu anlayışta bireylerin tüm kamusal ve siyasal faaliyetleri kendi inisiyatifleri doğrultusunda gerçekleşir. Böylece bireyler, belirli bir ideoloji ya da zümrenin güdümünde değil, özgür iradeleriyle hareket eden bağımsız bireyler olarak tasavvur edilir (Abowitz ve Hanish, 2006).

2.3. Vatandaşlık Eğitimi

Aristo ve Platon'dan günümüze dek sürekli olarak tartışmalı bir kavram olan vatandaşlık, alan yazında farklı boyutlarda ele alınmaktadır (Akarsu, 2022). Kadıoğlu (2012) ulusal ve uluslararası alan yazında vatandaşlığın; ulusal kimlik veya milliyet olarak vatandaşlık, evraklar temelinde belirlenen vatandaşlık, haklar temelinde belirlenen vatandaşlık ve görev ve sorumluluklar kapsamında belirlenen vatandaşlık olmak üzere dört farklı kategoride ele alındığını belirtmektedir (Kadıoğlu, 2012). Vatandaşlık, en genel ifadeyle hem hak ve özgürlükleri hem de toplumsal ve siyasal sorumlulukları içererek (Kerr, 1999) devletin siyasal ve hukuksal sistemi içinde yer alan bireylerin devletle kurduğu bağın hukuksal statüsü olarak görülmektedir (Gözler, 2000). Bu bağlamda dünyada vatandaşlık eğitimi, büyük ölçüde demokrasinin gelişim seyrine paralel bir yol izlemiştir. Antik Yunan şehir devletlerinde özgür yurttaşların siyasal katılımı için verilecek eğitim tartışılırken, Orta Çağ'da tebaa anlayışı ve dinî otoritelerin baskın etkisi bu tartışmaları gölgede bırakmıştır (Heater, 2007). Orta Çağ'daki tebaa anlayışından modern ulus-devletin hak ve ödev sahibi yurttaşına doğru uzanan süreç, aynı zamanda demokrasi, insan hakları ve toplumsal katılım kavramlarının da gelişimini yansıtmaktadır (Marshall, 2000). Bu gelişim sürecinde vatandaşlık daha çok toplumsal fayda ve yurttaş erdemi kavramlarına odaklanarak ortak iyiyi vurgular olmuştur. Bu çerçevede vatandaşlık eğitimi, kişilerin toplumsal sorumluluğunu ülkeye ve ulusal değerlere bağlılığını ve ortak kimlik inşasını öncelemiştir (Heater, 2007). Aydınlanmayla birlikte akıl ve bireysel özgürlük kavramlarının öne çıkması, modern

vatandaşlığın ve bu vatandaşlık anlayışına uygun eğitimin temellerinin oluşmasına neden olmuştur (Marshall, 2000). Böylece vatandaşlık eğitimi, 19. yüzyılda Batı Avrupa ve Amerika'da anayasal yönetimlerin yaygınlaşması, seçme ve seçilme hakkının genişlemesiyle birlikte okullarda müstakil bir ders veya ünite olarak yer bulmaya başlamıştır (Kerr, 1999). Ancak vatandaşlık anlayışındaki gelişmeler süreç içerisinde daha liberal bir perspektiften, bireylerin devletten haklar talep ettiği ve bu çerçevede özgürlüklerin korunduğu bir alan olarak görülmeye başlanmıştır (Heater, 2007). Bu Liberal yaklaşımda vatandaşlık eğitimi, temelde bireysel haklar, çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapar olmuştur (Kerr, 1999). Vatandaşlık eğitimindeki bu epistemolojik gelişim, bireylerin hak, ödev ve sorumluluklarını kavrayıp demokratik süreçlere aktif biçimde katılmalarını sağlamak amacını gütmeye başlamıştır (Sönmez, 2008). Böylece vatandaşlık eğitimi; çağdaş demokrasilerin inşasında ve sürdürülebilirliğinde önemli bir rol üstlenen çok boyutlu bir eğitim alanı olarak kabul görmeye başlamıştır (Kerr, 1999; Sönmez, 2008).

Vatandaşlık eğitimi, bireyin toplum içindeki hak ve sorumluluklarını öğrenmesini sağlayan, devlete aidiyet bilincini güçlendiren önemli bir süreçtir (Kerr, 1999; Sönmez, 2008). Eğitim bilimleri literatüründe vatandaşlık eğitimi, bireyleri toplumsal yaşama hazırlama, demokratik değerleri benimsetme ve sosyal sorumluluk kazandırma süreçlerinin toplamı olarak ele alınmaktadır (Kymlicka ve Norman, 1994; Heater, 2007). Marshall (2000) vatandaşlık eğitiminin, bireyin siyasi, medeni ve sosyal haklarını kazanmasıyla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir.

2.3.1. Osmanlı'da vatandaşlık eğitimi ve gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda vatandaşlık kavramı, Batılı anlamda modern yurttaşlıkla kıyaslandığında farklı bir tarihsel ve kurumsal arka plana sahip olmuştur (İnalcık, 2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda vatandaşlık fikri, modern Avrupa devletlerindeki gibi merkezi bir kimlik yerine, daha çok padişahın egemenliğini kabul eden farklı dinî grupların bir arada yaşadığı *tebaa (uyruk)* düzeniyle örtüşmektedir (Tunç-Yaşar, 2016). Osmanlı İmparatorluğu'nun çok farklı etnik ve dinî topluluğa sahip olması ve merkezî idarenin bunları büyük ölçüde özerk bırakması nedeniyle *Osmanlı kimliği* uzun süre gelişmemiştir (Findley, 2014).

Osmanlı'da uzun süre *reaya* ya da *tebaa* gibi tanımlar daha çok dinî cemaatleri (millet sistemi) esas alan bir yapı içerisinde şekillenmiştir. *Tebaa* hukuki ve idari açıdan padişaha bağlı olmakla birlikte bu bağlılık mutlak bir eşitlik anlamına gelmemekteydi. Bu uyruklar millet sistemi çerçevesinde, Müslim ve gayrimüslim topluluklar olarak kendi iç işleyişlerini sürdürebiliyor, hukuk ve eğitim gibi alanlarda özerk yapılara sahip olabiliyordu (Karpat, 2002).

Osmanlı'da 1839 Tanzimat Fermanı ile yenileşme hareketlerine hız verildiği bilinmektedir (Üstel, 2016). Tanzimat Dönemi'nden itibaren başlayan reform hareketleriyle Osmanlı anayasal düzeninin (1876 ve 1908) kuruluşu ve nihayet Cumhuriyet'in ilanıyla son bulan süreçte, geleneksel tebaa kavramının modern vatandaşlık anlayışı doğrultusunda dönüşüm geçirdiği söylenebilir (Ünsal, 1998). Bu dönemde yaşanan sosyal, kültürel, siyasal değişim ve dönüşümlere duyarlı bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Bu kapsamda devletle bireyler arasındaki bağı güçlendirmek amacıyla vatandaşlık eğitimi ilk kez eğitim sistemine entegre edilmeye çalışılmıştır (Karataş ve Som, 2015).

Osmanlı'da vatandaşlık eğitiminin temelleri, 19. yüzyıl modernleşme çabalarına dayandırılmaktadır (Akyüz, 2001; Somel, 2010; Üstel, 2016). Osmanlı'da devletin vatandaşlık anlayışı, halkın etnik ve dini kimliklerinin ötesinde bir birlik ve düzeni ifade eden "Osmanlılık" ideolojisine dayanmaktadır (Güzel-Polat, 2010).1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları; Osmanlı tebaasının can, mal ve ırz güvenliği, vergi toplama ve askerlik hizmeti gibi konularda eşitliği gözetmeyi hedeflemiş, böylece *Osmanlıcılık* fikrini oluşturma amacıyla eğitim reformlarına zemin hazırlamıştır (Sakaoğlu, 2003). Kanun-ı Esasi ve II. Meşrutiyet (1908) ile meydana gelen değişimler, anayasal yönetime sahip bir Osmanlı toplumu idealinin yansımaları olarak eğitim müfredatlarına da dolaylı olarak yansımış (Akyüz, 2001) ve Osmanlı'da tebaa kavramının hukuki ve siyasal haklarla ilişkilendirilmesine yönelik en kritik eşikleri oluşturarak vatandaşlık anlayışında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Ancak çok uluslu yapı ve siyasal çalkantılar nedeniyle bu çabalar tüm toplumu kapsayacak biçimde kurumsallaşmamıştır (Kaplan, 1999). Tanzimat'la birlikte başlayan reformların modern vatandaşlık fikrini tam anlamıyla yerleştirdiğini söylemek zordur. Devletin merkeziyetçiliğini artırma çabası kapsamında yeni vergilendirme ve askerlik yükümlülükleri getirilmiş olsa da millet sistemindeki ayrışmalar ve geleneksel

toplumsal düzenin direnci, eşitliğin pratikte tüm kesimler için tam olarak hayata geçmesini güçleştirmiştir (Berkes, 2012).

Tanzimat sonrasında devlet, geleneksel yapıdan gelen yönetici Müslüman (*millet-i hâkime*) ideolojisini tamamen terk etmemiş, özellikle II. Abdülhamit Dönemi'nde eğitim politikalarında bu yaklaşım belirgin bir şekilde sürdürülmüştür. II. Meşrutiyet ile birlikte, meşrutiyet değerlerinin eğitim sistemi aracılığıyla bireylere kazandırılmasına yönelik çabalar artmıştır. Ancak, Balkan Savaşları'nın yarattığı toplumsal travmalar sonucunda, Osmanlı'nın son dönem eğitim sisteminin belirleyici unsuru olarak Türkçülük akımı öne çıkmıştır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ise toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmış, bu süreç zorunlu modernleşme çabaları doğrultusunda Türk vatandaşlığı ekseninde şekillenmiştir (Tunç-Yaşar, 2016).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde vatandaşlık eğitimi, modernleşme çabalarının önemli bir adımı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık eğitimi Tanzimat Dönemi'nden itibaren önem kazanmaya başlarken (Akyüz, 2001), Cumhuriyet Dönemi'nde bu eğitim laik, çağdaş ve ulusal bir çerçevede yeniden şekillendirilmiştir. Anderson (1983), ulus devletlerin inşasında vatandaşlık eğitiminin, ortak kimlik ve aidiyet duygusunun oluşturulmasında kilit bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki vatandaşlık eğitiminin bireyleri ulus-devletin ideolojik çerçevesine entegre etmeyi amaçlandığı düşünülmektedir (Kaplan, 1999).

Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık kavramı, 19. yüzyılda özellikle Tanzimat ve Islahat Fermanı ile şekillenmeye başlamıştır (Akyüz, 2001; Somel, 2010; Üstel, 2016). Bu dönemde eğitimin temel hedefi, bireyleri devlete bağlı sadık tebaalar olarak yetiştirmek olmuştur. Tanzimat fermanıyla hızlanan reformlar, modern eğitim kurumlarının açılmasını ve devletin eğitim üzerindeki denetimini artırmasını sağlamıştır (Üstel, 2016). Bu süreçte modern eğitim kurumları olan Rüştiyeler (ortaokullar) ve İdadiler (liseler) kurulmuş *(Mekteb-i fünün-i İdadite, 1845),* Osmanlı toplumunda vatandaşlık eğitimi konusunda ilk adımlar atılmıştır. Osmanlı Devleti, Batı'nın da etkisiyle geleneksel medrese sisteminden farklı olarak, Batı tarzı eğitim sistemine yönelmiş ve özellikle hukuk, idare ve askerî alanda eğitim veren *Mekteb-i Mülkiye* gibi okulların açılmasına önem vermiştir. Bu okullarda *Osmanlıcılık* fikri

aşılanarak vatandaşlık eğitimine yönelik icraatlara başlanmıştır (Akyüz, 2001; Mardin, 1991).

2.3.1.1.Tanzimat ve Islahat Fermanlarının vatandaşlık eğitimine etkisi

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme arayışlarının ilk somut adımları, 19. yüzyılın ortasında ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanları ile atılmıştır (Ayküz, 2015). Bu iki ferman, imparatorluğun geleneksel yapısını Batılı devletler karşısında güçlendirme ve devletin çöküş sürecini durdurma amacıyla hazırlanmıştır (Somel, 2010). Bu fermanlar, genel olarak idari, mali ve hukuki alanlarda düzenlemeler getirse de eğitim sistemi açısından da önemli bazı etkiler doğurmuştur. Bu dönemde eğitim, merkezî devletin kontrolünde ve görece laik bir çerçevede yeniden ele alınmaya başlanmış, böylece Osmanlı toplumunda *tebaa* kavramından *modern yurttaş* anlayışına geçiş yönünde ilk adımlar atılmaya başlanmıştır (Sakaoğlu, 2003).

19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Batılı kurumları örnek alarak kendisini yeniden yapılandırma çabası içine girmiştir. Bu kapsamda Tanzimat ve Islahat Fermanları devletin merkezileştirilmesine, idari yapının modernleştirilmesine ve eğitim kurumlarının yenilenmesine yönelik önemli düzenlemeleri içermektedir (Akyüz, 2001; Somel, 2010). İmparatorluk döneminde *tebaa* kavramı ağırlıklı olarak vurgulanmakla birlikte, Tanzimat sonrası ortaya çıkan yeni okullar (Mekteb-i Mülkiye gibi), devlet memuru ve entelektüel aydın yetiştirme amacını gütmüş ve geleneksel eğitim anlayışını kısmen de olsa değiştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda Müslüman ve Hristiyan bütün Osmanlı tebaasının memleket hizmetlerinde eşit şartlarla sorumluluk alabilecek bir seviyede yetişmesi ve Batı irfanıyla beslenmiş aydınlar sınıfının bir an önce oluşması gereği kendini kuvvetli hissettirmeye başladığı için *İdadilere* ek olarak *Sultaniler* açılmaya başlanmıştır (Akyüz, 2001, s.153). Bu dönemdeki eğitim faaliyetleri büyük oranda merkezi bir otorite kontrolünde ve devlete sadık ve itaatkâr birey yetiştirme amacı taşımaktaydı (Sakaoğlu, 2003). Ancak Tanzimat'tan itibaren Batılı düşünce akımlarından etkilenme sonucu, hukukun üstünlüğü, adalet, eşitlik gibi kavramlar yavaş yavaş toplumun belirli kesimlerinde karşılık bulmuş; eğitimdeki reform çabalarıyla bu kavramlar müfredata dâhil edilmeye çalışılmıştır (Somel, 2010). Yine de bu süreçte vatandaşlık kavramının modern anlamda karşılık bulduğu

söylenemez. Daha çok Osmanlı tebaasının belirli haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanabilmesi, *millet-i hâkime* anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir (Kaplan, 1999).

2.3.1.1.1. Tanzimat Fermanı'nın (1839) eğitime etkileri

Tanzimat Fermanı ile imparatorluk içinde bütün vatandaşların can, mal ve ırz güvenliği devlet teminatı altına alınmış; ayrıca vergilerin toplanması ve askerlik yükümlülüğü gibi konularda eşitlik gözetileceği belirtilmiştir (Akyüz, 2001). Bu temel prensipler, eğitimde daha eşitlikçi bir yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra, devlet yönetiminde liyakat esasının güçlendirilmesi hedeflenmiş ve modern bürokrasinin gerektirdiği nitelikli memur ihtiyacı, modern okulların açılması gerekliliğini beraberinde getirmiştir (Kaplan, 1999). Bu süreçte açılan rüştiyeler (ortaokullar) ve idadiler (liseler), geleneksel medrese eğitiminin dışında, Batı tarzı ders programlarıyla öne çıkmıştır (Akyüz, 2001; Somel, 2010).

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği reform fikri, ilk kez Osmanlı uyrukları arasında hukuki eşitlik kavramını devlet politikası hâline getirerek vatandaşlık bilincinin nüvelerini oluşturmuştur (Sakaoğlu, 2003). Ancak bu dönemde vatandaşlık modern anlamıyla değil, daha çok *sadık tebaa* anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. Buna rağmen, eşitlik ve hukuk devleti kavramlarının en azından belirli bir aydın zümre ve bürokratik kesim tarafından benimsenmesi, eğitimdeki yeni yaklaşımları doğrudan etkilemiştir (Akyüz, 2001).

Tanzimat Fermanıyla birlikte imparatorluk genelinde eğitim işlerini koordine etmek, yeni okulların açılmasını sağlamak ve öğretim programlarını düzenlemek için 1847'de *Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı)* kurulmuştur (Akyüz, 2001). Böylece, Osmanlı'daki medrese düzeni dışında Batılı tarzda modern okulların açılmasını teşvik edilerek devlet memurları, askerî personel ve bürokratlar yetiştirmek için çağdaş bilime dayalı ders programları uygulanmaya başlanmıştır (Kaplan, 1999).

Maarif Nezareti'nin çabalarıyla oluşturulan eğitim politikaları, bir yandan Batı'dan esinlenen pozitif bilimlere dayalı ders içeriklerini okullara taşırken, öte yandan İslami değerlere bütünüyle sırt dönmeden *Osmanlıcılık* fikrinin benimsetilmesi amaçlamıştır (Somel, 2010). Bu çelişkili durum, Osmanlı eğitim sistemindeki ikili yapıyı pekiştirmiş;

modern mektepler ve geleneksel medreseler arasındaki ayrım, imparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir (Sakaoğlu, 2003).

Tanzimat ve Islahat dönemlerinde açılan sivil ve askerî okullarda, matematik, coğrafya, tarih, yabancı dil (Fransızca) gibi dersler müfredata girmiştir (Akyüz, 2001). Tarih dersleri, özellikle Osmanlı hanedanının şanlı geçmişini vurgulayarak imparatorluğa sadık bireyler yetiştirmeye odaklanırken; coğrafya dersleri, Osmanlı coğrafyasının sınırlarını ve çok uluslu yapısını öğrencilere tanıtmayı amaçlamıştır (Kaplan, 1999). Burada *Osmanlıcılık* düşüncesi, devletin dağılmasını önleyecek bir üst kimlik olarak benimsenmiş; gayrimüslim toplulukların imparatorlukla bütünleşmesi de bu kimlik çerçevesinde sağlanmaya çalışılmıştır (Sakaoğlu, 2003).

Ancak eğitimdeki bu yeni dersler ve programlar, o dönemdeki toplumsal dokuya tam olarak nüfuz edememiştir. Zira okul sayısı yetersiz olduğu gibi, okullardan mezun olanların büyük bir kısmı devlet bürokrasisinde istihdam edilmekte, kırsal kesimdeki nüfus ise geleneksel eğitim yöntemlerine (medreseler, mahalle mektepleri vb.) devam etmiştir (Somel, 2010). Tanzimat ve sonrasında okullara giren *müsbet bilim* dersleri ile geleneksel dini derslerde öğrenciler çelişkili biçimde etkilenmişlerdir. Müsbet bilimlerle bir yandan sivil okullarda hayata dönük konular girmeye başlarken diğer Bir yandan da geleneksel dini muhtevalı dersler varlıklarını sürdürmüşlerdir. Öğrenciler Cumhuriyet yıllarına kadar, bu müspet bilimler-dini bilimler derslerinde öğrendikleri bazen çelişkili bilgilerin ve öğretmenlerin farklı tutumlarının olumsuz etkilerinde kalmışlardır. Öğrencilerin kafası bu zıt, çelişkili fikirlerle alt üst olmuş, eski ve geleneksel değerlerden, müspet bilim anlayışına geçmek büyük acılara ve sancılara yol açmıştır. Bu durum özellikle *Rüşdiye, İdadiye* ve *Sultaniye* gibi orta öğretim kurumlarda gözlemlenmiştir (Akyüz, 2001, s.172). Dolayısıyla Tanzimat ve Islahat Fermanları ile hedeflenen herkes için modern eğitim ideali pratikte tam anlamıyla gerçekleşmemiş, ancak uzun vadede Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilecek kapsamlı eğitim reformlarına öncülük etmiştir (Akyüz, 2001).

Tanzimat döneminde örgün eğitimin yanı sıra halk eğitimi alanında da bazı çalışmalar yürütülmüştür. Özelikle Tanzimat dönemindeki eğitim kurumları okuma yazma oranın artmasına neden olmuştur. Bu durum ülke içinde ve dışındaki olaylara olan ilgiyi arttırmıştır. 1 Kasım 1831 yılında devletin resmi yayın organı olarak haftalık olarak Takvim-i Vekayi

gazetesi Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça ve Farsça çıkarılmaya başlanmıştır. 1860 yılında ise Tercüman-ı ahval gazetesi çıkarılmaya başlanmış, halkı devlet politikalarından haberdar etmek için bu gazetelerden yararlanılmış, Ceride-i Havadis gazetesi halkı bilgilendirmek ve okumaya alıştırmak için bir yıl boyunca ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Ayrıca karikatür dergileri, sadece belli alanda dergiler ve taşrada mahalli gazeteler devletin yaptığı reformları yalnızca okullarda değil halk arasında da yaymak için kullanılmıştır (Akyüz, 2001, s.178-179).

2.3.1.1.2. Islahat Fermanı'nın (1856) eğitime etkileri

Tanzimat Fermanı'nın eksiklerini gidermek ve Avrupa devletlerinin Osmanlı üzerindeki baskılarını azaltmak amacıyla 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı, gayrimüslim tebaa için daha geniş haklar tanımış, okul açma ve eğitimle ilgili düzenlemelerde nispeten özgürlükçü bir yaklaşım benimsemiştir (Somel, 2010). Bu dönemde gayrimüslim topluluklar ve yabancı misyonerler, çeşitli okullar açarak eğitim faaliyetlerine hız vermişlerdir. 1856 Islahat Fermanının getirdiği hükme göre, azınlıklar padişahın tahin edeceği üyelerden oluşan 'muhtelit' bir Maarif Meclisinin nezareti ve teftişi altında olmak koşuluyla, cemaat olarak okullar açma ve geliştirmeye izinli sayılmışlardır (Akyüz 2011, s.159) Devlet, bu okulları kontrol altına almaya çalışsa da tam anlamıyla bir birlik sağlamak mümkün olmamıştır (Akyüz, 2015; Kaplan, 1999).

Islahat Fermanı'yla birlikte Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tebaasının resmî okullarda birlikte eğitim alması amaçlansa da pratikte bu hedefe ulaşmak zor olmuştur (Akyüz, 2001). Yine de fermanın getirdiği düzenlemeler, Osmanlı toplumunda çokkültürlü bir eğitim modelinin ilk adımlarını atmaya yönelik ufuk açıcı gelişmeler olarak değerlendirilebilir (Sakaoğlu, 2003). Diğer yandan, devletin merkezîleştirme ve eğitim yoluyla *Osmanlıcılık* kimliği oluşturma çabası bu dönemde daha belirgin hale gelmiştir. Böylece *Osmanlı vatandaşı* kavramı, farklı etnik ve dini kökenlerden gelen insanların, imparatorluğun çatısı altında hukuki ve toplumsal açıdan bütünleşmesini hedeflemiştir (Somel, 2010).

2.3.1.2. Kanun-ı Esasi (1876)

Osmanlı'da eğitim, bireyleri devletin sadık tebaası olarak yetiştirmek amacıyla şekillendirilmiştir. Geleneksel Osmanlı eğitim sistemi, ulema denetimindeki medreseler aracılığıyla dinî ve hukukî bilgilerin aktarılmasına dayanıyordu. Vatandaşlık eğitimi, bu dönemde bireylerin Osmanlı millet sistemi içinde yerlerini ve sorumluluklarını öğrenmeleriyle sınırlı olmuştur (İnalcık, 2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzene geçişi simgeleyen ilk belge olan *Kanun-ı Esasi* (1876) ile, *Osmanlı tebaası* kavramı hukuki bir çerçeve kazanmış ve imparatorluk sınırları içerisinde doğan veya sonradan kabul edilen herkesin *Osmanlı* sayılacağını belirtmiştir (Hanioğlu, 2008, s.147). Böylece, imparatorluktaki dinî ve etnik topluluklar *Osmanlılık kimliği* altında birleştirilmeye çalışılmıştır.

Bununla birlikte, padişahın yetkilerinin genişliği ve meşrutî rejimin kısa süre sonra askıya alınması, anayasanın öngördüğü vatandaşlık pratiklerinin büyük ölçüde uygulanmasını engellemiştir. Yine de ilk defa *Osmanlı vatandaşlığı* ifadesinin kullanılması, merkezi idarenin ulus-devlet benzeri bir siyasal topluluk oluşturma arayışının ürünüydü (Mardin, 1974: 203).

Kanun-i Esasi'nin 114. maddesi eğitimi tüm tebaa için zorunlu hale getirerek Osmanlıcılık fikriyatını geliştirmeye çalışmıştır. Bu madde "Osmanlı efradının (bireylerinin) kaffesince (tümü için) tahsil-i maarifin (öğrenimin) birinci mertebesi (ilköğretim) mecburi (zorunlu) olacak ve bunun derecat ve teferruatı (ayrıntıları) nizam-ı mahsus (ayrı bir düzenleme) ile tâyin kılınacaktır (belirlenecektir)" (Akyüz, 2001, s.205). Böylece eğitim tüm Osmanlı'da yaşayan tüm bireyler için zorunlu hale getirilmek ve ortak bir vatandaşlık eğitimi yapılmak istenmiştir.

2.3.4. II. Meşrutiyet (1908) ve Osmanlı Milleti söylemi

1908 Devrimi ile ilan edilen II. Meşrutiyet, vatandaşlık fikrinin Osmanlı toplumunda yeniden canlandırıldığı bir başka kritik evre olmuştur (Üstel, 2016). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde gerçekleşen bu süreçte, Osmanlıcılık ideolojisi gereği farklı etnik-dinî grupları *Osmanlı milleti* adı altında bütünleştirme çabaları sürdürülmüştür (Ahmad, 1995, s.66). Kanun-ı Esasi yeniden yürürlüğe girerken, gayrimüslimlerin de

mecliste temsili artmış; vatandaşlık, hukuki ve siyasal katılım kapsamında görece genişlemiştir.

1908 Devrimi ile ilan edilen II. Meşrutiyet ile, Osmanlı toplumunda anayasal yönetime yönelik ilgi artmış, meşrutiyet yönetiminin sağladığı görece özgürlük ortamında düşünce ve basın faaliyetleri canlılık kazanmıştır (Somel, 2010; Üstel, 2016). Bu dönemde yayımlanan gazete ve dergilerde, *Osmanlı vatandaşı* fikri ve ülkenin kurtuluşunun eğitim yoluyla gerçekleşebileceğine dair çeşitli görüşler ağırlık kazanmıştır. Öğretmen yetiştirilmesinde yenilikler yapılmış, önemli adımlar atılmış ve öğretmenler mesleki örgütler oluşturmaya başlamıştır (Akyüz, 2001, s. 242). Yeni açılan okullarda, öğrencilerin *çağdaş bilim ve tekniği* öğrenerek ülkenin kalkınmasına katkıda bulunması hedeflenmiştir. Ancak çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu içinde, farklı etnik ve dini toplulukların ortak bir vatandaşlık kültürü etrafında birleşmesi, dönemin siyasal durumu nedeniyle tam olarak sağlanamamıştır (Sakaoğlu, 2003). Ancak buna rağmen Meşrutiyet döneminde eğitim sorunları ilk kez geniş biçimde tartışılmış, ilginç fikirler, öneriler ileri sürülmüştür. Bunların çoğu o dönemde uygulamaya konulmamış olmakla beraber, bazıları Cumhuriyet Dönemi'ndeki gelişme ve uygulamaların (Millet Mektepleri, Köy Enstitüleri) tohumunu teşkil etmiştir (Akyüz, 2001).

1908'de II. Meşrutiyet ile vatandaşın modern devlet oluşturmadaki rolü önemsenmiştir. Fransız Devrimi ile yaygınlık kazanan milliyetçilik akımına karşı koymak için ortak bir siyasal aidiyet ve sadakat geliştirmek amacıyla eğitim müfredatında önemli değişiklikler yapılmıştır. Milli değerler ve ahlak eğitimini geliştirmek için '*Malumat-ı Medeniye, Ahlakiye ve İktisadiye ve Kanuniye'* ismiyle yeni bir ders müfredata eklenmiştir (Üstel, 2016; Yaşar, 2018). Meşrutiyet Dönemi'nde vatandaşlık eğitimi ile Osmanlıcılık kimliğinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Üstel, 2016). Bu kapsamda *Malumat-ı Medeniye (1908), Yeni Malumat-ı Medeniye (1913), Musahabat-ı Ahlakiyye (1914), Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye (1914), Yeni Musahabat-ı Ahlakiyye (1914), Yeni Musahabat-ı Ahlakiyye ve Medeniyye (1914)* gibi dersler aracılığıyla verilmiştir (Keleşoğlu, 2008). Bu dersler, günümüzde ilkokula denk gelen iptidaiye**,** ortaokul seviyesindeki rüşdiyeler ve lise düzeyindeki idadiye ile sultaniyelerde okutulmak üzere müfredata eklenmiş olup, içerikleri, hedef kitleleri ve ders saatleri okul kademelerine göre belirlenmiştir. Zamanla hem derslerin isimleri hem de içerikleri değişerek daha kapsamlı hale gelmiştir. Bu derslerde temel olarak

yurttaşlık, ahlak ve görgü kuralları (*adab-ı muaşeret*) eğitimi verilmiştir (Yaşar, 2018). Vatandaşlık eğitimi kapsamında öğrencilere sahip oldukları haklar öğretilmiş; *meclis, yönetim, vergi, askerlik, hukuk ve bireysel sorumluluk* gibi temel yurttaşlık bilgileri işlenmiştir (Şimşek ve Karaduman, 2023)

Yine de milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesi, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi çok sayıda çalkantı, Osmanlı milleti projesinin başarısını sınırlamıştır. İmparatorluk topraklarında yaşayan çeşitli unsurlar ya kendi milli bağımsızlık hareketlerini yürütmüş ya da farklı aidiyetleri benimsemiş, dolayısıyla merkezî otoritenin tek bir Osmanlı kimliği inşa etme gayreti tarihsel koşullar içinde zayıflamıştır (Zürcher, 2022, s.112).

2.3.5. Erken Cumhuriyet Dönemi vatandaşlık eğitimi (1923-1950)

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, ulus-devlet inşası çerçevesinde vatandaşlık eğitimi büyük önem kazanmıştır (Kaplan, 1999; Somel, 2010). Cumhuriyet'in ilanı (1923) ve hemen ardından gerçekleştirilen inkılaplar, toplumun her alanında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, yeni rejimin korunması, bu rejime bağlı bireylerin yetiştirilmesi ve toplumsal düzeyde milli birliğin sağlanması amacıyla vatandaşlık eğitimine büyük önem verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsenen vatandaşlık anlayışı, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki "kurtarma" çabasından farklı olarak, toplumun yeniden inşasına odaklanmıştır. Bu temel ayrım, vatandaşlık eğitiminde belirli sınırlar içinde şekillenen milliyetçilik ve modernleşme anlayışıyla kendini göstermektedir (Şimşek ve Karaduman, 2023).

Bu dönemdeki temel hedef, modern ve laik bir ulus inşa etmek üzere, *ulus bilincine sahip ve Cumhuriyet değerlerini benimsemiş* yurttaşların yetiştirilmesi olmuştur. Bu dönemde eğitim alanında yapılan köklü reformlarla, yeni sosyal ve siyasal değerleri benimsemek, milli aidiyet ve kültürü geliştirmek ve Cumhuriyet'in gerektirdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı hedefleyen vatandaşlar yetiştirmek hedeflenmiş (Caymaz, 2007) ve eğitimin temel ilkeleri de bu doğrultuda belirlenmiştir (Akyüz, 2001). Zamanla tek tipçi ve itaatkâr tebaadan, demokratik katılıma önem veren aktif vatandaş modeline yöneliş söz konusu olmuş; çok partili siyasal düzene geçiş, Türkiye'nin 1961 ve 1982 Anayasaları ile

1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu gibi hukuki düzenlemeler bu değişim sürecine etki etmiştir (MEB, 1973; Gözler, 2000).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte ulus-devlet inşası kapsamında vatandaşlık eğitimi, formal eğitim müfredatının temel taşı olarak görülmüştür (Akyüz, 2015). Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) ile Millî Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekâleti) çatısı altında toplanmıştır. Akabinde, 1924 Anayasası, Cumhuriyet'in temel niteliklerini ve eğitim politikalarının çerçevesini belirlemiştir (Gözler, 2000). Bu anayasal düzenlemeler, milli ve laik eğitim anlayışını kurumsal hale getirmiş, devletin vatandaşlık eğitimine yönelik hedeflerini de belirginleştirmiştir (Sönmez, 2008).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitimin başlıca amacı; tüm okul düzeylerinde Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek olmuştur (Akyüz, 2001, s.300). Bu kapsamda vatandaşlık eğitimi, *Malûmat-ı Vataniye* (Yurt Bilgisi) veya *Vatandaşlık Bilgisi* adıyla ders programlarında yer almıştır (MEB, 1936). Bu derslerde;

- Yeni kurulan devletin temel ilkeleri,
- Ulusal egemenlik,
- Laiklik,
- Devrimler ve inkılaplar,
- Millî kimlik ve tarih bilinci

gibi konular işlenmiş, aynı zamanda öğrencilerin Cumhuriyet'i korumak ve kollamak yönünde sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak yetişmeleri için eğitimler verilmiştir (Akyüz, 2001; Üstel 2016). İnkılaplar, ulusal egemenlik, laiklik ve modernleşme ilkeleri aktarılmaya çalışılmıştır (Somel, 2010). Bu dönemde vatandaşlık eğitimi, dönemin resmî ideolojisi çerçevesinde millî birlik ve beraberliği güçlendirmeye odaklanmış, devlete bağlılık ve ulusal kimlik vurguları öne çıkmıştır (Sönmez, 2008). Bu kapsamda Mustafa Kemal Atatürk'ün konuşmaları, Nutuk gibi metinler, inkılapların hikâyeleri ve ulusal marşlar, erken dönem vatandaşlık eğitiminde önemli bir yer tutmuştur (Kaplan, 1999).

Tek parti döneminde Yurt Bilgisi derslerinde vatandaşlık eğitimi ile vatan, millet ve dil birliği paydasında milli bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin iyi

bir vatandaş olarak yetişmeleri amaçlanmıştır (Caymaz, 2007). İnce (2012) tek parti döneminde (1923-1950), 1926 ve 1936 programlarında Yurt Bilgisi dersiyle Türklüğün etno-kültürel özelliklerine dayanan yekpare bir ulusal kimliği teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Bu dönem ders kitaplarında vatandaşların hak ve özgürlüklerinden ziyade; vatandaşların devlete karşı görev ve sorumluluklara vurgu yapıldığını, vatandaşlık dersinin temel kazanımlarının askere gitmek, vergi vermek gibi temel vatandaşlık görevlerinin öğretilmesine odaklandığını belirtmektedir.

2.3.6. Çok Partili Dönem ve sonrasında vatandaşlık eğitimi (1950-1980)

Çok partili siyasal hayata geçişle birlikte, vatandaşlık olgusu 1970'lere kadar sürecek yeni bir döneme girmiştir (Şimşek ve Karaduman, 2023). 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle çok partili siyasal yaşamın güçlenmesi, vatandaşlık eğitiminde demokratik değerlerin nispeten daha fazla yer bulmasına yol açmıştır (Kaplan, 1999).

1950 seçimlerinden sonra hükümet programında, eğitimde yeni bir kavram olarak insani değerlerin savunulması, milli ahlak ve manevi değerlerle dengeli bir şekilde ele alınmıştır. İkinci hükümet programında ise vatandaşlık eğitiminde milli kimlik ve vatan idealine özellikle vurgu yapılmıştır (Yılmaz, 2011). Tek parti dönemindeki milli ve politik yurttaşlık anlayışı, bu süreçte erdemli ve uygar birey yetiştirme idealine evrilmiştir. Vatandaşlık eğitimi, bu dönemin başında 1948 ilkokul ve köy ilkokulu programında *Yurttaşlık Bilgisi* adıyla yer almıştır. Ancak, çok partili sisteme geçişle birlikte özgürleşme hareketleri başlamış olsa da öğretim programlarında insani değerler yerine millileşme hedefi korunmuştur. 1948 ilkokul programı, 1936 programındaki milli ve politik vatandaşlık anlayışını sürdürmüş, 1936'da belirlenen "Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci yurttaşlar yetiştirme" ilkesi, 1948 programında da benzer ifadelerle yer almaya devam etmiştir (MEB, 1948).

1960 askeri darbesi sonrası hazırlanan 1961 Anayasası'yla eğitim müfredatında yurttaşlık eğitimi, anayasal haklar ve bireysel özgürlükler çerçevesinde ele alınmaya başlamış ve vatandaşlık eğitiminin demokratik ilkeler doğrultusunda güçlendirilmesi sağlanmıştır. Yeni anayasayla genişletilen temel hak ve özgürlükler, müfredat ve ders kitaplarında da yansıma bulmuş, ancak 1961 ve sonraki yıllarda gerçekleşen farklı nitelikteki

askeri ve sivil darbeler ve darbe girişimleri ülkenin demokratikleşmesi önünde büyük engeller oluşturmuştur. Bu süreçte yurttaşlık eğitimi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kavramalarına yönelik olarak şekillendirilmiştir (Sakaoğlu, 2011). Siyasal ve toplumsal gerilimler nedeniyle uygulamada arzu edilen istikrar bütünüyle sağlanamamıştır (İnal, 2008). 1973 Millî Eğitim Temel Kanunu, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda vatandaşlık eğitiminin çerçevesini çizerken (MEB, 1973), toplumsal çalkantılar nedeniyle bu ilkelerin okullara tam anlamıyla yansıtılamadığı görülmüştür (Sönmez, 2008).

1970'li yıllarındaki siyasi istikrarsızlık, eğitim sistemine yansımış ve vatandaşlık eğitimi zaman zaman ideolojik tartışmaların merkezinde yer almıştır. 1980 askeri darbesi ile birlikte, yurttaşlık eğitimi yeniden devletçi ve otoriter bir çerçevede ele alınmış, bireylerin devlete karşı görev ve sorumlulukları ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde vatandaşlık eğitimi, devletin bütünlüğünü ve ulusal güvenliği vurgulayan bir perspektifle sunulmuştur (Gözütok, 2003).

2.3.7. 1980 Sonrası: Darbe, Milliyetçi vurgular ve Avrupa Birliği süreci

1980 askeri darbesinin ardından Türkiye'de vatandaşlık eğitimi, devletin bütünlüğü ve ulusal güvenliği çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır (Üstel, 2016). 1982 Anayasası, eğitim-öğretim faaliyetlerinin "Atatürkçü düşünce sistemi" ve devletin bölünmez bütünlüğü ekseninde yürütüleceğini vurgulayarak, eğitimde merkeziyetçi ve devletçi bir anlayışı pekiştirmiştir (Gözütok, 2003). 1980 Darbesinin planlayıcı ve uygulayıcı olan Kenan Evren'in darbe günü bir radyoda yaptığı konuşması bu bakış açısını desteklemektedir.

> Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden, yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın, Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda bir yer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu bu maksatla, hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve beceri kazanmak olacaktır (Akyüz, 2001, s.374).

Bu kapsamda konulan *Milli Güvenlik Bilgisi* dersi, bireylerin devlete karşı yükümlülüklerini ve ulusal değerlere bağlılıklarını güçlendirmek amacıyla müfredata

eklenmiştir. Böylece Vatandaşlık eğitimi, ağırlıklı olarak ulus-devlet kimliğiyle özdeşleşen, disiplin ve hiyerarşik düzene dayalı bir muhteva ile verilmiştir. 12 Eylül 1980 askerî darbesi sonrasında hazırlanan 1982 Anayasası, *milli birlik ve beraberlik* vurgusunu güçlendirerek, vatandaşlık tanımında etnik temelli bir yaklaşım güdülmesine neden olmuştur (Gözler, 2000).

1980'li yılların ortalarından itibaren yaşanan küreselleşme ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci, vatandaşlık eğitimi anlayışında yavaş yavaş değişimlere yol açmıştır. 1990'larda demokratikleşme söylemleri güçlenmiş, insan hakları, çoğulculuk ve katılım gibi kavramlar eğitim politikalarında daha sık gündeme gelmeye başlamıştır (Çayır ve Gürkaynak, 2007; Karaman Kepenekçi, 2005). Ancak bu süreçte yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, eğitimdeki reformların sürekliliğini olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi gibi dersler ortaöğretim müfredatına eklenmiş olsa da uygulamada devletçi-milliyetçi yaklaşım ön planda kalmaya devam etmiştir (İnal, 2008).

1990'lardan itibaren küreselleşme, Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve insan hakları odaklı uluslararası normlar, Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin içerik ve yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiş (Şimşek ve Karaduman, 2023). 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere süreci çerçevesinde vatandaşlık eğitimi müfredatları yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, demokratik değerler, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çevre bilinci gibi konular ders müfredatlarında daha fazla yer almaya başlamıştır (Elkatmış, 2013). Böylece 2004 yılında yürürlüğe giren yeni ilköğretim müfredatıyla, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirmesi ve aktif vatandaşlık rolünün geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öğretim programlarında insan hakları, demokrasi, toplumsal katılım, sosyal sorumluluk, değerler eğitimi gibi temaların ön plana çıktığı görülmektedir (MEB, 2005; MEB, 2017).

2005 yılında vatandaşlık eğitimi, yeniden Sosyal Bilgiler dersi kapsamında verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, zaman zaman bağımsız bir ders olarak müfredata eklenmiş, ancak genellikle disiplinler arası veya ara disiplin olarak ele alınmıştır. Dersin içeriğinde eşitlikçi vatandaşlık anlayışı ön plana çıkarken, demokrasi ve çok-kültürlülük kavramları vurgulanmıştır (Çayır ve Gürkaynak, 2007).

Ortaokullarda vatandaşlık eğitiminin önemi artmış ve Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi adı altında devam etmiştir. Ders içeriğinde eşitlik, insan hakları, küresel vatandaşlık, çok kültürlülük ve demokrasi kültürü gibi konular işlenerek modern vatandaşlık anlayışı yansıtılmıştır (Elkatmış, 2013). Programın temel amacı, öğrencilere vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları konusunda farkındalık kazandırmak, duyarlılık ve bilinç oluşturmak olarak belirlenmiştir (MEB, 2010).

Eğitimin temel hedefi, öğrencilerin bilinçli, katılımcı ve üretken bireyler olarak demokrasiyi içselleştirmesini sağlamak olmuştur. Ders kapsamında vatandaşlık, insan hakları ve demokrasi dengeli bir biçimde ele alınmış, beceri ve anlayış temelli bireysel gelişim desteklenmiştir. Ayrıca, vatandaşlığın temel unsurları olan hak ve ödevler konusu, anayasal haklar, seçme-seçilme hakkı, eğitim, milli itibar, vatanseverlik, vergi ödeme, askerlik ve çalışma gibi içeriklerle ders kitaplarında işlenmiştir (Şimşek ve Karaduman, 2023).

Türkiye'de, vatandaşlık eğitimi içeriklerinde zaman zaman farklı siyasi yaklaşımların etkilerinin gözlemlendiği belirtilmektedir. Bir yandan demokratik ve çoğulcu değerlere vurgu yapma girişimleri olurken, öte yandan daha muhafazakâr ve milliyetçi bir vatandaşlık anlayışının öne çıktığı dönemler yaşanmıştır (Gürses, 2010; Karaman-Kepenekçi, 2005; Şimşek ve Karaduman, 2023). Bu çerçevede, Cumhuriyet tarihi boyunca eğitim programlarının sık sık güncellenmesi, vatandaşlık eğitiminde istikrarlı ve bütüncül bir yaklaşımın oluşmasını zorlaştırmıştır.

Bu etki günümüzde de vatandaşlık eğitiminin, yerel ve küresel dinamiklerin etkisiyle şekillenmesine neden olmaktadır. Güncel siyasal ve sosyal gelişmeler, sivil toplum kuruluşlarının artan etkisi, öğrencilere yalnızca devlet temelli bir vatandaşlık perspektifi sunmanın ötesine geçilmesini gerekli hale getirmektedir. Eğitim politikalarında, demokratik katılım, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilirlik gibi konuların yer alması, modern vatandaşlık anlayışının bir parçası haline gelmektedir (Elkatmış, 2013; Karaman- Kepenekçi, 2005; Şimşek ve Karaduman, 2023). Ancak, siyasi irade ve toplumsal mutabakat eksikliği, bu yenilikçi eğilimlerin eğitim sistemine kalıcı biçimde yerleşmesini zaman zaman güçleştirmektedir.

Sonuç olarak, 1980 askeri darbesinden günümüze Türkiye'de vatandaşlık eğitimi, küresel eğilimler ve iç siyasi koşulların etkisiyle sürekli dönüşüm geçirmektedir. Otoriter söylemler ile demokratik yaklaşımlar arasında salınan bu süreçte, özellikle 2000'li yıllardan sonra insan hakları, katılımcı demokrasi ve çoğulculuk kavramlarının eğitim müfredatına eklemlenmesi vatandaşlık eğitiminin çehresini önemli ölçüde değiştirmiştir. Vatandaşlık eğitimi, günümüzde yalnızca devlete bağlı, itaatkâr bir yurttaş profilinden ziyade, eleştirel düşünebilen, farklılıkları kabul eden ve aktif bir şekilde kamusal yaşama katılan yurttaşlar yetiştirmeyi hedefleyen bir anlayışa evrilme çabası içindedir.

2.4. Halkevleri ve Ülkü Dergisi

2.4.1. Halkevleri

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının akabinde toplumsal düzeyde ve her alanda çağdaşlaşma hareketleri başlamıştır. Muasırlaşmak ve yüksek uygarlık seviyesine ulaşmak için başlatılan çağdaşlaşma hareketleri kurucu önderler tarafından kökten ve kapsamlı olacak şekilde gerçekleştirilmek isteniyordu (Ertunç, A. C., 2004). Cumhuriyet'in ilanının ardından birbiri ardına gerçekleştirilen inkılapların halka ulaştırılması, halk tarafından benimsenmesi yeni Cumhuriyet'in siyasi hedeflerinden biriydi. Sistemli bir eğitim programının gerekliliği bu hedeflerin gerçekleşmesi yolunda ortaya çıkmış ve 1927 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayında görüşülmüştür. Kurultay'da tartışılan yazılı programın Mustafa Kemal'e ait eğitim bölümü yeni rejimin siyasi programlarında olduğu gibi Halkçılık ve Milliyetçilik kavramlarına dayandırılmıştı. Böylece yeni rejimin eğitim politikalarının Halkçılık esaslı olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Halkın eğitimi ve halkın sosyo-ekonomik olarak mevcut durumundan daha iyi bir hale getirilmesi Türk İnkılabının Halkçılık ilkesi ile ilişkili görülmüştür (Yonis, 2021). Çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda halkın eğitilmesi meselesi üzerinde ciddiyetle durulmuş ve bu amaca yönelik olarak eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi adına atılan ilk adım 3 Kasım 1928'de yeni alfabenin kabul edilmesi olmuştur (Çakıcı ve Çakıcı, 2024). Gerçekleştirilen Harf İnkılabı ile okuma ve yazma süreçleri daha kolay hale getirilerek eğitimin yaygınlaştırılması sağlanmak istenmiştir. Sözlü kültürün yazılı kültüre doğru evrimleşmesini de sağlayan Harf İnkılabı ayrıca Osmanlı'dan tamamen kopuşun da simgesi olmuştur (Taşdemir, 2006). Harf İnkılabının ardından yeni harflerin halka öğretilmesi noktasında bir kurum ihtiyacı hasıl

olmuş ve bu ihtiyacın giderilmesi için 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açılmıştır (Ataş, 2003; Bayraktutan, 2020; Sarıkaya Saridemir, 2024).

Millet Mektepleri yeni harflerin, yurdun her köşesinde halka ulaştırılması ve öğretilmesi için başlatılan eğitim seferberliğinin başat aktörü rolünü üstlenmiştir. İlerleyen yıllarda kendisinden beklenenleri gerçekleştiremeyen ve açıldığı dönemki işlevliğini yitiren Millet Mekteplerinin yerine yeni rejimin benimsediği ilkeler ve değerleri yaygınlaştırmak amacıyla Halkevleri kurulmuştur (Kara, 2019; Kısıklı, 2012). Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin modernizasyonu sürecinde devreye alınan ve açılan kurumlar gibi yeni ilkeler ve değerlere uygun olmadığı düşünülerek kapatılan kurumlar da söz konusuydu. Milliyetçi ve Türkçü ideolojinin başat aktörü olan Türk Ocakları 1931 yılında toplumsal ve kültürel değişim ve dönüşüm kapsamında kapatılmıştır (Zürcher, 2022). Türk Ocaklarının kapatılması CHP yönetiminin benimsediği yönetim anlayışının genel hatları ile tutarlılık göstermektedir. Buna göre Türk ocaklarının ardından kurulan Halkevleri, yeni rejimin hedeflediği kültür politikalarının pratik uygulayıcı konumunda görülmüş ve ocaklara üyeliği olan herkes Halkevlerinin de doğal üyesi olarak kabul edilmiştir (Üstel, 2002). Kapatılan Türk Ocaklarının sahip olduğu taşınmazlar CHP'ne, yürütmekte olduğu çalışmalar ise Halkevlerine aktarılmıştır (Hekimoğlu, 2017). Millet Mekteplerinin ve Türk Ocaklarının kapatıldığı süreçte kurulan Halkevlerine, cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilmesi, eğitimin yaygınlaştırılması ve ulusal kültürün yeniden inşası noktasında büyük bir misyon yüklenmiştir (Gürallar Yeşilkaya, 1999). Ülkü Dergisi'nde de Halkevlerine yüklenen misyon şu cümlelerle aktarılmaktadır; *"Halkevleri, Atatürk inkılabı prensiplerinin halk arasında yayılması, derinleşmesi ve kökleşmesi için kurulmuştur. Bu itibarla Halkevleri'ne ihtilalin kültürel yayın ve korum yurdu demek lazımdır"* (Sayı 61, sf, 9).

Halkevleri, modernleşme ve uluslaşma çabalarının somutlaştığı, halkın katılımıyla gelişen bir yapıya sahip olmuş ve Türkiye'nin sosyal, kültürel, eğitimsel ve siyasi alanlarında önemli katkılar sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sonrası, çağdaşlaşmak, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için yeni Türk devletinin benimsediği ilkeler doğrultusunda inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Yöneticiler gerçekleştirilen inkılapların yeni kurulan cumhuriyetin korunması ve yaşatılması için gerekli olduğunu düşünmekte ve inkılapların halka ulaşması, halk tarafından anlaşılması konularında da eğitim faaliyetlerine hız vermekteydiler. Halkın mümkün olan en kısa sürede yeni rejim ideallerine, fikirlerine ve

kurumlarına adaptasyonunun, halk eğitimi faaliyetlerinin temel amacı olduğu görülmektedir (Lamprou, 2015). Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulusal değerleri ve laik, modern bir devlet anlayışını yaymak amacıyla kurulan bu kurumlar, sadece kültürel faaliyetlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda halkın sosyal, ekonomik ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamada önemli roller üstlenmiştir (Gökçe, 2019).

Memleket genelinde gerçekleştirilmek istenen halk eğitimi ya da halkın yeni rejime gönüllü adaptasyonunun sağlanması için Sovyetler, Almanya ve Çekoslovakya gibi halk eğitimi veren kurumlara sahip ülkelere araştırmacılar gönderilirmiş ve raporlar hazırlanmıştır (Ülkü/3, 1933). Hazırlanan raporlar neticesinde Halkevleri fikri oluşmuş ve Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931 yılında gerçekleştirilen üçüncü kongresinde Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir. C.H.F Genel sekreteri Recep Peker 19 Şubat 1932 yılında Ankara Halkevinin açılışında, C.H.F'nın Halkevleri ile benimsediği gayeyi şöyle açıklar;

> Arkadaşlar; Cümhuriyet Halk Fırkasının Halkevleriyle takip ettiği gaye; milleti şuurlu, biribirini anlıyan, biribirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır. Arkadaşlar, bu mahiyette bir Halkevi teşkilatını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır. Şuurlandırılacak, yetiştirilecek büyük tabakanın önüne düşecek bu rehber unsurun yokluğundan, kifayetsizliğinden şikâyet edenleri her zaman görürüz. Bu şikâyetçiler her zaman, bu götürücü, yetiştirici, büyük kümelere rehberlik yapacak insan unsuru nerededir? diye sorarlar. Bizim kanaatimize göre en yanlış zihniyet, Türkiyede insan olmadığı davasıdır (Ülkü/1, 1933).

Halkevlerinin çalışma esasları, benimsediği ilkeler ve kurumsal işleyişi 1940 tarihli 1940 Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesinde özetle şu şekilde ifade edilmektedir. Buna göre;

1. Halkevleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık esasları doğrultusunda çalışan bir kurum olup, bu kurumun kapıları parti üyesi olsun veya olmasın her vatandaşa açıktır.

2. Her Halkevi bulunduğu şehre, kasabaya ya da köye aittir. Halkevlerinin tüm vatandaşların ortak malı ve ortak eğitim yeri olması sebebiyle, Halkevlerinde gerçekleşebilecek her türlü başarısızlık, öncelikle yerel ölçekteki paydaşlara aittir.

3. Halkevleri, farklı konularda yetenek ve isteklere göre vatandaşın çalışma sahası edinebilmesi için bünyesinde dokuz şube barındırmaktadır. Bunlar; dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük ve son olarak tarih ve müze şubeleridir. Her şubenin faaliyet göstermesi için 25 kayıtlı üye gerekmektedir (CHP, 1940).

1940 tarihli talimatname, genel esaslar başta olmak üzere; çalışma şubeleri ve aza kaydı, şube toplantıları ve komite teşkilatı, umumi heyet toplantıları, gelir, bütçe ve demirbaş, idare heyetleri ve reisler, heyetlerin vazifeleri, inzibat hükümleri, halkevi memurları, talebeler ve çocukların halkevleri ile ilişkileri, tutulacak defterler vs. gibi başlıklara sahiptir.

Halkevlerinin açılma nedenleri, Türkiye'nin 1930'lu yıllardaki sosyo-politik ve ekonomik koşullarıyla yakından ilgilidir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkileri Türkiye'de derinden hissedilmiş ve bu süreçte halkın ekonomik ve toplumsal olarak sıkıntılar yaşadığı bir dönemde devlete olan güvenin yeniden sağlanması önemli bir amaç haline gelmiştir (Karpat, 1974). Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültürel ve sosyal devrim projeleri bu dönemde hız kazanmış ve Halkevlerinin kuruluşu bu devrimlerin geniş halk kesimlerine ulaşmasını sağlamaya yardımcı olmuştur. Bu kurumların ana hedefi, halkın okuma yazma oranını artırmak, modern Cumhuriyet değerlerini yaymak ve toplumda kültürel bir canlanma yaratmaktır (Oral, 2002; Yeşilbursa, 2018).

Halkevleri, Cumhuriyet'in modernleşme ve uluslaşma sürecinin önemli bir aracıydı. Bu kurumlar, halkın eğitimi yoluyla ulusal bilincin güçlendirilmesini ve toplumun modern değerlerle donatılmasını amaçlamaktaydı. Özellikle köylere kadar ulaşan bu kurumlar, halkın devlete olan bağlılığını pekiştirmeyi ve Cumhuriyet rejiminin sağlam temellere oturtulmasını hedeflemiştir (Arıkan, 1999). Halkevleri, Türkiye'nin modernleşme ve ulus inşa sürecinde önemli bir rol oynarken, Cumhuriyet'in laiklik ve milliyetçilik ilkelerinin de topluma benimsetilmesinde etkili olmuştur. Halkevlerinin yürüttüğü faaliyetler, ulusal kültürü güçlendirmeyi ve halkın modern bir devlet anlayışına adapte olmasını sağlamayı amaçlamaktaydı (Yeşilkaya, 1999).

Halkevlerinin kurulmasında bir diğer önemli neden, halkın ulusal bilincini güçlendirmek ve toplumsal dayanışmayı artırmaktı. Türkiye'nin ulusal bir kimlik oluşturma sürecinde, Halkevleri, dil, edebiyat, sanat, spor gibi alanlarda halkı eğiterek ve

modernleştirerek yeni bir toplum inşa etmeyi hedeflemiştir. Cumhuriyet ideolojisinin, laiklik, milliyetçilik, devletçilik ve halkçılık ilkeleri doğrultusunda halka ulaşmasını sağlayan bu kurumlar, Türkiye'nin modernleşme projesinde vazgeçilmez bir rol üstlenmiştir (Oral, 2011).

Halkevleri, geniş bir yelpazede faaliyetler yürütmüş ve bu faaliyetler aracılığıyla halkın kültürel ve toplumsal gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Halkevlerinde gerçekleştirilen başlıca faaliyetler şunlardır: Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük ve Tarih ve Müze (Çeçen, 2018).

Dil ve Edebiyat

Halkevlerinin dil ve edebiyat faaliyetleri, Cumhuriyet'in Türkçeleştirme ve halkı eğitme çabalarının bir parçası olarak önemli bir yer tutmaktadır. Bu faaliyetler aracılığıyla halkın okuma yazma oranı artırılmış, yeni Türk alfabesi öğretilmiş ve ulusal dil politikaları yaygınlaştırılmıştır. Halkevleri, yerel dillerde ve lehçelerde eserler toplayarak halkın kültürel mirasını korumayı da amaçlamıştır (Arıkan, 1999; Toksoy, 2007).

Güzel Sanatlar

Güzel sanatlar faaliyetleri, halkın sanata olan ilgisini artırmayı ve yerel sanatçıların yetiştirilmesini teşvik etmeyi hedeflemiştir. Resim, müzik, tiyatro gibi sanat dallarında halkın katılımı sağlanmış, yerel halkın sanata erişimi kolaylaştırılmıştır (Çeçen, 2018). Halkevleri, Türkiye'de modern sanat anlayışının gelişiminde önemli rol oynamış, Cumhuriyet'in sanat politikalarını yaygınlaştırmıştır (Aykaç ve Aykaç, 2021).

Temsil ve Spor

"Seçkin tekler değil, gürbüz yüzbinler" parolasıyla faaliyet gösteren spor şubesi sağlam ve dayanıklı vücutlara sahip gençler yetiştirme faaliyetleri yürütmüş, topluca bir spor kültürü oluşturmak için çalışmıştır. Yerel şartlara uygun olan geleneksel ve modern spor faaliyetleri desteklenmiştir (Gürallar Yeşilkaya, 2003). Halkevlerinin temsil ve spor faaliyetleri, halkın sosyal etkinliklere katılımını teşvik etmiş, tiyatro ve sporun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Tiyatro gösterileri, Cumhuriyet değerlerini ve sosyal mesajları halka iletmenin

etkili bir aracı olarak kullanılmıştır. Spor faaliyetleri ise, halkın fiziksel sağlığını geliştirmeyi ve toplumsal dayanışmayı artırmayı hedeflemiştir (Oral, 2011).

Sosyal Yardım ve Köycülük

Halkevleri, sosyal yardım faaliyetleri ile toplumun dezavantajlı kesimlerine destek olmayı amaçlamış, sağlık hizmetleri sunmuş ve eğitim desteği sağlamıştır. Köycülük faaliyetleri kapsamında ise, köylere gidilerek tarımsal üretimi artırma ve köy yaşamını modernize etme çalışmaları yapılmıştır (Arıç, 2024; Karpat, 1974). Bu faaliyetler, köylü nüfusun modern tarım tekniklerini öğrenmesini sağlamak ve köylerdeki yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla düzenlenmiştir (Akkuş, Kumaş ve Sarıtunç (2020).

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halk dershaneleri ve kurslar şubesinin temel amacı ümmilikle mücadele etmek ve halkın okur-yazarlık seviyesini arttırmaktır. Toplumsal olarak gerçekleştirilmek istenen kültür hareketi açısından bu şubenin çalışmaları ciddiyetle yürütülmüştür. Latin harflerine hızlıca uyum sağlanması yine dershaneler ve kurslar şubesinin amaçlarından biridir. Şube çalışmaları kapsamında yerel imkanlarla bağlantılı olarak el işi, ev ekonomisi, yabancı dil, daktilo, ziraat vb. gibi birçok alanda kurslar açılmış ve açılan bu kurslar sayesinde halkta sosyalleşme sağlanmıştır (Arıç, 2024; Gürallar Yeşilkaya, 2003).

Yayıncılık Faaliyetleri

Halkevlerinin önemli bir diğer faaliyet alanı, yayıncılık olmuştur. Halkevleri, halkı eğitmek ve Cumhuriyet ideolojisini yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli dergiler ve kitaplar yayımlamıştır. Bu yayınların en önemlisi "Ülkü" dergisidir. 1933 yılında yayın hayatına başlayan Ülkü Dergisi, Halkevlerinin resmi yayın organı olarak Cumhuriyet'in modernleşme politikalarını ve devrimlerini halka anlatmada önemli bir rol oynamıştır (Katırağ, 2019; Özdemir ve Aktaş, 2011). Ülkü, 1933-1950 yılları arasında kesintisiz olarak yayımlanmış ve Türk düşünce hayatında derin izler bırakmıştır.

Ülkü Dergisi, halkın eğitilmesi ve modernleşme sürecine katkı sağlanması açısından önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Dergide, Cumhuriyet devrimlerinin nasıl anlaşılması gerektiği, modernleşmenin nasıl gerçekleşeceği ve ulusal bilincin nasıl inşa edileceği

konularında yazılar yer almıştır. Ayrıca, sanat, edebiyat ve kültür alanında da birçok makale yayımlanmış ve halkın bu alanlardaki gelişmelere ilgisi artırılmıştır (Arıç, 2024; Katırağ, 2019; Özdemir ve Aktaş, 2011). Yayıncılık faaliyetleri sadece dergi ve kitaplarla sınırlı kalmamış, Halkevlerinde düzenlenen okuma yazma kursları, konferanslar ve seminerler aracılığıyla halkın eğitim düzeyi yükseltilmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetler, Türkiye'nin eğitim politikalarının halk tabanına yayılmasında büyük rol oynamıştır.

Halkevlerinin kapanma süreci, Türkiye'de çok partili hayata geçişin ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle değişen toplumsal ve siyasi koşullarla yakından ilişkilidir. 1950'li yıllarda Türkiye'de daha liberal ve piyasa odaklı politikaların benimsenmesi, Halkevlerinin devletçi ve merkeziyetçi yapısının yeni siyasi yapıya uyum sağlayamamasına neden olmuştur (Karpat, 1974). Ayrıca Halkevlerinin CHP'nin bir yan kuruluşu olarak faaliyet göstermesi, Demokrat Parti tarafından eleştirilmiş ve bu durum kapatılma sürecini hızlandırmıştır (Çeçen, 1990).

Halkevleri, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte kapatılma sürecine girmiştir. 8 Ağustos 1951 tarihli 5830 sayılı yasa ile Halkevlerinin faaliyetleri tamamen durdurulmuştur. Kapatıldığı sırada 478 Halkevi ve 4322 Halkodası bulunmaktaydı. Halkevlerine ait demirbaşlar hazineye devredilmiş ve Halkevlerinin uzun yıllar içerisinde edindiği arşiv, belgeler ve materyaller gerekli önem gösterilerek korunmamıştır (Arıç, 2004). Bu kapanma sürecinin arkasındaki temel nedenler, Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültürel bir uzantısı olarak görülmesi ve yeni hükümet tarafından siyasi bir tehdit olarak algılanmasıdır (Arıkan, 1996). Demokrat Parti döneminde, daha liberal politikalar benimsenmiş ve Halkevlerinin siyasal anlamda devlet kontrolündeki bir kurum olarak varlığını sürdürmesi uygun görülmemiştir (Karpat, 1963).

Halkevleri, Cumhuriyet Dönemi'nin toplumsal ve kültürel dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, halkın modernleşme sürecine katılımını sağlamak, Cumhuriyet devrimlerini yaygınlaştırmak ve ulusal bilinci güçlendirmek amacıyla kurulmuş, 1951 yılına kadar bu görevlerini yerine getirmiştir. Halkevlerinin yürüttüğü faaliyetler, eğitimden sanata, spordan sosyal yardıma kadar geniş bir yelpazeye yayılmış ve halkın her kesimine hitap etmiştir. Ancak, Türkiye'nin çok partili hayata geçişiyle birlikte Halkevlerinin CHP ile olan ilişkisi tartışmalı hale gelmiş ve bu kurumlar kapatılmıştır.

2.4.2. Ülkü Dergisi

Ülkü Dergisi, 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve kültür politikaları çerçevesinde Halkevleri tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. Atatürk ilk sayının kapağında "*Ülkü'den kutlu ülkümüzü yaratmak için kutlu verimler beklerim*" demektedir (Ülkü, 1/1933). Atatürk'ün bu ifadesi derginin misyonuna ilişkin ipucu sunmaktadır. Ülkü Dergisi, Cumhuriyet'in erken döneminde, Atatürk ilke ve inkılaplarını yaymak, halkı modernleşme sürecine dahil etmek ve devrimlerin etkisini artırmak amacıyla kurulan bir dergidir (Gökmen ve Baysal, 2024; Otaç, 2019). Ülkü, bir yandan ulusal kimlik ve modernleşme çabalarını desteklerken, diğer yandan Türkiye'nin toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınma hedeflerine hizmet etmeyi amaçlamıştır (Tazegül, 2001).

Halkevleri, Cumhuriyet'in temel ilkelerinin halk arasında yayılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş sosyal ve kültürel merkezlerdir. Ülkü Dergisi ile Halkevleri arasındaki ilişki, dönemin sosyolojik, kültürel ve siyasi dinamikleri bağlamında değerlendirilebilir. Halkevleri, 1932 yılında Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından kurulan ve Cumhuriyet'in ideolojik eğitim merkezi haline gelen kurumlardır (Gökmen ve Baysal 2024). Ülkü Dergisi, Halkevlerinin bir yayını olarak, bu kurumların düşünsel üretim merkezi işlevini üstlenmiştir (Albayrak, 2023).

Derginin çıkış amacı, 1933 Nisan ayında yayınlanan derginin ilk sayısında Recep Peker tarafından şöyle ifade edilmektedir:

> ÜLKÜ karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için…Ülkü bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için…ÜLKÜ milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve milli kültüre hizmet için…Ülkü'de büyük davaya inananların buna Türk cemiyetini inandırmak , toplu ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır ((Ülkü, 1/1933).

Derginin neden çıktığını ortaya koyan bu ifadelerden, Ülkü'nün karanlık olarak belirtilen geçmişten kopuşu sağlamak, halkı inkılaplara karşı ısındırmak, toplumsal düzeyde bir dayanışma ruhu meydana getirmek ve gelecek güzel zamanlar için heyecanlı bir nesil yaratmak gibi misyonlara sahip olduğu görülmektedir.

Derginin çıkış amacı sadece entelektüel çevrelerle sınırlı kalmadan geniş halk kitlelerine ulaşmak ve özellikle yeni Cumhuriyet'in ideolojisi olan Kemalizm'i halk arasında yaygınlaştırmaktır. Bu bağlamda, Ülkü, dönemin resmî ideolojisinin kültürel taşıyıcısı olarak önemli bir işlev görmüştür (Albayrak, 2023; Katırağ, 2019). Siyasi bağlam göz önüne alındığında, Ülkü, tek parti dönemi politikalarının ideolojik taşıyıcısı olarak rol oynamıştır. Kemalist ilkeleri yaymak, devrimlerin önemini vurgulamak ve halk arasında yeni devletin meşruiyetini pekiştirmek amacıyla yayınlar yapmıştır (Kızılkaya, 2017; Tazegül, 2001).

Kültür Okulu olarak tanımlanan Ülkü, halk kültürü ile yüksek kültürü (elitler) bir araya getirerek modern Türkiye'nin kültürel kodlarını oluşturmayı hedeflemiştir (Onbaşı, 2011). Sosyolojik olarak ise Ülkü, halkın modernleşme sürecine katılımını teşvik etmek amacıyla yayın yapmıştır. Bu bağlamda, Halkevlerinin halkı aydınlatma ve modern değerlerle donatma misyonuna paralel olarak Ülkü, köylere kadar uzanan eğitim faaliyetlerini desteklemiştir (Kazancı, 2021).

5 Şubat 1933'te Ankara Halkevi tarafından yayınlanmaya başlayan Ülkü Dergisi Türk rejiminin ideolojik unsurlarını oluşturan altı ilke üzerinde şekillenmiş teorik bir çerçeveye sahiptir. CHF yöneticileri ve dönemin siyasi figürlerinin yayın hayatının ilk yıllarında yazım kadrosunu oluşturduğu Ülkü, bir "Kültür Mecmuası" olarak yayınlanmaya başlamıştır (Atatürk Ansiklopedisi).

Ülkü, 1933-1950 yılları arasında toplamda üç seri olarak yayımlanmıştır. Dergide yayımlanacak yazıların tematik bağlamlarına işaret eden yazı bölümleri; edebiyat ve dil (şiir, hikâye, roman, tasvir ve tetkit), güzel sanatlar (Musiki, resim, heykel, mimarlık), tarih, içtimaiyat ve felsefe, iktisat ve ziraat, halk terbiyesi, yurt koruma, kadınlık, fen, halk sıhhati ve nüfus, spor, oyun ve eğlence, köycülük, bibliyografi, halkevleri haberleri, haberler, teklifler olarak belirlenmiştir. Ayrıca yazarlardan kaleme alacakları makaleler konusunda dil, mihver ve yazı taktiği konularında isteklerde bulunulmuştur. Dergi editörü yazarlardan, yazı dilinin imkanlar ölçüsünde konuşma diliyle, kısa cümlelerle ve öz Türkçe ifadeler ile oluşturulmasını, inkılapçılık, halkçılık, halk rehberliği, memleket ve millet sevgisi, neşe ve ümit, çalışma ve başarma heyecanı aşılama vb. konuları mihver edinmelerini ve son olarak da makalelerin ana fikirlerinin keskin ve sindirici bir üslupla değil okuyucuya özgür düşünme alanı bırakarak yazılarını yazmalarını beklemektedir (Ülkü, 1/1933).

Ülkü'nün 1933'ten 1941'e kadar yayımlanan ilk serisi 102 sayıdan oluşmaktadır. Bu seri aylık olarak çıkartılmıştır. 1933-1936 yılları arasında Nusret Kemal Köymen derginin imtiyaz sahibi, Necip Ali Küçüka ise derginin umumi neşriyat müdürüdür. 1936 Temmuz itibariyle Fuat Köprülü'nün direktörlük görevine getirilmesi ile üç kişiden oluşan yönetici kadro kurulmuştur. 1937 Nisan ayından sonra derginin imtiyaz sahibi Fevziye Abdullah olmuştur. Necip Ali Küçüka'nın yürüttüğü neşriyat müdürlüğüne ise 1937 Mayıs ayından sonra Hasan Âli Yücel getirilmiştir. Nusret Kemal Köymen, Recep Peker, Necip Ali Küçüka, Reşit Galip, Mehmet Fuat Köprülü, Şevket Aziz Kansu, İsmail Hakkı Tonguç, Behçet Kemal Çağlar, Hilmi Ziya Ülken gibi isimler dönemin yazar kadrosunda yer almaktadır. Derginin ilk serisinde, gerçekleştirilen Türk inkılaplarının yanı sıra tarih, dil ve köycülük odaklı makaleler yoğunluktadır. İkinci seri ayda iki kez olarak 1941 Ekim ile 1946 Aralık yılları arasında yayımlanan 126 sayıdan oluşmaktadır. Bu seride, ilk seriden farklı olarak folklorik temalara rastlanmaktadır. Siyasetçi ve fikir adamlarının yanında dönemin sanatçılarının da yazıları ikinci seride yer almaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kudsi Tecer, Suut Kemal Yetkin, Yusuf Ziya Ortaç ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu başta olmak üzere tanınmış sanatkarların yanı sıra birçok genç yetenekli sanatçıya ait yazılar da dergide yayımlanmıştır. Derginin son serisi 1947 Ocak ile 1950 Ağustos tarihleri arasında her ay olmak üzere 44 sayı olarak yayımlanmıştır. Özellikle bu seride derginin sayfa sayısında ciddi bir azalma görülmektedir. Halkevleri ve Halkodalarına dair yazılar bu seride göze çarpmaktadır. Siyasi atmosfer dolayısıyla varlıkları sorgulanan Halkevlerinin önemi ve gerekliliğine vurgu yapan makaleler ve dergiye sahip çıkma refleksi gösteren yerli ozanların kaleme aldığı ürünler bu seride görülmektedir.

Dergide yer alan köycülük ve halk eğitimi konuları, halkın modernleşme sürecinde aktif bir rol almasını teşvik etmek amacıyla öne çıkmaktadır (Otaç, 2019; Tazegül, 2001). Ülkü Dergisi'nin ele aldığı konular arasında Kemalizm, modernleşme, köycülük, sanat ve edebiyat öne çıkmaktadır. Özellikle, dergide işlenen konuların, Türkiye'nin ulusal kalkınma çabalarına paralel olarak şekillendirildiği görülmektedir.

Ülkü Dergisi'nin uzun süreli yayın hayatında yaşadığı değişimler, Türkiye'nin o dönemde siyasi atmosferindeki gelişmelerle doğrudan ilişkilidir. 1930'larda başlayan modernleşme ve Kemalizm'in devlet politikası olarak şekillendirilmesi sürecinde Ülkü, bu ideolojinin halk tarafından benimsenmesi için en etkili araçlardan biri olmuştur. 1940'lı

yıllarda ise II. Dünya Savaşı'nın etkileri, tek parti rejiminin devam eden siyasi baskıları derginin içeriğine yansımıştır. 1941-1946 yılları arasında Ülkü, savaş yıllarının zorlu koşullarını göz önünde bulundurarak, daha milliyetçi ve devletçi bir çizgi izlemiş, sanayi, kalkınma, savaşın etkileri gibi konulara ağırlık verilmiş ve Türkiye'nin bu süreçteki dış politikası da ele alınmıştır (Atasoy, 2023). 1950'lere gelindiğinde, çok partili hayata geçişle birlikte derginin ideolojik söylemi ilk yıllardaki ağırlığını yitirmektedir.

Ülkü Dergisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde yalnızca kültürel ve sanatsal bir yayın değil, aynı zamanda vatandaşlık eğitimi açısından da önemli bir platform olmuştur. Bu bağlamda, derginin içerikleri, modern vatandaşın yetiştirilmesi ve toplumsal bilinçlenme süreçlerine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, yeni bir ulus kimliğinin inşası ve bu kimliğin topluma benimsetilmesi hedeflenmiştir. Ülkü Dergisi, bu süreçte, Cumhuriyet'in temel değerlerini (laiklik, eşitlik, özgürlük) vurgulayarak, bireylerin bu değerlere uygun birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamayı amaçlamıştır (Albayrak, 2023). Dergide, vatandaşlık bilincinin oluşturulmasına yönelik yazılar ve makaleler yayımlanmış, toplumun bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Ülkü Dergisi, halkın eğitilmesi ve aydınlatılması görevini üstlenmiştir. Dergide yer alan yazılar, modernleşme sürecinin gerekliliklerini ve bu süreçte bireylerin üstlenmesi gereken rolleri ele almıştır. Eğitim, yalnızca akademik bilgiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ulusal kimlik ve değerler üzerinde de yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, dergi, bireyleri Cumhuriyet'in hedeflerine uygun olarak bilinçli ve sorumlu vatandaşlar haline getirmeyi amaçlamıştır (Sulu, 2009). Dergide, Türk milletinin tarihi, kültürü ve değerleri üzerine yazılar, okuyucuların toplumsal bilinçlenmesini sağlamaya yönelik olarak kaleme alınmıştır. Ülkü, bu içerikleriyle vatandaşlık bilincini pekiştirmeyi hedeflemiştir. Türk toplumunun modernleşme çabalarının, bireylerin bu çabalara nasıl katkıda bulunabileceği konusunda bilgilendirici yazılar yayımlanmıştır. Bu da derginin modern vatandaş yetiştirilmesi sürecindeki rolünü ortaya koymaktadır (Tazegül, 2001).

Ülkü Dergisi, eğitim ve aydınlatma misyonuyla, toplumsal bilinçlenme, vatandaşlık bilinci ve kültürel değerlerin pekiştirilmesi gibi unsurları içeren bir çerçevede bireylerin modern Türkiye'nin gerekliliklerine uygun olarak yetişmelerine katkıda bulunmuştur. Bu

süreç, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm sürecini de kapsamaktadır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve tek parti döneminin sona ermesiyle, Halkevleri ve Ülkü Dergisi'nin kapatılma süreçleri başlamıştır. Demokrat Parti, Halkevleri ve Ülkü gibi Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın yayın organlarının faaliyetlerine son vermiş ve bu kurumların mal varlıklarına el koymuştur. 8 Ağustos 1951'de TBMM'de kabul edilen 5830 Sayılı Kanun ile Halkevleri ve Ülkü Dergisi resmi olarak kapatılmıştır. Ülkü, Ağustos 1950'de son sayısının yayınlanmasının ardından 1951 yılında yayın hayatına veda etmiştir. (Albayrak, 2023; Atasoy, 2023; Kızılkaya, 2017).

2.5. Vatandaşlık Eğitiminde İnformal Bir Araç: Ülkü Dergisi

Türkiye'de vatandaşlık eğitimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasına uzanan geniş bir süreci içermektedir. Bu süreçte yaşanan siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümler, vatandaşlık eğitiminin hedeflerini, içeriklerini ve uygulama biçimlerini doğrudan etkilemiştir (Somel, 2001).

Genelde eğitim, özelde ise vatandaşlık eğitimi Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi'nden itibaren önem kazanmaya başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde modernleşme çabalarının merkezinde yer almıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise genel olarak eğitim sistemi laik, çağdaş ve ulusal bir çerçevede yeniden şekillenmiştir (Akyüz, 2001). Eğitim sistemi, ulus devletlerin inşasında vatandaşlık eğitiminin, ortak kimlik ve aidiyet duygusunun oluşturulmasında kilit bir rol olarak görülmüştür (Anderson, 1991). Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık eğitimi, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ulus-devlet inşası çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır (Somel, 2001). Bu süreçte öncelikle ulusal birlik ve modern yurttaş anlayışının yerleştirilmesi hedeflenmiş, eğitimin temel ilkeleri de bu doğrultuda belirlenmiş (Akyüz, 2001) ve bu kapsamda vatandaşlık eğitimi, bireyleri ulus-devletin ideolojik çerçevesine entegre etmeyi amaçlamıştır (Kaplan, 1999). Atatürk'ün liderliğinde yapılan reformlar, bireylerin modern, laik ve ulusal değerlerle yetiştirilmesini hedeflemiş ve 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemi merkezî hale getirilmiş, medreseler kapatılarak modern eğitim kurumları oluşturulmuştur (Kaplan, 1999). Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek ve Osmanlı İmparatorluğu'na idari kadrolar yetiştirmek amacıyla Tanzimat döneminden

başlayarak eğitim kurumları açılmış ve bu kurumlar sadece kadrolar değil aynı zamanda ihtiyaç olunan vatandaşları yetiştirmek için önemli misyonlara sahip olmuştur (Akyüz, 2001, Kaplan, 1999).

Modern devlet sistemlerinde, milli kimliğin genç nesillere kazandırılmasının en etkili yolunun eğitim olduğu yönündeki inanç, ulus devletlerin okullaşmaya daha fazla önem vermesine neden olmuştur (Kuş, Arık, Altunok ve İridağ, 2018). Bu bağlamda, toplumsal belleği güçlendirmek ve ortak aidiyet duygusuna sahip bireyler yetiştirmek amacıyla okullarda vatandaşlık eğitimi uygulanmıştır (Copeaux, 2014). Eğitim sistemi içerisinde hem açık hem de örtük müfredat aracılığıyla, bireylere yaşadıkları ülkenin değerlerine uygun bir yurttaşlık anlayışı kazandırılması hedeflenmiştir.

Vatandaşlık eğitimi, yalnızca ders kitapları veya okul müfredatıyla sınırlı olmayan, aynı zamanda medya, sivil toplum kuruluşları, aile ve toplumsal yaşamla iç içe geçen bir süreç olarak görülmüştür (Kaplan, 1999). Örneğin Osmanlı son döneminde ortaya çıkan gazeteler ve dergiler, *Osmanlılık* fikrini yayma ve halkı siyasal konularda bilgilendirme işleviyle gayrı resmî vatandaşlık eğitimine katkı sağlamıştır (Somel, 2001). Benzer biçimde Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu kapsamda formal eğitim kurumlarının yanı sıra, Halkevleri ve onun siyasi yayın organ olan Ülkü Dergisi gibi yayınlar, Cumhuriyet vatandaşlarının sahip olmaları beklenen vatandaşlık bilincini yurt geneline yayma çabası içinde olmuştur. 1930'lu yıllardan itibaren hız kazanan Halkevleri ve Halkodaları hareketi, halkın sosyal, kültürel ve siyasal aydınlanmasını hedeflemiş; bu amaçla çeşitli dergi ve bültenler yayımlanmıştır (Kaplan, 1999). Görüldüğü üzere vatandaşlık eğitimi, çoğunlukla okullarda ve diğer resmî eğitim kurumlarında yürütülen bir süreç olarak görülmekle birlikte, tarihsel bağlamda bu sürecin yalnızca formal eğitim yoluyla değil, aynı zamanda çeşitli yayın organları aracılığıyla da desteklendiği görülmektedir (Kaplan, 1999; Akyüz, 2015). Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreçte gazete, dergi ve benzeri basılı materyaller, toplumu modern ideallere ve yurttaşlık bilincine hazırlama amacını güden önemli araçlar olarak kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda matbaanın yaygınlaşması ve Tanzimat sonrası basına verilen görece özgürlükler, gazete ve dergi gibi yayınların toplumsal etkisini artırmıştır (Akyüz, 2015; Somel, 2001). Özellikle *Tercüman-ı Ahval* (1860) ve *Tasvir-i Efkâr* (1862)

gibi ilk özel gazetelerin yayımlanmasıyla birlikte Osmanlı aydınları, "vatandaşlık" kavramını modern anlamda tartışmaya başlamışlar ve bu kavramı *Osmanlılık* üst kimliği içinde tanımlamaya çalışmışlardır. Bu gazetelerde siyasal katılım, eşitlik, adalet gibi konuların işlenmesi, halk nezdinde bir tür "gayrı resmî vatandaşlık eğitimi" işlevi görmüştür (Akyüz, 2015).

II. Meşrutiyet (1908) döneminde ise gazete ve dergi sayısındaki artış daha da belirgin hale gelmiş; aydın, yazar ve siyasetçiler, anayasal düzen, meşruti yönetim ve hürriyet gibi kavramları bu yayınlar yoluyla yaygınlaştırmaya çalışmışlardır (Kaplan, 1999). Bu dönemde Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti başta olmak üzere farklı siyasi gruplar, kendi fikrî yaklaşımlarını halka benimsetmeyi hedeflemiş; eğitim kurumlarında yeterince yer bulamayan görüş ve ideolojiler, basılı yayınlar aracılığıyla dolaşıma sokulmuştur (Somel, 2001). Dolayısıyla Osmanlı son döneminde oluşan bu canlı basın ortamı, formel eğitimle sınırlı kalmayıp toplumsal düzeyde yurttaşlık bilinci ve siyasal farkındalık oluşturmaya katkıda bulunmuştur. Özellikle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kırsal bölgelerde okuryazarlığın yaygınlaşması, gazete ve dergilere duyulan merak ve ilginin artışında önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu eğilim halkın gündelik yaşamı içine kolayca dâhil olan basının, informal eğitim misyonu kazanmasını sağlamıştır (Kaplan, 1999; Otaç, 2019).

Toplumların siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemesinde, yalnızca örgün eğitim kurumları (okullar, üniversiteler vb.) değil, aynı zamanda informal (yaygın) eğitim araçları da önemli bir işlev üstlenir. Basın-yayın organları (özellikle gazete ve dergiler) bu informal eğitimin en etkili araçlarından biridir. Nitekim Türkiye'de de Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren basın ve yayın organları; topluma ulus, kimlik ve vatandaşlık gibi kavramları benimsetmede, modernleşme hedeflerini yaymada, kamuoyunu seferber etmede ve yurttaşlık bilincini geliştirmede kritik bir rol oynamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise bu rol, devleti kuran kadroların devrim sürecine destek arayışlarıyla daha da belirginleşmiş (Akyüz, 2001; Kaplan, 1999; Somel, 2001) ve bu yayınlar ile toplumu yeni rejime adaptasyonu amaçlamıştır.

1932'de kurulan Halkevleri, Cumhuriyet inkılaplarının halka yayılması, benimsetilmesi ve yeni toplumsal değerlerin işlerlik kazanması amacıyla hizmet veren kurumlar olarak öne çıkar. Halkevleri bünyesinde yayımlanan Ülkü Dergisi, *halkı bilinçlendirme ve dönüştürme*

amacının en somut örneklerinden biri olarak informal vatandaşlık eğitimine hizmet eden araçlardan biri olarak görülebilir. Aynı şekilde, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ve sonraki dönemde faaliyet göstermiş diğer süreli yayınlar da vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında önemli bir işlev görmüştür (Oral, 2006). Ülkü Dergisi, düzenli aralıklarla çıkan sayılarında; köycülük ve halkçı politikaları, laiklik esaslarını, millî tarih anlatısı gibi konu başlıklarını her defasında yenilenen yorumlarla ele alarak dinamik bir eğitim iklimi yaratmıştır (Katırağ, 2019).

Ülkü Dergisi'nde yer alan yazılar, söyleşiler ve makaleler; Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsetme, millî birlik ve beraberliği pekiştirme ve modern yaşam tarzını tanıtma konusunda işlev görmüştür. Bu doğrultuda Ülkü Dergisi, yalnızca edebî veya kültürel bir yayın olmanın ötesinde, geniş kitlelere seslenerek *gayrı resmî bir vatandaşlık eğitimi* aracı olarak görev yapmıştır. Ülkü Dergisi ve benzeri yayınlar, okul sistemine dâhil olmayan veya eğitimine ara vermek zorunda kalmış kesimleri de kapsayan bir çeşit yaygın eğitim görevini de üstlenmiştir (Kaplan, 1999).

Ülkü dergisi, Halkevlerinin merkez yayın organı olma özelliğiyle dönemin en önemli süreli yayınlarından birisidir. Dergi; devletçi ekonomi, ulus inşası, köycülük, halkçılık, laiklik ve diğer tüm çağdaşlaşma hedeflerinin kamuoyunda desteklenmesi için yoğun bir çaba harcamıştır. Bu doğrultuda Ülkü, yalnızca bir edebiyat-kültür dergisi olmaktan çıkmış; köy ve kent halkının ortak idealler etrafında bütünleşmesini savunan, sınıfsız bir ulus yaratma arzusuna hizmet eden bir *ideolojik mecra* hâline gelmiştir. Burada halk arasında kafa birliği ve gönül birliği sağlama gayesiyle yayınladığı makaleler, duyurular ve yorumlarla özellikle genç aydınlara seslenmiş, onları Cumhuriyet *inkılaplarının taşıyıcıları* olarak görmüştür (Katırağ, 2019; Oral, 2006). Ülkü Dergisi doğrudan Halkevleri örgütlenmesinin sesi olarak, dönemin yönetici elitinin ve bürokratlarının ideolojik bütünleşmesi, basın yoluyla teşvik edilmiş; böylece kamunun önünde aydınların ortak bir söylem geliştirmesi temin edilmiştir. Bu da vatandaşlık bilincinin belirli bir ideolojik çerçeve doğrultusunda şekillenmesine yol açmıştır (Dağtaş ve Tazegül, 2005; Oral, 2006).

Dergide Halk eğitimi kavramını doğrudan işleyen makaleler, kırsal kesimdeki yurttaşları gericilik ve cehalet diye tanımlanan tehlikeden kurtarmak üzere eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini öne çıkarmıştır. Dergide yer alan vatandaşlık temalı yazılar,

geleneksel yapının modern ilkelerle çatışmadan dönüştürülebileceğine dair birçok mesaj vererek informal bir eğitim aracı olarak kullanılmasına olanak vermiştir. Eğitimin yeterli olamadığı ya da ulaşamadığı en ücra köşeye kadar Cumhuriyet ilkelerini yaymak, laikliği aşılamak ve milleti aydınlatmak için dergi önemli bir eğitim misyonu yüklenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Ülkü dergisi, aktif vatandaşlık anlayışını diri tutmak adına bilinçlendirici ve yönlendirici birçok içeriği düzenli olarak paylaşmıştır. Bu işleviyle Ülkü Dergisi, vatandaşlık kimliğinin şekillenmesinde bir tür manevi okul işlevi yürütmüş; Cumhuriyet kadroları tarafından resmi devlet ideolojisinin (Kemalizm) temel ilkelerini geniş kitlelere yaymak için yaygın bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır.

2.6. İlgili Araştırmalar

"Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri" adlı doktora çalışmasında Hülya Çelik (2009), vatandaşlık eğitiminin mevcut durumu ve geleceğine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Tarama modeli ile yürütülen araştırmada nitel ve nicel yöntem birlikte kullanılmıştır. 30 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan görüşmeler ile araştırmanın nitel boyutu, 605 öğretmene uygulanan anket ile araştırmanın nicel boyutu tamamlanmıştır. Araştırma sonucunda; sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi kapsamında vatandaşlık ödev ve sorumluluklarını öncelerken beceri ve değerler boyutunu arka plana attıkları, sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimini toplumsal ve bireysel olarak faydalı gördükleri, vatandaşlık eğitimini için en etken faktörün aile olduğu ve okul meclislerinin vatandaşlık eğitimine katkı sağladığını belirtmektedir. Ayrıca, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, küresel düzeyde vatandaşlık eğitiminin, vatandaşlık eğitimi kapsamında yer almasının yanı sıra vatan, millet ve ulusal değerlere bağlı bağlılık gösteren iyi vatandaş özelliklerinin öğrencilere kazandırmaya çalıştıkları, vatandaşlık eğitiminin diğer dersler bünyesinde değil ayrı bir ders olarak okutulması gerektiği düşündükleri, ailelerin iyi vatandaş özelliklerinin kazandırılması için çocuklarına rehberlik etmesi noktasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin ailelerle işbirliği yaptıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Fatma Gürses (2010) *"Türkiye'de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm"* isimli doktora çalışmasında cumhuriyetin ilanından günümüze kadar okutulan ders kitapları bünyesinde yurttaşlık eğitimi ve yurttaşlık

tanımına dair söylemlerin kavramsal dönüşümlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kavramsal dönüşümün ortaya koyulması konusunda laiklik, demokrasi, milliyetçilik ve küreselleşme kavramları ile bir çerçeve oluşturulmuş ve kavramsal dönüşümün nasıl gerçekleştiği irdelenmiştir. Araştırma kapsamında 1930-1950 yılları ilk dönem, 1950-1980 ikindi dönem ve son olarak da 1980-2007 son dönem olmak üzere tarihsel bir ayrım yapılarak her 10 yıllık tarihsel dönem için üç kitap örneklem olarak seçilmiştir ve nitel bir analiz yöntemi olan söylem analizi yöntemi ile çalışma yürütülmüştür. 24 kitaptan oluşan örneklemde yer alan söylemsel içeriklerden hareketle; biz kimiz, bizi kimler yönetir, yönetim şeklimiz, haklarımız/ödevlerimiz temaları belirlenmiştir. Araştırma sonucunda kısaca; Batı'dan farklı olarak Türkiye'de vatandaşlığın halk tabanlı bir hareketle değil, toplumu inşa etme gayreti içerisinde olanların halka indirgemeye çalıştığı, uluslaşma gayretinin sonucunda geliştiği ve bu sebeple yurttaşlığın, yurttaşlara ödevlerini iletme kaygısı barındırdığı, vazifelere odaklanan bir devlet anlayışı ile yurttaşlığın teşekkül edildiği, cumhuriyetin kuruluş yıllarında dine karşı uzak bir tavır takınıldığı ve ümmet fikrinden uzaklaşma gayretlerine rağmen sivil yurttaşlık anlayışının gelişim göstermediği, egemen iktidara göre inşa edilen yurttaşlık eğitiminin kapsamında ulus-devlete karşı sorumluluklarına sadakat gösteren erdemli bireylerin dönemin ders kitaplarında aktarıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Birol Caymaz (2007) *"Türkiye'de Vatandaşlık: Resmî İdeoloji ve Yansımaları"* adlı iki boyutlu çalışmasında, ilk olarak *Yurt Bilgisi* derslerinden yola çıkarak ulus-devletin Türkiye'de teşekkül sürecini analiz etmektedir. Araştırmanın diğer boyutunu, farklı toplumsal statülere sahip 61 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler ve 450 katılımcıdan elde edilen anket verileri oluşturmaktadır. Katılımcılara devlet, vatandaş ve toplum ilişkileri, yurttaşın toplum içerisindeki konumu ve fonksiyonu, sosyal ve siyasi katılım gibi konularda kendilerini konumlandırdıkları noktalar ve kendileri konumlarını nasıl tarif ettiklerine dair yöneltilen sorularla vatandaş vazifeleri, hak ve görevleri konusunda sahip oldukları düşüncelerin derinlemesine anlaşılması amaçlanmaktadır. Kronolojik anlamda birbirini tamamlayıcı olarak oluşturulan çalışmanın, tarihsel süreci ele alan boyutunda ders kitapları aracılığı ile vatandaş-birey ilişkinin geçirdiği dönüşüm ortaya koyulmuştur.

Bayram Keskin (2020) *"Atatürk Dönemi Eğitim Düşünürlerinin Vatandaşlık Anlayışı"* isimli çalışmasında Atatürk dönemi eğitimcilerinin (Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı

Baltacıoğlu, Halil Fikret Kanad, İsmail Hakkı Tonguç) vatandaşlığa dair görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Atatürk dönemi eğitimcilerinin vatandaşlık anlayışlarının irdelenmesini amaçlayan bu çalışmada belgesel tarama modeli, araştırma modeli olarak belirlenmiş ve her eğitimcinin kendilerinin kaleme aldıkları birincil kaynak olan kitaplar araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Dönemin eğitimcilerinin vatandaşlık kavramına dair görüşleri, vatan, eğitim, birey ve maneviyat olmak üzere dört ana tema etrafında şekillenmiş ve tablolaştırılmıştır. Vatan teması altında *"vatan bilinci"*, eğitim teması kapsamında *"kişilik, bilgi ve birikim"*, birey teması kapsamında *"başarı, gayret ve çalışma ve kişilik"* ve son olarak da maneviyat teması kapsamına *"ahlak kuralları"* kategorileri oluşturularak, eğitimcilerin vatandaşlık kavramına dair benzer söylemlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra dönemin eğitimcilerinin "*iyi birer vatandaş*" yetiştirmeyi hedefledikleri buna yönelik olarak hareket ettikleri, gerçekleştirilen inkılapların eğitim etkinlikleri ile yurttaşa indirgemeye çalıştıkları, yeni yurttaşa devlete hizmet anlayışı ve topluma aidiyet duyma gibi olguların kazandırılmasına yönelik faaliyetlerin sürdürüldüğü, araştırmaya konu olan tüm eğitimcilerin modern eğitim taraftarı olduğu, ahlaklı bireylerin yetiştirilmek istendiği ve milli kültür ögelerinin kullanılarak yurttaşta, milli bir kültür anlayışı oluşturmayı amaçladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Alper Şahin (2002) "*The Ideological Meaning of Primary Education In Turkish Modernization"* adlı doktora çalışmasında Modern Türk Devleti'nin inşa etmek istediği vatandaş profilini ortaya koymayı amaçlamaktadır. 1928, 1934 ve 1937 yıllarında ilköğretim seviyesinde kullanılan üç yurt bilgisi ders kitabının örneklemini teşkil ettiği bu araştırma aynı zamanda devletin sahip olduğu sosyo-ekonomik politikaların, ilköğretim seviyesindeki eğitim politikalarında görülen etkisini modernleşme vurgusu ile incelemektedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan üç ilköğretim yurt bilgisi ders kitabı, hermönitik yaklaşım ve içerik çözümlemesi yöntemleri kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma süreci sonucunda; modern bir vatandaşın inşa edilme sürecinde eğitimin başat faktörlerden biri olduğu, modernleşme sürecinde milliyetçilik ideolojisinin önemli ölçüde yer tuttuğu, özgürlükçü yaklaşıma dair ders kitaplarında var olan söylemlerin, zaman içerisinde kişinin özgürlüğünden devletin özgürlüğü anlayışına doğru bir yön değişimi gösterdiği, devlet otoritesinin ve buna bağlı olarak da devletin denetiminin yurt bilgisi ders kitaplarında bariz bir görünüme sahip olduğu ve dolayısıyla bireysel olarak vatandaşın varlığına daha az alan kaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Devamında, yurt bilgisi ders kitaplarının Kemalist ideoloji çerçevesinde

oluşturulması sebebiyle, bir yandan bireysel özgürlük ve gelişimi diğer yandan ise Cumhuriyet Dönemi'nde devlet eliyle yürütülen modernleşme hareketini sınırlandırdığı, yeni cumhuriyetin vatandaşlık kavramını yeniden tanımlaması ve inşa etmesinin cumhuriyetin ilk yıllarının en büyük faaliyeti olduğu ve son olarak itaatkar ve bağlılık gösteren, cumhuriyetçi, milliyetçi, laik, rasyonel, dayanışmaya açık olmak gibi niteliklerin cumhuriyet tarafından yetiştirilmek istenen vatandaşın profili olduğu, araştırma sonuçları olarak ortaya koyulmaktadır.

Füsun Üstel (2016) *"Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi"* isimli çalışmasında II. Meşrutiyet'ten 1980'lerin sonuna uzanan süreç içerisinde vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitiminin gelişimini incelemektedir. Türkiye'de devletin istediği vatandaş tipi nedir sorusuna cevap aranan çalışmada yaklaşık 100 yıllık süreç üç temel tarihi bölüme ayrılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi, tek parti dönemi ve çok partili dönem ayrımı yapılarak ele alınan vatandaşlık eğitimi, dönemin ders kitapları kullanılarak analiz edilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde vatandaşlığın izlerinin sürüldüğü *Malumat-ı Medeniye* ders kitaplarının analizleri sonucunda makbul Meşrutiyet vatandaşının; medenilik ilkesi çerçevesinde sosyal ve kamusal davranış kalıpları sergileyen, Cumhuriyet Dönemi yurttaşlığından farklı olarak eşit hak ve saygıya yaslanan daha özgürlükçü anlayışa sahip olan, yurtsever ve fedakâr karaktere sahip birey olarak portresi çizilmektedir. Meşrutiyet vatandaşlığının devamı olarak, Meşrutiyet vatandaşlık anlayışının temelini oluşturduğu Cumhuriyet Dönemi vatandaşlığı, yurtseverlik ve fedakâr vatandaş mirasını devam ettirmektedir. Ulus-devlet inşa sürecinin 1923 ile başlamasının ardından dönemin ders kitaplarında "*okulda yurttaş eğitimi*" ile medeni ve yurtsever vatandaş yetiştirme hedefine yönelinmektedir. Cemaatçi, toplulukçu bir anlayış ile şekillenen Cumhuriyet Dönemi yurttaşlığı, makbul vatandaşını sivil değil militan profilde yetiştirmek istemektedir. Militan vatandaşlık ise *"yurtseverlik, hak ve vazife sistematiği, tehdit/tehlike algısı"* olmak üzere üç ana eksen üzerine konumlandırılmaktadır. 1950'lere değin araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarında ortak olan özellik, söz konusu ders kitaplarının temel ögesinin, yurttaş yerine ulus olmasıdır.

"Ülkü Dergisinde Kemalizm" (2019) adlı yüksek lisans çalışmasında Necip Katırağ, Ülkü Dergisi'nin araçsallaştırılarak ortaya koymak istediği Kemalizm ideolojisi üzerinden Cumhuriyet'in arzu ettiği ve oluşturmaya çalıştığı insan, devlet ve toplum profilini ortaya

koymayı amaçlamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kemalizm'i ideolojiye dönüştürme gayreti üzerine yoğunlaşılan araştırmada, Kemalizm'in ana dinamikleri belirlenmiş ve belirlenen bu dinamiklere Ülkü Dergisi'nin yaklaşımı ele alınmıştır. Düşünce ve fikir yazılarının daha yoğun görülmesi sebebiyle Ülkü Dergisi'nin birinci ve ikinci serisi üzerinde araştırmanın büyük bir çoğunluğu gerçekleştirilmiş, odaklanılan dinamiklere sahip olan üçüncü seri makaleleri de araştırma sürecine dahil edilmiştir. Araştırmanın genel çerçevesinin belirlenmesi için 1933-1950 arasında yayınlanan makaleler taranmış ve bir sentez yapılmıştır. Araştırmada; yeni bir devlet ve yeni bir toplum modelini amaçlayan yönetici kadroların eskiye dair her şeyi kati bir anlayışla reddettikleri, Ülkü Dergisi'nde Türk kültürü ve ırk üstünlüğü temaları ile milliyetçilik ideolojisinin aktarıldığı, derginin sahip olduğu Kemalizm anlayışının sert ve dayatmacı bir formda olduğu, inşa edilmek istenen yeni insan ve yeni toplumun Batı tipi insan ve toplum olarak ele alındığı, Kemalizm ideolojinin, laik, halk hakimiyeti esaslı ve demokrasiye dayalı olarak kurgulandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ahmet Kızılkaya (2020) *"Atatürkçü Milliyetçiliğin İki Yüzü: Kadro ve Ülkü Devrim İdeolojisinin Rakip Müellifleri"* adlı doktora çalışmasında Cumhuriyet rejiminin benimsediği toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi konulardaki politika ve uygulamalarının kuramsal dayanaklarını ve ideolojik temellerini Kadro ve Ülkü Dergilerinin karşılaştırılması yoluyla ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda karşılaştırmalı anlayış ile söz konusu iki dergi söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Her iki dergi, Atatürkçü milliyetçiliğin inşasına dair kendilerine özgü sahip oldukları söylemler ve kendi dönemlerinin tarihi arka planları ile değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Kadro Dergisini Atatürkçü Milliyetçilik ideolojinin öncüsü, Ülkü Dergisi'ni ise Atatürkçü Milliyetçiliğin resmî ideolojisi olarak tanımlayan Kızılkaya, araştırması kapsamında Ülkü Dergisi'ne dair; Ülkü Dergisi'nin Türk devriminin benimsediği ideolojinin, temsilcisi olduğunu ve 1941 yılına kadar olan süreçte bu temsiliyetin temel yönelim olarak devam ettirildiği, Atatürkçü dünya görüşünün, öncelikle aydınlar arasında ve sonra da halk arasında yaygınlaştırılma çabalarıyla Türk toplumunun gündelik hayatının tanziminde etkili bir faktör olarak kabul edilmesi konusunda çaba gösterildiği, birbirine benzeyen, farklılıklardan arınık bireylerden oluşan bir toplum ile toplumsal ve kültürel bir kimlik meydana getirme idealine ulaşılacağı düşüncesinin Ülkü Dergisi'nde belirtildiği ve Ülkü Dergisi'nin CHP tarafından

ortaya koyulan siyasi, kültürel ve ekonomik plan ve uygulamalara hizmet eden bir platform olarak görüldüğü, sonuçlarına ulaşmıştır.

Firdevs Gümüşoğlu (2005) *"Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum"* adlı araştırmasında, Ankara Halkevlerinin basın yayın organı olan Ülkü Dergisi ile *"Kemalist Toplum Modeli"* arasında var olan ilişkiyi incelemektedir. Oluşturulmak istenen toplum modelinin ortaya koyulması amacı doğrultusunda Gümüşoğlu, ideoloji yayma aracı olarak ifade ettiği Ülkü Dergisi'ni sahip olduğu politik ve ideolojik müktesebatı ile araştırılmaya değer görmüştür. Ülkü Dergi'si, Türk Yurdu Dergisi, 1930 ile 1950 yılları arasında yayınlanan gazeteler, resmi talimatnameler gibi döneme ilişkin birincil kaynakların kullanıldığı araştırmada, "*Kemalist Toplum Modeli"* ve Ülkü arasındaki ilişkiye dair iletiler ve mesajlar çözümleyici ve yorumlayıcı yöntem kullanılarak incelenmiştir. Gümüşoğlu kapsamlı ve derinlemesine yürüttüğü araştırma neticesinde; Ülkü Dergisi'nin, münevverlere yeni toplumun inşası çalışmalarında özelikle yeni değerlerin topluma indirgenmesi ve halkın yeni rejime entegrasyonu konusunda liderlik görevinin verildiği, halkın aydınlatılması ve ümmetin millete dönüştürülmesi gerekliliğinin dergide yer alan makalelerde üzerinde en çok durulan mesele olduğu ve bu meselenin çözümü noktasında *"Kemalist Toplum Modelinin"* halkçılık ilkesine dayandırıldığı, eğitim faaliyetlerinin halkı dönüştürme planlamasında önemli görüldüğü ve eğitim faaliyetleri ile toplumsal çelişkilerin giderileceğine inanıldığı, Altı Ok'u anlatan makalelerde geleceğe dair oldukça ümitvar bir bakış açısının benimsendiği, Ülkü'nün demokratik kültürün oluşmasına hizmet ettiği, dönemin diğer Halkevleri dergileriyle beraber Ülkü'nün topluma kültür hizmeti sağladığı ve son olarak ilk seri boyunca dil ve tarih bilinci oluşturma ve vatandaşlık eğitimine oldukça önem gösterildiği sonuçları elde edilmiştir.

Mustafa Oral (2016) *"Kemalist Cumhuriyetin İnşası Bir İdeolojik Aygıt Olarak Ülkü Dergisi"* adlı çalışmasında CHP'nin döneme ilişkin ürettiği kültür politikaları açısından, Ülkü Dergisi'nin önemi nedir sorusunu cevaplamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Ankara Halkevi'nin başat rolü de göz önüne alınarak, derginin muhteviyatı ile derginin yayınlandığı dönemin siyasal ve kültürel açılımları arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. 1933 ile 1950 yılları arasında yayınlanan 217 Ülkü Dergisi sayısı araştırma sürecine dahil edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ise kısaca; Ülkü'de, Türk Dili ve Türk Tarih tezlerinin geleneksel olandan uygar olan toplum biçimine doğru geçişte Türk

aydını tarafından bütüncül bir anlayış ile sahiplenildiği ve aynı zamanda bu tezlerin kültür dönüşümü açısından da ele alınabilecek olgular olduğu, halkçılık anlayışının önceleri toplumcu bir profilde olduğu sonrada milliyetçi bir görünüm kazandığı ve Halkevleri bünyesinde çalışmaları yürütülen Cumhuriyet Dönemi halkçılığına, aydın kesim ile halkı yakınlaştırma misyonunun yüklendiği, 1935 yılında CHP ilkelerinin Kemalizm olarak ifade edilmesine paralel şekilde dergide Türk devrimine ilişkin makalelerin sayısında artış görüldüğüne, dergide, kültür ve uygarlık meselelerine yaklaşımın Batılılaşma fikriyle iç içe sunulduğu ve yine Kemalist dönüşüm ve hareketinin halka benimsetmek istediği sosyal normların Batı menşeli olduğu ve son olarak da dergi kapsamında bilim ve kültüre dair bakış açılarının dönemin siyasi atmosferi ile yakından ilişkili bir görünüm sergilediği şeklindedir.

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan tez, kitap ve makaleler vatandaşlık eğitimi, vatandaşlık anlayışı ve Ülkü Dergisi konuları etrafında oluşturulmuştur. Vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık anlayışa dair bu bölümde sunulan çalışmalar, her iki olgunun da geçmiş ve mevcut durumu üzerine gerçekleştirilmiş çalışmalardır. Söz konusu çalışmalardan vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık anlayışının tarihi ve geleneğine dair yürütülen araştırmalarda ilgili dönem, resmi ders kitapları ve öğretim programları üzerinde yapılan incelemeler ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Ülkü Dergisi'nin dönemin resmi olmayan birincil kaynak olarak kullanılması noktasında, bu çalışma, konu ortaklığına sahip olan diğer çalışmalar ile farklılaşmaktadır. Diğer yandan bu bölümde ele alınan Ülkü Dergisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar, Kemalizm, Milliyetçilik ve Atatürkçülük gibi kavramlara odaklanarak, Cumhuriyet Dönemi'ni sosyolojik, ideolojik, kültürel ve politik temelli bir anlayış ile ele almaktadır. Bu araştırma, vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık anlayışına ilişkin bir bakış açısına sahip olmasıyla Ülkü'ye dair gerçekleştirilen diğer araştırmalardan ayrışan farklı bir boyut sunmaktadır.

3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu tez çalışması Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında (1933-1950) benimsenen vatandaşlık anlayışının Ülkü Dergisi aracılığıyla nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu bölümde sırasıyla araştırma deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması, geçerlik ve güvenirlik ile araştırma etiğine dair başlıklar ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi'nde Ülkü Dergisi'nin vatandaşlığın inşasında bir dönüşüm aracı olarak nasıl bir rol oynadığını anlamak amacıyla nitel araştırma basamakları takip edilmiştir. Bunun nedeni nitel araştırma yönteminin bireylerin veya toplumların deneyimlerinin, olaylara bakış açılarının ve bu bakış açıları çerçevesinde ortaya çıkan anlamların derinlemesine incelenmesine olanak tanımasıdır. Nitel araştırmalarda, bağlamın ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayan ayrıntılı ve zengin betimlemeler yapılabilmektedir. Anlatıların ayrıntısı ve zenginliği, ortamın tam olarak anlaşılmasını sağlar ve insan davranışının karmaşıklığını yansıtır (Büyüköztürk, 2018).

Nitel araştırma, nicel araştırma yöntemlerine kıyasla toplumsal olaylar hakkında daha derinlemesine bilgi sağlar (Frankel ve Devers, 2000). Nicel araştırma yöntemlerinin insan davranış ve eylemlerinin bağlamını ve nedenlerini açıklamada yetersiz kalması nitel araştırma tasarımlarının geliştirilmesine yol açmıştır (Demir, 2024). Nitel çalışmalar temelde nicel araştırmadan sadece yöntemsel farklılıklar ile değil felsefi ve mantıksal açıdan da ayrışırlar (Maxwell, 2004). Nitel kelimesi, belirli ortak özellikleri paylaşan yaklaşımları vurgular. Bu ortak özellikler şu şekilde sıralanabilir; doğal ortam, doğrudan veri toplama, zengin betimlemelerin yapılması, sürece yönelik olma, tümevarımcı veri analizi, araştırmacının bakış açısı ve araştırma deseninde esneklik (Fraenkel ve Wallen, 2006; McMillan, 2009). Bu ortak özellikler şu şekilde açıklanabilir: Nitel araştırma, olayların, olguların ve davranışların meydana geldiği doğal ortamın incelenmesi yoluyla verileri doğrudan kaynağından toplamaya dayalı bir yaklaşımdır. Bu yöntemde araştırmacı, sürecin nasıl ve neden gerçekleştiğini anlamaya odaklanır, elde edilen bilgiyi ayrıntılı bir biçimde betimler ve bağlamın zenginliğini vurgular. Tümevarımsal veri analizi süreci izlenerek

verilerden yola çıkılarak genellemeler yapılır ve katılımcıların anlam dünyası dikkate alınır. Araştırmanın temel özelliklerinden biri katılımcıların bakış açılarına duyarlı olması ve onların deneyimlerini ve algılarını anlamlandırmaya çalışmasıdır. Ayrıca nitel araştırma, araştırma süreci boyunca ortaya çıkan yeni durumlara uyum sağlayabilen esnek bir yapıya sahiptir. Bu özellikler nitel araştırmayı bireylerin, grupların veya toplulukların anlam dünyalarını derinlemesine incelemek için ideal bir yöntem haline getirir (Büyüköztürk, 2018; Fraenkel ve Wallen, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Nitel araştırma tasarımı, bireylerin, grupların veya metinlerin anlam dünyalarını derinlemesine keşfetmeyi ve açıklamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu tasarımın temeli, insan davranışlarını, düşüncelerini ve algılarını bağlamları içinde anlamaya yönelik bir yaklaşımdır (Patton, 2014). Nitel tasarım, gerçekliğin nesnel bir yapıdan ziyade bireylerin deneyimleri ve yorumları aracılığıyla inşa edildiği görüşüne dayanır ve bu nedenle öznelliği ve bağlamsal anlamları önceliklendirir. Araştırmacı, verilerin anlamlandırılması sürecinde aktif bir rol alır. Nitel araştırma deseni, karmaşık toplumsal olguları, tarihsel bağlamları ve kültürel dinamikleri anlamak için ideal bir çerçeve sunar. Bu bağlamda nitel tasarım, Ülkü Dergisi içeriklerinin tarihsel, kültürel ve ideolojik bağlamını ayrıntılı bir şekilde analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Ülkü Dergisi içeriğinde vatandaşlık inşasına ilişkin iletilerin nasıl işlendiğini, hangi temaların öne çıktığını ve bu temaların dönemin toplumsal, kültürel ve siyasal bağlamıyla nasıl ilişkilendirildiğini anlamaktır. Nitel tasarımın sağladığı bağlamsal duyarlılık, derginin içeriklerinin yalnızca metin düzeyinde çözümlenmesiyle sınırlı kalmayıp, bu metinlerin o dönemin vatandaşlık anlayışıyla ilişkisini de ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Ülkü Dergisi sayıları nitel veri toplama tekniklerinden doküman analizi kullanılarak incelenmiş ve veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Nitel araştırma tasarımının sağladığı esneklik ve derinlemesine inceleme olanağı, Ülkü Dergisi'nin vatandaşlık inşasında bir dönüşüm aracı olarak rolünün çok boyutlu olarak değerlendirilmesini mümkün kılmıştır.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Evren, ulaşılan araştırma sonuçlarının genelleneceği üst yapının kendisidir (Karasar, 2004). Fakat nitel araştırmanın yapısında araştırma sonuçlarının genellenmesi gibi bir amaç bulunmaz (Kıncal, 2014). Buna göre araştırmacı, araştırmanın çalışma grubunu Ülkü

Dergisi'nin yayımlanan toplam 272 sayısı olarak belirlemiştir. Araştırmada vatandaşlık inşasına ilişkin mesaj içerdiği düşünülen tüm konuların incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkü Dergisi'nin tamamının çalışmaya dâhil edilmesi hem dönemin ideolojik dönüşümlerini hem de vatandaşlık anlayışını yansıtan temaların bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını mümkün kılmıştır.

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Veri Toplama Süreci

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama tekniği ve veri toplama süreci hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu araştırma kapsamında nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

3.3.1. Doküman incelemesi tekniği

Doküman analizi ile gerçekleştirilen veri toplama tekniğine göre birçok belge incelenebilir niteliktedir. Kamu kayıtları ve kişisel belgelerin yanında bir tür doküman olarak görülebilecek olan popüler kültür dokümanları da nitel araştırmacı için veri kaynağıdır. Otobiyografiler, günlükler, filmler, afişler, mektuplar, haber bültenleri, gazete yazıları vb. gibi özneleri tarafından üretilen metinler üreticilerin dünyalarını yansıtırlar. Dolayısıyla araştırmacıya dokümanın üretim zamanı, kültürü, yazarın amacı gibi noktalarda güvenli veri sağlarlar (Bogdan ve Biklen, 2007).

Doküman ve onunla ilgili kaynakların kullanımına dayanan çalışmalara dair literatür incelendiğinde 3 temel noktanın öne çıktığı görülmektedir. İlk olarak doküman analizine dayanan çalışmalar sosyal araştırmalara ciddi kaynak sağlamaları açısından önemlidirler. Kamu kayıtları, hükümet raporları, resmi ve gayri resmi kayıtlar araştırmacının beslenebileceği ciddi yoğunluğa sahip veri havuzlarıdır. Diğer bir nokta ise doküman analizinin araştırma sürecinin farklı aşamalarında işe koşulabilme esnekliğidir. Son nokta ise dokümandan sağlanan verilerin nötr olmaması sebebiyle bünyesinde "seçimler" ve "yorumlar" barındırmasıdır. Dolayısıyla araştırmacının elinde yeniden inşa edilen doküman verileri, araştırmacının amaç ve bakış açısından etkilenmekten kurtulamazlar. Bu bağlamda çalışmacının, dokümanları dikkatlice ele alıp incelemesi gerekmektedir (Finnegan, 1996). Metinlerin incelenerek analiz edilmesi gözlem ve görüşme yapmaktan çok farklı değildir. Nihayetinde araştırmacı doküman incelemesi tekniğini kullanırken tıpkı gözlem ve görüşme

yapan bir başka araştırmacı gibi kendisini bir veri toplama aracına dönüştürmekte ve verinin güvenilirliği kendi hüneri ile paralellik göstermektedir (Marriam, 2018).

Bailey (1987)'e göre doküman inceleme tekniği araştırmacıya birtakım avantajlar sağlamaktadır. Görece düşük maliyet, ulaşılması zor dönemlere dair çalışma kaynağı olması, diğer yöntemlerden farklı olarak araştırma süresince insan faktöründen soyutlanabilmesi, düzenli olarak tutulmuş kayıtları çalışmanın kolaylığı gibi noktalar bu çalışma için de araştırmacıya çalışma kolaylığı sağlamaktadır.

Doküman analizi gerçekleştirmek için yapılan metin incelemesinin temel noktalarından biri metnin sosyal bağlamıdır. Özellikle belgenin üretim süreci sosyal süreçlerden ayrı tutulamayacağı için ortaya çıkan analiz sonuçları belgenin dolayısıyla sosyal anlamın kendisidir (Punch, 2011). Tüm bu noktalardan hareket eden araştırmacı, Cumhuriyet Dönemi'nde vatandaşlığın inşasında bir dönüşüm aracı olarak Ülkü Dergisi'nin nasıl bir rol oynadığını anlamak amacıyla veri toplama tekniği olarak doküman analizi tekniğini kullanmıştır. Bu bağlamda Ülkü Dergisi'nin 1933-1950 yılları arasında yayınlanan toplam 272 sayısı araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde her sayı titizlikle incelenmiş ve vatandaşlık anlayışını yansıtan içerikler tematik bir yaklaşımla kategorize edilmiştir.

3.3.2. Veri toplama süreci

Araştırmanın amacı, yöntemi ve veriye ulaşımı sağlayacak veri toplama tekniği çerçevesinde uyumluluk gerekli bir faktördür (Kıncal, 2014). Araştırma sorularına yanıt vermek için gerekli bilgilerin toplanma süreci olarak da ifade edilebilecek olan veri toplama süreci birtakım faaliyetler zinciridir (Creswell, 2013). Bu faaliyetler zincirinin bilimsel bir yapıya bürünmesi noktasında sistemlilik, amaca uygunluk ve şeffaf süreçler gerekmektedir. Böylece araştırma sürecinin güvenirliğine katkı sunulmuş olacaktır (Selltiz, Jahoda, Deutsch ve Cook, 1967). Araştırmacı tarafından ayrıntılı hale getirilerek okuyucuya sunulan veri toplama süreci, araştırmanın güvenirliğini attıran bir diğer noktadır (Merriam, 2018). Nitel araştırmalar doğaları itibariyle dış etkenlerin müdahalelerine nicel araştırmalardan daha fazla açıktır. Araştırma sürecinin güvenirliği sağlama adına araştırmacı, araştırma sürecinde karşılaştığı sorunları ve bu sorunları aşma prensiplerini okuyucu ile paylaşma konusunda titiz ve sistemli bir yaklaşımı benimsemelidir (Creswell, 2012; Patton, 2014)

Belgeler üzerinden bir araştırma gerçekleştirmenin avantajlı ve dezavantajlı durumları söz konusudur. Belgeler, araştırma amacı olmaksızın üretilme nedenleri ile görüşme ve gözlem yöntemleri ile ulaşılan veriye göre daha yanlı, köşeli ve dağınık görünüm sergilerler. Diğer yandan belgelere ulaşmanın kolaylığı ve ucuzluğu ise belgeler ile çalışmanın avantajlı olduğu noktalardan birisidir (Merriam, 2018). Mevcut araştırma sürecinde avantaj olarak belirtilen durumun aksi söz konusu olmuştur. Araştırmacı söz konusu derginin toplamda üç serisinin, birinci serisini oluşturan 102 sayının 90 sayısına online olarak erişim sağlayabilmiştir. İlk seriden 12 sayı, ikinci ve üçüncü serilerden 170 olmak üzere toplamda 182 sayıya online erişim söz konusu değildir (çalışmanın yürütüldüğü zaman diliminde). Online erişim sağlanamayan 182 sayı için kütüphane taraması yapılmış ve istenen sayıların İSAM'da olduğu tespit edilmiştir. Kütüphanenin çalışma prensipleri doğrultusunda yayınların dışarı çıkarılmasına ve belgelerin fotoğraflanmasına izin verilmemesinin yanı sıra belgelerin günlük tarama işleminin de sınırlı olması araştırma sürecini uzatmıştır. Kütüphane çalışmaları uygun zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiş ve bir yıllık sürede tamamlanmıştır. Kütüphane bünyesinde erişme imkânı sağlanan 182 sayının büyük çoğunluğunun fiziksel olarak durumlarının iyi olması belgelerin okunma ve taranma süreçlerinde araştırmacıya kolaylık sağlamıştır. Online olarak ulaşılan 90 sayının incelenmesi ve eksik sayıların tedarik süreci kesişmiştir. Buna göre 90 sayının okuma ve inceleme sürecinin sonlarında eksik sayıların konumları tespit edilmiş ve akabinde kütüphane çalışmaları başlamıştır.

Ülkü Dergisi'nin tüm sayılarının tedarik edilmesinin ardından elde mevcut olan 90 sayının okunma sürecinde gösterilen titiz tutum kütüphane çalışmaları sürecinde de sürdürülmüştür. Veri toplama sürecinde araştırmacı, çalışmanın amacına uygun olarak dergi sayılarını ayrıntılı bir şekilde analiz etmeye odaklanmıştır. Yoğun düşünsel çaba gerektiren okuma ve inceleme süreçlerinde, zihinsel dinginliği sağlamak amacıyla yorgunluk, açlık gibi olumsuz durumlarda veri inceleme ve okuma süreçlerine ara verilmiştir. Veri toplama sürecinde metinlerin arka plan anlamlarının ve bağlamsal ilişkilerinin dikkate alınmasının önemi araştırmacı tarafından sürekli vurgulanmış; bu yönde dikkat dağılmasını önlemek için gerekli önlemler alınmıştır.

Derginin 2. ve 3. serilerinde sayfa sayısında azalma olsa da özellikle ilk serisini teşkil eden 102 sayının ortalama sayfa sayısı 100 civarındadır. Bu da ilk seri itibariyle ortalama 10.000 sayfalık bir materyal havuzunun olduğunu göstermektedir. Bu yoğun ve devamında

nispeten azalma gösteren verinin, dikkatli okumalar ve incelemeler sonucunda sistemli bir yapıda ilerlemesi için araştırmacı, bir rapor ajandası tutmuştur. Okunan her sayı ve bu sayının içerdiği her makalenin ardından araştırmacı bu ajandaya görüşlerini, dikkat edilecek noktaları ve okuma sürecinde dergide fark edilen değişim ve dönüşümleri yazmıştır. Süreç sonunda ayrıntılı bir okuma raporu ortaya çıkmış ve araştırma bulgularının ortaya koyulma sürecinde bu ajanda yer alan verilerden yararlanılmıştır. Araştırma sürecinde derginin sahip olduğu dil, sözlük kullanımını gerekli kılmıştır. Araştırmacının Osmanlı Türkçesi, Arapça ve başlangıç seviyesinde Farsça yetkinliği olmasına rağmen, dergi yazarlarının sahip oldukları yazım dillerinin farklılık göstermesi, araştırmacının sözlük kullanımı ve gerektiğinde konu hakkında bilgi sahibi olanlara müracaat etmesine neden olmuştur. Özellikle, Arapça kelimeler ile Farsça terkipler oluşturulması araştırmacının zorlandığı ve adaptasyon gerektiren bir durum olarak öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra kelimelerin ilk anlamlarının yanında ikinci ve hatta üçüncü anlamlarının da metin içinde sıklıkla tercih edilmesi okuma süreçlerini yavaşlatmıştır. Araştırmacı konuların bağlamlarına sadık kalmak için en uygun tercümeyi gerçekleştirmiş ve söylemleri bağlamları ile veri haline getirmiştir. Dergi bünyesinde bulunan felsefe ve fikir makalelerinin ağır yazım dilleri sebebiyle yer yer "bunu mu demek istedi" sorusuna yanıt vermek amacıyla dil yetkinliği olan uzmanlar ile fikir alış-verişi gerçekleştirilmiş ve en uygun bağlamlar ortaya çıkarılmıştır. Tamamlanan yoğun okuma ve incelemeler sonucunda, araştırmanın ilerleyen aşamalarında kullanılmak üzere dergiden alınan söylemler ve ifadelerden oluşan bir veri seti ortaya çıkmıştır. Bu veri seti Excel programı yardımıyla dokümante edilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmacı, araştırma süreci boyunca karşılaştığı ve anlamını bilmediği kelimeleri içeren yaklaşık 500 kelimelik bir liste çıkarmıştır.

Araştırma sürecinde, araştırmacının zihni ve düşünme kabiliyeti bir araştırma aracı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda ortaya konan söylemlere ve ifadelere dair standart bir yaklaşım ya da ortak bir kabul söz konusu değildir. Betimsel analiz ile yürütülen çalışma, çalışmanın amacından ve problem durumundan asla kopartılmamış ve ana eksen olarak çalışmanın amacı ve bu amaca yönelik olduğu düşünülen anlamlardan uzaklaşılmamıştır. Elde edilen veriden başka hiçbir materyal araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Böylece yürütülen nitel araştırma, araştırmacının benimsediği objektiflik çerçevesinde ilerlemiş, herhangi bir sonuca varma arzusu olmaması sebebiyle de araştırmanın güvenirliği arttırılmaya çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nitel araştırmada zengin, nitelikli ve güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için titiz ve sistematik bir analiz gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi sağlayan zengin ve ayrıntılı verileri toplamak için doküman analiz tekniği ile Ülkü Dergisi'nin 272 sayısı incelenmiştir. Bu veri toplama sürecinin ardından elde edilen veriler tümevarımsal bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bulguların desteklenmesi ve yorumlanmasında dergide yer alan bazı ifadelerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

3.4.1. Betimsel analiz

Bu araştırmada Ülkü Dergisi'nin vatandaşlık inşasındaki rolünü anlamak amacıyla elde edilen verilerin analizi ve yorumlanmasında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha anlaşılır bir biçimde sunulmasını ve belirli temalar çerçevesinde yapılandırılmasını sağlayan nitel bir analiz yöntemidir (Patton, 2014). Bu bağlamda, Ülkü Dergisi'nin içeriklerinde yer alan ifadeler, araştırmanın amacı doğrultusunda önceden belirlenen tematik çerçeveye uygun olarak incelenmiş ve derginin vatandaşlık anlayışını şekillendiren temel mesajları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Veriler, derginin yayımlandığı dönemin toplumsal, kültürel ve siyasi bağlamıyla ilişkilendirilerek yorumlanmış; betimleyici bir yaklaşımla dönemin vatandaşlık söylemine dair derinlemesine bir anlayış geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, araştırmacı, verilerin özgünlüğünü ve bağlamsal anlamını korumaya özen göstermiştir.

Betimsel analiz, verileri belirli temalar veya kategoriler etrafında düzenlemeye dayanır. Bu temalar genellikle araştırma sorularına, teorik çerçevelere veya literatüre dayanarak önceden belirlenir. Bu özellik, verilerin sistematik olarak ele alınmasını ve analiz edilmesini sağlar. Araştırmacı, verileri toplarken veya analiz ederken bu tematik çerçeveye bağlı kalır ve her tema verilerin belirli bir yönüne odaklanır. Betimsel analizde amaç, elde edilen ham verilerin okuyucuların anlayabileceği ve istedikleri zaman kullanabileceği şekilde düzenlenmiş ve yorumlanmış bir forma dönüştürmektir. Veriler önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri kurulur ve gerekirse vakalar arasında karşılaştırmalar yapılır (Strauss ve Corbin, 1990; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu yönteme göre araştırmacı verileri betimlerken literatür

taraması çerçevesinde bazı genel temalara ulaşır ve araştırma sorularına ilişkin önerilerde bulunur. Betimsel analizde bulgular, araştırma sorusunun sunduğu konulara göre verilerden alınan doğrudan alıntılarla düzenlenir, yorumlanır ve okuyucuya sunulur. Betimsel analiz süreci, verilerin belirli bir sistematik çerçeve içinde analiz edilmesine ve yorumlanmasına olanak tanıyan dört temel aşamadan oluşur. Bu aşamalar, verilerin düzenlenmesini, işlenmesini ve bağlamsal olarak yorumlanmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

- Betimsel analiz için çerçeve oluşturma
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi
- Bulguların tanımlanması
- Bulguların yorumlanması

Birinci aşama betimsel analiz için çerçeve oluşturmaktır. Bu aşama, betimsel analizin temelini oluşturur ve araştırmanın yürütüleceği temaları veya kategorileri belirler. Araştırma sorularından yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeve, araştırma sorularına, literatür taramasına veya teorik bir modele dayanarak oluşturulabilir. Araştırmacı, analiz edeceği verileri anlamlandırmak için bir yol haritası oluşturur. İkinci aşama tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesidir. Bu aşamada veriler daha önce belirlenen tematik çerçeveye göre düzenlenir ve analiz edilir. Buna göre, bazı veriler dışarıda bırakılabilir veya önemli olmayabilir. Araştırmacı verileri gözden geçirir ve her bir bilgi birimini ilgili temalarla ilişkilendirir. Kodlama süreci bu sürecin önemli bir parçasıdır; veriler temalara göre kategorilere ayrılır ve her kategori altında düzenlenir. Ayrıca, bu aşamada, sonuçları yazarken daha sonra kullanılmak üzere doğrudan alıntılar seçilir. Üçüncü aşama bulguların tanımlanmasıdır. Bu aşamada, analiz edilen ve düzenlenen veriler tanımlanır. Bu veriler doğrultusunda elde edilen bulgular açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyulur. Araştırmacı, her tema altında toplanan verilere dayanarak ana eğilimleri, kalıpları ve tekrar eden noktaları belirler. Bulgular gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla veya örneklerle açıklanır. Bu süreç, verilerin özgünlüğünü korur ve okuyucunun bulguları anlamasını kolaylaştırır. Dördüncü ve son aşama ise bulguların yorumlanmasıdır. Bu son aşamada ise tanımlanan bulgular araştırma soruları ve literatür ışığında yorumlanır. Bu süreç bulguları sunmakla sınırlı değildir aynı zamanda bu bulguların ilişkilendirilmesi, bağlamsal ve teorik anlamlarının ortaya çıkarılmasını da içerir. Sonuç olarak betimsel analizde, her aşama verileri düzenlemek ve yorumlamak için tamamlayıcı adımları içerir. Çerçeveyi oluşturmaktan verileri işlemeye,

bulguları tanımlamaya ve yorumlamaya kadar olan bu süreç, araştırmacının hem verileri hem de bağlamını derinlemesine analiz etmesine olanak tanır.

Bu araştırmada Ülkü Dergisi'nin Cumhuriyet Dönemi'nde vatandaşlık inşasındaki rolünü anlamak amacıyla elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması betimsel analizin dört temel aşamasına uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında Ülkü Dergisi'ndeki vatandaşlık ile ilgili ifadeler incelenmiş ve bu ifadeleri analiz etmek üzere tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve literatür taraması ve araştırma soruları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında Ülkü Dergisi'nin toplam 272 sayısı detaylı olarak incelenmiştir. Her sayı belirlenen temalar doğrultusunda analiz edilmiş ve vatandaşlığa ilişkin ifadeler ilgili temalar altında kodlanmıştır. Üçüncü aşamada tematik çerçeve doğrultusunda elde edilen bulgular açıklanmış ve temalar altında düzenlenmiştir. Her bir tema dergideki söylemlerden doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bu aşamada Ülkü Dergisi'nin vatandaşlık anlayışını yansıtan temel eğilimler, tekrar eden motifler ve dönemin vatandaşlık politikalarına ilişkin içerikler açıkça ortaya konulmuştur. Son aşamada bulgular araştırmanın kuramsal çerçevesi ve dönemin toplumsal bağlamı ışığında yorumlanmıştır. Dergideki vatandaşlığa dair söylemler, içerik ve ifadeler Cumhuriyet'in modernleşme ve ulus inşa politikalarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bulgular literatürle karşılaştırılarak Ülkü Dergisi'nin ideolojik ve kültürel dönüşüm sürecindeki işlevi tartışılmıştır.

3.5. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Bir çalışmanın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için iki temel ölçütü taşıması beklenir. Geçerlik ve güvenirlik adı verilen bu ölçütlerin içeriği ve biçimi araştırma yaklaşımlarına göre değişmektedir. Geçerlik araştırma sonuçlarının doğruluğunu ifade etmektedir. Bu kavram, elde edilen sonuçların ölçülmek istenen özelliği doğru bir şekilde yansıtıp yansıtmadığı ile ilgilidir. Güvenirlik ise sonuçların elde edilen verilerle tutarlı olup olmaması ile ilgilidir (Mills, 2007, s.84; Neuman, 2000, s.171; Silverman, 2009, s.175; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Nitel araştırmalarda geçerlilik (doğruluk) ve güvenilirlik (tutarlılık), verilerin güvenilir bir şekilde toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasını sağlanmada kritik unsurlardır. Bu araştırmada geçerlik ve güvenirlik sağlamak amacıyla çeşitli stratejiler uygulanmıştır.

Geçerlik sağlamada iki temel strateji kullanılmıştır. İlk olarak verilerin bağlamsal tutarlılığı sağlanmıştır. Dergiden elde edilen veriler Cumhuriyet Dönemi'nin sosyal, siyasi ve kültürel bağlamı dikkate alınarak analiz edilmiştir. Dergide yer alan söylemlerin dönemin modernleşme ve ulus inşa politikalarıyla ilişkilendirilmesi, verilerin anlamlarının bağlamından kopmadan doğru bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. İkinci olarak, analiz edilen temaların doğruluğunu göstermek için Ülkü Dergisi'nden doğrudan alıntılar kullanılmıştır. Bu durum araştırmacının yorumlarının verilerle tutarlı olduğunu ve herhangi bir çarpıtmanın yapılmadığını göstermektedir.

Güvenirlik sağlamada ise dört temel strateji kullanılmıştır. Birincisi tutarlı kodlama süreci takip edilmiştir. Kodlama sürecinde temalar açık bir şekilde tanımlanmıştır ve veri işleme sürecinde bu tanımlara bağlı kalınmıştır. İkincisi araştırmacının bağımsızlığının sağlanmasıdır. Araştırmacı kendi önyargılarından bağımsız olarak analiz sürecinde tarafsız kalmaya özen göstermiştir. Verilerin yorumlanmasında nesnel bir tutum benimseyerek bulguları yalnızca verilerin sunduğu anlamlar doğrultusunda değerlendirmiştir. Üçüncüsü tekrar analizidir. Kodlama ve analiz sürecinde tutarlılığı sağlamak için kodlamalar birden fazla kez gözden geçirilmiştir. Verilerin aynı temalar altında yeniden kodlanması analizde önyargıyı önleyerek tutarlılığı güçlendirmiştir. Dördüncü ve son strateji ise dış denetimdir. Araştırmanın analiz süreci ve elde edilen bulgular nitel araştırma konusunda deneyimli iki uzman tarafından incelenerek analizlerin güvenirliği değerlendirilmiştir. Böylece araştırmanın metodolojik tutarlılığı ve çalışma sonuçlarının doğruluğu güçlendirilmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada geçerlilik, verilerin bağlamsal ve doğru bir şekilde ele alınmasıyla; güvenilirlik ise analiz sürecinin tutarlı ve tekrarlanabilir bir şekilde yürütülmesiyle sağlanmıştır. Bu stratejiler, Ülkü Dergisi'nin vatandaşlığın inşasındaki rolünün güvenilir bir şekilde analiz edilmesini ve yorumlanmasını mümkün kılmıştır. Bu şekilde araştırma bulgularının bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği artırılmıştır.

3.6. Araştırmada Etik

Nitel araştırmanın temel unsurlarından biri olan etik hem araştırma sürecinde hem de bulguların sunumunda titizlikle uygulanması gereken ilkeler bütünüdür. Ülkü Dergisi'nin vatandaşlık inşasındaki rolünü anlamayı amaçlayan bu araştırmada etik ilkelere uyulmuş ve

araştırma sürecinde etik kuralların ihlal edilmemesi için gerekli önlemler alınmıştır. Araştırmanın etik aşamaları şu şekildedir:

- Ülkü Dergisi gibi tarihi ve yayınlanmış kaynakların incelenmesinde eserlerin telif haklarına saygı gösterilmiştir. Derginin içeriği kamuya açık bir kaynak olduğundan etik kurallar çerçevesinde kullanılmıştır.
- Veri toplama sürecinde kaynakların özgünlüğü korunarak ve hiçbir şekilde manipüle edilmemiştir.
- Araştırmacının analiz süreci boyunca tarafsız tutumu, kişisel önyargıların ve yorumların verileri etkilemesini engellemiştir.
- Analiz edilen veriler yalnızca araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiş ve sonuçlar, bağlamından koparılmadan sunulmuştur.
- Verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için analiz süreci şeffaf bir şekilde yürütülmüştür.
- Bulgular dergideki içeriklerden doğrudan alıntılar ve örneklerle desteklenerek herhangi bir çarpıtma yapılmamıştır.
- Araştırma boyunca kullanılan tüm kaynaklara doğru ve eksiksiz bir şekilde atıf yapılmıştır.
- Kaynaklar, etik ilkelere uygun bir şekilde referans gösterilerek araştırma raporunda belirtilmiştir.
- Araştırma sonuçları etik ilkelere uygun olarak raporlaştırılmıştır. Çalışma boyunca doğruluk, şeffaflık ve özgünlük ilkelerine uyulmuştur.

Sonuç olarak bu araştırmada etik ilkelere titizlikle uyulmuş, kaynakların doğru kullanımı verilerin güvenilir analizi ve şeffaf bir araştırma süreci sağlanmıştır.

4. BÖLÜM:
BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma verilerden hareketle ulaşılan; Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik, Dogmatizme Karşı Yüceltilen Pozitivizm, Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm, Özcülük ve Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı temalarına ilişkin araştırma bulguları sunulacaktır.

4.1. Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik

Cumhuriyet Dönemi'nde Ülkü Dergisi aracılığı ile yetiştirilmek istenen vatandaş profiline dair yapılan bu çalışmada öne çıkan tema "ferdiyetçiliğe karşı cemiyetçilik" temasıdır. Ülkü Dergisi ve Ülkü Dergisi'nin sahip olduğu yazım dili öncelikle cemiyetçilik kavramının tanımını toplumsallaşma, kalabalıklaşma, güçlenme ve aynılaşma ile ilişkilendirmektedir. (Sayı 1, sf. 1,3, Sayı 2, sf. 97,174, Sayı 3, sf.190). Cemiyetçilik; milli bünyenin oluşması ve sertleştirilme aracı, ferdi, bir atmosfer gibi saran hususlar topluluğu, içtimai bir uzuvlanma, milli şuura götüren yol, ortak heyecanlar ve yüce ahlâkın teminatı ve bir ot gibi ayrık yaşamak istemeyenler için bir buluşma noktası gibi tanımlarla birçok farklı makale üzerinden okuyuculara sunuluyor. Derginin ilk sayısında *"ülküde büyük davaya inananların buna Türk cemiyetini inandırmak , toplu ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır"*(Sayı 1, sf.1) şeklindeki ifade, dergide makale yayınlamanın ön şartlarından birinin hedeflenen heyecanlı milletin inkişafı için vazifedar olmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Dergiye göre; "*fert, cemiyetin ne üstündedir ne de önündedir"* (Sayı 3, sf.183). Cemiyetçilik ya da daha özelde bir grup içinde var olmak ve varlığını grup içerisinde anlamlandırmak dergide okuyuculara tekrar tekrar sunulan bir söylemdir. Cemiyet, fert için ideal olandır ve bu ideali yaşamak hem cemiyete hem de ferde faydalar sağlamaktadır. Toplumsal sorunların kolayca aşılması, ferde, ahlâkın umumi kaidelerinin ve âlemşümul prensiplerinin kazandırılması ve bunun yanında bencilliğin ve gayretsizliğin bertaraf edilmesi, milli şuurun ferde kazandırılması, kişinin ideal şahsiyetine cemiyet içinde erişebilmesi, ferde doğanın ve toplumun kanunlarının öğretilmesi, kişinin saadeti cemiyet içinde bulması ve ortak ideallerle donatılması, cemiyetçi vatandaşlık anlayışının hem fert

için hem de cemiyet için karşılıklı fayda sağladığı noktalar olarak öne çıkarılıyor olsa da "*Cemiyetin tesiri insan kafasının esas yapısına değil, onun alaka ve yönelişlerinedir"* (Sayı 15, sf.183) denilerek, cemiyetçi düşünce yapısının, ferdin istenen düşünce yapısı ve hayat tarzına ulaştırılması amacına yönelik olarak ciddiyetle benimsendiği ve üzerinde durulduğu görülmektedir.

Cemiyet ve fert arasındaki ilişki her ne kadar karşılıklı olarak belirtilmeye çalışılsa da Türk cemiyetinin içinde var olmak için ferdin yapması gereken fedakârlıklar, terk etmesi gereken nitelikler ve sevmesi gereken durumlar söz konusudur. Özellikle "fedakâr olmak" fertten beklenen temel niteliklerden birisidir. Zamanından, bilgisinden, gücünden, geleceğinden gerektiğinde fedakârlık yapmak, yetiştirilmek istenen yeni vatandaş profili içeresinde Türk vatandaşının ödemesi gereken bedel olarak ifade edilmektedir.

Vatandaştan beklenen temel fedakârlıkların başında cemiyeti korumak ve yaşatmak, inkılap davasına gönülden bağlı olmak, toplumsal iş birliğine gücüyle, bilgisiyle katılarak gelecek nesillere ebedi bir şükran ve muhabbet duygusu aşılamak, cemiyetin ve devletin faydasını kendi aleyhine dahi olsa gözetmek ve doğuştan sahip olduğu borcu çok çalışarak ödemek gelmektedir. Çünkü fert devlete ve cemiyete mükellefiyetleri ile bağlıdır ve fert kendi hakiki şahsiyetini cemiyete hizmet ederek tamamlar. "*Ferdin mensup olduğu cemiyete ve cemiyetin ferde karşı mütekabil birçok mükellefiyetleri vardır. İşte her fert ve her meslek zümresi tabii ve içtimai bir işbölümü içinde ferdi iradelerin muhassalası olan fakat başka bir mahiyet arzeden yüksek iradenin yani devlet iradesinin sevk ve idaresi altında inkişaf eder*" Bu cümlelerin devamında; "*Biz bu nizama tabi olmıyan ferdi hakimiyetine ve yahut da sadece bir sınıf hakimiyetine istinat eden kuvvetlerden ziyade milletimizin tabii inkişafını bu yolda görmekteyiz. Bu şekil içinde ferdi birçok mükellefiyetlerle bağlamakla beraber insanları otuz okka et ve kemik, altı okka kan, iki okka deriden ibaret bir makine de farzetmiyoruz"* (Sayı 2, sf. 107-108) ferdin mükellifiyetleri ile memleketin gelişimi ilişkilendiriliyor ve ferde dair benimsenen bakış açısı ortaya koyuluyor.

Ferdin bu mükellefiyetleri zorlama ile değil kurduğu gönül bağı ile şikâyet etmeden, toplum içindeki fonksiyonunu bilerek gerçekleştirmesi ise önemli olarak belirtilen bir diğer konudur. "*Biz, düşünen yazan, söyliyen, çalışan ve kazanan "hürriyetli.. Ve aynı zamanda*

cemiyeti korumak ve yaşatmak için lazım olan bütün kayıtları tanıyan, devlet otoritelerinin, milli şeflerin hükümlerine candan uyan ve inanan "disiplinli,, bir cemiyet kurmak davasındayız" (Sayı 3, sf. 179). Her fert önemlidir ve herkesin kendi varlığıyla yapabileceği işler muhakkak vardır. Örneğin bir ressam, inkılabı resmedip kitlelere ulaşabilir ya da bir bestecinin yaptığı bir marş yeni nesle inkılabın değerini anlatabilir (Sayı 19, sf. 47). Buna göre vatandaşın devlet ve cemiyet ile olan ilişkisinde edilgen taraf olduğu, kendisine atfedilen vazifelerden kaçınamayacağı cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının pratikleri ile uyum göstermektedir. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışında kişi haklarından çok vazifeleri ile müsemmadır ve kendisinden beklenen koşulsuz bir aidiyettir.

Ülkü Dergisi'nin, hedeflediği vatandaş profiline ulaşmak için bir sistemler bütünlüğü ile hareket ettiği söylenebilir. Bu sistemler bütünü, öncelikle yazım kadrolarının seçiminde ve daha özelde cumhuriyetçi, milliyetçi, inkılapçı ve cemiyetçi telakkiler üzerine yazılmış makalelerin seçiminde kendisini ortaya çıkarmakta olup, Halkevlerinin bu sistem içindeki konumu ise adeta bir lokomotif olarak gösterilmektedir. "*CHF'nin halkevleri ile takip ettiği gaye; milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır*" (Sayı 1, sf. 6) denilerek, ideale giden yolda Halkevlerine düşen görev net bir şekilde ifade ediliyor. Bu teşkilatlanmanın, gerçekleştirilmiş inkılapların halka ulaştırılması ve benimsetilmesi konusunda bir araç olarak görüldüğü *"ülkü,, karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için… Ülkü bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için.."* (Sayı 1, sf, 1) ve *"Halkevleri, Atatürk inkılabı prensiplerinin halk arasında yayılması, derinleşmesi ve kökleşmesi için kurulmuştur. Bu itibarla Halkevleri'ne ihtilalin kültürel yayın ve korum yurdu demek lazımdır"* (Sayı 61, sf, 9) cümleleriyle okuyucuya sunuluyor. Nitekim Osmanlı sonrası inşa edilmek istenen modern yeni Türk vatandaşı için en önemli konu tebaa olmanın geride bırakılması ve vatandaşın yeni rejimin istediği ve belirlediği nitelikler ile donatılmasıydı. Bu yolda henüz eski kimliğinden kopmamış Türk insanının değil, değişime ve dönüşüme karşı daha açık zihinlere sahip olan ve halkın aydınlatılması planına aydınlık zihinleri ile dahil olan, nispeten daha elit ve genç kitlenin (en azından derginin ilk yılları için durum bu şekildedir) dergi tarafından okuyucu kitlesi olarak belirlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Halkevleri bu uzun süreli hedef içinde bir kaynak

noktası iken Ülkü Dergisi ise bu kaynaktan beslenerek memleketin en ücra köşelerine dağılan kollar gibidir.

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının bir yansıması olarak dergide çokça öne çıkarılan cemiyetçilik vurgusu kültür ve dinî referanslar ile desteklenmektedir. Gerçek din anlayışının, cemiyetin manevi nizamı olduğu ve bu nizam (düzen) içinde aşamalı olarak ortaya çıktığı belirtilirken, kültür ise cemiyet içinde fertleri bir harç gibi birbirine bağlayan unsur olarak şu şekilde ifade ediliyor:

> Müşterek kültürün güçiyle sağlam surette kurulan ve bağlanan milletler hiçbir vakit yıkılamazlar. Kültür terakki insiyakını uyandıran, dirilmeyi zenginleştiren ve derinleştiren, ferdin dinamik gücünü arttıran en birinci amildir. Bu ruhta yetiştirilen fertlerden müşterek bir ülkü güden cemiyet yaratmak daha kolay ve daha emindir (Sayı 2, sf. 152).

Cemiyet, tıpkı bir ailenin kan bağı ile sağladığı yakınlığını kendi fertleri arasında kültür ile sağlamaktadır. Ortaya konulan bu bağ ise her vatandaşın birbirinden sorumlu tutulması, birbirlerine karşı görevlerle donatılmasına gerekçe olarak sunuluyor.

Oluşturulmak istenen cemiyete ait olma durumu, kişinin özgürlüğünü asla kısıtlayıcı olarak gösterilmeyerek, ileri demokrasilerde dahi cemiyetçiliğin ulaşılmak istenen bir arzu olduğu ifade ediliyor. Hatta daha ileri giderek şu ifade ile "*Roma İmparatorluğunun sukutu içtimai ruhun tereddisi ve "her fert kendisi içindir… düsturiyle ifade edilen bir nevi egoizmin zuhuriyle meydana gelmiştir*" (Sayı 3, sf. 182) Roma İmparatorluğunun çöküşü, halkın yeterince cemiyetçi olma ülküsüyle birleşmemiş olmasına bağlanıyor. Yine aynı şekilde *"Fransız inkılapçıları 18.asır filozoflarının inançlarına uyarak tabii hukuk fikirlerine saplanmışlardı. Bu "tabii haklar" telakkisi ferdlere uçsuz bucaksız bir hürriyet vermek istiyordu. Bu hava içinde yıkılan eski nizamın yerine yeni bir nizam kurulamadı"* (Sayı 27, sf. 163) ifadesiyle, Fransız İnkılabının anarşiye düştüğü nokta "tabii haklar" başlığı altında vatandaşa sunduğu hudutsuz hürriyettir deniliyor. Bu iki örnek üzerinden görülmektedir ki övülen cemiyetçilik mefhumunun karşısına ferdiyetçilik ve özgürlük kavramları konulmuştur. Dergi kapsamında kişinin asla özgür olmadığı gibi bir ifadeye rastlanılmamakla beraber, "*Kutup cümudiyelerinin üstünde birbirini yiyen hür(!) foklar var; Alaska'da birbirini yiyen hür (!) ak ayılar var"* (Sayı 3, sf. 177) gibi örneklerden anlaşılacağı

üzere, özgür! hayvanlardan verilen örnekler, sonu hüsranla biten tarihi olaylar bir şekilde ferdiyetçilik ve kontrolsüz özgürlük ile ilişkilendiriliyor.

Bunun bir adım ötesine geçerek okuyucuya kontrolsüz bir özgürlüğün kendileri için de bir tehdit olduğu mesajı verilirken diğer birçok toplumsal konuda da özgürlük bu kisve ile sunuluyor. Örneğin "*Hürriyet mücadelesinin getirdiği liberal devlet tipi gene sinesinde bir taraftan kendi düşmanlarını saray nüfuzunu, zadeganları, papasları ve ulus birliğini bozan bütün unsurları besleyerek cemiyete anarşi aşıladı"* (Sayı 41, sf. I) ve

> Bırakınız olsun, bırakınız geçsin" sözlerinin bir zamanlar insanlığın hülyasını coşturmuş olduğunu hepimiz biliriz…..şunu ilave edelim ki, "bırakını olsun"culaın sade bir ütopyacı olduğunda da müterediddiz. Acaba onların bu düsturu o zamanki vaziyetlerine uygun tabii ve insani düşüncelerinin kaba ve egoist bir ifadesi değil midir? (Sayı 22, sf. 265)

gibi sert cümlelerle devletin kendi yapısının liberal olmaktan kasıtlı olarak uzak tutulduğu ve bunun sebebinin liberal devletin yapısının, beraberinde getirdiği ulus birliğini bozucu unsurlar olduğu dile getirilirken, devletin ekonomi politikalarında da liberal anlayışa, fazlaca ütopik, bencil ve kaba olduğu gerekçeleriyle karşı çıkılıyor.

Çalışma kapsamında baskın tema olarak öne çıkan ferdiyetçiliğe karşı cemiyetçilik teması özellikle derginin ilk yıllarında ısrarla üzerinde durulan, çok farklı toplumsal alanlarda (sağlık, ekonomik, eğitim vb.) sıklıkla tekrar ifade edilen bir temadır. Cumhuriyet'in 10.yılı itibari ile yayın hayatına başlayan dergide bu tematik ifadelerin baskın olma derecesi, yeni rejimin talep ettiği cumhuriyet vatandaşı yetiştirme ideali ile doğrudan alakalıdır. Müesses nizam, benimsenen bu tavırdan uzun süre taviz vermemiş ve derginin bu politikası Halkevleri faaliyetleri ile desteklenmiştir.

4.2. Dogmatizme Karşı Yüceltilen Pozitivizm

Araştırmanın bu bölümünde bir önceki tema olan "Ferdiyetçiliğe Karşı Cemiyetçilik" temasının bir nevi pratik uygulamalara yansıması olarak dogma olarak nitelenen mefhumlara karşı yeni Cumhuriyet rejiminin ortaya koyduğu bağlamlara yönelik araştırma bulguları sunulacaktır.

Ülkü Dergisi ve yeni rejim elitlerinin yetiştirmek istedikleri vatandaş tipolojisinde meydana getirmeye çabaladıkları en temel mesele, cumhuriyet vatandaşının laik bir bakış açısına sahip olmasıydı. Çünkü, *"Cumhuriyet Halk Fırkasının esasları meyanındaki laik devlet telakkisi Türk inkılabının temelini teşkil eder"* (Sayı 11, sf. 374). Edinilecek laik düşünce aynı zamanda yeni cumhuriyet rejiminin, halka indirgemek ve benimsetmek istediği inkılapların temelini teşkil etmektedir. Türk inkılapları, laiklik temeline bina edilmiştir.

Laiklik kavramının halk arasında terim olarak bilinmediğinin farkında olan dergi yazarları laikliğin ne olduğu konusunda sıkça açıklamalar yapma ihtiyacı duymuşlardır. Sivas mensubu Nizamettin Sadık tarafından yazılan "Laik Ne Demektir" adlı makalede, Galilee'nin rahip sınıfına karşı verdiği mücadele ve din-bilim çatışması örneği üzerinden başlayarak bu konu derinlemesine açıklanmış ve laiklik için,

> Laik kelimesi, sadece içtimai bir sınıf "rahiplerden gayrı halk sınıfını" ifade ederken, yavaş yavaş manasını değiştirmiş, siyasi ve idari bir mahiyet almıştır. Fakat kelimenin bugünkü manasında dahi, eski tasnifinin ruhu kalmıştır. Bugün "laik" olan bir adam veya bir devlet, Allah ile kul arasında mütevassıt bir sınıf tanımıyor. Laik devlet, her ferdi, kendi dininde, itikadında hür bırakan insan veya devlet demektir. Laik olmıyan insan veya devlet ise Allah namına yeryüzünde fertlerin vicdanına tahakküm etmek isteyen, Allah ile kul arasına girerek, fikirde, ilimde, ahlakta, kanunda, idarede, hatta fertlerin hususi ve umumi muamelat ve münasebetlerinde daima ve hep dini nasların ahkamını tatbik etmek istiyen insan veya devlettir (Sayı 11, sf. 371)

tanımlaması yapılmıştır. Osmanlı sonrası teokratik bir yönetim anlayışının izlerinin tamamen yok edilmesi adına halka, laiklik meselesinin dinsizlik demek olmadığı şu şekilde izah edilmeye çalışılmıştır: "*Nasıl laiklik, kelimenin manası itibariyle, dinsizlik demek değilse, laik devlet de din düşmanı demek değil, din işlerine karışmıyan, din ile dünyayı ayıran devlet demektir*" (Sayı 11, sf. 375). Örneklerden anlaşılacağı üzere sadece Osmanlının dini olan İslam dini üzerinden konuya bakılmadığı, Hristiyanlık ve dahi tüm dogmatik inançların konuya dahil edildiği görülüyor.

Cemiyetçilik anlayışının taviz verilmeyen ısrarı, laiklik meselesi ile de bağdaştırılarak,

> Medeniyetin temeli olan cemiyet bağları buhran zamanlarında gevşiyor, kafalarda bir "adam sende"cilik, ruhlarda koyu bir özcülük hüküm sürüyor. İnsanlar belki birçok batıl itikatların, temelsiz itiyatların yükünden kurtuluyor fakat varılan nokta bir fikir hürriyeti olmaktan ziyade bir anarşi oluyor ve yavaş yavaş eski batıl itikatların ve taassupların yerine yenileri hâkim oluyor (Sayı 7, sf. 17)

bir nevi ferdiyetçiliğin eski batıl itikatlar ve taassuplarla ilişkili olduğu ifade ediliyor. Eski olana karşı yeninin mücadelesi olarak ifade edilebilecek olan bu durumda; eski olarak tanımlanan, Osmanlı, dini kurumlar ve din temelli yönetim anlayışının karşısına, laiklik aracılığı ile inkılapçılık ve cumhuriyet rejimleri koyulmuştur.

> İmparatorluk devrinin umumi mutlakiyet ve teokrasi rejimine karşı siyasi, içtimai, dini ve hukuki bir aksülamelden ibaret olan inkılabımızın bütün safhaları bizzat kendisinin yarattığı bu felsefe ile izah edilir" ve "artık İsa dinini yaymak uğrunda Afrika ormanlarında yamyamlara yenmek devri geçti. Kılıcını sıyırıp Viyana kapılarına dayanmak da kahramanlık sayılmıyor. Bugünün misyonerliği milletinin, haklının kanını damarlarında, duygusunu ruhunda ve alnının terini vücudunun her höcresinde taşıdığı insanların derdine duymak ve bu derde deva aramak, kahramanlığı ise cehaletin, taassubun, tembelliğin, yılgınlığın istihkamlardan daha çetin kalelerini zorlamak (Sayı 8, sf. 106)

ifadelerinde görüldüğü üzere yeninin inşasında eskinin kötülenmesi temel hareket noktalarından birisidir.

Cumhuriyet rejiminin hayal ettiği ve yetiştirmek için çaba gösterdiği vatandaş profili, din mefhumunu bir vicdan meselesi olarak gören, devletin yönetim anlayışında ve toplumsal hayatta pozitivist hukukun kurallarını tanıyan, ahlak prensiplerini, dinin bir gereği olarak değil de cemiyetçilik anlayışının gereği olarak benimseyen, özgür düşünce ve bilime inanan vatandaş profilidir. "*Yağmur yağdığı zaman yağmur duasına çıkan bir halk yerine tarlasının suyunu kilometrelerce uzaktan getiren, ilme ve tabiate inanan ve ona tahakküm etmek iradesini kalbinde duyan bir millet istiyoruz"* (Sayı 10, sf. 289) ve *"Köylüyü hurafelerden salim, bir ilim mantığına sahip, geniş görüşlü, mütekamil bir insan olarak yetiştirmek"* (Sayı 5, sf. 357) ifadeleri yeni rejimin vatandaş eğitimi üzerindeki amacını net bir şekilde ortaya koyuyor.

Uzun vadeli bu amaca yönelik olarak benimsenen tavır ise çoğunlukla sert ve tavizsizdir. "*Fakat hiyanet için, tahrip için, tecavüz için geri fikirleri diriltmek için toplanmağa ve birleşmeğe devlet izin vermez*" (Sayı 3, sf. 178) denilerek her türlü gerici harekete karşı devletin sert bir tutumda olacağı belirtiliyor. 23 Aralık 1930'da İzmir'de yaşanan Menemen faciası bu duruma bir örnek olarak verilebilir; "*..Menemen'de içleri cumhuriyet ve inkılap düşmanlığı ile kaynamış, gözleri yeni devre karşı gayızla kararmış bir takım softalar yeni rejimin yoluna girmiş olan temiz haklımızı sahte din gayretleriyle baştan çıkarıp harekete geçirmek umuriyle yeşil bayraklarını açarak ortaya düşmüşlerdi*" (Sayı 35, sf. 366) denilerek, yaşanan olayın bir fidan olarak görülen cumhuriyete ve laik rejime kastedilme girişimi olarak kabul edildiği görülüyor. Sonrasında devletin verdiği tepki ise "*Menemen'de Türk gençlerinden yalnız birinin başı ve bütün türkiye kaytaklığının kafası gitti"* (Sayı 23, sf. 377) gibi sert bir ifadeyle devletin tavrının netliği ortaya koyuluyor. Menemen olayı üzerinden öne çıkarılan yobazlık ile mücadelede konusunda "*doğu ellerinden yozluğu gidermek, ancak, yobazlığı köküne kadar kazımakla olabilir*" (Sayı 23, sf. 377) ifadesi bir yöntem olarak görülüyor. Çünkü "*cübbeler ve hırkalar, büyük aydınlığa karşı, baykuş kanatları gibi gerilmiş*" (Sayı 23, sf. 377) lerdir ve bu en büyük tehlikeye karşı amansız olmak gerekmektedir.

"*Milli felaketlerimizin sebepleri ve amilleri teşrih edilecek. Fena devlet idareleri, istibdat, hurafeli bir dine esir olmak, ilim düşmanlığı ve ilim zihniyetiyle medrese zihniyetinin tezatlığı gösterilecek"* (Sayı 6, sf. 428) ile *"dinden hiç bahsetmemek en iyi laiklik terbiyesi vermek demektir. Sorulan suallere vicdan hürriyetinin manası anlatılarak cevap verilir"* (Sayı 8, sf. 144) söylemleri yeni vatandaşın inşasının planlamasında adeta bir yöntem teşkil etmektedir. Çünkü yeni rejim mimarlarına göre "*susuz ruhlar hakiki mürşitler, mürebbiler, tenvir vasıtaları bekliyor"* (Sayı 6, sf. 424). Halkın aydınlatılması yolunda kendilerini birer rehber olarak görenler,

> Varsın eski imanların efsanevi havarileri anadan doğma bir iki körün gözünü açmakla övünedursunlar; bu yeni imanın: bizim imanımız Kemalizm'in genç piyoniyeleri, anadan doğma kör demek olan cahil kafa ve ruhların gözlerini dersleri ve kurslarıyla açarak onlara irfan ışığını vermişler, onları "kitap" denen eşsiz ve ebedi hayatın eşiğine getirmişlerdir (Sayı 68, sf. 182)

diyerek kendi ideolojilerini Kemalizm olarak, hurafelere aldananları ise cahil olarak nitelendiriyorlar. Görülüyor ki kendilerini aydın olarak tanımlayan kesim halkın eğitimi konusunda büyük bir sorumluluk duygusu ile hareket etmektedir. Fakat aydınlanma, değişme, dönüşme ve yenileşme konusunda direnç gösterenlere karşı ötekileştiren, hor ve küçük gören söylemler söz konusudur.

Cumhuriyet vatandaşının yetiştirilmesi amacına yönelik olarak laik, inkılapçı ve cumhuriyetçi ideoloji ve söylemlerle işe koyulan aydın kesimin, ilk olarak aydınlatılmasını gerekli gördüğü kesim halktır. Yeni rejime hızlıca adaptasyonu talep edilen halk için "Halk Terbiyesi" başlığı altında pozitivist bir yaklaşım ile eğitim politikaları ve günlük hayata dair pratiklerin planlandığı ve bu amaca yönelik eylemlere geçildiği dergide net şekilde görülüyor.

> Tarifler tahdit edici şeylerdir, fakat insan kafasının iyi anlayabilmek için tahdite ihtiyacı vardır; tarifin duvarları içinde mahpus kalmamağa önceden karar vererek "halk terbiyesinin bir tarifini yapmağa çalışalım" halk terbiyesi, pisiko-fiziyolojik vasıflar itibariyle normal bir inkişaf seviyesine varmış insanların kafalarını işlemeğe ve nizamlı işlemeğe, yani onları karşılaşacakları her vaziyette kendi düşünceleri ile hareket etmeğe, her meseleye kendi kafaları ile hal aramağa alıştırmak gayesiyle yapılan faaliyetlerin hepsine denir. Kafası hür ve salim düşünceye alışmış vatandaşların çoğalmasıdır ki demokrasilerde muvaffakiyete ve memleketleri, dolayısıyle beşeriyeti saadete erdirecektir (Sayı 7, sf. 19)

şeklinde tanımlanan ve

> Halk terbiyesi, milleti teşkilatlaştırma ve milli kıymetlerimizi meydana çıkararak işletme işidir. Halk terbiyesi memleketin şive, mezhep ve medeniyet itibariyle birçok parçalara ayrılan zümrelerini bir içtimai vücut ve millet haline yuğurma, fertlerin düşünüş, duyuş ve isteyişini bütün milletin mefkuresine uygun bir tarzda işliyerek ruhu yetiştirme demektir

ifadesiyle neliği orta koyulan halk eğitiminde

> ..demokrasi rejiminde yaşadığımız ve yaşamak azminde olduğumuz için diyebiliriz ki terbiyenin birinci maksadı en geniş manasında kültür vermektir; ve ilave ederiz, çünkü bir demokrasi vatandaşına en lazım olan şey geniş kültürdür. Vatandaşa geçim vasıtası, yani ona

> memleketin istihsal ve hizmet işlerinde payını yapması için bilgi ve meleke vermek terbiyenin ikinci maksadı oluyor (Sayı 6, sf. 436)

amaçlanmaktadır. Halk terbiyesi; planlı, sistematik ve uzun vadelidir. Bu yolda, milli disiplin fikrine aşina olup, ona uysallıkla bağlı olan, milliyetsiz boşluğun en kuvvetli cemiyetleri dahi dağıtan serkeşliğini tanıyıp ondan uzak olan, mazisinden aldığı güç ile kendi memleketinde kendi katıksız havasını teneffüs etmenin saadetini duyan ve demokratik değerlere sahip vatandaşın yetiştirilmesi öncelenen konulardır. Çünkü "*terbiye, ferdin bütün melekelerinin birden inkişafının*" (Sayı 58, sf. 316) tek yoludur ve terbiye yoluyla "*insanlar hem kendi şahısları, hem de içinde yaşadıkları beşer cemiyeti için en hayırlı, ve en faydalı hale..*" (Sayı 2, sf. 128) gelirler.

Gerçekleştirilmek istenen halk terbiyesi inkılapçılık temeline, *"halk arasında âdetin, kökleşmiş fikirlerin ananelerin tiranlığı vardır. Bunlar bir hükümdar tiranlığından daha az değildir. Onun içindir ki, halk terbiyesi inkılabımızın esas prensiplerinden birini teşkil etmiştir. Hürriyetin hakimiyeti, terbiyeli bir aklın hakimiyeti demektir"* (Sayı 8, sf. 107) şeklinde kurulan ifadelerle oturtuluyor. Bu yolla halk terbiyesinin, inkılapçı değişimin bir gerekliliği olduğu vurgulanıyor. Çünkü; "*..inkılabı bütün gelecek nesillere tanıtmak ve sevdirmek, onun ifade ettiği esasları ve büyük mefkureyi telkin etmek benimsetmek bugünün münevverlerine düşen en mühim ve en şerefli bir vazifedir"* (Sayı 8, sf. 105). Görüldüğü üzere halk terbiyesi; inkılapçılık, demokrasi ve yeni cumhuriyet rejiminin ayrılmaz bir parçası olarak ifade ediliyor. Halk terbiyesi, yeni kurulan cumhuriyetin gelecek yıllarda da varlığını devam ettirebilmesi için çok önemli ve vazgeçilmezdir. Sonraki nesilleri ortak idealler ve düşünüş tarzı ile yetiştirmek için bugün, her ne kadar zor olsa da belli bir olgunluğa erişmiş zihinler göz ardı edilmiyor. Fikren, kalben ve bütün imkânlarla bu sorumluluk sırtlanıyor.

Halk terbiyesi meselesinde halkevlerinin pozisyonu "*Bize Halkevini kuruverenler, insanın ekim evi olacak demişlerdi"* (Sayı 3, sf. 194) ve şeklinde; halk terbiyesi ise *"ekimlendirme, bu ruhça ve şuurca çeşitlenmelerin ahenkliliğini ve cemiyette birleşikliğini temin edecek bir terbiyevi müdahaledir"* (Sayı 3, sf. 195) şeklinde ifade ediliyor. Yani halkevleri insan yetiştirme merkezleridir. Bu konuda sorumluluğun büyük kısmı onundur. Halkevlerine duyulan güven ise *"Halkevlerine muvaffak olmak mukadderdir. Çünkü onlar*

Kemalist rejimin halk terbiyesi ve halkın kültürel ve sosyal yükselmesi bakımından en esaslı kurumlarındandır. Ve inkılapçı Atatürk çocuklarının ellerinde gelişmektedir" (Sayı 49, sf. 8) ve *"Halkevleri son zamanlarda bütün yurtta binlercesi açılmağa namzet, gittikçe genişleyen ve yurdun her köşesinde Kemalizm rejimini yaymak ve kökleştirmek için birer yuva olarak kurulması hükümetçe ve Parti'ce birince derecede önemle takip edilen ve umumun sempatisini kazanmış en güzel inkılap müesseselerimizdendir"* (Sayı 64, sf. 351)şeklinde ifade ediliyor.

Sorumluluğun diğer paydaşları ise münevverler, muallimlerdir.

> …başka yanlış bir zihniyet var: yetiştirme ödevi sadece hükümetindir, koruma görevi yalnız hükümetindir, bu yurdu yalnız ordu korur. Bir yurdun evlatlarını yalnız hükümetin mektepleri yetiştirir, bir yurdun ekonomi alanında güler yüzlülüğünü temin edecek vasıtaları yalnız devletin ekonomikteşkilatı yapar. Hayır arkadaşlar; içinde yaşadığımız günün hakiki manasında güçlü bir ulus olmak için yalnız bu resmi çalışmaların verimi kâfi değildir (Sayı 37, sf. 4).

Devletin, halkevleri ve münevverler arasında konumlanan halk terbiyesi için işe koşulacak araçları da mevcuttur. Bunların başında güzel sanatlar "*halkevleri, güzel sanatlarını yalnız kendi cemiyetine ruh veren vasıta olarak değil, vatandaşı terbiye eden, onları çalışmağa hırslandıran, onları vatanı güzelleştirmek ve çiçeklendirmek için daha çok iştahla teçhiz eden başlıca bir terbiye vasıtası saymalıdır*" (Sayı 13, sf. 3), sinema, *"…sinemanın şu hizmetleri olabilir. İnkılabı memlekete yaymak, milli kültürün yeni telakkilere kurulmasında ve inkişafında amil olmak, halka bilhassa bedii zevkleri inkişaf ettirici terbiyeyi eğlence vermek, Türk memleketini, Türk halkını, Türk kültürünü ve Türk inkılabını dışarıya tanıtmak*" (Sayı 10, sf. 351) geliyor. Güzel sanatlar ve daha özelde sinemanın birer araç olarak görülmesi formal eğitim yaşını aşmış olan halk için terbiye hedefini kolaylaştırıcıdır. Çünkü bu tür alanlara dair etkinlikler Halkevlerinin şubeleri tarafından planlı yürütülen çalışmalarla destekleniyor ve önemseniyor.

Derginin üçüncü yılından itibaren ifade edilmeye başlanılan Kemalist ideoloji ile halk terbiyesi arasında sıkı bir ilişki kuruluyor ve kurulan bu ilişki sıklıkla tekrarlanıyor.

> Her rejim kendine lâyık bir vatandaş tipi bulmuştur. Ve onu arar. İstibdat rejiminin vatandaşının tipi malumdur. Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılabının adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli olmaktan ibarettir. Bizim aradığımız budur (Sayı 66, sf. 485).

Kemalist rejimin yetiştirmek istediği insan tipi her yönden mükemmeldir ve "eski" ile hiçbir şekilde benzeşmez. Eski ile açılan ara, yeni rejimin gerçekleştirmek istediği vatandaş profilinde vazgeçilmeyen bir unsur olarak göze çarpıyor.

Halkevlerinin yanı sıra bir diğer eğitim merkezi ise ordudur. *"Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manasiyle bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuzun geçen sene de işaret ettiğim gibi son sistem silah ve motörlü vasıtalarla cihazlandırılması yoluncaki çalışmalara hız verilmiştir"* (Sayı 69, sf. 200) ve *"Ordu köylünün ve halkın en mühim, en mesul ve verimi en çok bir mektebi olabilir"* çünkü *"ömürlerinin en parlak, en cevval, en alıcı ve kavrayıcı parçasından bir buçuk iki senesini kışlada geçiren bu delikanlılar layıkıyle terbiye görürse, içlerinden kim bilir kaç büyük vatandaş yetişir ve içinde doğdukları ve didindikleri köyleri imar ederek ihya ederler"* (Sayı 3, sf. 237) denilerek, askerlik yaşına erişmiş her Türk genci için ordunun bir parçası olmak suretiyle halk terbiyesinden faydalanabileceği ifade ediliyor. Kendisine verilecek terbiyeden büyük beklentiler duyulan Türk gencinin eğiticileri ise kışla zabitleri ve kışla amirleridir. Terbiye edilecek gençten beklenen ise; *"köylerine dönünce ihtiyarlara, köy halkına, annelerine ve küçük kardeşlerine inkılabın büyüklüğünden, manasından, gayesinden"* (Sayı 3, sf. 237) bahsetmesidir.

Ordu ve halkevlerinin birer eğitim merkezi olarak *"Aile ocağında, okulda, kışlada, tarlada, tezgâhta ve fabrikada her yerde Türk çocuğunu ve Türk gencini, sağlam, gürbüz, güzel, neşeli, iyi huylu, işe, savaşa; hülâsa yaşamağa elverişli yüksek ve seçkin vasıflı birer insan olarak yetiştirmek"* (Sayı 64, sf. 293) olarak görüldüğü şu cümlelerde görülmektedir. Her ne kadar dergi kapsamında, ordunun veya kışlanın halk terbiyesinde planlı bir şekilde kullanıldığına dair malumata rastlanmasa da bu tür ifadelerden halk terbiyesi meselesinin ne kadar ciddiye alındığı, hatta yer yer sınırları zorlayıcı bir genişlikte düşünüldüğü anlaşılıyor.

Türkiye nüfusunun dörtte üçünü teşkil eden köy insanının terbiyesi de halk terbiyesinin ayrılmaz bir parçasıdır. *"Bugün memlekette kabul etmiyecek belki bir tek düşünen yoktur ki köy yetiştirmesi memleketin en mühim ve en çabuk hal bekleyen meselesidir"* (Sayı 5, sf. 358). Bütüncül olarak bakıldığında halk terbiyesi ile köylü terbiyesi meselelerinin ehemmiyeti çok aynıdır ve her ikisinden de beklenen cumhuriyet rejiminin birer vatandaşı olmalarıdır. *"Başardığımız ve başarmakta olduğumuz inkılapları Türk köylüsüne malettiğimiz ve Türk köylüsünü memlekette sahip olması lazım gelen rolü hakkıyle eline almış şuurlu bir demokrasi vatandaşı haline getirdiğimiz gündür ki bu memleketin istikbaline emniyetle bakabiliriz"* (Sayı 12, sf. 424) ifadesi, halk terbiyesi meselesinde var olan beklentilerin köylünün terbiyesinde de geçerli olduğunu gösteriyor. Yine aynı şekilde halk terbiyesinde sorumluluğun büyük kısmının devlete ve devletin kurumlarına ait olması gibi *"Köy davası bir Devlet işidir. Köyü ancak Devlet kuvveti kurtarabilir"* (Sayı 31, sf. 32) sözleriyle, köylünün yetiştiricisi ve kurtarıcısı olarak da devlet gösteriliyor.

Köy seçimleri (muhtarlık), köylüyü yeni demokratik yönetim ile tanıştıracak olan ilk uygulama olarak görülüyor. *"Medeniyetin birinci şartı olan siyasi haklar ve demokrasi idaresi ise köylüye esasen verilmiş bulunuyor; mamafi bu sahada da yapılacak mühim bir iş vardır: Bir dereceli intihap"* (Sayı 8, sf. 118). Her ne kadar köylünün bir cumhuriyet vatandaşı olması ve cumhuriyet mefhumunun köylere kadar ulaşması istense de köylünün bu konudaki eğitimi üzerine bir bakış açısı dilemması yaşandığı görülüyor.

> …teferruatla bir köy programı çizmeden evel üzerinde sarih olarak karar vermemiz icab eden bir takım ana meseleler ortaya çıkar: 1- Bir dereceli intihabı gaye edinen halkçı bir cumhuriyet rejiminde köylü, fikir hürriyetine ve kendini alakalandıran meseleler üzerinde fikri kanaatlere sahip hakiki bir demokrasi vatandaşı olarak mı, yoksa verilen emirler ve telkinlerle sevkedilen büyük bir teşkilatlı kütlenin itaatli bir neferi olarak mı yetiştirilmeliler? (Sayı 26, sf. 138)

ifadeleri yeni rejimin, köylüye kazandırmak istediği kimliğe dair yaşadığı ikircikli durumu göstermektedir. "Evet köylü bir cumhuriyet vatandaşı olarak yetiştirilmeli" denilerek ülke genelindeki yeni dönüşüm politikalarının gerekliliği yerine getirilmiş oluyor. Fakat demokratik yeterliklere sahip cumhuriyet vatandaşı, kendisini, "teşkilatlı kütlenin itaatli bir neferi olarak" görmeyebilir. Bu durumda ise beklenen koşulsuz itaat sarsılacak ve köylü ile şehirlinin, elitlerin gözündeki konumu, köylü vatandaş için rahatsız edici olacaktır.

Köylünün terbiyesi konusunda birbirinden farklı amaçlar söz konusu olsa da en temel hareket noktası *"Köylülerimizin; sadelikten, kanaatkarlıktan, ihtiyatlı hareket etmekten, feragattan, yılmamazlıktan, hadisatı sükûnetle karşılamaktan, yurda bağlılıktan, yurt için fedakarlıktan örülmüş bir hayatları vardır. Bu kıymetleri bilerek beslemek ve onların arasına yeni kıymetler katmak"* (Sayı 66, sf. 508) *ve "Münevverin inkılapla hızlanan gidişine köylerin ve köylünün ayağını uydurmak, münevver muhitlerde hazmedilmiş olan devrim fikirlerini köy ve köylü muhitine götürmek ve nihayet köylüyü-yani umum Türkiye nüfusunun dörtte üçünü geçen geniş bir kütleyi-refaha indirmek, okutmak, ilerletmek"* (Sayı 37, sf. 52)'tir. Bunun yanı sıra; köylünün içtimai seviyesini yükseltmek, köylüye rejimi kavratmak, köylüyü hurafelerden kurtararak ilim mantığına eriştirmek, köylünün kazancını arttırmak ve köylünün milli iktisattaki rolünü tanıtmak ve vermek köylünün terbiyesinin amaçları olarak belirtiliyor. Burada halk terbiyesinden farklı olarak öne çıkan konu, köylünün üretici vasfına sahip olması itibariyle milli iktisat konusudur.

Bir varoluş gereği olarak görülen milli iktisat savaşında köylünün yeri çok büyüktür.

> …inkılap yolunda bilhassa üç noktaya en çok emniyet vermemiz lazım: Milli iktisadımızı, milli iktisadımızın belkemiğini teşkil edecek olan köy iktisadımızı teşkilatlandırmak; köylerin milletin esas unsurunu teşkil ettiğini göz önünde tutarak evvela köyleri inkişaf ettirmek, rolleri köylerin bağlantı noktası, idare, iktisat ve kültür merkezliği olan şehirleri köylerle olan münasebetleri bakımından işlemek; ve bütün bunların üstünde köylüyü bir demokrasi vatandaşı olarak yetiştirmek (Sayı 5, sf. 356)

ve *"istediğimiz maddi inkılabı da ruhi inkılapla el ele yürütmek ve bu sahada da her bir yüzyılı bir yılda geçmektir. Ve bunun içinde yapacağımız iş köyü teşkilatlandırmak, on bir milyon Türk köylüsünü milli iktisat savaşında silah başı etmektir"* (Sayı 5, sf. 356).

Söylemlerden görüleceği üzere milli iktisadın en önemli paydaşı olan köylünün halkçı bir cumhuriyet vatandaşı olarak yetiştirilmesi gerekmektedir ve bu yolda,

> muallimden başka yetiştirme vasıtalarından akla gelebilecekleri saymakla iktifa edelim: Şehirde basılan köy gazetesi ve afişi, köyde yapılan duvar gazetesi, köylü için yapılan başka

> neşriyat; gramafon, radyo, gezgin sinema; köy kitap dolabı, gezgin kütüphane, postalı kütüphane gezgin ziraat, ev idaresi, köy evi, sıhhat, inkılap, tarih, iktisat, müze, sergi ve mektepleri; mahalli istihsal, hayvan yetiştirme müsabakaları; spor yarışları; toplu eğlenceler; gezgin tiyatro, karagöz, kukla, meddah; gezgin konferans, vaiz; köy yetiştirmesi bakımından hazırlanmış din kitapları; şehir ve köy temasları; gezgin ebe, doktor, dişçi; köy dükkanı, kahvesi, posta; köylü muhabirler teşkilatı, köy panayırları, mahsul ve hayvan sergileri; örnek çiftlikler…(Sayı 5, sf. 360)

eğitim ve öğretim enstrümanları olarak kullanılabilirler. Bunun yanında *"heyet bir köyde kaldığı müddet zarfında azalarının her sahadaki faaliyetleriyle ve köy muallimini, köyün istidatlı gençlerinin ortaklığıyle zengin ve dolgun bir yetiştirme program faaliyeti tatbik eder ve köy gençliğini muayyen mihverler etrafında teşkilatlandırır"* (Sayı 5, sf. 360) denilerek eğitici kadroların görevi, *"Köycülük her şeyden önce ulusal bir ödevdir. İster bir Kamun Direktörü, bir köy öğretmeni, bir ilçebay olsun, ister halkevinin çatısı altında çalışan gönüllü bir er.. Herkes için köy dirimi üzerinde çalışmak en başta gelen ulusal görevdir"* (Sayı 31, sf. 33) denilerek ise bu kutsal görev için herkesten sorumluluk etrafında birleşme beklentisi ortaya koyuluyor.

Dogmatizme karşı yüceltilen pozitivizm teması kapsamında; laik-seküler bir temel üzerine bina edilen halkın ve köylünün terbiyesi meselelerinin öne çıktığı görülmektedir. Halkın ve daha özelde köylünün terbiyesi meselelerinde, dogma olarak nitelenen din temelli fikirlerin yahut yönetim anlayışının karşısına pozitivist yaklaşımın eseri olarak pozitif düşünce konulmuştur. Özellikle halkın hurafelerden ve dinin kısıtlayıcılığından kurtularak özgür düşünme yetisi geliştirmesi hedeflenmektedir. Halkın laik bir yaşam tarzını benimsemesi, aydın kesim tarafından dogma düşünceden kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Laiklik ideolojisinden hareketle en temelde inkılapçı ve sonrasında, cemiyetçi, halkçı, cumhuriyetçi, fedakâr nitelikler yetiştirilmek istenen cumhuriyet vatandaşının temel niteliklerdir. Tebaadan vatandaşa geçişte oluşturulmak istenen bu temel nitelikler, vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirildiğinde, cumhuriyetçi vatandaşlık yeterlikleri, uygulamaları ve pratikleri ile paralellik göstermektedir.

4.3. Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm

Araştırmanın bu bölümünde daha önceki temaların, tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde olan 'Eski Olana Karşı Yüceltilen Modernizm' temasına dair araştırma bulguları sunulacaktır. Yetiştirilmek istenen vatandaşın modern bir kimliğe sahip olması dergideki yaygın olan söylemlerdendir. *"Asyai olmaktan ziyade Avrupai bir millet olmak ülkümüzdür"* (Sayı 17, sf. 336) felsefesinden hareketle, modern/yenilikçi düşünceye sahip vatandaşın yetiştirilmesi için belirlenen ilkeler a) mevcut halka yeni rejimin benimsetilmesi, b) sonraki nesillere ise yeni ideolojinin aşılanması olarak ifade edilebilir. Benimsenen bu iki modernleştirme ilkesinin üzerine inşa edileceği temel ise inkılapçılık ve inkılapçı düşüncedir. *"Ülkünün izahlarında teşrih ve tahlillerinde cumhuriyet milliyet ve inkılap fikirleri esas olacaktır"* (Sayı 1, sf. 2) denilerek, inkılabi düşüncenin inşasının Ülkü Dergisi'nin temel üç kaynak noktasından biri olduğu belirtiliyor.

Türk inkılabını tanımlayan ifadelerde; *"Türk inkılabı memleketin, inkılaba kalbiyle ve bütün hüviyetiyle iman etmiş çocuklarının müşterek ülkü uğrunda karşılıklı mesuliyet hisleriyle el ele vermelerinin en temiz ve beliğ bir ifadesidir"* (Sayı 13, sf. 5) Türk inkılabının birleştirici niteliğine, *"İmparatorluk devrinin ilahi haklara istinat eden mutlakiyet idarelerine karşı halkın hakimiyetini tesis eden bu inkılaplar.."* (Sayı 8, sf. 105) Türk inkılabının eskinin teokratik yönetimine karşı modern demokratik yönetimin sağlayıcısı olduğuna,

> Devrim bir ulusun eskiyen ve o günkü hayat şartlarına, ihtiyaçlarına ve eğilimlerine uymayan sosyal değerlerini gerçeklik ve yeritim alanına koğması ve onların yerine, o zaman kadar gelişemiyerek eli bağlı ve yalnız birer imkân halinde kalmış değerlerinden o günkü ihtiyaçlarına uygun olanlarını getirib gerçek kılması demektir. Devrim ile sosyal değer ölçüleri değişir (Sayı 33, sf. 167)

Türk inkılabının, değişmesi, dönüşmesi ve modernleşmesi gereken sosyal hayatı tanzim edici özelliklerine değinildiği ve öne çıkartıldığı görülüyor.

Türk inkılabının niteliğine dair söylenen *"...inkılabımız dahili ve milli mahiyeti itibariyle Osmanlı içtimai heyetinin vakıt vakıt gösterdiği ıslahat teşebbüslerinin bir devamı veya tekamülü değildir"* (Sayı 14, sf. 81) cümlelerde, gerçekleştirilen Türk İnkılabının kesin

çizgilerle Osmanlı dönemi ıslahat denemelerinden farklılığı dile getirilirken, *"Türk inkılabının ülküleri, yalnız Türk milleti bakımından değil, bütün insanlığın yükselmesi ve hakiki medeniyetin yayılması itibarıyle de büyük bir kıymeti haizdir. Onun için hiçbir inkılap, Türk inkılabı kadar cihanşümul bir rol oynıyamamıştır"* (Sayı 21, sf. 223) söylemlerinde ise Türk İnkılabına uluslararası bir önem atfedilmektedir.

Metaforik bir anlatım ile

> İnkılabımız bir yanardağ olsaydı, lavları hayat veren çaylar gibi akardı. İnkılabımız güneş olsaydı, solgun yüzlere renk verirdi. İnkılabımız yangın olsaydı, yurdun üzerindeki kalan kirleri yakar, eritirdi… hey kardeşler! İnkılabımız yanardağdır, güneştir, yangındır, zelzeledir ırmaktır; akan, yıkan, fakat yaratan fakat kuran bir kudrettir (Sayı 13, sf. 52)

vurucu bir tanımlaması yapılan inkılabın yıkıcı ve sert tarafı, Türk inkılabını anlatan, tanımlayan, mahiyetini sunan metaforlarla ifade ediliyor.

> Türk devrimi ilk bakışta yıkıcı görülür. Hakikatte bu inkılap yeni bir medeniyete susamış olan Türk içtimai muhitine garp medeniyetinin çalışma ve düşünme metodlarını, tekniklerini samimiyetle getirmek ve Avrupa medeniyetini halkeden bu metod ve tekniğin bu temizlenmiş muhitte, işlenmeye muhtaç tabiatta orjinal bir Türk varlığının yaratmasına meydan bırakmak için bu cemiyeti iskolastik medeniyetin bütün tesirlerinden temizlemeye mecburdu. Bu vazifesinde islahatçı olamazdı; oprtinizmaya gidemezdi. Tanzimat ile asla mukayese edilemeyecek bir zihniyet ve cesaretle bu yıkma ameliyesini yaptı (Sayı 45, sf. 231).

Avrupa'yı kalkındıran, Batı medeniyetine dair modern metotların, inkılap sonrası oluşan boşluğu dolduracak bir reçete olarak ifade edildiği bu cümlelerde, inkılabın düzenleyici değil yıkıp baştan yapıcı bir kimliğe sahip olduğu vurgulanmaktadır. Türk inkılabının sahip olduğu bu sert kimlik *"Milli bünyede en radikal tedbirlere başvuran inkılap eski devrin atmosferini herhalde yıkmak mecburiyetinde idi"* (Sayı 45, sf. 177) ifadeleriyle de gerekçelendiriliyor.

Diğer yandan ise *"inkılabın kurtarıcı eli içtimai varlığımıza uzandı. Eski çürümüş ve ölmüş esasları toplayarak mazinin nihayetsiz derinliklerine fırlattı"* (Sayı 9, sf. 185) söylemleriyle inkılabın kurtarıcı mahiyetine, *"Türk inkılabının en orijinal ciheti, ferdin*

hakları ile devletin salahiyet ve vazifelerini en muvafık ve en ahenkli bir şekilde imtizaç ettirmesidir" (Sayı 18, sf. 401) ifadeleriyle fert ve devlet ilişkilerinde birleştirici rolüne,

> Devrim içinde ve devrim için yaşayan her Türk, bütün ulusu yeni bir sosyallığa götürecek yolda çalışırken ruhunu ve yurdunu yoklayacak, geçmişteki maddi manevi medeniyet belgelerini arayıp bulacak, acuna ne vermiş olduğunu görecek ve şimdiden sonra neler vermesi lazım geldiğini kuvvetle salahiyetle duyacak ve düşünecektir (Sayı 31, sf. 8)

ifadeleriyle ise inkılap sayesinde Türk vatandaşının, yeni bir günlük hayat tarzına, çok eskilere uzanan tarihi mirasına, yaşadığı dünya hayatına şimdiye kadar vermiş olduğu katkının önemini anlamaya kendisini kavuşturacak olan inkılabın yapıcı yüzüne değiniliyor.

"Yaşanılan hayat cemiyetin maddi ve manevi hayatiyetlerini tatmin etmemeğe başladığı sırada cemiyetin içinden cemiyete nizam vermek için yeni formüllerle çıkan ve bu formülleri icap ederse cemiyete zorla kabul ettirmek için yapılan hamlelere inkılap diyoruz" (Sayı 9, sf. 178) şeklinde farklı bir tanımlamada ise cemiyet faydası vurgulanıyor. Önceki temaların bulgularına paralel olarak cemiyetçi düşüncenin bu tema altında da görmezden gelinmediği, asıl olanın her konuda cemiyet olduğu, yapılan inkılapların ise cemiyetin istikbali ve mevcudiyetinin birer garantisi şeklinde düşünüldüğü görülüyor.

İnkılapçılık ile demokrasi ilişkisine işaret eden *"Cumhuriyet Türk inkılabının ve onun büyük liderinin bize verdiği kıymetli bir emanettir. Bu aziz emaneti kıskançlıkla saklamak her Türk gencinin ve bütün milletin en mukaddes bir vazifesidir"* (Sayı 45, sf. 177) ve *"...bugün dünyanın en mütekamil idare şekline mazhar olan böyle bir halkı kendi şuur ve idaresiyle harekete alıştırmak, hak ve vazifelerini tanıyan, cumhuriyetçi bir vatandaş yapmak Türk demokrasisinin en mühim vazifesi, inkılabın da en büyük davasıdır"* (Sayı 10, sf. 289) ifadelerinde görülüyor ki; cumhuriyet ve demokrasi kültürü, Türk inkılabının birer meyvesi olmaları hasebiyle çok kıymetlidirler. Ayrıca demokrasinin en yetkin yönetim biçimi oluşu ve bu yönetim biçimine vatandaşın uyum sağlamasının inkılabın en büyük amacı olduğu belirtiliyor. Demokratik vatandaşın yetiştirilmesi amacının yanında Türk İnkılabını gerçekleştiren aydınların bir diğer hedefi (uzak) ise *"istediğimiz maddi inkılabı da ruhi inkılapla el ele yürütmek ve bu sahada da her bir yüzyılı bir yılda geçmektir"* (Sayı 5, sf. 356).

Bahsedilen birden fazla amacın gerçekleştirilmesi yolunda uzun bir çalışma sistematiği gerekmektedir. *"Bir inkılabın muvaffakiyetle devam edebilmesi için onun yalnız yıkıcı safhasında değil, yapıcı ve yaratıcı safhasında da ülkü ve çalışma birliği lazımdır"* (Sayı 21, sf. 219) denilerek memleket dahilinde iş bölümü talep ediliyor. *"*

> İnkılap gemisi, hamulesini almış, müavzenesini bulmuş, yoluna düzülmüştür. Kumandanlarımız tecrübeli ve bizi götürecekleri yolun en iyi ol olduğuna olan inancımız kuvvetlidir. Bu yolculukta da ulaşmağa savaşacağımız merhaleler vardır. Her şuurlu vatandaşın bu savaşta kudreti kadar bir vazifesi, bir de mesuliyeti olduğunu hatırdan çıkarmamak lazımdır. Üzerine düşen vazifeyi yapamıyan vatandaş inkılap teknesinin luzumsuz bir safrasıdır" (Sayı 17, sf. 359)

gibi dergi kapsamında sıkça başvurulan metaforik anlatımlardan biri olan bu sert ifadelerden anlaşılıyor ki; cumhuriyet aydınları her konuda olduğu gibi "inkılap ülkülerini yaymak" konusunda da sorumluluğu, iş bölümü yaparak ya da ilgili herkesi işe koşarak tüm ülkeye dağıtmakta ve bu konuda ihmalkâr davranan herkesi ise gereksiz görmektedir. Çünkü,

> İnkılap ne bu irtica ne bu gevşekliğe tahammül edemez. İnkılap yeni bir hayat disiplini ifade eder ki, tedbirlerinde, ülkülerinde pazarlığa, müsamahaya gelmez. İnkılap yirmi fırka ile, yirmi baş ile yürümez. İnkılabın her şeyden evel muhtaç olduğu şey ülkü ve hareket birliğidir" (Sayı 21, sf. 219).

Türk inkılabının, sorumluluk duygusu ile bezeyerek talep ettiği iş bölümü *"...inkılabı bütün gelecek nesillere tanıtmak ve sevdirmek, onun ifade ettiği esesları ve büyük mefkureyi telkin etmek benimsetmek bugünün münevverlerine düşen en mühim ve en şerefli bir vazifedir"* (Sayı 8, sf. 105) cümleleriyle tüm aydınlık zihinlere, "*Ülkü, Ülküyü alan yahut kütüphanelerde okuyan bütün okuyucularını cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle her nurlu Türk'ün en mukaddes vazifesi olan büyük işte yeni hız almağa çağırıyor: İnkılap ülkülerini yaymak*" (Sayı 7, sf. 20) cümleleriyle Ülkü Dergisi'nin okuyucusu olan her Türk'e

> ..Bu ulusun duygularını anlatacak ve devrimin deyişini yazacak olanın eski ustalığını öne sürmesi artık gülünç olur!. Ustalara yeni baştan çıraklık görünmektedir. Yeni baştan: Olmak, ustalaşmak ve yeni yetişenleri çevresinde toplamak gerek! Erenlerin bağından devlet çiftliklerine!... Bazı üstadlardan bu hamleyi hala beklemekteyiz!" (Sayı 25, sf. 15)

ifadeleriyle de memleketin sanatçılarına iletiliyor.

İnkılap ülkülerini her ferde ulaştırma isteği memleket dahilinde halk terbiyesi meselesiyle desteklenmektedir. *"Halk arasında adetin, kökleşmiş fikirlerin ananelerin tiranlığı vardır. Bunlar bir hükümdar tiranlığından daha az değildir. Onun içindir ki, halk terbiyesi inkılabımızın esas prensiplerinden birini teşkil etmiştir."* (Sayı 8, sf. 107) ile

> Cumhuriyet terbiyesi inkılapçıdır. İnkılap bir halden daha ileri bir hale geçmek için yapılan hamlelerdir. Biz bir inkılap değil inkılaplar yaptık; bugün de inkılap içinde yürüyoruz, yarın da yürüyeceğiz. İnkılap hayatın dinamik kudretine uymak demektir. Statik bir millettir ki inkılaptan korkar. Onun için bugün inkılaplar içinde yaşayan Türk çocuğu bu terbiyeyi almak mecburiyetindedir (Sayı 9, sf. 200)

ifadelerinde inkılapçı düşünceye sahip bireylerin halk terbiyesi ile yetiştirilmesinin planlandığı görülüyor. Bunun yanında halk terbiyesi konusunda başı çeken eğitici grubun *"Mektep muallimlerinin mesleki mutahassıs idealist ve inkılapçı olmalarına azami dikkat gösterilecektir"* (Sayı 6, sf. 430) inkılapçı niteliklerde olmasının ve *"...inkılabı kökleştirmek için söz, yazı, sinema, afiş temsil gibi her türlü vasıtalardan istifade edilerek azami faaliyet göstermek lazımdır"* (Sayı 6, sf. 425) çeşitli araçların terbiyesi konusunda kullanılması isteniyor.

Halk terbiyesinin, özelde inkılap ülkülerini yaymak, idealler vermek, cemiyetin yararında toplanmak gibi amaçlara sahip olmasının yanında daha üst bir perdeden bakıldığında genel amacının modern bir kültür oluşturmak olduğu görülmektedir. Çünkü "*Türk inkılabının birinci plandaki vasfı, bütün hadiselerin açık olarak gösterdiği üzere materyal olmaktan ziyade kültüreldir"* (Sayı 11, sf. 378) ve *"Halkta ilerilemek ve medenileşmek hevesi uyandırmak ve bu hevesi daimileştirmek, halka kendi kendini yetiştirecek telkini yapmak ve halkı buna müsait kılmak halk terbiyesinin asıl gayesidir"* (Sayı 2, sf. 153).

Ülkü Dergisi'nde, modernleşme düşüncesinin halk terbiyesi dahilinde birden fazla noktada tezahür ettiği görülmektedir. Özellikle maarif, sıhhat ve sanat faaliyetlerinde ciddi

modernleşme faaliyetleri mevcuttur. Bütün bu pratik dönüşüm faaliyetlerinin en başında bir modern bir anlayış ve telakki inşasının gerekliliği

> Her gün bilgi dallarında meydana gelen yükselmeleri halkımıza anlatabilmek için yalnız açık bir dil ile yazmak yetişmez. Onlara her şeyden evvel yer yüzünü gök boşluğunu dolduran varlıkların asıl temellerini ve bunları kımıldatan ve idare eden bilgi ve tabiat yasalarının özünü anlatmak, kavratmak lazımdır. Halkımızın gözüne böyle temiz ve şaşmaz bir gözlük takmağa muvaffak olursak hem kalplerine müspet bilgilere karşı sarsılmaz bir emniyet koymuş olur ve hem de ellerine öz hakikatleri hurafelerden kolayca ayıracak kuvvetli bir silah vermiş oluruz (Sayı 2, sf. 171)

söylemleri ile ifade ediliyor.

Halkta oluşturulmak istenen modern düşünce yetisi aynı zamanda Türk çocuğunun yetiştirilmesinde de bir kaynak noktasıydı. *"Çocuklarımızı dünyanın en medeni milletlerin gençleriyle her türlü mücadeleye girebilicek halde yetiştirmeliyiz. Bunu ihmal etmek en büyük milli ve vatani vazifemizi ihmal etmek demektir"* (Sayı 3, sf. 239). Buna ek olarak köylü için söylenen *"Köylünün içtimai seviyesini (ahlak, toplu taşıma, ideal, elbirliği, eğlence, alışma zevki, salim itiyatlar vs.) yükseltmek"* (Sayı 5, sf. 357) cümlelerinde de modernleşme yönelimleri göze çarpıyor.

Modern düşünce sistemine sahip vatandaşlar yetiştirmek için maarif, sıhhat ve sanat gibi toplumsal alanlarda da değişimler ve dönüşümler yapılması söz konusuydu. Maarif alanında, söz konusu modern dönüşüm *"Maarif meseleleri tetkik edilirken, kültürün, iş hayatının, cemiyet ülkülerinin de birlikte tetkik edilmeleri lazım geleceği kanaati sarahatle meydana çıkacaktır"* (Sayı 20, sf. 84) cümlesiyle ifade edilirken, kültür, iş hayatı ve cemiyetçilik düşüncelerinin ihmal edilmediği görülüyor.

Maarif konusunun önemli paydaşlarından biri olan muallim ve muallimin eğitimi meselesinde istenen değişim ve dönüşüm uygulamalarına dair ifadelere bakıldığında; *"Mektep muallimlerinin mesleki mutahassıs idealist ve inkılapçı olmalarına azami dikkat gösterilecektir"* (Sayı 6, sf. 430) söyleminde yeni cumhuriyet rejiminin muallimlerde aradığı niteliklere, *"Muallim körpe dimağlara müşahede, tahlil ve terkip işlerinde zevkli mümareseler yaptıran, düşünme, yaşama, çalışma zevkini, mensup olduğu nizamın*

ideallerini yalnız söyleyerek değil, yaparak karşısındaki küçük insanlara sindiren bir insan örneği olmalıdır" (Sayı 6, sf. 437) cümlelerinde cumhuriyet rejimi mualliminin geleneksel bir tedrisat öğretiminden ziyade farklı yöntemler kullanarak, benimsediği idealleri anlatma yoluyla değil daha modern bir tarz ile örnek olarak öğrencilerine aşılaması gerektiğine ve

> Civar mekteplerin birisinden çocuklar mektebe giderken tarlalara saparak ekinleri tahrip ediyorlar, çiçeklere ağaçlara ziyan ediyorlar; muallim, bu vaziyette bir ahlak ve vatandaşlık dersi vermek ihtiyacı duyuyor. Yapacağı şeyin, belki çocuklara konferans vermekten ibaret olduğu zannedilir; fakat bunu yapmayarak talebesini alıp doğrudan doğruya ziyana uğrayan tarlalara götürüyor… (Sayı 8, sf. 111)

ifadelerinde ise bir önceki örnek cümlelere paralel olarak, vatandaşlık ve ahlâk öğretimi konusunda muallimlerin karşılaştıkları durumlarda sadece konuşan ve anlatan bir kimlikten sıyrılarak, modern bir yaklaşımla hayattan örneklerle öğrencilerine eğitim vermeleri bekleniyor.

Eğitim ve öğretimin sınıf içi uygulamaları konusunda ise;

> Mekteplerde bir de inkılap köşesi yapmak ve çocuğun gözü önünde her gün inkılap safhalarını canlandırmak kuvvetli bir inkılap terbiyesi vasıtası olarak kullanılabilir. Bu köşeye inkılaba ait her şey imkânın müsaadesi nisbetinde mukayeseli bir şekilde konacaktır. Mesela, harf inkılabı, şapka inkılabı, eski medrese ile yeni mektep, güzel kabartma şekillerde temsil etmelidir. Mekteplerde inkılap safhalarını gösteren ve inkılap vatandaşlığı telkin eden büyük yazılı afişler ve tersimi ifadeler her tarafa asılmalıdır. (Sayı 8, sf. 113),

inkılap kültürünün öne çıkarıldığı, *"Tarih; tarih ve mitolojisi, hikayeleri ve menkibeleri söylemekle ve piyeslerle milli şuur uyandırılır"* (Sayı 8, sf. 114), milli şuurun tarih biliciyle desteklenmek istendiği,

> Millî, ahali, çocuk şiirleri bestelenerek çocuklar arasında daima kütle halinde ve mümkünse musiki aletleriyle birlikte söylenmesi çocuğu yükselten en büyük amillerden birisidir…Musiki saatlerinden sonra muallimin veya son sınıf talebesinden birinin actüalite olan milli bir havadisi, bir vakayı anlatıp bundan ahlaki, vatani dersler çıkarması ruhları musiki ile parlamış çocuklar üzerinde çok güzel tesirler bırakır. Çocuklara en iyi, en müessir telkinler bu saatlerde yapılır (Sayı 8, sf. 113)

ve müzik kullanımı ile çocuklarda grupça bir motivasyon artışının hedeflendiği görülüyor.

> "Harici faaliyetler, spor cemiyetleri, musiki teşkilatı, umumi içtimalar, müsamereler mektep hayatının tertip ve idamesinde talebeye alaka ve mesuliyet hissi verir. Milli ve vatani duyguların inkişafına hadim olur. Çocuklara hareket ve muvaffakiyetlerinde vicdani mesuliyet hissi telkin eder, sadakat ve rehberlik vasıflarını takviye eder. Birlikte çalışma itiyatları teşkilinde elzem olan bu faaliyetlerin böylece mekteplere ithaliyle, çocuklar, çok müessir bir surette mektep haricindeki hayat meselelerinin hallinde ne suretle teşriki mesai edeceklerini, yani tesanüdü öğrenirler. Ahlaklı ve yüksek karakterli cumhuriyet vatandaşı olurlar (Sayı 8, sf. 113)

ve *"Mektebin sınıf haricinde bayrak merasimi, milli dua, temsiller ve kooperatif gibi bir takım içtimai faaliyetleri vardır ki, inkılap terbiyesi hususunda çok ehemmiyetlidir. Bu usulün en dikkate şayan safhası mektep haricindeki hayatı mektep içinde temsil edebilmektir"* (Sayı 8, sf. 110) ifadelerinde ise verilmek istenen modern, cumhuriyetçi ve inkılapçı eğitimin sınıf dışı etkinliklerle de desteklenmesi gerekliliği ve formal eğitim kazançlarının yanında bu tür etkinliklerle çocukta kimlik ve zihniyet sağlanacağı söyleniyor.

Dergi kapsamında tüm eğitim-öğretim faaliyetlerinin modernleşme planlamasında köylü ve köylünün eğitilerek modern hale getirilmesi, üzerinde dikkatle durulan konulardandır. Daha önceki temalarda görüleceği üzere köylünün terbiyesi konusu halk terbiyesi meselesinin bir boyutudur. *"Köylüyü kültürce ve iktisaden yükseltmek bütün milleti kurtarmak demek olduğu, cumhuriyet idarelerinde halk terbiyesinin niçin ehemmiyetli olduğu, iyi bir vatandaş ne demek olduğu ve Türk inkılabının karakterleri anlatılacak. Yurt bilgisi ve medeni bilgiler öğretilecek"* (Sayı 6, sf. 428) ve *"köylüye milli vazifeleri ve cumhuriyet kanunlarından kendisine taalluk edenler öğretilecek umumi bir yurt bilgisi ve sevgisi telkin edilecektir"* (Sayı 6, sf. 425) köylünün modern bir vatandaş olarak terbiye edilmesine dair bu ifadelerden anlaşılıyor ki köylünün eğitimi asla göz ardı edilemeyecek kadar ehemmiyete sahip bir konudur ve bu konuda şehirli ya da köyde yaşamayan kısım halkın eğitiminden farklı olarak yurt bilgisi ve medeni bilgilerin öğretiminde çaba gösterilmesi planlanıyor.

Köylünün eğitimi konusunda;

> Hakiki saadetin içtimai mefkurelere hizmetten ve feragetle çalışmaktan başka bir şey olmadığı büyük müfekkirlerin uzun tetkiklerle vasıl oldukları bir netice olduğu anlatılacak. Göte'den buna ait parçalar, Kant'ın nasihatlerinden iktibaslar yapılıp okutulacak. Para ile cismani zevklerle saadet elde edilemeyeceği gösterilecek. Hasılı feragetle çalışmanın zevki verilecek (Sayı 6, sf. 430)

ifadelerinde edebi kaynaklardan alıntılardan faydalanılacağı, *"İçinizde 93 muharebesini, Pilevne göğüs germesini babalarından dedelerinden işiden var mı? Gibi soruların sonunda buna uyar bir tarih sayıfasını veya onu okşar bir manzume ve şiir okuyabiliriz"* (Sayı 8, sf. 114) söylemlerinde tarihi olaylardan soru-cevap yöntemleriyle faydalanıp manevi duygulara dokunan metinlerin kullanılacağı görülüyor. Bu suretle, amaçlanan modern dönüşümün, tüm çalışmaların bir meyvesi olacağı muhakkaktır.

Yetişkin köylünün eğitiminin yanında,

> Medeni bilgilerin köy çocuklarına okutulması, köylü yurttaşlarımız arasındaki teşriki mesainin önemi, ferdin eve, eve ve köyün küçük topluluğuna, mektebe cemaate olan münasebetleri hakkında büyük cemiyetin, millete ve hükümete olan münasebetleri hakkında malumat ve fikir verilir. Türkün eski medeniyetine bir an evel ulaşması için köylünün erkek çocuğundan başka kızı da okutulmalıdır. Erkek çocuğu okutmakla, köyünde toprağa daha sadık, daha iyi bir müstahsi daha iyi ve düşünceli bir vatandaş olarak yetiştirilir (Sayı 6, Sf. 483).

köy çocuğunun eğitimine dair düşüncelerin de ihmal edilmediği ve kız çocuğuna dair gayet modern bir pencerenin zihinlerde açılmaya çalışıldığı anlaşılıyor.

Bütün bu eğitim planlamalarında;

> Köyün muallimi gibi köylü ile her zaman temas halinde bulunan jandarma, muhtar, nüfus memuru, asker gibi bütün devlet memurları halka adını sorduktan sonra okuyup yazmasıyla da alakadar olmalı ve bu suretle halkı yetiştirmek ülküsünü her münevver vatandaş bir memleket meselesi olarak gönlünde yaşatmalıdır (Sayı 10, sf. 292)

denilerek her konuda olan iş bölümü ve sorumluluk paylaşımı tekrar yapılıyor.

Modern düşüncenin tesis edilmek istendiği bir diğer sosyal konu ise sağlıktır. *"Akıl ve zürriyete fena tesirler yaptığı muhakkak olan ispirto, esrar ve afyon gibi zehirlerden yeni yetişen nesli sakınmak üzere evde ana ve baba, mektepte hoca ve hekim, halkevlerinde mürebbi ve mürşidler daimî surette teyakkuz ve faaliyette bulunmalıdır"* (Sayı 1, sf. 75). Görülüyor ki sağlıklı bir nesil yetiştirmek, nesli kötü alışkanlıklardan uzak tutarak gelecek nesillerin sıhhatli olmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecek nesillere dair her konuda korumacı ve gözetmeci olduğu düşünüldüğünde nesil sağlığı es geçilemeyecek kadar öneme sahip bir konudur.

Modern/inkılapçı düşüncenin inşasında sanat öne çıkarılan sosyal alanlardan bir diğeridir.

> Sadece adını değiştiren sanat kurumları karşısında yeni rejimin ruhunu anlamış ve ona inanmış genç sanat kurumlarını, onların yorulmıyan, yoksulluklar karşısında bezmeyen sürekli sürekli çalışmalarının sık sık şahidi olmaktayız. İstanbul'da bilhassa cumhuriyetin her yıl dönümünde Ankara'da açılmakta olan sergilerde artık ne yıkık dökük cami ve medreseler, ne de pörsümüş manolya ve kirizantemler var (Sayı 33, sf. 226)

İfadelerinde görülüyor ki cumhuriyetin ruhunu anlamış sanat kurumları halk terbiyesi konusunda sorumludurlar. Çünkü *"Bazı inkılap hareketlerinin halka tam mal olması, halkın ruhuna tam sinmesi için; sanatın elinde parlaması, sanatın inbiğinden geçmesi lazımdır. Yeni duyguları halkın günlüne, yeni görüşleri halkın gözü önüne sanat koyacak!"* (Sayı 23, sf. 336) tır.

Farklı sanat dallarının, inkılap yayma ve dolayısıyla modernleşme aracı olarak addedildiği şu ifadelerde; *"Bu inkılaplar devrinde doğan yeni fikirleri yaymak için kullanılan vasıtaların arasında, hatta başında tiyatro ele alındı"* (Sayı 18, sf. 432), tiyatrolara, *"Bugün halk eğitim vasıtaları arasında devrim memleketlerinin kullandıkları en önemli yollardan biri de gezgin tiyatrolardır"* (Sayı 34, sf. 314) gezgin tiyatrolara,

> Asrın bütün ilim ve ihtisaslarının zincirleme olarak birbirine olan bağlılığı karşısında propaganda ressamının da bilginin her kolunda bir ressama lüzumu olan şeylerin hepsini öğrenmiş olması mesleğin en mühim şartlarından biridir. Bu şartları şahsında toplayabilen sanatkâr aynı zamanda milli gayeyi de esasından kavramış bulunacaktır. Müstakbel genç Türk ressamı bu vazifeyi ifaya kabiliyetli ülkülerle yetiştirmek lazımdır. Her suretle

> mütekamil bir şahsiyet olmasını istediğimiz propaganda ressamının göz önünde bulunduracağı tek bir direktif vardır: "Millî gayeye en yakın yoldan hizmet... (Sayı 19, Sf. 47)

ressamlara ve resim sanatına ve son olarak da *"Devrim memleketlerinde hiçbir konu yoktur ki bir sergiye bağlanmasın. Daha doğrusu her türlü propaganda çalışması mutlaka bir de sergi ile ilgilendirilmesin. Serginin bel kemiği Atatürk'ün büyük devrime bakan direktifleri meydana getirir. Onun bu yoldaki önemli nutukları levhalar haline konarak her bölümde asılır."* (Sayı 32, sf. 93) sergi ve gösterim faaliyetlerine değinilirken, her bir alandaki ortak amaç; Türk inkılabına ve Türk inkılabının muhteviyatına dair halkın bilinçlendirilmesi ve yetiştirilmek istenen modern vatandaşın inşasının gerçekleştirilmesidir.

Modern/inkılapçı vatandaşın yetiştirilmesi amacına yönelik olarak benimsenen tüm anlayış ve kabullerin karşısına arkaik/eskinin temsilcisi olarak yerleştirilen tematik durum ise Osmanlı Devleti ve Osmanlının uygulamalarıdır. Dergi kapsamında yeni'nin inşası eski'nin kötülüğü ve geriliğine karşı yeninin iyiliği ve ilericiliği ile kontrast kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni cumhuriyet rejiminin benimsediği idealler, ideolojiler ve anlayışlar, tezatları Osmanlı devri içerisinde karşılıkları bulunarak ifade edilmekte ve halk arasında eskinin terkinin kolaylaşması hedeflenmektedir. *"Bu millete tarihinin büyüklüğü, medeniyetteki büyük rolü, cihan tarihindeki mevkii, büyük kahramanları, menkibeleri, mefahiri ve destanları anlatılacak, milli menfaatlerimizin neler olduğu milli felaketlerimizin sebepleri saltanat devrinin kötülüğü Cümhuriyet nimetleri izah olunacak, milli şuur takviye edilecektir"* (Sayı 6, sf. 435) söylemlerinde saltanat ve cumhuriyet farkı, felaket ve nimet metaforları ile sunuluyor.

"*Avrupa sulhünü daimî bir tehdit altında bulunduran "müzmin" şark meselesinin korkunç heyülası osmanlı saltanatı ile sulh ufuklarının en karanlık zamanlarında bir dost tebessümüyle herkese elini uzatan Türkiye Cumhuriyeti arasında ne büyük tezat!"* (Sayı 8, sf. 104) cümleleri aydın kesimin gözünden, Osmanlı ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası konjonktürde nasıl farklı imajlara sahip olunduğunun ifadesidir. Osmanlı tehditkâr, cumhuriyet ise barışçıldır.

> Türk inkılabı sarih ve kati bir ifade ile iki kelime içinde düsturlaşır. Bu inkılap her sahada bir halk hakimiyeti, bir milli hakimiyet inkılabıdır. Bunun en kısa felsefi ifadesi cumhuriyet yahut içtimai demokrasidir. İmparatorluk devrinin umumi mutlakiyet ve teokrasi rejimine karşı siyasi, içtimai, dini ve hukuki bir aksülamelden ibaret olan inkılabımızın bütün safhaları bizzat kendisinin yarattığı bu felsefe ile izah edilir (Sayı 8, sf. 105)

söylemlerinde dini yönetime karşı bunun tam zıttı olarak ifade edilen Türk İnkılabına,

> Osmanlı saltanatını istibdat, cehalet ve tassuptan yoğrulmuş boş ruhundan ve meşrutiyetin istibdat ruhu üstüne aşılanmış anarşik kafasından devletçiliğin, halkçılığın, cumhuriyetçiliğin, milliyetçiliğin hür ve nizamlı kafasına ve ülkülü ruhuna geçmek kolay iş değildi. Bunda muvaffak olmak için rejim, her şeyden ziyade inkılapçı olmağa ve din kayıtlarından kurtulmağa muhtaçtı (Sayı 11, sf. 364)

söylemlerinde Osmanlı yönetimi hakkındaki sert sözcüklerle dini yönetimden kurtulmak gerekliliğine vurgu yapılıyor. Saltanat ve cumhuriyet için yapılan söylemlerde yıkıcı ve yapıcı nitelikler ön plandadır.

Saltanat ve cumhuriyet karşıtlığı gibi ön plana çıkarılan bir diğer durum ise ilim ve bilim arasında görülüyor. *"Bütün kudretini fevkattabii, ilahi membadan aldığına kani olan bir sultanlık rejiminin en çok düşman olduğu şey, ilmi zihniyettir. Bizim için bir saltanat ve hilafet devrinde ilim kadar sahte ve imkânsız bir şey olamazdı"* (Sayı 8, sf. 115). Osmanlının temsil ettiği ilmi zihniyet, Osmanlının dili üzerinden de eleştiriliyor. *"Birçok halkın öz milli dilini yitirmesindeki en büyük mesuliyet ve utanç payı, işkil götürmez ki; osmanlı idaresine düşer"* (Sayı 5, sf. 406) söyleminde, Osmanlıcanın Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun kullanımının sonucunda dini bir görünüm kazanarak öz dili yok etmesi ve *"Osmanlı milleti kadar bir ucube olan Osmanlı dili, birbirleri ile dil ilimleri bakımından asla nisbet ve alakası olmayan üç dilden birleşmiş bir dil idi"* (Sayı 13, sf. 8) ifadelerinde bilimsel açıdan birbiri ile uyumsuz üç dilin birleştirilmesi nedeniyle, Osmanlının dili ve dil politikaları sert sıfatlarla niteleniyor ve ortaya çıkan negatif sonuçların sorumluluğu Osmanlı idaresine bırakılıyor. *"Osmanlı imparatorluğunun asla bağışlayamacağımız suçlarından birisi de türkün ana diline karşı gösterdiği dikkatsizliktir.* (Sayı 32, sf. 88).

Dil meselesinin devamı olarak tarih konusunda; *"Osman oğullarını methetmek için tarihimizi 400 çadır halkından başlatan ve Türk'ü müstevli bir devlet gibi gösteren zihniyetin*

bize ne gibi zararlar yarattığını burda tekrar edecek değilim" (Sayı 9, sf. 234) ifadelerinde geri kalan tüm tarihi yok sayarak sadece Osmanlı övgüsü üzerine bina edilen tarih anlayışı, *"Osmanlı vakanüvistlerinde falan ve falan günlerde padişahın giydiği elbise şekli veya sardığı sarık biçimi ile düşmanların sınırları yırtması, üç dört vilayetlik yurt parçalarının yabancı ayaklarla çiğnenmesi haberleri arasında pek bir fark görülmez"* (Sayı 9, sf. 164) ifadelerinde ise tarih yazımında Osmanlının gerçeklikten kopuk yazım anlayışı eleştiriliyor. Buna karşın ise *"Türk inkılapçıları bütün hareketlerinde millici olmayı en kuvvetli bir şiar saydıklarından milli kültürün iki temeli olan dil ve tarih müesseselerinin Osmanlı bakımına göre boyanmış şekillerini değiştirmek ve bunlara kendi hüviyetiyle tabii akışını vermek lazım geliyordu"* (Sayı 9, sf. 233).

Eskinin/kötünün, farklı konularda, karşıtlıkları ile tanımlanmasına yönelik birçok ifadenin yanı sıra, sebep ve bağlamlardan azade olarak Osmanlı'ya karşı benimsenen söylem gayet serttir. *"Günahkâr Osmanlı İmparatorluğu…"* (Sayı 87, sf. 195), *"Padişah taht peşinde, sinsi, hain, alçak"* (Sayı 64, sf. 293), "*Osmanlı gafleti..."* (Sayı 55, sf. 1), *"İslam-Osmanlı devri dar bir görüş ve düşünüş içinde…"* (Sayı 25, sf. 4) gibi örneklerden görülebileceği üzere; imparatorluk, padişah, zihniyet vs. gibi Osmanlıya dair olabilecek her mefhum çeşitli makalelerde, farklı yazarlarca yeriliyor. Ortaya konulan tezatlıklar ve farklılıklar üzerine inşa edilen eski ile yeninin ayrıklığı, hedeflenen modern vatandaş inşası konusunda bir kaynak ya da beslenme noktası olarak görülüyor.

4.4. Özcülük

Özcülük teması altında, Cumhuriyet vatandaşının yetiştirilmesi amacına yönelik olarak benimsenen kültür inşası ele alınacaktır. Milli kültürün inşasında içtimai bağlayıcılık açısından öne çıkan milli dil, milli tarih ve milli sanat unsurlarına dair araştırma bulguları bu bölümde sunulacaktır. Dergi kapsamında bu üç unsura dair söylemlerin yaygın kullanımı milli bir kimlik inşası konusunda benimsenen istikrarlı ve kararlı tavrın göstergesidir. Bu kararlı tavır derginin ilk sayısında kendini şöyle göstermektedir;

> Ülkü" karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için… Ülkü bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve

> hareket birliği yapmak için...Ülkü milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet etmek için (Sayı 1, sf. 1).

ifadeden anlaşılacağı üzere Ülkü Dergisi milli kültür dünyasının oluşturulmasında bir araçtır.

4.4.1. Milli dil

Türk kültür dünyasının oluşumunda,

> İşte Halkevi, bu çatının altında birleşik şuurun, -yani Türk -- İnsan ekiminin yaratılmasına çalışanların, vatandaşların dimağlarını öz varlıklarımızla, öz tarihimiz, öz dilimiz, öz sanatimiz ve öz bilgilerimizle ekimlendirmeğe çabalıyanların uğrağı olmaktadır. Halkevinin çatısı altında, biz, birleşik dil, birleşik inanç, birleşik sevgi, birleşik istek, birleşik ülkü ekimlendiriyoruz; fakat yalnız kendimizin olarak (Sayı 3, sf. 197)

ve *"Dillerin en ahenklisi, en zengin ve en genişi olan güzel Türkçe; kelimelerini ve terimlerini, asli ve orijinal kaynaktan alarak Halkevleri'nde, halka yayılmaktadır. Güzel Türkçemizin, en güzel ve en temiz konuşulan yerleri Halkevlerimiz olacaktır"* (Sayı 61. sf. 4) Halkevlerinin işlevine sarf edilen cümlelerde görülüyor ki; Halkevleri, tıpkı halk terbiyesinin merkezi olması gibi, öz kültürün geliştirilmesi ve öz Türkçenin halka ulaştırılması konusunda da bir merkezdir. Öz varlığa hizmet etmek isteyenler, Halkevlerine gelsinler mesajı verilen bu ifadelerde "öz" sıfatının vurgulanmasıyla Türk etnisitesi ön plana çıkarılıyor. Devamında ise görülüyor ki Halkevleri ortak duygular geliştirmek hedefine de sahiptir. Çünkü ortak idealler ve ortak ülküler etrafında toplanmak, varılmak istenen nihai gelişim noktasıdır.

"İnsan düşünüşünün ve duyuşunun ifade vasıtası olan dil hem topluluktan doğar hem topluluğu teşvik eder. Bu itibarladır ki millet ve milli birlik düşünülünce bunu kuran unsurların başında dili ve dil birliğini ele almak lazımdır" (Sayı 19, sf. 1) şeklinde tanımlaması yapılan dil, ortak kültür inşasında bağlayıcı unsur olarak ifade ediliyor. *"Bugün yalnız ve yalnız ana dilimize sarılmada yerden göğe kadar hakkımız vardır"* (Sayı 15, sf. 131) söylemiyle de cumhuriyet aydınının dil meselesine verdiği önem görülüyor. Çünkü *"Dil birliği, bir ulusun en kuvvetli yanıdır"* (Sayı 32, sf. 89). Ulusun kuvvetlenmesinin bir yolu olarak ifade edilen dil birliği aynı zamanda, modern cumhuriyet vatandaşları ile tezahür

edecek modern bir milletin elde edilmesinin yoludur. *"Modern ve olgun bir millet olabilmek için Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşların müşterek bir irade ve şuura sahip olmaları, dil ve kültür itibariyle yekdiğerlerine azami derecede yakın bulunmaları icap eder"* (Sayı 10, sf. 292) ve *"Bir milletin eski alfabesini bırakıp yeni bir alfabe kabul etmesi, eski bir kültür dairesinden çıkıp yeni bir kültür çerçevesi içine girmesi demektir. Biz Arap alfabesini bırakmakla, Ortazaman şark kültüründen silkinip muasır garp kültürü dairesine girmek iradesini göstermiş oluyorduk"* (Sayı 67, sf. 2) ifadeleri, alfabe ve dolayısıyla dile dair ortaya atılan hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen çalışmalar ile modernleşme, yeni bir kültür dünyasının inkişafı ve yeni cumhuriyet vatandaşının yetiştirilmesi konularında mütekabil, bütüncül ve çok odaklı bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

Dil birliği ile sağlanacak ortak kültür inşası için yapılması gereken işlerin başında dilin arındırılması geliyor. Türk dilinin arındırılmasına dair edilen sözlerde "*Türk dilinin aslına ircaı, yabancı sözlerden temizlenmesi bu şuurlu hareketin en büyük feyzidir. Çünkü bütün Türklerin vicdanına hitap edecek, tesir edecek, Türkleri bağlayacak milli dildir, edebiyat lisanıdır"* (Sayı 9, sf. 223) Türk dilinin aslına dönüşü ve Türk dilinde gerçekleştirilecek temizliğin, milli şuurun kazanımı olacağına, *"Türk dilinden yabancı köklerin atılması ve dilimizin kendi benliğine doğru gitmesi dil bakımından olduğu kadar, içtimai birliğimiz bakımından da ehemmiyetli bir araştırma mevzusudur"* (Sayı 22, sf. 246) söylemiyle, gerçekleştirilecek olan dil temizliğinin toplumsal birliği de sağlayacağına,

> Biz, Türkçemizi yeni yapıyoruz. Arap ve Fars dillerinin türkçemize verdiklerinden memnun olsaydık, onları mekteplerimizden çıkarmaz ve dilimizde alıkoyardık. Arapça ile Farsçanın Türkçeye büyük hizmetleri olduğunu söylerler. Onlarla uğraşılmasaydı, onlar Türkçemize bu kadar hâkim olmasaydı bugünkü güzelliğini elde edemezdi diyenler vardır. Dilimiz, Türkçe olduğu için güzeldir; Arapçadan, Farsçadan aldıklariyle değil (Sayı 17, sf. 333)

denilerek, Türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerle zenginleşmediğine vurgu yapılıyor. *"Osmanlı milleti kadar bir ucube olan Osmanlı dili, birbirleri ile dil ilimleri bakımından asla nisbet ve alakası olmayan üç dilden birleşmiş bir dil idi"* (Sayı 13, sf. 8), *"İshak Refet osmanlıca ile öztürkçe arasında osmanlıcanın türk ruhuna aykırılığını gösteren çok güzel karşılaştırmalar yapmıştır"* (Sayı 32, sf. 87) ve "*Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra,*

Müslümanlık tesiriyle, evvelce kullandıkları alfabeleri bırakarak Arap harflerini kullanmağa başlamışlardı. Türk dilinin bünyesine hiç uymayan, Türk seslerini ifade edemeyen bu eksik ve iptidai alfabe, dokuz yüzyıl dilimize tahakküm etti" (Sayı 62, sf. 1) cümlelerinde kısmen de olsa bilimsel bir bakış açısı kullanılarak Osmanlıcanın, gramerce uyumsuz dillerden meydana gelmesi ve bu dilin Türk ruhuna uygun olmaması sebebiyle arındırılma işlemi gerekçelendiriliyor.

Dilin sadeleştirilmesi, arındırılması veya temizlenmesi olarak ifade edilebilecek olan bu meselenin gerekçelendirilmesi noktasında Osmanlı Devleti'ne ve uygulamalarına dair sert bir yaklaşım söz konudur. *"Sarayın, paşa konaklarının yahut çöllerden gelen tarikatlerin sinesinde yaşayan divan edebiyatı ne dili ne de doğası itibariyle milli değildir. Dili Türkçe sayılamaz; çünkü yardımcı fiillerle meful edatlarından ve bazı eklerden başka bu dilde Türkçelik yoktur"* (Sayı 14, sf. 120) denilerek hem Osmanlıcanın hem de dini ifadelere sahip Divan Edebiyatının Türkçe dilinin üretimi olmadığı ifade ediliyor. Divan Edebiyatı üzerinden yapılan bu söylemlere ek olarak *"Türk maarifinin büyük bir tarihi felaketi vardı: Arap harfleri"* (Sayı 10, sf. 291) cümlesinde Arap harflerinin kullanımı felaket olarak niteleniyor. Felaket olarak nitelendirilen bu duruma şu cümleler örnek olarak veriliyor *"Oğul, baba gibi öz dilimizin sözleri mahtum, peder gibi anlaşılmaz biçime sokulmuştur"* (Sayı 14, sf. 120). Tabii olarak bu dönüşümün suçlusu Osmanlıdır. *"Birçok halkın öz milli dilini yitirmesindeki en büyük mesuliyet ve utanç payı, işkil götürmez ki; osmanlı idaresine düşer"* (Sayı 5, sf. 406).

Türk kültür dünyasının inşası için yapılacak bir diğer iş, Türk dilinin kökenine dair araştırmalar yapmak ve Türk dilini mümkün olduğunca geriye götürmektir. *"Bugün Çin, hint, Elam, Sümer, Eti, Mısır, Etrüsk, Grek, Latin kültürleri adı altında anılan ve hepsi Türk atlarımız tarafından kurulan bu kültürlerde Türk dili kökleri aramak tarihin bize verdiği tabii bir hakkımız olduğu kadar kutsal bir görevimizdir de"* (Sayı 36, sf. 403) ifadelerinde dilin kökenini aramanın bir görev olduğuna,

> Türk dilinin, Sümerlerin, Etilerin ve başka Anadolu uluslarının, Mısırlıların, Yunan kültürünü doğuran Giritlilerin ve Egelilerin ve roma kültürünü doğuran Etrüsklerin ana dilleri olduğunu isbat ederek, bugünkü modern Batı kültürüne ana kaynak olan bu eski yüksek kültürlerin, Türk uluslarının uruksak genisinin ürünü olduğunu göstermek.. (Sayı 31, sf. 11)

söylemlerinde de modern Batı'nın, dilsel kökeni olan tüm büyük medeniyetlerde Türk dilinin ana dil olduğu iddiasında bulunuluyor. Bu iddianın ispatına dair çalışmalar yapmak ve bu çalışmaların olumlu sonuçlarını dünya ile paylaşmak hedefleniyor. *"Çok geçmeyecek duru çağıltılı kaynağı elmas gibi göz ve gönül kamaştıran anadilimiz, türk dili, dillerin en alımlısı, en cana yakını olduğuna, bu dilin diller anası olduğuna dünya inanacaktır"* (Sayı 32, sf. 89).

"...Türk dilinin gerçek varlığını derinleştirmek ve onun bütün dillere kök salmış bir diller anası olduğunu göstermek, en çok Türk'e düşer, Türk'e yaraşır" (Sayı 32, sf. 84) ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türk dilinin mevcut durumuna ve onun tarihi kökenlerine dair araştırmalar Türk'ün görevidir. Bu yolda başvurulacak inkılabi dayanak ise Dil İnkılabıdır. *"Müstakil Türk milletinin bugün dili de istiklalini kazanma hamlesini yapmıştır. Onun içindir ki Gazi Dil İnkılabı, Türk dilinin istiklali davasıdır. Dil inkılabımız; layik, halkçı ve her türlü kültür kapitülasyonlarından kurtulmuş, müstakil Türk dilini kurmak hareketidir"* (Sayı 22, sf. 257). Bağımsız Türk dilini meydana getirme amacında olan Türk Dil İnkılabının göstereceği çaba Türk dili için bir bağımsızlık savaşı olarak görülüyor.

1932 yılında kurulan T.D.T.C, birçok katılımcı ile her yıl gerçekleştirdiği dil kurultaylarında Türk diline dair çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yukarıda bahsedilen amaçlara yönelik olarak; dilin kökeni çalışmaları, gramer çalışmaları ve neşriyat çalışmaları planlı olarak yürütülmüştür. Bu çalışmalarda göze çarpan noktalardan birisi Türkçe karşılık arama hizmetinde halktan yardım istenmesi ve bunun için Tarama Dergisinde anketler yapılmasıdır. Bu yolla vatandaş dil çalışmalarına dahil edilmiştir.

> Büyük Türk sözlüğünün programı yapılmış ise de, bunun ortaya konması uzun zaman istediğinden, en sıkı ve çabuk yapılması gerekli olan yola gidilmiş, yazı dilimizde çok kullanılan Arap ve Fars sözlerinin Türkçe karşılıklarını aramak işine girişilmiştir. Geçen yıl 3,5 ay süren büyük dil anketi, bütün okur yazarların elbirliğiyle bunlardan 1400 kadar söze karşılıklar aranmıştır. Bu anketin verimi Cemiyet bülteninin altıncı sayısında basılmaktadır (Sayı 18, sf. 411).

Türk dilinin öz varlığına kavuşması yoluyla inşa edilecek kültür birliği cumhuriyet rejimi için çok önemlidir. Çünkü Türk dili, inşa edilmek istenen kültür birliği için

bağlayıcılık sağlayacak toplumsal düzeyde bir araçtır. Fertlerini ortak idealler, ortak ülküler etrafında birleştirmek isteyen cumhuriyet aydınları Türk dili konusunda da aynı anlayışa sahiptir.

4.4.2. Milli tarih

Milli tarih, milli kültür inşasında bağlayıcı unsurlardan bir diğeridir. Milli dil için gösterilen çaba aynı gayretle milli tarih konusunda da sarf edilmektedir. *"Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temeller üstüne kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışmak olduğunu söylemeliyim."* (Sayı 22, sf. 242). Milli tarih için *"...bir milletin ileri hamlelerinde hayat ve kudret membaı ve en sağlam mesnedi, milli tarihtir"* (Sayı 1, sf. 25) şeklinde yapılan tanımlamada, milli tarihin memleket dahilinde gerçekleştirilen ilerici hamlelerde kaynak ve dayanak noktası olduğu ifade ediliyor.

Cumhuriyet aydınının tarih bilimine dair sahip olduğu yaklaşıma dair şu ifadelere bakıldığında; *"Tarih ilmi hakkında ne düşünürsek düşünelim, bugün onun geniş nüfuzunu azaltmak imkansızdır. Milletlerin hiçbirinin, ne tarihi okumaktan, ne tarihi okutmaktan, ne de tarihe ait büyük çalışmalar yapmaktan alıkoymak akla gelebilir"* (Sayı 19, sf. 29) tarih biliminin geniş bir nüfuza sahip olduğu ve hiçbir milletin tarih bilimine dair çalışmalardan geri kalmadığı, *"Medeniyet seviyesine erişmiş insan ve cemiyet için artık tarih, hayat prensipleri veren bir kaynak ehemmiyetini, kıymetini kazanır"* (Sayı 19, sf. 29) medenileşmiş her birey ve toplum için tarih biliminin çok daha önemli hale geldiği vurgulanıyor.

Bir milletin kendi bünyesinde gerçekleştirdiği modernleşme hamlelerine kaynak ve dayanak olduğu ifade edilen milli tarihin, *"Bu millete tarihinin büyüklüğü, medeniyetteki büyük rolü, cihan tarihindeki mevkii, büyük kahramanları, menkibeleri, mefahiri ve destanları anlatılacak, milli menfaatlerimizin neler olduğu milli felaketlerimizin sebepleri saltanat devrinin kötülüğü Cümhuriyet nimetleri izah olunacak, milli şuur takviye edilecektir"* (Sayı 6, sf. 425) halk terbiyesinde nasıl kullanılacağı, hangi araçların işe koşulacağı ve yaşanılan felaketlerin saltanat-cumhuriyet tezatlığı ile halka sunulacağı ifade ediliyor. Nihai amaç ise milli şuurun kazandırılmasıdır. Halk terbiyesi meselesinde; *"Bizim*

manolya resimlerinden, krizantemlerden evvel milli destanlarımızı okuyacak ve milli mefahirimizi tesbit edecek, inkılabı tarihe nakledecek resimler ve tablolar lazımdır. Müzelerimizi, galerilerimizi bunlarla süslemeliyiz. Haftalık mecmualarda onların kopyaları çıkmalıdır. Mektep duvarlarında talebe onları görmelidir" (Sayı 5, sf. 400) milli tarih ürünlerinin resmedilip, bunların çeşitli yerlerde kullanımı amaçlanıyor. Bu yolla Türk İnkılabı memleketin her köşesinde sergilenecek ve istenen milli tarih şuuru vatandaşa kazandırılacaktır.

Osmanlı ve dini mefhumlara dair dergi kapsamında gösterilen sert tutum milli tarih konusunda da aynı şekildedir.

> Yurttaşlar, Bir atamın varlığı, benliği doğum belgesiyle belli olur. Bütün diriklerin, bitimlerin, nerselerin de iyi, kötüsü çıktığı yerin bilinmesiyle anlatılır. Türkler çok ön, eski çağlardan beri, buna bütün uluslardan daha çok değer vermişlerdir. Osmanlılık kurumunda türlü soydan kişileri, ulusları karıştırarak uydurma, düzme bir osmanlı ulusu yapılmak istenildiğinden beridir ki, Türklere büyük atalarından kalmış olan bu eski türe unutturulmaya çalışılmıştır. Gütülen ümmet siyasası Türklere babasını unutturacak kerteye gelmişti (Sayı 22, sf. 249).

Osmanlının teokratik yönetimi ve ümmet politikaları ile meydana getirdiği Osmanlı ulusunun, uydurma olarak nitelendirildiği bu ifadelerde Osmanlı, Türk'e babasını ve örfünü unutturmuştur deniyor. Türk'ün babasını unutmuş olması ya tarihini unutmuş olması ya da tarihini sadece Osmanlıdan ibaret sayması anlamına gelmektedir. Bu anlayış cumhuriyet vatandaşında istenmemektir. Cumhuriyet vatandaşından beklenen *"Genç Türk çocuğu: paleontolojik, prehistorik mabedlerden cümhuriyete kadar Türk vatanı, Anadolu seni bekliyor. Çadırlar altında laboratuvar... Bize birçok ilim, sanat kahramanları, fedaileri, ölüleri bile lâzım"* (Sayı 69, sf. 215) en eski tarihlerden cumhuriyete kadar bu topraklarda yaşamış, Türk tarihinin eskiliğine kanıt olacak her bilginin, belgenin ve kişinin tespiti için çalışmaktır.

Dergi bünyesinde kaleme alınan *"Bulgarların En Eski Tarihine Dair"* (Sayı 5, sf. 400), *"Türk Adının Eskiliğine Dair Vesikalar"* (Sayı 7, sf. 26), *"Türk Adı"* (Sayı 15, Sf. 195), *"Anadolu'da En Eski Türk Medeniyetine ve Cihan Memleketlerine Hakimiyeti"* (Sayı 16, sf. 263), *"Anadolu'da En Eski Türk Medeniyeti: Eti İmparatorluğu"* (Sayı 21, sf. 161),

"Anadolu'da Gregoriyen Ve Ortodoks Türkler" (Sayı 21, sf. 173), *"Anadolu'da Kumuklar Tarihi"* (Sayı 31, sf. 66), *"Sümer, Mohancodaro, Harappa Ve Ana Dil"* (Sayı 32, Sf. 90), *"Kanarya Adasında Guvanş Türkleri"* (Sayı 36, sf. 412), *"Tarduş Ve Tölens Kavimleri Hakkında Yeni Bir Düşünce"* (Sayı 41, sf. 370), *"Yenisey-Orhon Harflerinin Menşei"* (Sayı 42, sf. 433), *"Türkler ve Şimali Asya Sanatının Buz Devrindeki Menşei"* (Sayı 49, sf. 11) gibi tarih ve Türkoloji makaleleri Türk tarihini olabildiğince geri götürme anlayışının birer yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet vatandaşında milli tarih bilici oluşturulmak için yapılan en önemli çalışmaların başında Türk Tarih Tezi gelmektedir.

> ...Biz yeni tarih tezimizle Türk soyunun insanlığa yeni bir akış verdiğini, Ortaasya yaylarından kopup gelen Brekisefal soyun insanlığın medenileşmesinde en büyük rolü yaptığını en yeni bilgilerle atılması zor binlerce belgelerle dayanarak bugünkü medeni acunu yaratan Aksoyun en esaslı temeli olduğumuzu inanla ve kuvvetle iddia ediyoruz" (Sayı 25, sf. 4)

ifadelerinde, Türk Tarih Tezi ile, insanlığa yeni bir yönelim sağlanacağı, Türk soyunun tüm insanlığın medenileşmesindeki rolünün belgelerle kanıtlanacağı ifade ediliyor. Irki bir yaklaşımın net görülebileceği örnek ifadede Osmanlı ve Selçuklu devletleri (günün tarihine daha yakın olmalarına rağmen) görmezden geliniyor. Ayrıca *"Türksüz bir tarih ne kadar muzlim olur. Hele Türksüz kalacak bir beşeriyet ne kadar sefil bir manzara irae eder"* (Sayı 49, sf. 57) gibi cümlelerle dünya ve insanlık tarihinin Türksüz düşünülemeyeceği vurgulanıyor. İki örnek alıntının kesişim noktası Türkün dünya tarihindeki rolünün ciddiyetidir. Türkün, tarih akışındaki önemine dair ciddi iddiaların ispatına dair çalışmalar ise Türk Tarih Tezinin kapsamındadır.

> Devrim içinde ve devrim için yaşayan her Türk, bütün ulusu yeni bir sosyallığa götürecek yolda çalışırken ruhunu ve yurdunu yoklayacak, geçmişteki maddi manevi medeniyet belgelerini arayıp bulacak, acuna ne vermiş olduğunu görecek ve şimdiden sonra neler vermesi lazım geldiğini kuvvetle salahiyetle duyacak ve düşünecektir (Sayı 31, Sf. 8)

cümleleriyle de dünyaya Türk'ün sağladığı katkının ispatı konusunda her Türk vatandaşının yardımı bekleniyor.

> Türk tarihi tezi bize gösteriyor ki, tarih telakkisi yalnız vesikaların ve hadiselerin kronolojisi ve tefsiri değildir. Tarih denilebilir ki, bir hayat-tarih (Bio-histoire) sistemidir. Genç tarihçi tarihi ve bilhassa Türk tarihini bu menşurdan görmeğe alışmalıdır. Büyük Türk tarihinin dünü, bugünü ve yarını bunu emretmektedir. Kendimizi teyide, kendimizi ihataya mecburuz. Türk tarihi telakkisi budur. Ve bu telakki aynı zamanda hayatı Türk topraklarında ebedileştiren mert ve erkek bir iradenin meyvesi değil midir? (Sayı 18, sf. 418)

cümlelerinde, yaşayan tarih olarak ifade edilebilecek Bio-histoire kavramı kullanılıp, genç tarihçiden beklentiler dile getiriliyor. Tarihin, sadece belgeler ve kronolojiden ibaret olmayıp yaşayan ve dünü, bugünü ve yarını kapsayan nitelikte olması gerekliliği vurgulanıyor. Bu söylem içerisinde kullanılan "mert" ve "erkek" tabirleri dikkat çekicidir.

Vatandaşta oluşması talep edilen milli tarih bilinci konusunda pratik uygulamalara bakıldığında öne çıkan diğer durumlar; arkeoloji biliminin gelişmesi ve müzecilik faaliyetleridir. Arkeolojinin, *"Memlekette, tarih ve arkeoloji zevkini vermek yoluna gitmeliyiz."* (Sayı 31, sf. 6) halka sevdirilmesi gerektiği, müzecilik konusunda da *"Günlük yüyeceğini ele geçirmek çilesinin hergün yenilenmesinden gönlünü kurtarabilmiş yığınların zevkini, gözünü terbiye etmek, onlara insanlığın geçirdiği devirler hakkında esaslı, anlaşılır fikirler vermek, müzeleri ve müzeciliği devlet işlerinin ön safına koyan amiller olmuştur"* (Sayı 19, sf. 34) bir devlet meselesi olarak kabul edilen müzecilik faaliyetlerinden halkın ne şekilde faydalanacağı ifade ediliyor. Arkeoloji biliminin halk ile buluşma noktası olan *"müzeler, bugün yalnız arkeoloji bakımından ve yalnız bu ilim müntesiplerini alakadar ettiği için ehemmiyetli değildir; onlar cemiyetlerin, kalabalığın yetişmesi için, insanlığın birbirinden haber alması için büyük vasıtalar olarak da kıymet almaktadırlar"* (Sayı 19, sf. 34).

Arkeoloji ve müzecilik çalışmaları konusunda vatandaştan

> Halka Türkiye'deki tarih eserlerinin korunmasını bir millet vazifesi olarak telkin etmeliyiz. Mesela.. Her yerde eski vazolar gibi taşınabilecek eşya vardır. Bir takım küp parçaları ve define arayanların ellerine geçen bazı tarihsel kıymetleri vardır ki, halk bunları

> bulunca müzelere veya bulundukları en yüksek memurlarına göstermeği bir memleket ödevi bilmelidir. Çünkü bunlar tarihsel belgelerdir. Binaaleyh halka ahlaki bir belge olarak şunu aşılamalıdır: Bulunan herhangi bir eser otoritelere gösterilmeden yabancılara satılamaz (Sayı 31, sf. 6-7)

tarihi eserleri korumaları, bulunan bir eseri ilgililere teslim etmeleri ve asla yabancılara satmamaları bekleniyor.

Milli kültür oluşumunda bağlayıcı özelliği itibariyle milli tarih, dönemin aydınları tarafından üzerinde ciddiyetle durulan konulardandır. Türk tarihini olabildiğince geriye götürmek amacı memleket dahilinde arkeoloji biliminin ciddi şekilde hızlanmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak da müzecilik faaliyetleri gelişmiştir. Zincirleme bir tepkime oluşturan milli tarih bilinci oluşturma çalışmaları, ortak idealleri ve ortak ülküleri, ortak geçmiş üzerine inşa etmektedir.

4.4.3. Milli sanat

Ülkü Dergisi kapsamında milli kültür inşa etme planlamasının üçüncü ayağı milli sanattır. Milli dil ve milli tarih gibi milli sanatın da nihai amacı milli kültür dünyasının inkişafına katkı sağlamaktır. *"Kültür seferberliğindeyiz!."Sanat"ı bir eski "ekalliyet çocuğu" veya İstanbul Efendisi" gibi "vazifeden muaf" saymak, ilk defa, sanata karşı güvensizlik ve saygısızlık olur"* (Sayı 23, sf. 337) söylemlerinden, sanatsal faaliyetlerin memleket dahilinde gerçekleştirilmek istenen dönüşüm ve değişim süreçlerinden azade olamayacağı vurgulanıyor. Kullanılan "ekalliyet çocuğu" ve "İstanbul efendisi" tamlamaları, "sanat özeldir" ön kabulünden vaz geçilmesi gerekliliğini ima ediyor. Çünkü sanat da diğerleri gibi bağlayıcı bir unsurdur ve milli ülkülerin benimsetilmesi yolculuğunda mutlak bir araçtır.

"Sanat, bırakınız hayata çıksın; eğer ciğerleri bu havaya müsait değilse; o, bu iklimin çocuğu değildir; bir an evel "rahmeti rahmana kavuşsun" da kendini de cemiyeti de kurtarsın" (Sayı 23, sf. 337) şeklinde metaforik bir anlatıma sahip olan ifade, öz sanat ve onun iklimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyuyor. Hayatın gerçekliğine uyum sağlayamayan sanatın ve sanat anlayışının cemiyete faydasız oluşuna dair yapılan bu söylem, sanatın "öz" kimlikle var olabileceğini ifade ediyor. Öz sanatın ne olduğuna dair yapılan tanımlamanın ardından, ne olmadığı ise şu şekildedir:

> Köyden bahsederken "yeşil, zümrüt,şen" sıfatlarını kullanmak, kadından bahsederken "Firdevs, Süheyla,Lamia" yerine "Ayşe, Fatma, Zeynep" adlarını koymak, erkekten bahsederken onu çoban, zeybek veya onbaşı olarak almak, milli sanat yapmış olmak için kafi geliyor ve hatta bir miyar sayılıyor... Şair, aşırma kültürlerden aldığı acemi bir maharetle kötü bir Venüz kanavası çiziyor ve yanına bir Türkmen güğümü koyuyor ve böylelikle bizim Ayşemizi ve Zeynebimizi yazdığını sanıyor (Sayı 23, sf. 337).

Oysa *"...milli sanatın milli müdafaadan farkı yoktur"* (Sayı 10, sf. 305). Vatan savunması ile milli sanat davasının eş görüldüğü bu ifade milli sanat konusuna verilen önemi gösteriyor. Çünkü milli sanat sahip olduğu duygulara hitap etme vasfıyla, oluşturulmak istenen milli kimlik için vazgeçilmezdir.

Milli sanat ve cemiyetçilik ilişkisinde; *"Münakaşası bıkkınlık veren "sanat, sanat içindir", "sanat, ahlak içindir", şeklindeki nazariyelere hiç dokunmıyacağım; fırkamızın umdesi kadar esaslı ve isabetli, kısa ve güzel bir düsturu anıp geçeceğim: Sanat cemiyet içindir!.* (Sayı 22, sf. 336) halka ulaşmayan sanatın ve sanat anlayışının kabul edilmediği ve bu tür tartışmaların gereksiz olduğu,

> Yazı icat olalı, eller kalem tutalı sanat yapıldı: Ferdi güzel, plastik güzel, her gönle uyan güzel, en ince noktalarına kadar, her türlü biçimlerinde yazıldı; artık bu vadide orijinal sanat eseri yaratmak çok zordur, hemen hemen deha derecesinde bir sanat kudreti ister. Halbuki dava için sanat çok yenidir, çok vecitlidir. Asıl sanat da bu değil midir? Falih Rıfkı Beyin "Roman..ı niçin "sanat..tir. Çünkü dava için sanatir. Sanatten anlıyanların hepsi, "Roman" ın sanati önünde baş eğdiler. Eğmiyenleri de biliyoruz: Ferdi sanati telkin için batmış olanlar (Sayı 2, Sf. 176)

tıkanmış olan sanata, cemiyetçilik ve dava fikirlerinin yeni kapılar açtığı ve cemiyetçi romanlara takdir göstermeyenlerin ferdi bakış içinde yitip gittikleri ifade ediliyor. Oysa "cemiyet için sanat" hem çoşkuludur hem de yeni bir anlayıştır. Yazarların halkın milli duygularına hitap ederek cemiyet için sanat üretmeleri bağlamına sahip olan bu söylemler, "sanat, sanat içindir" şeklindeki ekolü ferdiyetçi bir anlayışın ürünü olarak görüyor.

Ülkü Dergisi'nde inkılapçılık ve milli sanat ilişkisi de tıpkı, milli sanatın cemiyetçilik ile olan ilişkisi kadar net ve yaygın söylemlerle ortaya koyuluyor. *"Güzel sanatları inkişaf*

ettirmeğe ve inkılaba maletmeğe çalışmak da artık milli vazifelerimizden biri oldu" (Sayı 17, sf. 359) güzel sanatların Türk inkılabının bünyesine alınarak, inkılabın hedeflerine yönelik olarak kullanılması, *"Bizim gibi inkılap memleketlerinde; sanat ne olursa olsun, inkılabın emrine girmeyi bir gönül zevki, bir vicdan borcu, bir yaşama çaresi bilmelidir"* (Sayı 23, sf. 336) sanatın, inkılapçılık fikirlerini yaymak ve onu içselleştirmek için son derece önemli olduğu, *"İnkılabın sanat cephesi de bir cenktir. Bu cengi de Türk gençliğine yaptırmalıdır"* (Sayı 10, sf. 334) bir savaş olarak nitelendirilen inkılapçılık fikirlerinin yayılmasına dair olan çalışmalarda, sanatın bir cephe olduğu ve bu cephede Türk gencinin çarpışması gerektiği belirtiliyor. Çünkü *"Bazı inkılap hareketlerinin halka tam mal olması, halkın ruhuna tam sinmesi için; sanatın elinde parlaması, sanatın inbiğinden geçmesi lazımdır... Yeni duyguları halkın günlüne, yeni görüşleri halkın gözü önüne sanat koyacak!.* (Sayı 23, sf. 336) tır.

> Halkevleri, vatanda güzel sanatlara muhabbeti, güzel sanatlardan vatandaşın terbiyesi için, vatandaşın azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmalıdır. Halkevleri, güzel sanatlarını yalnız kendi cemiyetine ruh veren vasıta olarak değil, vatandaşı terbiye eden, onları çalışmağa hırslandıran, onları vatanı güzelleştirmek ve çiçeklendirmek için daha çok iştahla teçhiz eden başlıca bir terbiye vasıtası saymalıdır. (Sayı 13, Sf. 3)

ve *"Türkün muasır ve içtimai hayatını yükseltmek, milli şuur yuvaları olmak üzere Büyük Rehberimizin irşatleriyle Halkevleri açıldı. Buraları milli benliği, milli harsı, ilim ve irfanı, terakki ve yükselmeyi halk arasında tamim etmek üzere fiili sahalardır, halk evleridir"* (Sayı 9, sf. 224) ifadeleri, güzel sanatlar ve milli kültür ile Halkevlerinin ilişkini tanımlamaktadır.

Bünyesinde güzel sanatlar şubesi bulunduran Halkevlerinin, güzel sanatlara bakış açısının ve güzel sanatlara yüklediği misyonu içeren bu söylemler, cemiyetçilik, halk terbiyesi, vatan için çalışmak mesajları ile doludur. Bunun yanı sıra tüm amaçlara ulaşma yolunda Halkevleri birer uygulama merkezleridir.

> Yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi vasfı da güzel sanatları sevmek ve ondan yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtri zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlar sevgisini ve milli birlik

> duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür (Sayı 21, sf. 162)

şeklinde güzel sanatların amacının ortaya koyulduğu bu söylem, yükselişi, güzel sanatlara dair oluşacak sevgide görüyor. Bu sevginin inşası yolunda her türlü vasıtanın kullanılması hedefleniyor. Sanat konusunda, bahsedilen araçlar ise farklı sanat dallarıdır.

"Bizim manolya resimlerinden, krizantemlerden evvel milli destanlarımızı okuyacak ve milli mefahirimizi tesbit edecek, inkılabı tarihe nakledecek resimler ve tablolar lazımdır. Müzelerimizi, galerilerimizi bunlarla süslemeliyiz. Haftalık mecmualarda onların kopyaları çıkmalıdır. Mektep duvarlarında talebe onları görmelidir" (Sayı 4, Sf. 400) resim sanatında çiçek gibi sadece estetik duygulara hitap eden görsellerden ziyade Türk inkılabını anlatan çalışmalara ihtiyaç duyulduğunun ifade edildiği bu söylemlerde, çalışmaların herkesin görebileceği yerlerde sergilenmesi gerektiği ve

> Asrın bütün ilim ve ihtisaslarının zincirleme olarak birbirine olan bağlılığı karşısında propaganda ressamının da bilginin her kolunda bir ressama luzumu olan şeylerin hepsini öğrenmiş olması mesleğin en mühim şartlarından biridir. Bu şartları şahsında toplayabilen sanatkar aynı zamanda milli gayeyi de esasından kavramış bulunacaktır. Müstakbel genç Türk ressamı bu vazifeyi ifaya kabiliyetli ülkülerle yetiştirmek lazımdır. Her suretle mütekamil bir şahsiyet olmasını istediğimiz propaganda ressamının göz önünde bulunduracağı tek bir direktif vardır: "Milli gayeye en yakın yoldan hizmet"... (Sayı 19, sf. 47)

milli gayeyi özümsemiş genç Türk ressamının, sanatını bu yolda bir propaganda aracı olarak kullanması gerektiği belirtiliyor. Resim sanatının, Türk inkılabına, milli kültür inşasına ve vatandaşta oluşturulmak istenen değişim ve dönüşüm planlamasına hizmet etmesi vurgularına sahip olan bu ifadeler, resim sanatının milli sanat inşasındaki yerini ve dolayısıyla milli kültür inşasındaki konumunu gösteriyor.

Türk inkılabını resmeden eserlerin müzelerden okullara kadar her yerde sergilenmesi cumhuriyet aydınları tarafından istenen bir durumdur. Bu amaç doğrultusunda sergicilik faaliyetleri memleket çapında ciddiyetle yürütülmüştür.

> Sadece adını değiştiren sanat kurumları karşısında yeni rejimin ruhunu anlamış ve ona inanmış genç sanat kurumlarını, onların yorulmıyan, yoksulluklar karşısında bezmeyen sürekli sürekli çalışmalarının sık sık şahidi olmaktayız. İstanbul'da bilhassa cumhuriyetin her yıl dönümünde Ankara'da açılmakta olan sergilerde artık ne yıkık dökük cami ve medreseler, ne de pörsümüş manolya ve kirizantemler var (Sayı 33, sf. 226)

yeni rejimi anlamış sanatkârın ve sanat kurumlarının, yeni rejimin isteklerini eserlerine yansıttıklarını ve bu çalışmalarını sergiler aracılığıyla sık sık halk ile buluşturdukları, *"Devrim memleketlerinde hiçbir konu yoktur ki bir sergiye bağlanmasın. Daha doğrusu her türlü propaganda çalışması mutlaka bir de sergi ile ilgilendirilmesin"* (Sayı 32, sf. 93) inkılabın propagandasını yapan her türlü sanatsal eserin mutlaka bir sergi halka sunulduğu belirtiliyor. Söylemlerden anlaşılacağı üzere sanatsal üretimler yeni rejimin istediği mahiyette olmalıdır ve istenen içeriklerle bezenmiş her türlü sanatsal üretim sergiler ile halka propaganda amacıyla sunulmalıdır.

"....Bu inkılaplar devrinde doğan yeni fikirleri yaymak için kullanılan vasıtaların arasında, hatta başında tiyatro ele alındı. "Zaten tel üstünde duran milli sinirlere en kuvvetli telkin vasıtası olan tiyatroyu başıboş bırakamayız" dendi. Zevklere de yol göstermek işine devletler müdahale ettiler" (Sayı 18, sf. 434) tiyatro sanatına, *"Sinemacılık bütün terbiye işleri gibi bir şahsi menfaat işi olmaktan ziyade bir milli hizmet işidir"* (Sayı 10, sf. 352) sinemacılık faaliyetlerine, *"Fotoğrafın güzel sanatlar arasında bir yer alıp en kuvvetli telkin ve propaganda vasıtaları arasına girdiğini kuvvetli bir eser halinde isbat eden serginin on beş olan müddeti, gördüğü büyük ilgi dolayısıyle uzatılmıştır"* (Sayı 38, sf. 125) fotoğrafçılığa ve son olarak da *"Türk müziği bizi milli hüviyetimizinden uzaklaştırmak değil, milli hüviyetimize yaklaştırmak ülküsünü gütmektedir....eski müziğin milli ruhtan kopan ve şark müzik tekniğinin yabancı kisvesi altında bulunan bütün nağmaleri yeni müzik tekniği içinde yaşıyacak ve yeni bir canlılık kazanacaktır"* (Sayı 22, sf. 247) müzik sanatına bakış açılarının ve bu sanatsal faaliyetlere yüklenen misyonun belirtildiği tüm bu söylemlerde ortak nokta, her sanat türünün milli sanatın bir parçası olmasının yanında inkılabı yayma noktasında bir araç olarak görülmesi ve işe koşulmasıdır.

Milli dil, milli tarih ve milli sanat unsurları ile cemiyette meydana getirilmek istenen milli kültür anlayışına dair bulguların sunulduğu bu tema altında nihai amaç milli bir kimlik

oluşturmaktır. Bu genel amacın yanında ulus-devlet inşa süreci de milli dil ve milli tarih çalışmaları ile desteklenmektedir. Dil, tarih ve sanat gibi toplumsal olarak bağlayıcılığı dikkate değer ortak unsurlar ile cumhuriyet vatandaşında ortak düşüncelerin, ortak ideallerin oluşması hedeflenmektedir. Aynı dili konuşan, aynı acılara ve sevinçlere sahip tarihi paylaşan, aynı estetik zevklere sahip olan insanlar topluluğu, cumhuriyet rejiminin cumhuriyet vatandaşında görmek istediği temel niteliklerin oluşması için en elverişli ortamdır. Cemiyetçi, modern ve laik vatandaşlık anlayışının inşasında milli bir kimlik edinimi, gerçekleştirilmek istenen hedeflere yönelik ciddi bir adım olarak görülmektedir. Kültürel olarak özcü bir anlayışın izleri görülen bu temanın temel söylem noktası "öz" varlığın edinilmesi, korunması ve yaşatılmasıdır. Bu yolda "öz" e ait olmayan fazlalıklardan arınmak ve sadeleşmek gerekmektedir. Böylece öz/milli bir kimlik oluşumu sağlanacak ve bu kimliğe sahip yeni Türk vatandaşı yeni Türk rejiminin istediği yeterlilikler ile donatılacaktır.

4.5. Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı

Çalışmanın son teması olan "Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı" teması altında, Türk milliyetçiliği, asker vatandaş ve sorumlu vatandaş alt temaları ile cumhuriyet vatandaşından talep edilen diğer niteliklere ilişkin araştırma bulguları sunulacaktır. Cumhuriyet aydını ve rejimi, dergi kapsamında; cumhuriyetçi, laik ve inkılapçı gibi sıfatlarla donanmış cumhuriyet vatandaşından ayrıca Türk olmayı sevmelerini, gerektiğinde birer asker olmalarını ve tam bir aidiyet ile sorumluluklarını bilerek fedakâr bir karaktere sahip olmalarını istemektedir. *"... fertlerin saadeti ve tekamülü cemiyet bünyesinde mündemiç ve cemiyetin bizatihi kendisini teşkil eden külli varlığa yaklaşmak, onun vasıflarını en çok iktisap etmekle mümkündür. Ve bu da ancak onun içinde kaynamak, onu sevmek, ona hizmet etmekle olabilir. İşte milliyetçilik, ülküsü budur"* (Sayı 12, sf. 414). Fertlerin mutluluğu ve gelişmeyi, cemiyet denen yüce varlığa hizmet ederek (gereken noktalarda fedakârlık göstererek), onu severek ve onun bir parçası olarak kazanacağını belirten bu söylem; milliyetçilik idealinin gerekliliklerini belirtiyor.

4.5.1. Türk Milliyetçiliği

"Türk" ifadesi dergi kapsamında yaygın bir söylenişe sahiptir. Milliyetçilik ideolojisinin çerçevesi içinde yer alan Türk Milliyetçiliği ideolojisi yeni cumhuriyet vatandaşı profilinde arzu edilen bir noktadır. Kültür inşası konusunda sıkça tekrarlanan "öz/milli" kavramlarından farklı olarak bu tema altında bulguları sunulacak olan Türk Milliyetçiliği toprak ve kan paydaşları üzerine konumlanıyor. Irk, soy, ideal ortaklığı üzerine inşa edilen Türk milliyetçiliği, çoğunlukla Türk ifadesinin önüne getirilen pozitif sıfatlarla okuyucuya sunuluyor.

"Varlığımızın kaynağı ve istikbalimizin biricik dayanağı olan milliyet…." (Sayı 10. sf. 281) şeklinde önemi dile getirilen milliyetçilik ideolojisini, yeni cumhuriyet rejiminin, bir esas olarak kabul ettiği şöyle ifade ediliyor: *"Bundan sonra devlet milliyet esası üzerine kurulacaktır"* (Sayı 1. sf. 42). Türk inkılabının milliyetçiliğe karşı bakış açısının yansıtıldığı ifadede *"Türk inkılabı milliyetçiliğinde asla mürteci, mütecaviz ve istismarcı değildir"* (Sayı 7. sf. 20) Türk inkılabının milliyetçilik anlayışının gerici, saldırgan ve sömürücü bir karaktere sahip olmadığı, aksine *"Milliyet bayrağı, Atatürk Türkiyesinin elinde şovenlik amili değil, ileri hamlelerle milli varlığa ve insanlığa hizmet aşkını temsil eden bir semboldür"* (Sayı 45. sf. 246) insanlığa ve Türk varlığına hizmet eden bir nitelikte olduğu belirtiliyor.

"Biz halkçı, milliyetçiyiz, devletçiyiz: Bir kelime ile KEMALİSTiz.." (Sayı 16. sf. 280) şeklinde dergi yazarlarınca ideolojisi tanımlanan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, Türk Milliyetçisi ve Türk vatandaşı olmanın ön şartlarının *"Türk milliyetçisi ve türk vatandaşı olmak için bu memlekette herhangi bir fertten anormal hiçbirşey istemiyoruz. Türk olmayı sevmek ve Türk olmağı kabul etmek, türk milletine mensup olmanın verdiği bütün haklara malik olmak için kafidir"* (Sayı 16. sf. 364) belirttiği bu söylemlerde, Türk olmayı sevmek ve Türk olmayı kabul etmek olarak ifade ediyor. Vatandaştan istenen duygusal bir bağ bir kurup milletine bağlanmasıdır. Çünkü *"Türk için en muhterem varlık, her şeyden evel Türk milletidir"* (Sayı 14. sf. 85).

Kişilerin üzerinde yaşadığı toprak unsuru, taşıdığı genetik miras ya da benimsediği ortak ülküler aracılığı ile Türk Milliyetçiliğinin bir paydaşı olmaları isteniyor. *"Bundan sonra bir*

devletin hududu içinde yaşıyan insanlar kim olursa olsun, adetleri ne olursa olsun muhterem sayılacaklar ve haklarına riayet olunacaktır" (Sayı 1. sf. 42). Ülke sınırları içinde aynı toprak parçası üzerinde yaşayan herkesin saygı göreceğini belirten bu söylem, Ülkü Dergisi'nin birinci sayısında yer almaktadır. İlk sayılar itibariyle "Türk" kelimesi Türk milliyetçiliği amacıyla kullanılmayıp, milli kültür inşası bağlamında dil, tarih ve sanat ifadeleriyle beraber dile getirilmektedir. İlerleyen sayılarda bu durum değişip daha farklı bir boyut kazanarak tam bir ulus/millet yüceltilmesi yoluna gidiliyor. "Türk" vurgusu asla terkedilmeyerek ırk ve soy kasıtlı bir milliyetçi anlayış ile varlığını sürdürmeye devam ediyor.

"Kardeşler; Biz yeryüzünün en eski milleti, en üstün ırkıyız" (Sayı 67. sf. 75) söylemi, Türk ırkının yüceltildiği noktalara verilebilecek bir örnektir. Yine başka bir örnekte *"Köylüyü ırkının ruhi vasıflarına malik ve mümtaz ananelerine sadık bir Türk olarak* yetiştirmek" (Sayı 5. sf. 357) köylünün kendi ırkının ruhi özelliklerini bilip, anlayan bir Türk olarak yetiştirmek amacı ifade ediliyor. Köylünün terbiyesi noktasında sarf edilen yoğun çalışmalara ırksal özelliklere dair bilinçlendirme eğitiminin de eklendiği görülüyor.

> Çok yüksek ve ağır masraflarla yabancı memleketlerden mütehassıslar çağırarak enstitüler vücude getirmek suretiyle hayvanlarının, nebatlarının ıslahını düşünürken yurdun hakiki ve öz sermayesini teşkil eden aziz milletimizin yüksek ırki necabetini tereddiden korumak, tehlikeye giren evsafını düzeltmek işini ihmal etmesine imkân yoktur. Bu işi düşünmek bununla alakadar olan türk münevverleri için en esaslı vazifedir (Sayı 15. sf. 206)

söylemleri Türk ırkına verilen önemin belirtildiği bir diğer örnektir. Türk ırkının yüce soyluluğunun her türlü yozlaşmadan korumasını her aydın zihne bir görev olarak veren cumhuriyet aydını bu durumu hayvanların ve bitkilerin ıslahı üzerinden ifade ediyor. Hayvanların ve bitkilerin üzerine gösterilen titiz tutumun, Türk soyunun korunmasında ve Türk soyunun sahip olduğu özelliklerin tehlikelerden uzak tutulması konusunda da gösterilmesinin gerekliliği belirtiliyor.

Cenap Şehabettin'e katıldığı bir ortamda aruzun Türk vezni olduğunu söylemesi nedeniyle ciddi bir tepki gösteriliyor.

> Aruz vezni, son zamanlarda türk vezni olarak gösteriliyormuş! Bu çok fena ve ağır bir tavırdır. Arapça'da türkçe kelimeler bulunabilir; bütün Sami dillerin Türkçeden mütessir olduğu söylenebilir; fakat arapça "türkçe"dir denemez; bunun gibi Arap, "Türk"'tür denemez. Onun için Cenap Şehabettin Bey'in dediği gibi aruz, Türk vezni değildir, olamaz. Türk bu çöl mahsulüne, din zoriyle iltifat etmiştir, belki deveye itibarı gibi. Bir bedevi kızının, kendinden sürmeli kara gözleri, uzun kirpikleri için bedevinin pis kokusuna, yakıcı kumlar üzerinde yayan yürüye yürüye çatlamış ayaklarına tahammül edilemez. İşte aruz vezni budur; Türk'ün yılan ve akrep oynatan böyle bir ahenkle ne alakası var? (Sayı 8. sf. 146-147)

Türk dilinin yabancı kelimelerden arınması minvalinde de irdelenebilecek olan bu söylemlerde dikkat çekici nokta Arap'a gösterilen sert tutumdur. Hakarete varan ifadelerle amaçlanan, Arap'ı yererek Türk'ü yüceltmektir. Pis koku, çöl mahsulü, çatlamış ayaklar, yılan ve akrep oynatmak gibi medeniyetsizliğe, gericiliğe ve çirkinliğe yapılan vurgularla iki ırkın hiçbir benzeşmesi olmadığını kanıtlanmak isteniyor. Var olan benzer noktalar ise din nedeniyle olmuştur denilerek deve üzerinden örneklendiriliyor. Yine aynı şekilde *"Türkün şakımasında ne Arab'a ne de Garb uluslarına benzerlik yoktur"* (Sayı 33. sf. 243) söylemleriyle musiki ya da kültürel açıdan diğer milletlerle Türk'ün farklılığı ve kimseyle benzemeyişi ortaya koyuluyor.

Milli kültür inşası kapsamında milli tarih bilici oluşturma çabalarının önemli bir parçası olan, Türk tarihini olabildiğince geriye götürme anlayışının bir benzeri Türk Milliyetçiliğine dair makalelerde de görülmektedir. Cumhuriyet aydını Türk ırkının yüceliğini, dünya tarihinde yaşanmış önemli gelişmeleri Türk'e atfederek anlatmak istemektedir. *"Yeryüzünde her büyük işin başında Türk vardır"* (Sayı 19. sf. 19) ve *"Dünyada ilk kıvılcımı bulan muhakkak bir Türk idi. İlk evi yapan da bir Türktür"* (Sayı 19. Sf. 19) gibi aşırıya varan söylemler Türk soyunun yüceliğini anlatma kaygısının ürünüdür. 62.sayıda Cehile Batur tarafından kaleme alınan 'Amerika Kaşifleri Arasında Bir Türk' adlı makale bahsedilen anlayışa örnek olabilecek türdendir. Amerika'yı keşfeden Viking olan Leif Erikson'un kâşif gemisinde bulunan Tyrker adlı bir Macar'ın, isminin anlamının Türk olması, üzüm ve asma bitkilerini tanıması, güneyden geldiğini söylemesi ve fiziksel görünüşü nedeniyle Türk olduğu iddiası üzerine kurulan makale, çeşitli Alman, İskandinav ve Macar kaynaklara dayandırılıyor. Netice olarak Amerika'nın keşfinde bir Türk'ün çok büyük bir role sahip olduğu ve Amerika'ya ilk isminin bir Türk tarafından verildiği söyleniyor. Türk soyunun

yüceltilme isteği, soydaşlık bağı ile bağlı olunan bir başka milletin mensubunun tarihi başarısına Türklük adına sahip çıkılarak kendini gösteriyor.

"Türk tasarrufu! Türk emeği ve Türk kafasiyle…" (Sayı 11. sf. 399), *"…asil Türk kanlarının dökülmesi…"* (Sayı 16. sf. 309), *"Hangi Türk güçlükten yılmıştır?"* (Sayı 20. sf. 158), *"…yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin…"* (Sayı 21. sf. 162), *"…muhteşem türk medeniyetine doğru…"* (Sayı 24. sf. 426), *"…Türk soyunun insanlığa yeni bir akış verdiğini, Ortaasya yaylarından kopup gelen Brekisefal soyun insanlığın medenileşmesinde en büyük rolü yaptığını…"* (Sayı 25. sf. 4), *"…dünyanın en eski, en yüce ve en asil bir milleti…"* (Sayı 45. sf. 245) şeklindeki söylemlerde, Türk Milliyetçiliği bir yandan direkt olarak ifade edilirken, diğer yandan "Türk" ifadesi önüne getirilen güzel ve iyi sıfatlarla pekiştiriliyor. Okuyucuya hem açıktan hem de gizil olarak Türk olmanın gurur duyulacak bir nitelik olduğu mesajı iletiliyor.

Türk soyunun ve ırkının yüce olarak nitelendirildiği Ülkü Dergisi'nde ilk sayılarda Ahmet Haşim için sarf edilen *"Kendisi Türk harsının mükemmel bir mahsulüydü. Irkan bilmezsem de milliyet itibariyle o kadar mükemmel Türktü ki Türklüğün en ince hislerinden birkaçıcının ifadesi onun eserlerindedir"* (Sayı 5. sf. 377) şeklindeki söylemlerde, Türklüğü eserlerinde incelikle yansıtan Ahmet Haşim'in ırkına değil sahip olduğu milliyet duygusuna vurgu yapılıyor. Yoğunlaşan Türk Milliyetçiliği ideolojisi söylemleri ve ilerleyen sayılarda özellikle Şevket Aziz Kansu liderliğinde yürütülen antropoloji makaleleri ile ırk ve soy kavramlarının ele alınış biçiminde değişiklikler görünmeye başlıyor. Kendini Türk hissedenin, aynı ortak ülkü ve ideallere sahip olanın Türk olarak ifade edildiği aşamadan, soy ve ırk üzerine yoğunlaşan söylemlere geçiliyor.

Milli tarih bilinci oluşturma çabalarının arkeoloji bilimine hız vermesi gibi Türk ırkı ve soyuna dair çalışmalar da antropoloji bilimini hızlandırmıştır. Özellikle Ülkü Dergisi'nin ilk 102 sayılık serisinde antropoloji makaleleri 44.sayıdan itibaren artış göstermektedir. Dergi kapsamında, bilimsel bir cihet kazanmaya başlayan antropoloji makalelerinden; varlığı, Türk tarihinde İstanbul'un fethi ile eş tutulan büyük şair Abdülhak Hamit Tarhan'ın ölümünden sonra gerçekleştirilen antropolojik incelemesinin anlatıldığı "Hamidin Antropolojik Tetkiki" ve "Kız ve Erkek Türk Çocukları Üzerinde Antropometrik

Araştırmalar" adlı Şevket Aziz Kansu makaleleri Türk soyuna ve ırkına bilimsel bir standart kazandırmaya yönelik çalışmalardır. Abdülhak Hamit Tarhan üzerinde gerçekleştirilen antropolojik inceleme, şairin Türk kültür ve edebiyat hayatında sahip olduğu şahsiyeti üzerinden yola çıkılarak biyolojik şahsiyetinin de incelenmeye değer olduğu fikrine dayanmaktadır. *"Bütün medeni dünyada, büyük adamların manevi şahsiyetlerile bu manevi şahsiyetin dayandığı maddi yani uzvi şahsiyetleri tarafsız ve garazsız bir metod ve görüş ile tetkik ve tesbit olunmaktadır"* (Sayı 51. sf. 183). Makalenin sonunda şaire ait tüm fiziksel ölçüler tablo halinde sunulmuştur. Diğer makalede ise 5-19 yaş aralığındaki 2597 Türk kız ve erkek çocuğu üzerine yapılan fiziksel (boy, kilo, el, baş, kulak, alın, yüz, burun) incelemelerin sonuçları tıpkı Hamidin Antropolojik Tetkiki makalesinde olduğu gibi tablolar aracılığı ile aktarılmaktadır. *"Türk çocuğunun burnu"*, *"Türk çocuklarının ağırlıkları"*, *"Türk çocuklarının yaş ölçüleri"*, *"Türk çocuklarının kafa şekli"*, gibi ifadelere sık rastlanılan makale, bilimsel niteliktedir ve Türk Antropoloji Mecmuasında yayınlanmıştır. Yapılan çalışmaların benzer olması ve sahip oldukları paralel Türklük vurguları sebebiyle her iki makalede görülen ortak amaç Türklüğün fiziksel açıdan bilimsel standardını anlamak ve onu belirlemektir.

Yeni cumhuriyet rejiminin inşa etmek istediği cumhuriyet vatandaşı profilinde milliyetçilik ideolojisi ciddi bir yer tutmaktadır. Vatandaşını ideolojik olarak yetiştirmek ya da terbiye etmek isteyen yeni rejim, toplumda bağlayıcı etkiye sahip unsurları bu amaca yönelik olarak dergi aracılığı ile vatandaşa sunmaktadır. Din kökenli olan ve saltanat devrini hatırlatacak herhangi bir ideolojiyi bünyesine kabul etmeyen, kendilerinin ifadesiyle "Kemalist" rejim, Türk Milliyetçiliğini öne çıkarmaktadır. Laik vatandaşın maneviyatı, milliyetçilik duyguları ile beslenmeye çalışılmaktadır. Zamanla mahiyeti, toplumsal ve manevi açıdan bağlayıcı bir milliyetçi ideolojiden, ırk ve soy arayışı temelli bir anlayışa dönüşen Türk Milliyetçiliği ideolojisi, dergi kapsamında aynı toprak parçasında yaşayan cemiyet için etnik köken sorgulayıcı bir görünüm sergilememektedir. Türklük vurgusu, çoğunlukla diğer milletlerin karşısında Türk'ün yüceltilmesi ya da Türk soyuna güzel işlerin atfedilmesi ile yapılmaktadır. Dolayısıyla Türk olmakla gurur duyan, Türk Milliyetçisi bir kimliğe sahip cumhuriyet vatandaşı yetiştirmek cumhuriyet aydınının temel hedeflerinden birisidir.

4.5.2. Asker vatandaş

"Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı" teması altında bulguları sunulacak bir diğer alt tema "Asker Vatandaş" alt temasıdır. Cumhuriyet vatandaşının sahip olması gereken bir nitelik olarak öne çıkan asker kavramı, spor kültürü ve beden terbiyesine dair ifadelerle desteklenmekte ve temellendirilmektedir. Ülkü Dergisi kapsamında geniş yer bulan askerliğe dair ifadeler, Türk ordusunu övücü nitelikte; *"Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir"* (Sayı 57. sf. 203) ve Türk'ün ırki savaşçı özelliklerinin yanında gerektiğinde aynı refleksleri gösterme kabiliyeti ile okuyucuya sunulmaktadır. *"Türk cihangir bir askerdir. Doğumundan öldüğü güne kadar başı dimdik anadan doğma bir askerdir. Ve ona askeri disiplin sonradan aşılanan bir prensip değil, onun kendi özünden ve kanından doğan bir karakterdir"* (Sayı 90. sf. 338). Türk çocuğunun spor kültürü edinmesi ve beden terbiyesi konusunda eğitilmesi asker vatandaşın yetiştirilmesi amacına yönelik olarak yürütülen sistemli söylemlere yaygın olarak rastlanılmaktadır. Genç, dinamik, güçlü gibi sıfatlarla ifade edilen fiziksel kabiliyetler asker vatandaş kavramına yönelik söylemlerde sıklıkla kullanılmaktadır.

> Biz, vatandaş vazifelerinin iyi yürekle ve fedakarlıklarla ifasını daima ehemmiyetli tutacağız. Biz, vatandaşlara her şeyden evvel eğer yaşı gelmiş ve askere çağırılmışsa askere gitmesi lazımdır; eğer vergi borcu gelmiş, kendisinden mükellefiyet istiyorlarsa vergi borcunu herkesten evvel vermesini namus borcu bilmesi lazımdır, deriz. Bizim siyasetimizin, muvaffakiyetimizin temeli vazifelerin açık söylenmesidir (Sayı 2. sf. 101)

cümlelerinde vatandaşın yerine getirmesi gereken vazifeleri fedakârlık ve iyi bir yürekle yapması isteniyor. Yürütülen siyasetin ve kazanılan başarıların sebebi olarak da vatandaşa tüm vazifelerinin açık ve net şekilde iletilmesi olarak ifade ediliyor. Örnekte görüldüğü üzere ilk sayılar itibariyle vatandaşa mükellefiyetleri anlatılmaya başlanmış ve yeni Cumhuriyet rejiminin vatandaştan beklentileri ortaya konulmuştur.

> Hiçbir memleket, askerlik ve vatan yolunda fedakarlığı, Türkiye'de olduğu kadar, tabii ve şerefli bir vazife, gürültüsüzce yapılan bir hizmet olarak telakki etmemiştir. Bu o manaya gelir ki Türk soyu için vatan ve istiklal, her türlü menfaat ve beliklerin üstünde yer alan ana varlıklardır. Canlı cansız her nesne onun yoluna, onun eyiliği ve masuniyeti için seve seve harcanabilir (Sayı 39. sf. 203)

askerlik mefhumunu şerefli ve gürültüsüzce yapılan bir vazife olarak tanımlayan bu cümleler, Türk soyu için askerlik meselesinin koşulsuz bir fedakarlıkla müsemma olduğunu belirtiyor. Vatan ve bağımsızlığı her türlü maddi ve manevi kazancın üzerinde tutan bu ifadeler, dergi kapsamında vatandaşa verilen askerlik vazifesinin ne derece kutsiyete sahip olduğunun göstergesidir.

Spor kültürü ve beden terbiyesine dair söylemler ilk sayılardan itibaren dergide yer tutmaktadır. "*Kendine, inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayatiğ vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman, üzerinde dikkatle durulacak milliğ meselemizdir"* (Sayı 57. sf. 194) ve *"Türk inkılabının toplu manalarından biri de Türk yığınlarının mutlaka bir yirminci asır milleti ve Türk topraklarının mutlaka bir yirminci asır memleketi haline inkılap etmesi olduğundan, milli beden terbiyemizin başıboş bırakılmasına elbette ki ihtimal verilemez"* (Sayı 1. sf. 71) Türk inkılabı, milli beden terbiyesi ve spor kültürü ilişkisinin kurulduğu bu söylemlerde sağlık vatandaş yetiştirmenin ve milleti ve memleketi muasır seviyelere getirmek için, beden terbiyesinin kaçınılmaz olduğu belirtiliyor. Bu söylemde halk için kullanılan "yığın" sıfatı vatandaşa yüklenen edilgen anlayışın bir göstergesidir. Devamında, *"Türk sporu, bir camekan eşyası değildir. O, herşeyden evel, kendisini bütün cephe boyunca yeniden kuran ve yeniden yapan bir milletin milletçe yani millet ölçüsünde beden terbiyesinden ibarettir"* (Sayı 1. sf. 72) Türk sporuna ilişkin yapılan tanımlamada, beden terbiyesinin milletçe terbiyenin bizatihi kendisi olduğu belirtiliyor. Beden terbiyesinin, İnkılapçılık anlayışının bir parçası olarak addedildiği, tüm ifadelerde net olarak görülüyor. *"Biz millet için ve millet ölçüsünde spor istiyoruz sağlam yapılı, güzel gövdeli ve inkılap ahlakiyatını benimsemiş onbinler ve yüzbinler istiyoruz"* (Sayı 1. sf. 72) şeklindeki ifade ise beden ve zihin dünyasının inkılap ahlakına tam olarak adapte olduğu cumhuriyet vatandaşına işaret ediyor. Bunun yanında Türk aydınının, cumhuriyet vatandaşını hem zihnen hem fiziken bir bütün olarak yetiştirme amacı taşıdığı görülüyor.

"Hitler'in şöyle bir sözü var:" Bir memlekette, kılağuz sınıfı yalnız fikirce yükselmekle iktiza eder de bedence yükselmek yolunu tutmazsa, hem ırkın tereddisine sebep olur ve hem de azim ve iradeden mahrum bir hükümet idiciler nesli türemiş olur" (Sayı 35. sf. 246). Beden ve zihnin beraber tekamülünün öneminin Hitler'den alıntı yapılarak ifade edildiği bu

söylemlerde, sadece zihin gelişimine odaklanılması halinde ırkın zayıflayacağı ve böylece düşünme kabiliyeti zayıf bir idareciler neslinin ortaya çıkacağı belirtiliyor. Özellikle hükümeti temsil eden kişilerin yaptıkları spor etkinliklerinin halkı bu kültüre alıştırmada etkili olacağı düşünülmektedir. Bu amaca yönelik olarak da Türk sporunun yeni hükümlerinden birisi; *"Spora karşı zevk uyanmış, en önemlisi de İlbay, İlçebay gibi hükümet memurları dahi, kendi başlarında bulunan büyük şeflerin bizzat spor yapmakta olduklarını görerek sporun bir eğlence veya süs değil, çok önemli bir şey olduğunu anlatmağa başlamışlardır"* (Sayı 35. sf. 245) kılavuz sınıfının da halktan istenen gelişime tabi olmalarıdır.

> Memlekette beden terbiyesi yaymak, kafaca ve vücutça sağlam bir nesil yaramak için birtakım şartların bir araya getirilmesi mecburiyeti vardır. Bu şartlardan birincisi memleket içinde bütün milletin beden terbiyesinin fikir terbiyesinden ayrı bir şey olmadığını, daha doğrusu bu iki terbiyenin birbirinden ayırdedilmez bir vahşet olduğunu bilmesidir (Sayı 73. sf. 23)

ifadelerde görüleceği üzere memleket çapında yürütülen halk terbiyesi çalışmalarının bir ayağını teşkil ettiği belirtilen beden terbiyesinin amacı; *"Her terbiyenin olduğu gibi, beden terbiyesinin gayesi de fertleri milletlere ve milletlerle beraber bütün beşeriyete hayırlı bir eleman olarak yetiştirmektir*" (Sayı 66. sf. 481) bütün fertleri uluslara, tüm ulusları insanlığa faydalı olarak yetiştirmek olarak ifade ediliyor. *"Gayemiz as'lar yani birinciler yetiştirmek değil, işe yarar adam yetiştirmektir"* (Sayı 33. sf. 177) şeklindeki ifadelerden görüleceği üzere beden eğitiminin temel amacı memlekete faydalı insan gücü sağlamaktır. Devamında ise bedenen istenen yeterliliklere sahip olarak yetişen vatandaştan; *"Hangi faaliyet sahasında olursa olsun bir Türk genci ve sporcusu kendini milletine beğendirebilmek için arsıulusal kıymet kazanmaya çalışmalıdır. Kendi aramızdaki muvaffakıyetlerin kıymeti, kabiliyet ve olgunluk derecesini aşamaz. Kendi aramızda kalır"* (Sayı 64. sf. 293) yerel sınırlar içinde kalmayıp, uluslararası ölçekteki başarılarla milletinin beğenisini kazanması bekleniyor. Tüm spor dallarında kazanılacak derecelerin, yerelliğin aşılarak, ulusal düzeyin hedeflenmesi ile elde edilebileceğini belirten bu söylemler Türk gencine ve sporcuna bir misyon kazandırmasının yanında sorumluluklar da verici bir mahiyettedir.

> Sporcularımızdan bazı şeyler bekliyoruz, bunlar hülasa olarak: 1) İtaat, fedakarlığa muvafakat gibi ruhi, 2) sıcağa ve soğuğa dayanıklılık, yorgunluğa alışkanlık.. gibi fizik

> unsurlarından ibarettir. Zaman didinmek zamanıdır ve didinmek için kuvvetli olmak icap eder. Gençler.. Biliniz ki bir gol atmaktan ziyade soğuk almamak, çıtkırıldım olmamak memleket için ve kendimiz için daha hayırlıdır (Sayı 36. sf. 438)

sporculardan beklentilerin sıralandığı bu cümlelerde fiziksel gücün yanı sıra itaat ve her an fedakârlık beklendiği dile getiriliyor.

Memleket ve bireyin kendisi için, hassas bir beden yapısına değil dayanıklı ve kuvvetli bir fiziğe sahip olmanın çok daha iyi olduğunun belirtildiği ifadelerde gol atmak gibi kısa vadeli pozitif neticelerin değil her daim önemli olacak olan bedenen güçlenmenin önemi aktarılıyor.

> Spor bugün tıbbın başlı başına bir şubesidir. Bize golcü şampiyon ve Aşil gibi kuvvetli adamlar değil, suda yüzen, bir hendekten atlayan, ağaca tırmanan, ata eşeğe binen, biraz koşunca tıkanacak gibi solumayan, hislerinden ziyade iradeleri kuvvetli, cesaretleri artık, gözü pek insanlar lazımdır. Spor tabiat ve hayat ile mücadele için yapılır. Ondan ötesi canbazlıktır veya hiç olmazsa işin lüks tarafıdır (Sayı 36. sf. 439)

Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur parolası doğrultusunda yorumlanabilecek bu söylemler hastalanmayan, zihnen ve bedenen dinç vatandaşı anlatıyor. Yetiştirilmek istenen bu kabiliyetteki vatandaş cumhuriyet rejiminin arzu ettiği vatandaştır. Bir tıp şubesi olarak belirtilen spor, sağlıklı kalmanın yolu olarak görülüyor. Bu amaç doğrultusunda Halkevleri spor şubelerinin, çalışmalarını planlamakta ve yürütmekte olduğu dergi kapsamınsa sıkça dile getiriliyor.

2. Dünya Savaşı öncesi Uzak Doğu ve Avrupa'da yükselmeye başlayan siyasi gerilim spor kültürü ve beden terbiyesi meselelerine verilen önemi arttırmıştır. Böylece dergi bünyesinde savaş ihtimaline karşı vatandaşın hazır olmasını gerektiğine dair ifadeler artmıştır.

> Açık konuşalım; harbi ve savaşı yeryüzünden kaldırmak imkanı yok. İtalyan-Habeş savaşı gözümüzün önündedir. Kendini kavgaya hazır ve güçlü gören hemen ötekine saldırıyor. Ve birisi ötekini sokak ortasında yatırmış bağırta bağırta kesiyor da elli iki kişi seyirci kalıyor. Hem de sekiz on yıldan beri seyirci kalmamak için Uluslar Cemiyeti adiyle bir cemiyet kurmuş olmalarına bakmaksızın.. O halde bizi öldüreceklere karşı hazırlanmak

> gerek, yani öldürmek tekniğinde ne kadar kuvvetli maharet sahibi olursak o kadar kendimizi ve evlatlarımızı ve yurdumuzu koruyabileceğiz (Sayı 35. sf. 347).

Vatana, cana, istikbale karşı yüz yüze kalınabilecek her türlü tehlikeye hazır olmanın, gelebilecek savaş ihtimaline dair uluslararası kuruluşların teminat olmayacağı ve güçlü olmak gerekliği,

> …insani ideallerimize rağmen bu geniş Türk vatanı yeniden bir tehlikeye uğrarsa, Türk kurtuluşunun ilk günlerinde olduğu gibi vatan müdafaasını kadın ve çocuk bütün millete ait bir vazife olarak kabul edeceğiz. Bütün millet başbuğ Atatürk'ün etrafında yekpare olarak onun emrinde ve onun zafer yolunda hareket edeceğiz (Sayı 38. sf. 84)

ve *"Sulh ve terakki yolunda bütün gayretlerini asil bir surette vakfetmiş olan milletimiz mecbur olursa, kendisi ve şanlı ordusu geçmiş kahramanların hayranlığını celbedecek yeni kahramanlarla dolu olan fedakar göğsünü en parlak zaferlerle süslemeğe hazırdır"* (Sayı 70. sf. 290) benimsenen her türlü insani tavra rağmen gerektiği taktirde yine milletçe bir müdafaadan kaçınılmayacağı ve bu müdafaanın bir vazife olarak görüldüğüne dair ifadeler vatandaşa yüklenen "asker vatandaş" misyonunun göstergeleridir.

Ülkü Dergisi'nde spor ve memleket müdafaası ilişkisine yönelik söylemlere bakıldığında; *"...artık memleket çocukları sporu hüner ve süs diye değil, memleket müdafaasına hazırlık diye, vazife diye yapacaklar"* (Sayı 39. sf. 200) sporun artık memleket müdafaası konusunda bir vazife olarak görüldüğü, *"İzcilik nedir diye bir sual karşısında kalsaydım, tereddütsüz "memleket gençliğinin kafasını ve kolunu terbiye edici yardımcı bir mekteptir şeklinde cevap verirdim"* (Sayı 78. sf. 541) izcilik kültürünün, *"Haydı Türk genci, senin sıhhatinin yurd müdafasının, ekonomi ve kentliliğinin istikbali dağlarındadır. Dağlara koş. İpini al, yalçın kayalara tırmanmasını öğren. Kayağını tak, saatlerce, günlerce kal. Derin kar çukurlarını aşmağı, fırtınadan ve tipiden korunmağı öğren"* (Sayı 25. sf. 53) dağcılık ve tırmanış sporunun, *"Dağcılık da kayakçılık da yüzücülük, yelkencilik ve denizcilik gibi bizim uğraşmamız icap eden mevzulardır. Memleketin müdafaası bunu icap ettirmektedir"* (Sayı 66. sf. 481), yüzme ve yelkencilik sporları ile denizcilik faaliyetlerinin, *"Kayak iki bakımdan bize çok lüzumlu bir spordur: Askerlik ve memleketcilik. Vatan müdafaasında kayak askerî tâlim kadar bütün millet efradına öğretilmesi ve herkesçe*

bilinmesi lüzumludur" (Sayı 80. sf. 129) ve kayak sporunun asker vatandaş yetiştirme amacına yönelik olarak teşvik ve tavsiye edildiği görülüyor.

Cumhuriyet yönetimi, Türk İnkılabı kapsamında bir spor kültürü oluşturmayı hedeflemiş bu hedefe yönelik olarak beden terbiyesi eğitimine dair konulara dergi kapsamında ağırlık vermiştir. Özellikle 19 Mayıs kutlamalarında gençlerin, bedenen ve zihnen güçlü, enerjik ve sağlam yapılı olduklarını gösteren fotoğraflar sergilenmiştir. İlerleyen yıllarda özellikle 2. Dünya Savaşı öncesi tüm dünyada gerilen siyasi atmosfer asker vatandaş kavramının öneminin artmasına yol açmıştır. Savaş tehlikesine karşı her an hazır olmak için fiziksel kapasitenin arttırılması amaçlanmıştır. Cumhuriyet aydınına göre, cumhuriyet vatandaşının bedenen tekamülü, sağlıklı bir neslin elde edilmesinin yanında ihtimal dahilinde olan her türlü tehlikeye karşı hazır bulunma avantajı da sağlayacaktır. Yetiştirilmek istenen yeni vatandaş profili, her an bir asker kadar sağlıklı ve güçlü, aynı zamanda her an savaşacak kadar cesur, gözü pek ve sağlam iradeli olmalıydı.

4.5.3. Sorumlu vatandaş

"Cumhuriyet'in İdeal Vatandaşı" teması altında bulguları sunulacak son alt tema "Sorumlu Vatandaş" alt temasıdır. Cumhuriyet vatandaşında inşası amaçlanan bir diğer nitelik olarak "sorumluluk" kavramı, dergi kapsamında mükellefiyetler ve vazifeler olarak sıkça belirtilmektedir. Genel olarak, cumhuriyet vatandaşından vazifelerini bilmeleri, mükellefiyetlerine sadık olmaları talep edilmektedir. Vatandaşa sorumluluklarını belirten, bildiren ve sıklıkla hatırlatan söylemler Türk İnkılabından, köy çocuğunun eğitimine kadar birçok konuda sıklıkla tekrarlanmaktadır. Bunun yanı sıra vatandaşa yüklenen sorumluluklar çoğunlukla çalışkanlık ve fedakârlık mefhumları ile dergi okuyucusuna sunulmaktadır.

> Ülkü yolunda gidenlerin sıfatları, çok çalışmak, bedence ve ahlakça, kuvvetlerini vatan hizmeti için arttırmak, çok öğrenmek, bahusus her vesile ile öğretmek suretinde sayılabilir. Kötü menfaat kayıtlarından tertemiz olmak her çeşit fedakarlığa azami derecede hazır bulunmak her ülkünün temel yapısıdır (Sayı 9. sf. 161)

ve *"Atatürk gibi bir şefe nail olmak bahtiyarlığını gören bir neslin vazifesi, ona layık bir şekilde, onun direktifleri dairesinde, feragatle ve fedakarlıkla çalışmaktır!"* (Sayı 58. sf. 209) şeklinde ilk sayılardan başlayarak istikrarla ifade edilen söylemlerde çalışkan ve fedakâr olmanın bir sorumluluk olarak addedildiği görülüyor.

"Filvaki devletin ekseriya müsbet ef'ulelerini çoğaltan filî saikler, fertlerin, müterakki bir medeniyetin tesiriyle hukuki, içtimai, iktisadi ve beynelmilel sahalarda gittikçe genişleyen ve keyfiyette çapraşıklaşan şahsi münasebetleri, mütekabil hak ve vazifeleridir" (Sayı 7. sf. 5) söylemlerinde, devletin olumlu işlerini attıran pratik nedenler olarak, ferdin birçok alanda kurduğu kişisel ilişkileri ve devletle karşılıklı olan hak ve vazifeleri ifade diliyor. Devlet-fert iş birliğinin olumlu sonuçlarına vurgu yapılan bu ifadeler ferdin sorumlu ve hak sahibi kimliğini öne çıkarıyor. Fakat gerek örneğin alıntılandığı makale gerek derginin tamamı söz konusu olduğunda fertlerin hakları vazifeleri kadar sık tekrarlanmıyor. Örneğin ilk sayıda;

> İçtimai tesanüdü bugünün hayat şartlarına uygun bir hakikat olarak kabul ediyoruz. İşte bu bakımdan yürüyerek bütün vatandaşların cemiyete karşı her türlü borçlarla doğduğunu, maddi ve manevi hüviyeti için cemiyete borçlu olduğunu ve vatandaşın cemiyete karşı vazifelerinde sadece devlet mükellefiyetleriyle değil, içtimai mükellefiyetlerle de bağlı bulunduğunu iddia ediyoruz (Sayı 1. sf. 5)

ferdin maddi ve manevi kimliği için cemiyete borçlu olduğu ve bu borç ile dünyaya geldiği belirtiliyor. Cemiyete borçlu ve ona karşı sorumlu olmak ise toplumsal yardımlaşmanın bir gereği olarak okuyucuya sunuluyor. *"... sadece var olmak ve yaşamak esas değil hayatta vazifedar olmak, cemiyet için vazifedar olmak esastır. Vazife, her şeydir. Yaşamak hiçbir şey değildir"* (Sayı 12. sf. 414) ifadelerinde de cemiyet için üstlenilen sorumluluğun yaşamaktan daha değerli olduğu söyleniyor. Tüm söylemlerin buluştuğu ortak nokta, ferdin cemiyete karşı sorumluluk hissederek, sorumluluk bilinci geliştirmesidir.

Cumhuriyet vatandaşının, *"..cumhuriyet vatandaşları cemiyet dahilinde aldıkları mevkii ve onun iycaplarını ne kadar iyi yaparlarsa cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur"* (Sayı 10. sf. 289) borçlu olarak doğduğu cemiyet içerisinde üstlendiği sorumluluğa dair bir diğer ifadede, bu borcun iyi bir şekilde geri ödenmesinin cumhuriyetin güçlenmesine

yardımcı olacağı belirtiliyor. Cumhuriyet vatandaşı, cumhuriyetin güçlü olmasından, yaşamasından ve korunmasından da sorumlu tutuluyor. "*Cumhuriyet çocukları, Cumhuriyet devrinin ve büyük Türk varlığının kendisinden istediği vazifelere bütün yüreğile, azmi ile devam etmek ve bunun için herşeyden evel çok çalışmak ve bütün edindiklerini memleketin hayrına ve ilerleyişine hasretmek mecburiyetindedirler"* (Sayı 35. sf. 328). Görülüyor ki vatandaşın bu sorumluluğu reddetmek gibi bir seçeneği yoktur ve bütün azmi ile sorumluluğa katılımı mecburidir. Çünkü *"Cumhuriyet Türk inkılabının ve onun büyük liderinin bize verdiği kıymetli bir emanettir. Bu aziz emaneti kıskançlıkla saklamak her Türk gencinin ve bütün milletin en mukaddes bir vazifesidir"* (Sayı 45. sf. 179). Söylemlerinde, Türk İnkılabı ve Atatürk emaneti olarak tanımlanan cumhuriyete, önem atfedildiği ve tüm millete bu meseledeki sorumluluğunun tekrar hatırlatıldığı görülüyor.

Vatandaş, cemiyete karşı sorumluluklarının yanında Türk İnkılabına karşı da sorumludur.

> İnkılap gemisi, hamulesini almış, müavzenesini bulmuş, yoluna düzülmüştür. Kumandanlarımız tecrübeli ve bizi götürecekleri yolun en iyi ol olduğuna olan inancımız kuvvetlidir. Bu yolculukta da ulaşmağa savaşacağımız merhaleler vardır. Her şuurlu vatandaşın bu savaşta kudreti kadar bir vazifesi, bir de mesuliyeti olduğunu hatırdan çıkarmamak lazımdır. Üzerine düşen vazifeyi yapamıyan vatandaş inkılap teknesinin luzumsuz bir safrasıdır" (Sayı 17. sf. 359)

Türk İnkılabı için gemi metaforunun kullanıldığı bu ifadelerde, inkılap yolculuğu bir savaş ve inkılabı gerçekleştirenler ise birer kumandan olarak okuyucuya aktarılıyor. Bu savaşta her vatandaştan gücü nispetinde sorumluluk talep eden cumhuriyet aydını, görevini yerine getirmeyenleri fazlalık ya da gereksiz olarak sıfatlandırıyor. Sorumluluğunu bilip yerine getiren vatandaş "gerekli" diğerleri ise "gereksiz" görülüyor. Sonuç olarak vatandaş kimliği ediniminin, vatandaşın sorumluluklarını gerçekleştirmesi ile paralel görüldüğü nettir.

Türk İnkılabının memlekete yayılması konusunda bir merkez sorumluğu taşıyan Halkevleri için de vatandaştan sorumlu bir yaklaşım talep ediliyor. *"...memleketin bütün ışıklı evlatları Halkevine hizmet etmeyi yurda karşı bir ödev telakki eylemelidirler"* (Sayı 25. sf. 2) Aydınlık zihinlere ya da aydınlanmak isteyen zihinlere yönelik bu söylemler, inkılapçılık ülküsünün pratik anlamda halka buluşma noktası olan Halkevlerine hizmet

etmeyi, memlekete hizmet etmekle eş tutuyor. Vatandaşın, memlekete karşı hissettiği sorumluluk duygusunun Halkevlerine yansıtılma isteği, Halkevlerine hizmet, yurda hizmettir mottosuyla kendisi gösteriyor.

"Türkiye'de yurddaş düşünür, yazar, söyler, gezer, toplanır, çalışır, kazanır, devletin kurulmasına ve işlemesine usulleri yoluyla iştirak eder. Devletin otoritesine, rejimin esaslarına, başka yurddaşların haklarına hürmet etmek şartı ile.." (Sayı 41. sf. VII) Türk vatandaşının rejimin ve diğer vatandaşların haklarına saygı gösterdiği müddetçe birçok faaliyette bulunabileceği ifade ediliyor. Devamında; *"Türk yurddaşı, yurdda en yüksek hürmeti görmek için bu çizgilerin hududu içinde müsavi haklı, müsavi şerefli fertlerin vücudlandırdığı halk kütlesinden biri olmayı kabul etmiş bulunmalıdır"* (Sayı 41. sf. III) rejime ve diğer vatandaşlarının haklarına saygı göstermek olarak belirlenen sınır içinde vatandaşın, vatandaş olarak saygı görmesinin yolunun, şerefli halk kütlesinin bir parçası olmaktan geçtiği belirtiliyor.

Vatandaşın genel sorumluluklarının yanında; *"Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bu ayıptır"* (Sayı 67. sf. 70) yeni Türk harflerini halka öğretmek, *"Resmi veya hususî vazife saatları dışında kalan zamanının bir kısmını milli vazifelerin ifasına tahsis etmek, her idealist insan için vicdan borcudur"* (Sayı 73. sf. 6) zamanlarından ve enerjilerinden özveri göstermek gibi daha özel meselelerde de devletin sorumluluk paydaşı olarak, devletin yanında yer almaları bekleniyor.

Aydınlık zihinler olarak sıkça her konuda iş birliği talep edilen grup olan münevverlerden; "*Münevverlere, muallimlere hitap ediyorum: Bizim müktesebatımızın borcunu ancak o halk kütlesine bildiklerimizi öğretmekle ödeyebiliriz"* (Sayı 49. sf. 5) ve *"Her münevver Türk için, mevki ve hayatını temin eden ve millete borçlu olduğu bilgisini en asil ve dürüst tesviye çaresi, hatta vatanseverlik ve insanlığın da icabı, bildiğini hiçbir suretle bilmemekten mesul olmayan yurddaşlarına öğretmektir* (Sayı 50. sf. 142) halkı aydınlatma konusunda, bildiklerini paylaşarak sorumluluk almaları talep ediliyor. Bu talep

millete borçlu olma temeli üzerine inşa ediliyor. Tıpkı cemiyete borçlu olarak doğan birey gibi. Halkın bu söylemlerde de kütle olarak ifadesi derginin yani cumhuriyet aydınının gözünde halkın ne şekilde konumlandığının göstergesidir. Bir yandan her daim ilerlemesi ve gelişmesi talep edilen halk için diğer yandan da aynılaştıran, fazlalıkları törpüleyen bu refleksler gösteriliyor.

Çalışkan ve fedakâr olmak, dergi kapsamında vatandaşın mükellefiyetleri konusunda yaygın bir söylenişe sahiptir. Çalışmakla sorumlu olan vatandaşa yönelik olarak vatandaştan talep edilen *"Bu güzel topraklarda, bu derin ve canlı yurdda Türk hakikatinin amelesi ol!."* (Sayı 41. sf. 337) çalışkanlık göstermesidir. Çünkü *"Saadet, insanların içtimai bir ideal uğruna feragetle çalışmasıdır"* (Sayı 12. sf. 408).

Dergiye göre çalışkan olmak, çaba göstermek sorumluluk anlayışının bir parçasıdır. *"Devlet makinesi ve millet camiası içinde fertlerin beyhude enerji sarfetmesine hiç kimse taraftar değildir. Herkes istidadına en uygun gelen faaliyetleriyle yaşadığı cemaatte azami fayda verir ve mükemmel vatandaş olabilir"* (Sayı 18. sf. 422) kişilerin cemiyet için kendi yeteneklerine en uygun faaliyetlerde çalışarak mükemmel vatandaş olabileceği, *"Millet efradının beraberlikle ve sevgiyle çalışmak tabiatı, bir cemiyetin yüksek ahlak farikasıdır. Kendi hayatı, ailesi ve milleti için çalışmayacak halde bulunmak bir felakettir. Çalışmak imkânı olduğu halde çalışmamak, kendini veya cemiyeti diğerlerinin çalışması ile yaşatmak ise en büyük ahlaksızlıktır"* (Sayı 14. sf. 85) çalışkanlığın yüksek bir ahlak göstergesi olduğu ve çalışmaktan kaçınmanın felaket, başkalarının çabasıyla yaşamanın ise ahlaksızlık olduğu, vatandaştan beklenen çalışma sorumluluğuna dair söylemlerde dile getiriliyor.

> Herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır. Bahçesinde çiçek yetiştiren adam çiçekten bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarz düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine ve milletlerine ve bunların istikbaline faydalı olabilirler (Sayı 50. sf. 81)

çiçek ve insan yetiştirmek üzerinden kurulan bu söylem temelde başkalarını eğitmek yani insan yetiştirmek konusunda çalışan kişilerin karşılıksız emeklerine vurgu yapıyor.

Bu zihniyetle çalışkanlık gösterenlerin milletine ve istikbale faydalı olduğu belirtiliyor. Bir diğer söylemde ise *"Bugün ve yarın için yurdun eyice korunması, bayındırlaşması; yurddaşların sıhhat emniyet ve refah içinde ileri bir hayata kavuşması; yine yurdun verimine ve yurddaşın emeğine bağlıdır"* (Sayı 40. sf. 253) yurdun korunması ve imar çalışmalarının verimliliği vatandaşın göstereceği özveri ile ilişkilendiriliyor. Her konuda vatandaşın çalışarak, gerekli noktalarda işe katılarak sorumluluk üstlenmesi bekleniyor. Vatandaşın, devletin yanında yer alıp maddi manevi millet çapında iş birliği gereken tüm konularda sorumluluğun bir paydaşı olması talep ediliyor. Çünkü *"Bugün fert devletin en gelirli sermayesidir"* (Sayı 15. sf. 206).

Çalışkan olmak gibi fedakâr olmak da sorumlu vatandaşın göstermesi gereken reflekslerden birisidir. Dergi kapsamında vatandaştan fedakarlığın talep edildiği söylemlere bakıldığında;

> Geniş manasında siyasi terbiye, vatandaş terbiyesi vardır ki, bu vatandaşlara devlet işleri arasında paylarına düşen kısmı bilerek, anlayarak, mesuliyetini kavrayarak, bütüne karşı vazifesini yapma zevkini duyarak, iycabında feragete, fedakarlığa, tevekkülle değil, bir ülküye koşan bir mücahit şevkiyle katlanarak yapmalarını öğretmek demektir" (Sayı 9. sf. 238)

tıpkı cemiyet için çalışarak sorumluluk göstermek gibi, bütünün bekası için gereken noktalarda fedakarlık göstermenin bir vatandaşlık ahlakı olduğu, *"Her milletin hayat hakkını tekellüf eden demokrasi prensiplerinin yaşayabilmesi için tıbki mistiklerde olduğu gibi herkes davası uğrunda ölebilmek kudret ve cesaretini göstermelidir"* (Sayı 88. sf. 298) demokratik prensiplerin korunmasının bir dava olarak addedildiği ve gerekirse bu dava için can feda etmek cesaretine sahip olmanın gerekliliği ifade ediliyor.

Devamında;

> Biz de icabında hem mensup olduğumuz camia hem de gelecek nesillerimizin huzur ve bekası için bu fedakarlığı gösterebilecek kudrete malik bulunmalıyız. Milletimizin azamet ve şerefini ebedileştirmek için, kendimizi her türlü yıkıcı fena telakkilerden uzak tutmak ve feragat icap eden dakikalarda gözlerimizi kırpmadan bunu yapmak fikrini, daima Türk gençliğine aşılamak lazımdır (Sayı 88. sf. 298)

cemiyet, gelecek nesillerin huzuru ve milletin haysiyetinin bekası için demokrasiyi yıpratabilecek kötü anlayışlardan uzak kalmanın ve fedakâr bir gençlik yetiştirmenin hedeflendiği belirtiliyor.

> Öyle ise vazife uğruna, prensipler uğruna icabederse insan ölmelidir. Bu ölümle kaybedilen şey, yalnız maddi ve bayağı olan benliğimizidir. Asıl şahsiyetimiz ise, bilakis büyük cemiyet varlığının bünyesinde ilelebet kendisini muhafaza eder. Milli benliği kurtarmak ve yükseltmek için ferdin maddi benliğinin kıymeti yoktur. Şayet bir gün, damarlarımızda acı, ekşi bir üsarenin dolaştığını duyar, bir ızdırap hissederseniz, vazifenizi ihmal etmekten metevellit mukadderatın zımmi bir ihtarı, milli vicdanın gizli bir itabı karşısında olduğunuzu anlayınız; ve derhal yeyip içen, uyuyan maddi benliğini bırakıp, feragetle, imanla çalışan manevi benliğinize rücu ediniz, yükseltiniz.... Bu, türklüğün tarihi mukadderatıdır (Sayı 12. sf. 415)

Vazifeler ve prensipler için ölmenin yüceltildiği bu söylemlerde milli varlığın kurtarılması ve yüceltilmesi Türklüğün tarihi kaderidir deniyor. İstenen büyük fedakârlık için tarihi bir göndermenin kullanılması, okuyucuya, kendisinden talep edilenin yeni, alışılmadık bir şey olmadığı belirtmek ve kendisinden öncekilerin bugünler için bu fedakarlığı gösterdiği gibi kendisinden sonrakiler için de onun fedakarlıklar da bulunması motivasyonunu sağlamak içindir. Ayrıca vatandaşın hissedeceği herhangi bir manevi acı, ızdırap ya da boşluk duygusunun kendisinden beklenen vazifelerin ihmalinin bir sonucu olacağı gibi tehditkâr bir söylemde bulunuluyor.

Dergiye göre, vatandaşın fedakârlık ve vatanseverlik bilinci,

> Zamanın vesaiti ne kadar ilerlerse ilerlesin, memleketin zenginlikleri ne kadar çoğalırsa çoğalsın, bir memleketin emniyeti için başlıca vasıta, esaslı vasıta ve tek vasıta evlatlarının vatanseverliği ve fedakarlığıdır. Milletlerin, fertlerin memleketi korumak için, memleketin yüksek sağlam ve bilhassa masun yaşaması için icabında gösterebilecekleri fedakarlığın hudutsuz olduğunun bilinmesi, o memleketi yaşatacak tek çaredir. Hakikat, geniş zamanda olsun, bulanık zamanda olsun, her zaman Türk mevcudiyetinin, vatanperverliğe ve fedakarlığa istinat ettiğini ve bu ahlak mefhumunun bizim için esas olduğunu söylemektir (Sayı 13. sf. 2)

memleketin hayat şartları her ne kadar iyi olursa olsun her daim önemlidir. Buna göre vatanın güvenliği söz konusu olduğunda vatandaşın her an hudutsuz fedakârlığa hazır olmasının gerekliliği ifade ediliyor. Çünkü Türk varlığının garantisi, vatandaşlarının bünyelerinde taşıdığı vatanseverlik ve fedakârlık duygularıdır. Dolayısıyla talep edilen fedakârlık ve vatanseverlik bilinçlerinin oluşması, cumhuriyet rejiminin vatandaşta görmek istediği motivasyonlardır.

Halkçılık ilkesi uyarınca memleket çapında girişilen kalkınma işleri konusunda da vatandaştan çalışkanlık göstermesinin yanında fedakârlık göstermesi de talep edilmektedir. Örneğin;

> Bugünkü neslin vazifesi bu imtihanda sonuna kadar muvaffak olmak için, gelecek nesillere içinde emniyetle oturulabilir, refahla yaşanabilir bir vatan bırakmaktır. Bugünkü nesil ve gelecek nesiller şimendiferleri yaptıktan sonra kendilerini su işleri, büyük şoseler, yeraltı servetlerin işletilmesi ve milli sanayinin kurulması gibi yeni yeni fedakarlıklar isteyen zorlu imar ve iktisat işleri karşısında bulacaklardır (Sayı 1. sf. 62)

tüm Türkiye'de yürütülen demiryolu çalışmalarının akabinde altyapı çalışmaları, madencilik ve milli sanayinin kurulması gibi konularda gelecek nesillere müreffeh bir vatan bırakmak amacıyla şimdiki nesilden çalışkanlık, gelecek nesillerden ise fedakarlık bekleniyor. Diğer bir söylemde ise

> İnanıyoruz! Yarını, Atatürk davasının yarınını boylu boyunca kurabilmek için, en iyiye, en güzele kavuşabilmek için bugünkü neslin fedai olduğuna inanıyoruz!..Biz bugün Atatürk cennetini yarınki kardeşlerimiz için kuruyoruz. Bu yolda bütün feragatle bütün fedailiğe and içtik. Onlar yarın bizi, başı yıldızlara değen asma bahçelerde, fabrika seslerini dinliye dinliye mukaddes bir kitap okuyacaklar… Tek kelime: İnanıyoruz! (Sayı 38. sf. 158)

Atatürk davası olarak belirtilen memleket ülkülerinin gerçekleşmesi için fedai nesil vurgusu yapılıyor. Böylesine büyük bir amaca yönelik olarak vatandaştan arzu edilen, enerji, güç, zaman, anlayış vs. gibi birçok konuda fedakarlıktır. Gösterilen fedakarlığın neticesi ise "cennet"tir. Cennet olarak tabir edilen ortam ise fabrikaların çalıştığı yani milli sanayinin kurulduğu yeni Türkiye'dir.

Dergi bünyesinde; sorumlu, çalışkan ve fedakâr vatandaş ifadeleri ile ideal bir cumhuriyet vatandaşının profili çizilmek istenmektedir. Mükellefiyetleri ile müsemma, her meselede ve çokça çalışkanlık gösteren ve kendisinden talep edilen her an her türlü konuda feda kültürünü benimsemiş vatandaşlar sorumlu vatandaşlar olarak görülmektedir. İstenen yetkinliklere sahip vatandaşın sorumluğu ise cemiyete, demokrasiye, cumhuriyete, Türk İnkılabına, Türk milletine ve gelecek nesillere karşıdır. Yeni rejimin kıymetli gördüğü ve korunmasını istediği her konuda Türk vatandaşı bir paydaş olarak ifade edilmektedir. Memleket genelinde girişilen her türlü değişme, dönüşme, yenilenme ve terbiye çalışmalarına dair sorumluluğunun, memleketin her bireyine dağıtılmak istenmesi, topluca bir başkalaşım hedefinin göstergesidir. Sorumlu vatandaşa dair sarf edilen söylemler derginin ilk sayılarından son sayılarına kadar istikrarla devam ettirilmektedir. Geniş bir yayılıma sahip bu söylemlere birçok farklı konuda, birçok farklı yazar tarafından kaleme alınan makalelerde rastlanılmaktadır.

5. BÖLÜM:
SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sürecine ilişkin bulgulardan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Daha sonra mevcut sonuçlar ile alanyazındaki çalışmalar karşılaştırılarak tartışılmıştır. Son olarak araştırma sonuçlarından yola çıkılarak ilgili araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

5.1.1. Ferdiyetçiliğe karşı cemiyetçilik temasına ilişkin sonuçlar ve tartışma

Ülkü Dergisi kapsamında en baskın ifade olarak karşılaşılan "cemiyetçilik" kütleleşme, kalabalıklaşma, aynılaşma ve güçlenme gibi kavramlarla sıklıkla ilişkilendirilmiştir. Fert ve cemiyet arasında tesis edilmek istenen bağlar, haklar ve vazifeler bağlamında çoğunlukla karşılıklı bir formasyonda ifade edilse de fertte oluşturulmak istenen cemiyetçi bakış açısının baskınlığı cemiyetin ve çoğunluğun faydasının, ferdin önüne koyularak öncelendiğini göstermektedir. Üstel (2016) Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan vatandaşlık eğitim politika ve yaklaşımlarının cumhuriyetçi vatandaş eksenli olarak yürütüldüğüne ilişkin kanıtlara ulaşmıştır. Üstel, 1930'lu yıllardan itibaren vatandaşlık eğitiminin amacının "aynı"laşma ekseninde yürütüldüğünü ifade etmektedir (Üstel, 2016, s.138). Karakılıç ve Müjdeci (2014) ise ilgili dönemin vatandaşlık anlayışının, organik bir çoğunluğun üyesi ya da bir ailenin ferdi olmak olduğunu Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında kimlik ve vatandaşlık kavramına dair gerçekleştirdikleri araştırmalarında belirtmektedirler. Bu sonuçlar, dönemin resmi eğitim politikaları ile Ülkü Dergisi'nin amaç ve söylemleri arasında benzerlikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Yeni rejim-yeni vatandaş projesi kapsamında yazım kadrolarının en baskın söylemi olan cemiyetçilik, memleket için en makbul olan vatandaş profilini ortaya koyarken aslında tebaa ya da kul olmayı unutmalarını bekledikleri halktan yeni bir ad ile eskinin devamını talep etmektedir. Kaya ve Biçer (2021) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar olan süreçte vatandaşlık kavramını inceledikleri çalışmalarında, 1913 ile 1948 yılları arasında ele alınan eğitim programları ve ders kitaplarında bir yandan hak ve özgürlükler vurgu yapılırken diğer

yandan da genel olarak itaatkâr vatandaş tipinin ortaya koyulduğunu belirtmektedir. Hak ve özgürlüklere karşın itaatkâr bir vatandaş profilinin çizilmesinin ortaya koyduğu çelişki noktasında iki çalışma benzer sonuçlar barındırmaktadır. Ders kitapları ve eğitim programlarında da ortaya koyulan bu çelişki Ülkü Dergisi'nde de kendini göstermektedir. Demokratik bağlamda ele alınabilecek olan hak ve özgürlükler, vatandaşa bireysel düşünme olanağı sağlamalı iken dergide bireyci değil cemiyetçi bir yaklaşım söz konusudur. Dergi kapsamında cemiyetçilik kavramı, modern, demokratik ve inkılapçı söylemler ile sıklıkla ilişkilendirilse de modern, demokratik ve inkılapçı anlayış ile ruhen daha yakın ilişki içerisinde olan bireysel özgürlük ve fertçi bakış açısı ilk sayıdan son sayıya kadar önemsizleştirilmiş ve toplumsal bozulmanın, yozlaşmanın nedenleri olarak görülmüştür. Özellikle liberalizm hem siyasal hem ekonomik hem de sosyal alanlarda arka plana itilmiştir. Bu araştırmadaki bulgulara paralel olarak dönemin önde gelen siyasi figürlerinden olan Recep Peker'in siyasi konuşmalarına dair gerçekleştirdiği çalışmasında Koçak (2018), Ülkü Dergisi'nin, liberalizm ile dönemin siyasal devlet anlayışının uyuşmadığı ve liberal devlet müessesesinin eskidiği söylemlerine sahip olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla ortaya koyulan araştırma sonuçları benzerlikler sergilemektedir. Bu konuya dair Kadığlu (2006) kendi çalışmasında Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin tarihi süreç içerisinde liberal-bireyci boyuttan yoksun kaldığını belirtmektedir. Vatandaşlık anlayışı ve vatandaşlık eğitimi odaklı çalışması ile Kadıoğlu dönemin modern/yeni Türk vatandaşının yetiştirilmesine dair görüşleri ile bu tezde ortaya koyulan temel sonuçları desteklemektedir. Cemiyetin korunması ve yaşatılması, cemiyetin menfaatinin öncelenmesi, cemiyete mümkün olan her konuda hizmet edilmesi ve tüm bu noktalardaki eylemlerin gönülden sergilemesi gibi cumhuriyet vatandaşından talep edilen davranışlar ve eylemler, liberal ve özgürlükçü gibi kavramların negatif yanlarına vurgu yapılarak 17 yıllık yayın sürecinde özellikle ilk sekiz yıllık dönemde ısrarla tekrarlanmaktadır.

Cumhuriyet elitleri ve derginin yazım kadroları, cemiyet odaklı düşünme şeklini cumhuriyetçi, inkılapçı, milliyetçi, halkçı, devletçi karaktere sahip cumhuriyet vatandaşının inşasında bir üst çatı olarak görmektedir. Bu noktadan hareketle tebaadan vatandaşa dönüşüm sürecinde yeni rejimin vatandaş profili oluşturulmuş ve memleket genelinde hedeflenen tüm yapılanmalarda aynı yol izlenmiştir. Gümüşoğlu (2005), Oral (2016), Kızılkaya (2020), araştırmalarında, Ülkü Dergisi'nin Türk vatandaşının modernleşme

sürecinde Altı Ok'un mihver olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu çalışmalara ek olarak cemiyetçi/toplum odaklı anlayışa sahip vatandaş kimliği arzusu Ülkü Dergisi'nde görülmektedir. Modern vatandaş odaklı gerçekleştirilen bu araştırmalar Ülkü Dergisi kapsamında araştırılan vatandaşlık yaklaşımını destekleyen niteliktedir.

Dergi bünyesinde kültür ve din kavramları cemiyetçilik anlayışının ferde kazandırılmasında sıklıkla başvurulan referanslardır. Kültür ve din kavramları, sosyal açıdan bağlayıcıdır. Bu nedenle cemiyetçi anlayışın inşasında kültür ve din, ortak fikirleri, idealleri ve kültürü oluşturmak için sıklıkla kullanılmıştır. Böylelikle vatandaştan beklenen cemiyetçilik ideali bireylerin topluma karşı sarsılmaz bir bağ geliştirilmesi ve bu anlayışın gelecek nesillere aktarılması için kullanılmıştır. Bu düşünce Cumhuriyet Dönemi yönetici kadroları tarafından Ülkü Dergisi'nde sıklıkla vurgulanmaktadır. Katırağ (2019) araştırmasında sınıfsız toplum olarak ifade edilen Türk toplumunda baskın dini kurumlara ve bu kurumların herhangi bir yönlendiriciliğine yer verilmediğini ancak Protestan özellikte bir din anlayışının bağlayıcılığından vazgeçilmediğini ifade etmektedir. Ortaya koyulan bu bulgu Ülkü Dergisi kapsamında toplumsal anlamda birleştirici unsur olarak din mefhumunun tamamen görmezden gelinmediği araştırma bulgusunu desteklemektedir.

5.1.2. Dogmatizme karşı yüceltilen pozitivizm temasına ilişkin sonuçlar ve tartışma

Dogmatizme karşı yüceltilen pozitivizm teması için elde edilen veriler doğrultusunda ulaşılan en temel sonuç; cumhuriyet vatandaşının laik-seküler bir anlayış doğrultusunda yapılandırılma gayretidir. Bu araştırmadaki temel bulguları destekleyen Gökmen ve Baysal (2024), çalışmalarında laik ahlak temelinde bir dönüşüm hedeflendiğini ve bu söylemden Ülkü Dergisi'nin yayın hayatı boyunca taviz vermediğini belirtmektedir. Bu tavizsiz hedef doğrultusunda Ülkü Dergisi'nde, vatandaşa laiklik kavramının dinsizlik olmadığı ve din mefhumunu insanın kendi beden ve vicdan sınırları içerisinde yaşaması gerektiği aşılanmakta ve buna dair alt mesajlar sunulmaktadır. Cumhuriyet elitleri ve cumhuriyet kadroları laik fert ve laik devlet kodlarını, yeni rejimin ve yeni rejime dair belirlenen prensiplerin halka indirgenmesi ve benimsetilmesi konusunda araçsallaştırmaktadır. Laik devlet anlayışı, Osmanlı teokratik yönetimi sonrasında inşa edilmek istenen yeni Türk devlet telakkisinin ve Türk inkılabının temeli olarak münevverlere ve okuyuculara benimsetilmek istenmektedir. Gümüşoğlu (2005) bu tezde ulaşılan araştırma sonuçlarına benzer olarak,

Ülkü Dergisi kapsamında; çağdaş bir toplum için dinin siyasal alandan uzaklaştırılması ve yeni bir toplum için ümmet toplumuna dair sembollerin laiklik ideolojisi ile bertaraf edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Gümüşoğlu'nun ulaştığı araştırma sonuçları ile bu araştırmadan elde edilen sonuçlar laiklik ve dini yönetime karşı dönemin yöneticilerinin benimsediği yaklaşıma dair paralel sonuçlar ortaya koymaktadır.

Osmanlı devleti ve kurumlarının sahip olduğu din temelli anlayışın karşısına laiklik üzerine bina edilen yeni Türk rejimi konulmaktadır. Oluşturulan bu zıtlık, ilim-bilim karşılaştırılması söylemleri üzerinden anlatılmaktadır. Pozitivist bir dünya görüşünün halkta karşılık bulması adına dogma olarak nitelendirilen her türlü inanç, hurafe ve taassup reddedilmektedir. Özellikle hukuk, siyaset, sağlık vb. toplumsal meselelerde akılcı dünya görüşünün cumhuriyet vatandaşına kazandırılmasına yönelik söylemlere farklı alanlarda kaleme alınmış makalelerde sıklıkla rastlanılmaktadır. Halkın hurafelerden ve dinin kısıtlayıcılığından kurtularak özgür düşünme yetisi geliştirmesi hedeflenmektedir. Halkın laik bir yaşam tarzını benimsemesi, kendilerini aydın olarak tanımlayan kesim tarafından dogma düşünceden kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Katırağ (2019) "bir din politikası olarak tanımladığı" laiklik kavramı ile hem dinin cemiyet hayatındaki etkisinin hafifletilmesini hem de halkın taassuplarından kurtarılmasının hedeflendiğini belirtmektedir. Topluca bir gelişmeyi beraberinde getirecek olan bu anlayış ile dinin boş bıraktığı noktalara yurttaşlık ve ulus düşüncesinin getirilmesi ve akabinde yeni bir pozitivist ahlak anlayışının oluşturulmaya çalıştığını ifade etmektedir. Hedeflenen pozitivist ahlak ise akıl ve ilim eksenlidir. Bu noktada Ülkü Dergisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmaların ulaştıkları sonuçlar birbirini tamamlar niteliktedir. Pozitivist ve akılcı dünya görüşünün etkin olarak öne sürüldüğü ve ciddiyetle önemsendiği bir diğer konu da halk terbiyesidir. Kendilerini aydın olarak tanımlayan cumhuriyet elitleri, laiklik kavramını halk terbiyesi projesi kapsamında pozitivist ve akılcı dünya görüşünün inşası olarak sunmaktadır. Bu zihin inşası için benimsenen araçlar; çoğunlukla geçmişin kötü dini yönetimleri, taassup, hurafe ve cehaletin sebep olduğu olumsuz durumlara dair söylemlerdir. Halk terbiyesi projesinin bir boyutu olan köylü terbiyesi konusunda da halk terbiyesinin laik ideolojiye dair benimsediği yollar, yöntemler ve araçlar kullanılmaktadır.

Dergi kapsamında laik ideoloji, inkılapçılık ideolojisi ile sıklıkla ilişkilendirilmektedir. Değişim, dönüşüm ve modernleşme gibi ilerici mesajlarla beraber aktarılan inkılapçılık, toplum genelinde hedeflenen laiklik için zemin hazırlayıcı niteliktedir. Soncu (2012) bu tezde ortaya koyulan sonuçları destekleyen bakış açısıyla İnkılapçılığın; yenilikleri benimseyerek halka ulaştırmak, bireyin yenilikçiliğe, değişime ve dönüşüme heyecan duymasını sağlamak, geçmişe dair özlem ve hayranlık duyulmasının önüne geçmek ve son olarak eski müesseselere bağlılığı koparmak olarak dergi kapsamında ifade edildiğini ortaya koymaktadır. Dergi bünyesinde İnkılapçılığa dair bakış açısı itibariyle araştırma sonuçları bu çalışma ile paralellik göstermektedir. Bunun yanı sıra temelden değişiklik arz eden yapısı sebebiyle laikliğin, halka benimsetilmesi için diğer tüm inkılaplarda olduğu gibi halk terbiyesi projesi işe koşulmaktadır.

5.1.3. Eski olana karşı yüceltilen modernizm temasına ilişkin sonuçlar ve tartışma

Eski olana karşı yüceltilen modernizm teması kapsamında elde edilen en temel sonuç; eski-yeni karşıtlığı üzerine konumlandırılan modernist düşünce yapısının, makbul cumhuriyet vatandaşı profilinde arzulanan bir kazanım olarak görülmesidir. Kasaba (1998, sf. 1), "eski" ile "yeni" arasında katı bir tercihin askeri liderler tarafından yapıldığını ve bu tercihin 20. yüzyılın siyasi ana temasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu seçim doğrultusunda, modernitenin inşası için halkın toplumsal, ekonomik ve siyasi konularda "eski" ile özellikle de Osmanlı Devleti ile irtibatının koparılmaya çalışıldığı sonucuna ulaşmıştır. Modernleşme çalışmalarının eskinin terkedilmesi üzerine konumlandırılması noktasında iki araştırma sonuçları benzerlikler göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, Kasaba (1998) den farklı olarak ulaşılan en temel sonuç, modernizm meselesinin inkılapçı bakış açısı ile sık sık yan yana kullanılması ve inkılapçı düşüncenin modern düşünce olduğu söylemlerinin sıklığıdır. Bunun yanı sıra Ülkü Dergisi'nde inkılapçı/modern düşünce ilericilik, avrupailik gibi söylemlerle yaygın şekilde ilişkilendirilirken, inkılapçılığa ve dolayısıyla modern dünya görüşüne dönük olarak değişim, dönüşüm ve yeniliğe direnç göstermek, ayak uydurmamak ve kabullenmemek gericilik ve asyailik olarak nitelendirilmektedir. Dağtaş ve Tazegül (2005) araştırmalarında, Avrupai ya da Batılı yaşam tarzının modernizm ile Türk medeniyetinin geri kalmışlığının nedeninin ise pozitivist ruha uygun olmayan din eksenli bir yaşantıya sahip olması ile ilişkilendirmektedir. Moderniteye

ve pozitivist yaklaşıma dair Ülkü Dergisi'nin sahip olduğu yaklaşım noktasında iki araştırma sonucu birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Modern/inkılapçı vatandaşın yetiştirilmesi amacına yönelik olarak benimsenen tüm anlayış ve kabullerin karşısına arkaik/eskinin temsilcisi olarak yerleştirilen tematik durum ise Osmanlı İmparatorluğu ve onun uygulamalarıdır. Karakılıç ve Müjdeci (2014) Yurttaşlık Bilgisi ders kitapları üzerinde kimlik ve vatandaşlık kavramlarına dair gerçekleştirdikleri araştırmalarında erken Cumhuriyet Dönemi yıllarında saltanat, Osmanlı, padişah ve padişaha dair olan mefhumlara karşı nefret dolu, mesafeli ve ötekileştirici bir dilin söz konusu olduğunu ve monarşi-cumhuriyet, esaret-hürriyet gibi tezatlıkların vurgulandığını belirtmektedir. İki araştırma Osmanlı'ya karşı takınılan tutuma dair sahip oldukları bulgularda benzerlik göstermektedir. Eskinin en büyük temsilcisi olan Osmanlı İmparatorluğu ve O'nun teokratik yönetiminin karşısına Ülkü Dergisi demokrasi kültürünü ve cumhuriyet kavramını koymaktadır. Övülmek, yüceltilmek ve öne çıkarılmak istenen 'yeni' inkılapçılık ve dolayısıyla demokrasi ve cumhuriyet iken bu öne çıkarılma gayreti '*eski*'nin yani Osmanlı İmparatorluğunun yergisi ile sağlanmaktadır. Ortaya konulan tezatlıklar ve farklılıklar üzerine inşa edilen eski ile yeninin ayrıklığı, hedeflenen modern vatandaş inşası konusunda bir kaynak ya da beslenme noktası olarak görülmektedir.

Yeni Türk devletinin yapılanmasında inkılapçılık ideolojisi ve beraberinde gelen tüm prensiplerin halkta karşılık bulması, halka kazandırılması için modern düşüncenin iyi ve güzel yanlarına olumlu sıfatlar ve anlaşılması kolay metaforlarla vurgu yapılmaktadır. Okuyucuya, gerçekleştirilen her inkılabın bir modernleşme hamlesi olduğu ve muasır medeniyetlere erişme yolculuğunda çok gerekli olduğu mesajı verilmektedir. Dolayısıyla gerçekleştirilen her inkılap hamlesi birer modernleşme aracı olarak görülmekte ve yeni Türkiye vatandaşının bu duruma bu bakış açısı ile bakması beklenmektedir. Kendi çalışmasında benzer bulgulara sahip olan Katırağ (2019), gerçekleştirilen inkılapların halkta yeterinde hevesle karşılık bulmaması akabinde, inkılapları halka anlatacak kurumlara ihtiyaç duyulduğunu ve hasıl olan bu ihtiyaç doğrultusunda Halkevlerinin kurulması ve hemen ardından Ülkü gibi vasıtaların işe koşulması ile modernleşme ve inkılaplara dair anlatı çalışmalarının başladığını belirtmektedir. Dolayısıyla modernleşme gayretine ve inkılapların

halka ulaşmasına hizmet eden Ülkü'nün bu noktalarda sahip olduğu söylem dili yapıcı ve pozitif özelliktedir.

İnkılapçılık ideolojisini benimsemiş yeni modern Türk vatandaşının inşası sürecinde 'halk terbiyesi' projesi memleket genelinde kullanılmaktadır. Özellikle yetiştin halkın birer modern Türk vatandaşına dönüşümünü hedefleyen modern/inkılapçı söylemler halk terbiyesi projesinin ciddi bir ayağını teşkil etmektedir. Ülkü Dergisi'nde modernleşme arzusu ve halk terbiyesi arasındaki ilişki "*Halkta ilerilemek ve medenileşmek hevesi uyandırmak ve bu hevesi daimileştirmek, halka kendi kendini yetiştirecek telkini yapmak ve halkı buna müsait kılmak halk terbiyesinin asıl gayesidir*" (Ülkü, Sayı 2/1933) şeklinde net olarak ifade edilmektedir. Halk terbiyesinin bir alt boyutu olarak köylünün eğitimi konusunda da cumhuriyet rejimi aynı modernist inşanın gayretini sergilemektedir. Memleket genelinde ciddi bir şekilde yürütülen halk terbiyesi çalışmaları kapsamında her vatandaştan gücü nispetinde yardım istenmekte ve görev bilinci ile hareket etmeleri beklenmektedir.

Dergi kapsamında modern düşüncenin oluşum gayretine dair söylemler birçok farklı alanda kaleme alınan makalelerde görülmektedir. Dolayısıyla birbirinden farklı sosyal konularda, halkı modernleştirme gayreti söz konusudur. Burada öne çıkan en temel sosyal konu ise eğitimdir. Maarif kavramına dahil olan tüm paydaşlara dair ciddi modernleşme hareketleri dergi bünyesinde sıklıkla öne çıkarılmaktadır. Öğretmen eğitimi, öğrenci eğitimi, yetişkin eğitimi, ders kitapları vb. konular modernleşme atılımı kapsamında ele alınmış ve bu konularda modern bakış açısının kazanımı ortak gaye olmuştur. Modern bir anlayış kapsamında, makalelerde yaygın olarak tavsiye ve telkin edilen eğitim uygulamalarında sınıf içi ve sınıf dışı eğitim-öğretim faaliyetleri için öğretmenlerden, yeni rejim esaslarının öğrencilere kazandırılması gibi bilişsel etkinliklerin yanı sıra müzik, resim, afiş ve şiir gibi sanat kollarından istifade etmeleri beklenmektedir. Günlük hayattan örnekler sunmak, sınıf dışı geziler düzenlemek ve çocuklara spor faaliyetleri yaptırmak gibi modernist hamleler dergi kapsamında öğretmenlere sık sık tavsiye edilmektedir.

5.1.4. Özcülük temasına ilişkin sonuçlar ve tartışma

Millî dil, millî tarih ve millî sanat unsurları ile cemiyette meydana getirilmek istenen millî kültür anlayışı ve dolayısıyla nihai olarak da millî bir kimlik oluşturma söylemi bu tema kapsamında elde edilen en temel sonuçtur. Dil, tarih ve sanat gibi toplumsal olarak bağlayıcılığı dikkate değer ortak unsurlar ile cumhuriyet vatandaşında ortak düşüncelerin, ortak ideallerin oluşması hedeflenmektedir. Gürses (2010) 1931 yılında yayınlanan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabı üzerine gerçekleştirdiği araştırmasında, *yurttaşın* inşasında dil ve tarih unsurlarının kurucu birer unsur olarak görüldüğü bulgusu bu tezde ortaya koyulan milli kimlik edinimi yolunda dil ve tarih unsurlarının işe koşulduğu bulgusu paralellik göstermektedir. Kızılkaya (2020) da yine bu tezde ortaya koyulan sonuçları destekleyen bakış açısıyla Ülkü'nün Cumhuriyet sonrası hedeflenen yeni bir kültür inşasının başladığı dönemde yayın hayatına başladığını ve bu sebeple tarih, dil ve sanat içerikli makalelerin yoğunlukta olduğunu belirtmektedir. Dil, tarih ve sanatın yabancı etkenlerden arındırılması ve tamamıyla millîleştirilmesi ve sonuç olarak da toplumsal bir kimlik ve kültür yaşamının elde edilmesi ile Türklük bilincinin yeniden canlandırılmasının hedeflendiğini araştırmasında ifade etmektedir. Bu bulgulara ek olarak Ülkü Dergisi'nde cumhuriyet vatandaşının millî bir kimlik edinimi yolunda kullanılan en yaygın söylem "öz" söylemidir. Öz'e dönmek, arınarak Öz'e kavuşmak, Öz'ü yaygınlaştırmak dil, tarih ve sanat konularında öne çıkarılarak Türklük vurgusu ile beraber kullanılmaktadır. Burada vurgu yapılan Türklük kavramı milliyetçi bir ideoloji değil, kültürel olarak öz değerlere geri dönmek ve bu öz değerleri benimsetmek mahiyetindedir.

Millî bir kültür edinimi yolunda, millî dile dair yapılan çalışmalar, üzerinde sıklıkla durulan konulardandır. Halk arasında sıkı bağlar geliştirilmesi, cemiyetin içinde güven unsurunun sağlanması millî bir dilin oluşmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu araştırmadaki temel bulgulara paralel olarak Gümüşoğlu (2005), kültürü oluşturan başlıca unsurlardan birinin yabancı etkenlerden arınmış ulusal bir dil olduğunu ve ulusal dilin uluslaşma yolunda önemli bir yer tuttuğunun Ülkü'nün bütün makalelerinde ele alındığını ifade etmektedir. Dolayısıyla millî bir dil oluşturmak için dilin sadeleştirilmesi, aslına döndürülmesi ve arındırılması dergi kapsamında üzerinde ciddiyetle durulan meselelerdir. Amaçlanan dil birliğinin sağlanması ve dilin özüne döndürülerek millileştirilmesi konusunda Türk diline

dair yapılan çalışmalara özen gösterilmiştir. Dilin sadeleştirilmesi, Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması ve öz Türkçeye dönüş için Türk dilinin kökenine dair çalışmalar yürütülmüştür. Gerçekleştirilen çalışmalardaki en temel gaye ise Türk dilini mümkün olabildiğince tarihsel olarak geriye götürmektir. Tarihi olarak büyük medeniyetlerin dilleri ile ilişkiler kurmak ve ortak kelimeler aramak, Türk dilinin eskiliği, yüceliği ve tarihteki önemini ortaya koymak açısından değerli görülmüştür. Dolayısıyla cumhuriyet vatandaşına Tük dilinin ne kadar engin olduğu söylemi aracıyla millî dil şuuru kazandırılmaya çalışılmıştır. Zürcher (2022) Türk Diline dair gerçekleştirilen çalışmaların 1930'ların aşırı ulusçuluğu ile uyum gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında millileşme/öze dönme hamlesi olarak ifade edilen dil çalışmalarına dair ulaşılan sonuçlar bağlamında iki araştırma paralellik göstermektedir.

Millî dil şuurunun yaygınlaştırılması, Türk dilinin sadeleştirilmesi, arındırılması ve Türk dilinin aslına döndürülmesi Ülkü Dergisi'nde yayınlanan birçok dil makalesinin ortak söylemleridir. Tüm bu söylemlerin yanı sıra millî dil bilincinin inşasında diğer bazı araştırma bulgularında da sıklıkla rastlanan "eskinin kötülenmesi" enstrümanı bu konuda da kullanılmıştır. Bu konu bağlamında "eskinin kötülenmesi" Arapçaya, Farsçaya, Osmanlıcaya ve Osmanlıcanın sahibi olarak ifade edilen Osmanlı İmparatorluğuna karşı sert tutum takınılması ile kendini göstermektedir. Dağtaş ve Tazegül (2005) bu tezde ortaya koyulan sonuçları, Güneş Dil Teorisinin ve dönemin dil çalışmalarının hem Batı uygarlığına yaklaşma hem de Müslüman Osmanlı kimliğinden uzaklaşmak gibi iki önemli görevi yerine getirdiğini ifade eden bakış açısıyla desteklemektedir. Bu iki önemli motivasyon doğrultusunda Ülkü Dergisi'nde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanılan dil krizinin sebebi olarak da yine eskinin yegâne temsilcisi Osmanlıları suçlayan söylemlere sıklıkla rastlanılmaktadır. Dolayısıyla milli dil çalışmalarının uluslaşma, milli bir kültür inşa etme, halkı ortak paydada buluşturup aynı ideallerle donatma gayretinin yanı sıra yeni modern Türk vatandaşını din ve Osmanlı eksenli geçmişten uzaklaştırmak da hedeflenmiştir.

T.D.T.C. memleket genelinde yürütülen Türk dili çalışmalarının sistemleşmiş ve somutlaşmış bir örneğidir. Millî bir dil inşası amacıyla T.D.T.C., mevcut kelimelere karşılık olabilecek yeni kelimeler aramak, dilin kökenini araştırmak, neşriyat çalışmaları yürütmek

ve kurultaylar düzenlemek gibi birçok alanda hizmetler sunmuştur. Türk Diline dair gerçekleştirilen çalışmaların vardığı nihai nokta ise Güneş Dil Teorisidir.

Millî kültür oluşturma çabalarının bir diğer paydaşı olan millî tarih açılımı, tıpkı millî dil çalışmaları gibi ciddiyetle üzerinde durulan bir diğer meseledir. Gümüşoğlu (2005) çalışmasında, bir milletin kültür kalıplarının var edilmesi için tarih çalışmalarının önemsenmesi ön şartının, kurucu kadrolar tarafından da benimsendiğini ifade etmektedir. Ortaya koyulan, İkinci Meşrutiyet sonrası giderek güçlenen ulusçuluğun, dil ve tarih olmadan "millet" in var olamayacağı sonucu ile bu araştırmada ortaya koyulan sonuçlar birbirini desteklemektedir. Milli tarih edinimi/oluşumu amacı itibariyle tarih çalışmalarına dergi boyunca özen gösterilmiş ve tarih bilmenin medeniyet yükseltici ilerici bir bakış açısı olduğuna dair söylemler okuyucuya aktarılmıştır. Dergi kapsamında, ayrıca modernleşme yansıması olarak da ifade edilen millî tarih aşılama çalışmalarında, Osmanlı Devleti'ne karşı gösterilen sert söylemler tıpkı millî dil bilinci çalışmalarındaki haliyle devam ettirilmiştir. Osmanlı, Türk'e tarihini unutturmakla suçlanmış, Osmanlı Devleti'nin güttüğü ümmet odaklı siyaset biçiminin Türk'ün öz tarihini kaybetmesindeki ana neden olduğu belirtilmiştir. Katırağ (2019) dergi yazarlarınca, Türklerin çağdaş Batının gözündeki imajının önemsendiği ve Kemalist devrimle Osmanlı ile bağlarının kopartılarak, köklerine geri dönen yeni bir ulus yaratmak istendiği sonucuna ulaşmıştır. Yeni ulusa özgüven sağlamak isteyen kadrolar, Katırağ'a göre dil ve tarih milliyetçiliğini birer araç olarak kullanmıştır. Dolayısıyla vatandaşta oluşturulmak istenen millî tarih bilinci, Türk tarihinin sadece Osmanlıdan ibaret olmayıp çok daha eskilere dayandığı fikrinin üzerine konumlandırılması noktasında iki araştırma benzer sonuçlar içermektedir.

Ülkü Dergisi kapsamında tarih ve Türkoloji makaleleri Türk tarihinin eskiliği adına ciddi bir yaygınlığa sahiptir. Farklı yazarlar tarafından kaleme alınan makalelerde Sümer ve Eti gibi eski devletlerin Türklüğünü ispatlama çabaları ile Osmanlı ve Selçuklu Devletlerini göz ardı eden söylemler ortak noktalardır. Osmanlı ve Selçuklu devletlerine dair makaleler de dergi bünyesinde yer alsa da bu makaleler, millî tarih bilinci inşasına yönelik değil salt tarih aktarımı formatındadır. Özellikle Fuat Köprülü'nün editörlüğü ile Osmanlı ve Selçuklu tarihine yönelik makalelerde artış görülmektedir. Millî tarih bilinci oluşturma ve Türk Tarih Tezini desteklemek için Türk tarihini olabildiğince geriye götürme anlayışı ile en eski

metinlerde Türklere dair kanıt aramak şeklinde başlayan çalışmalara devamında arkeoloji çalışmaları eklenmiştir. Kızılkaya (2020) ve Ersanlı (2003) tarih araştırmalarının ve özellikle Türk Tarih Tezinin daha emin adımlarla ilerlemesi ve kesin temellere oturtulmasının ancak arkeoloji biliminden alınacak destekle mümkün olacağı bakış açısıyla bu tezde ortaya koyulan sonuçları desteklemektedir. Böylece memleket genelinde arkeoloji çalışmaları önemsenmiş bu alanda yapılan çalışmalar hızlandırılmıştır. Gerçekleştirilen arkeoloji çalışmalarının doğal bir neticesi olarak ise müzecilik ve sergicilik faaliyetleri artmıştır.

Türk Tarih Tezi, millî tarih bilinci oluşturma çalışmalarının somutlaşmış bir örneğidir. Zürcher'in (2022, sf. 225), Türk Tarih Tezi'nin ulusal kimlik ve ulusal bir birlik inşa etmek için Kemalist rejim tarafından kullanılan enstrümanlardan biri olduğu savı ile bu çalışmadaki bulgular benzerlik içermektedir. Millî tarih inşası kapsamında, cumhuriyet yönetimi tarafından belirlenen tüm ilkeler ışığında yürütülerek ortaya çıkarılan Türk Tarih Tezi ile dünya ve insanlık tarihinde Türk'ün önemli rolünü önce cumhuriyet vatandaşına ardından da tüm dünyaya göstermek amaçlanmıştır. Soncu (2012), Türk Tarih tezinin Türklerin tüm dünya medeniyetleri içerisinde büyük bir role sahip olduğu fikri üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir. Türk'ün yüceliğini araştırıp somut kanıtlarla ortaya koyma düşüncesinin, tarih tezinin temel motivasyonu olduğu sonucu itibariyle iki araştırmanın sonuçları paralellik göstermektedir. Dolayısıyla millî tarih bilincine ve Türk Tarih Tezi'ne dair olumlu, yapıcı ve övücü söylemler, millî kültür şuurunun inşası ve bundan hareketle millî bir kimlik edinimi yolculuğunda dönemin kadroları tarafından asla vazgeçilmeyen söylemlerdir.

Milli kültür inşası bağlamında toplumsal birleşme sağlayıcı son unsur milli sanattır. Milli dil ve milli tarih gibi milli sanatın da nihai amacı milli kültür dünyasının inkişafının sağlanmasıdır. *'Öz'* bir sanatın ortaya çıkarılması ya da sanat anlayışında öz değerlere rücu edilmesi dergi kapsamında sık sık tekrarlanan söylemlerdir. Gümüşoğlu (2005) Cumhuriyet'in ilk on yılında sanata yüklenen anlamlardan birinin; yerel motiflerin göz ardı edilmeden muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracak araç olduğunu ve devletin cemiyetçi kültür ve sanat politikalarının Ülkü Dergisi'nde aynı anlayışa sürdürüldüğünü belirtmektedir. Sanatta; milli kimliğin edinilmesi, Öz'e dönmenin ve yerelliği odağa almanın, dergi yazarlarınca ortak bir amaç olarak benimsenmesi noktasında iki çalışma

benzer sonuçlar içermektedir. Milli sanat meselesinde üzerinde en çok durulan konu ise sanatın halk ile bütünleşmesi gerekliliğidir. Bu bağlamda sanat, sanat içindir anlayışı sert söylemlerle reddedilmiş, sanat toplum içindir anlayışına sahip çıkılmıştır. Cumhuriyet elitlerine göre toplumun yani cemiyetin anlamadığı, halka indirgenemeyen sanat anlayışı faydasızdır. Gümüşoğlu (2005), Kızılkaya (2020) bu tezde ortaya koyulan sonuçları destekleyen bakış çalışmaları ile Ülkü Dergisi'nde sanata olan bakış açısının sanat merkezli değil halk faydası merkezli olduğu sonucu ulaşmıştır. Sanatın, elitlerin arasında kalmayarak, öz değerleri ile halka sunulması noktasında öne çıkan amaç, inkılapçılık başta olmak üzere yeni cumhuriyet vatandaşına kazandırılmak istenen her türlü nitelik için bir araç olarak görülmesidir. Milli sanat bilincini cumhuriyet vatandaşına kazandırma noktasında ise her sanat dalında 'öz' odaklı düşünme çabası öne çıkarılmaktadır. Dergi bünyesinde tiyatro, fotoğraf, sinema, müzik, resim, gibi birçok sanat dalının birer halk eğitimi aracı olarak kullanılması ile ortak kültür dünyasının inşa edilmesinin hedeflendiğine dair söylemler yaygındır. Arzulanan ortaklık ya da paydaşlık mefhumlarının kazanımı ise cemiyetin tüm fertlerini 'öz' etrafında toplayabilmek ile mümkün görülmektedir.

Ülkü Dergisi'nde milli sanat ve cemiyetçilik arasında sıkı bir ilişki kurulmaktadır. Oluşturulmak istenen milli sanat bilincinin, fertlerin cemiyet içindeki bağlarını ortak zevkler ve ortak estetik anlayışı ile besleyeceği belirtilmektedir. Cemiyetçi düşüncenin milli sanat anlayışına kaynak olacağı ve yıllardır tıkanmış bir vaziyette olan sanat kültürünün, cemiyetçi bakış açısı ile aşılabileceği düşüncesi, cumhuriyet münevverlerine ve özellikle de genç Türk sanatkârına kazandırılmak istenmiştir. Bu çalışmadaki temel bulgulara paralel olarak Katırağ (2019), Kemalist ideolojide vatandaşın, önce inkılap, devlet ve devletin oluşturduğu toplum için var olduğunu ve sanatçıların da bu idealin birer hizmetkârı olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda sanatta ve sanatkarın üretimi olan her şeyde cemiyete ve ideale bağlılığın esas olarak görüldüğü söylenebilir.

Milli sanatın, milli kültür inşasına hizmet etmesinin yanında inkılap yayıcı bir araç olduğu düşüncesi derginin yazar kadrolarında hâkim bir düşüncedir. Bu düşünce doğrultusunda genç sanatkâra, sanatını birer inkılap propaganda aracı olarak kullanması yönünde söylemler sık sık tekrarlanmaktadır. Ressamdan inkılap resimleri çizerek, müzisyenden inkılap marşları besteleyerek, yazardan inkılap şiirleri yazarak Türk inkılabına

ve Türk inkılabının yayılmasına hizmet etmesi beklenmektedir. Her türlü sanat koluna karşı sorumluluk verici bu tür söylemler dergi bünyesinde yaygın söylemlerdir. Kızılkaya (2020), çalışmasında Ülkü Dergisi kapsamında sanatın, sanatçıya özgü bir üretim alanı olmadığını ve Türk devriminin benimsediği ilke ve prensiplere göre hareket eden ideolojik bir formasyon aracı olduğunu ifade etmektedir. Sanatın, Türk inkılabının arzuladığı vatandaş ve toplum yapısına ulaşmak için yapılan bir etkinlik olduğu noktasında iki araştırma benzer sonuçlar içermektedir. Dönemin siyasi anlayışının ve Ülkü Dergisi'nin benimsediği çerçevede ortaya çıkarılan sanat ürünlerinin halkla buluşması noktasında çaba gösterilmiştir. İnkılaba dair edebi eserler dergilerde yayınlanmış, sahne sanatı ürünleri izleyici ile buluşturulmuş ve Türk inkılabını anlatan görsel sanat ürünlerinin halk ile buluşturulması noktasında ise sergicilik faaliyetleri önem kazanmış ve memleketin her köşesinde halka sergiler düzenlenmiştir.

5.1.5. Cumhuriyet'in ideal vatandaşı temasına ilişkin sonuçlar ve tartışma

'Cumhuriyet'in ideal vatandaşı' temasına ilişkin ulaşılan en temel sonuç, cumhuriyetçi, laik ve inkılapçı gibi sıfatlarla donanmış cumhuriyet vatandaşından ayrıca, Türk Milliyetçiliği ideolojisine bağlılık gösteren, gerektiğinde birer asker olan ve ciddi bir sorumluluk duygusuna sahip vatandaşların olumlu niteliklerle öne çıkarıldığı söylemlerin yoğunluğudur. Cumhuriyet rejimi, dergi kapsamında, vatandaşından Türk olmayı sevmelerini ve Türklükleriyle gurur duymalarını, birer asker gibi sağlam zihinlere ve bedenlere sahip olmalarını ve son olarak da vazife ve sorumluluklarına karşı koşulsuz bir kabulleniş beklemektedir.

Bu tema kapsamında alt temalardan biri olarak Türk Milliyetçiliği söylemleri öne çıkmaktadır. Yoğun şekilde dergide yer olan Türk ifadesinin bu tema altındaki boyutu, özcü bir bakış açısından farklı olarak ırk, soy, toprak, ideal ortaklığı ile ilişkilendirilerek oluşturulmuştur. Bu tema kapsamında yer verilen Türk kavramı önüne getirilen yüce, üstün gibi olumlu ifadelerle pekiştirilmekte ve okuyucuya Türk olmanın sevilmesi ve övünülmesi gereken bir durum olduğu mesajı verilmektedir. Bunun yanı sıra Türk Milliyetçiliğinin ön şartı olarak Türk olmayı sevmek gerekliliği sık sık belirtilen önemli noktalardan birisidir. Derginin ilk yıllarında Türklük kavramı kendisini Türk kabul eden, Türk olmakla gurur duyan ve aynı toprak parçası üzerinde yaşayan herkesin Türk olduğu söylemi ile aktarılırken

ilerleyen sayılarda bu bakış açısı etnisite odaklı bir yapıya dönüşmektedir. Ahmad (2022), dönemin siyasi atmosferi içerisinde kabul göre milliyetçilik anlayışında, Türkiye sınırları içerisinde hayatını sürdüren herkesin Türk kabul edilmesinin vatanseverlerin milliyetçilik yorumu olduğunu söylemektedir. Diğer yorumun ise dünyada yükselişte olan faşist rejimlerin yansıması olarak kendini Pantürkizm olarak gösterdiğini ve bu iki milliyetçilik yorumuna dair mücadelenin günümüze kadar var olduğu düşüncesini ileri sürmektedir. Ahmad'ın (2022) ortaya koyduğu Türk milliyetçiliğinin iki farklı yorumu, Ülkü Dergisi'nde kendini dönemsel olarak ayrışmış olarak göstermektedir. Ülkü'de ırk ve soy bağı üzerinde kurulan Türklük ilişkisinde herhangi birinin Türk olmadığı gibi ifadeye rastlanmazken, Türk Milliyetçiliğini işleyen makalelerin sahip olduğu söylemlerde ulus/millet vurgusunun yaygınlığı, milliyetçilik fikrinin yapı değişikliğini işaret etmektedir. Yıldız (2001), Kemalist ideolojide Türk etnisitesinin gittikçe çok daha merkezi bir konuma geldiğini fakat bu durumun sistematik bir ırkçılığa dönüşmediği bulgusu ile bu teze ortaya koyulan bulguları destekler bir görünüm sergilemektedir. Süreç içerisinde vatan, toprak ve ideal ortaklığından başlayarak, ırk ve soy bazlı bir anlama dönüşen Türk kavramı daima güzel sıfatlar ve güzel metaforlarla okuyuculara sunulmaktadır.

Vatandaşını ideolojik olarak endoktirine ve terbiye etmek isteyen yeni rejim, toplumda bağlayıcı etkiye sahip unsurları bu amaca yönelik söylemlerle dergi aracılığı ile vatandaşa sunmaktadır. Din kökenli olan ve saltanat devrini hatırlatacak herhangi bir ideolojiyi bünyesine kabul etmeyen, kendilerinin ifadesiyle "Kemalist" rejim, Türk Milliyetçiliğini öne çıkarmaktadır. Laik vatandaşın maneviyatı, milliyetçilik duyguları ile beslenmeye çalışılmaktadır. Bu tezde ortaya koyulan sonuçları destekleyen bakış açısıyla Karpat (2019), yeni rejimin memleket genelinde hizmet veren Halkevleriyle, kırsal kesimde yaşayan halkı yeni dinlerinin Türk Milliyetçiliği siyasi kimliklerinin ise cumhuriyetçilik olduğuna inandırmayı amaçladığını ifade etmektedir. Arzulanan laiklik ideolojisinin bünyesine kabul etmediği din kavramının yokluğu ile oluşan boşluk Türk Milliyetçiliği ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu amaca paralel olarak ise milliyetçilik kavramı güzel sıfatlar ve olumlu ifadelerle desteklenmekte ve bu destekleyici ifadelerle yeni Türk vatandaşının milliyetçi bir karaktere sahip olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Türklük kavramına ilişkin derginin sahip olduğu kutsiyet söylemleri iki yolla cumhuriyet vatandaşına ulaştırılmaktadır. İlk olarak insanlık tarihinde Türk izlerinin aranması, bu izler takip edilerek Türk tarihinin olabildiğince geriye götürülmesi ve ardından tarihte yaşanmış önemli olaylarda Türkün mutlak katkısının varlığı vurgulanmaktadır. Diğer yol ise Türk ve diğerleri (özellikle Araplara yönelik olarak) arasında var olan farklılıklara ve Türkün üstün karakterinin diğer milletlerden nasıl ayrıştığına yönelik söylemlerdir. Bu konu bağlamında özellikle din paydaşlığı sebebiyle Türk ve Arap zıtlığı vurgulanmaktadır. Laiklik sebebiyle din mefhumuna yönelik söylemlerden uzak duran cumhuriyet kadroları Müslüman olan Arap ve Türkü, kültürleri, soyları ve karakterleri açısından ayrıştırmak istemiştir. Katırağ (2019), Ülkü Dergisi'nde bazı yazarların İslam'a karşı olsalar da yazarların bu durumu politik bir davranışa dönüştürmediklerini ve milli duygular ile pozitivist laik ahlakı birleştirme gayreti gösterdiklerini ifade etmektedir. Bu hedefe yönelik olarak ise yazarların din etkisindeki Arap milleti ile dine rağmen özünü korumayı başaran Türk'ü dergi kapsamında sıklıkla karşılaştırılarak, Türkün öne çıkarıldığını bulgusu bu çalışmada ortaya koyulan sonuçları pekiştirmektedir. Bu karşılaştırma stratejisi neticesinde de Ülkü'de Arap milletine karşı aşırıya varan negatif ifadelere sıklıkla rastlanılmaktadır.

İnsanlık tarihinde Türk ırkının izlerinin aranması çalışmalarının yanı sıra memleket dahilinde de ırk ve soy odaklı çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar dergi bünyesinde makaleler ile okuyucuya sunulmuştur. Yapılan tarih çalışmalarını, Türklüğe bir standart getirme ya da Türklüğü ölçme amaçlı olarak gerçekleştirilen fiziksel ya da laboratuvar çalışmaları takip etmektedir. Dergi yazarlarınca; yüce Türk olarak tanımlanan Abdülhak Hamit Tarhan'ın manevi şahsiyetinin mükemmelliğinin, onun maddi şahsiyetinin de incelenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Şairin ölümünün ardından gerçekleştirilen otopsisinin sonuçları onun bedenen de üstün bir Türk olduğuna dair ifadelerle aktarılmıştır. Bunun yanında yüzlerce kız ve erkek Türk çocuğu üzerinde antropolojik ölçümler gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlar, Türk vurgusu eklenerek bilimsel dergilerde yayınlanmıştır. Türk Milliyetçiliğinin ırk ve soy odaklı düşünme biçimine doğru evrilmesi ile antropoloji bilimi hızlı bir gelişim sürecine girmiş ve Türk kavramı artık ırk ve soy odaklı olarak anlam değişikliğine uğramıştır. Antropoloji makalelerinin yoğunluğu özellikle 1936 sonları itibari ile Şevket Aziz Kansu önderliğinde artış göstermektedir.

“Cumhuriyet’in ideal vatandaşı” teması altında yer alan bir diğer alt tema “Asker Vatandaş” alt temasıdır. Cumhuriyet vatandaşının sahip olması gereken bir nitelik olarak öne çıkan asker kavramı, askerlik görevi söylemleri ile desteklenmektedir. Ülkü Dergisi kapsamında geniş yer bulan askerliğe dair söylemler Türk’ün ırki savaşçı özelliklerinin yanında gerektiğinde aynı refleksleri yeniden gösterme kabiliyeti ile okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca asker kavramının muhteviyatı fedakârlık ve beden tekamülü/spor kültürü söylemleri ile de ilişkilendirilmektedir. Üstel (2016), Ülkü Dergisi’nde Ankara Halkevlerinin beşinci yıldönümü için yayımlanan makaleden hareketle spora karşı benimsenen dili, militarist olarak tanımlar. İki çalışmanın birbirini desteklediği nokta, spor kültürünün ve beden terbiyesinin güçlü bir asker vatandaş yetiştirmek için başlangıç olarak görülmesidir. Yeni Türk vatandaşının sporu sevmesi ve bedenen güçlenmesi ilk olarak kendisine, sonra sağlıklı nesillerin yetişmesine ve son olarak da vatandaşını asker gibi güçlü yetiştirmek isteyen yeni rejime faydalar sağlayacağı düşüncesi dergi yazarlarınca sıklıkla dile getirilmektedir. Güçlü asker imajı gençlere sunulmakta ve beden terbiyesi/spor kültürü idealize edilmektedir. Bu amaca yönelik olarak askerlik mefhumu olumlu söylemlerle desteklenmiş ve askerlik vazifesinin vatan için kutsiyeti aynı övücü söylemler ile ön plana çıkarılmıştır.

Cumhuriyet rejimi, Türk İnkılabı kapsamında bir spor kültürü oluşturmayı hedeflemiş ve bu hedefe yönelik olarak beden terbiyesi eğitimine dair ifadeler dergi kapsamında ağırlık vermiştir. Beden terbiyesi ve spor kültürüne dair çalışmalar çok öncesinde başlasa da Beden Terbiyesi Kanunu, 16 Temmuz 1938’de çıkartılmıştır. Çıkarılan kanun ile kışla, okul ve vatandaş üçgeninde beden terbiyesi ve spor meseleleri tanzim edilmiştir. Ülkü Dergisi’nde beden terbiyesi ve spor kültürünün, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak adına kaçınılmaz olduğu görüşü savunulmaktadır. Bağırgan ve Candan’ın (2010) çalışmalarından elde ettikleri, sosyal ve ahlaki normların halka ulaştırılması konusunda dönemin siyasilerinin beden terbiyesi ve spor konularına faydacı bir anlayış ile yaklaştıkları bulgusu ile Gümüşoğlu’nun (2005), diğer tüm meselelerde olduğu gibi Ülkü Dergisi’nde spor meselesinin de Cumhuriyet politikalarının halka benimsetilmesi için kullanıldığı savı bu araştırmada ortaya koyulan sonuçları desteklemektedir. Cumhuriyet’in yeni vatandaşı inşa etme konusunda benimsediği modern medeniyetlere ulaşma ülküsünün paylaşılması için sporun ve beden tekamülünün önemsenmesi konusunda iki çalışmanın bulguları

örtüşmektedir. Zihnen tekamülü sağlanmış vatandaşın bedenen de istenen seviyelere gelmesi derginin yazım kadroları tarafından sık sık ifade edilmektedir. Kolektif bir tekâmül arzusu yolunda hem bireylerden hem de yönetici kısımdan beklentiler aynıdır. Zihnen gelişmiş fakat bedenen güçlü olmamanın felaket getirici bir unsur olduğu aktarılmaktadır. Türk sporunun gelişmesi adına Türk gencinden beklenen kolayca hasta olmamak, soğuğa ve zorlu şartlara dayanabilecek bir vücuda sahip olmalarıdır. Devamında ise ülke sınırlarını aşıp global ölçekte başarılar kazanmaları beklenmektedir. Türk gencine bu minvalde bir misyon veren söylemler dergi kapsamında yaygındır. Sağlam kafalar gibi sağlam vücutlar da yetiştirme gayreti çerçevesinde Halkevleri bünyesinde spor şubeleri çalışmalar yürütmüştür. Ataş (2024) çalışmasında, Halkevlerinin Spor Şubeleri ile yürütülen memleket genelindeki spor faaliyetleri ile sağlıklı ve gürbüz gençler yetiştirmenin, memleket sevgisi aşılamanın ve halkta homojen bir yapının sağlanmasının da hedeflendiği bulguları ile bu çalışmada ortaya koyulan bulguları desteklemektedir. Halkevleri çalışmaları arasında önemli bir yere sahip olan spor etkinliklerine ilişkin makalelere Ülkü Dergisi'nde sık sık yer verilmiştir. Spora etkinliklerine dair yaklaşımın, hedeflerin ve beklentilerin ifade edildiği makalelerin yanı sıra Ülkü Dergisi'nde özellikle 19 Mayıs kutlamalarında bedenen kuvvetli gençleri gösteren görsellere sıkça yer verilmiştir.

Asker vatandaşa ulaşma yolunda birer aşama olarak görülen spor kültürü aşılama ve beden terbiyesi çalışmaları 2. Dünya Savaşı öncesinde dünya genelinde iyice gerilmeye başlayan siyasi atmosfer ile daha da hızlandırılmıştır. Akın (2004) erken Cumhuriyet Dönemi'nde, iki savaş arasında kalan tarihi sürecin, potansiyel savaş sebebiyle elde bulunan insan kaynağının en etkili ve en tasarruflu kullanıldığı dönem olduğunu belirtmektedir. Formal eğitim etkinlikleri içerindeki gençlerin askerlik dersleri vasıtasıyla eğitim faaliyetleri dışında kalanların ise gençlik teşkilatlarıyla yarı-askeri bir eğitime tabi tutulmasının insan kaynağının etkili kullanımının kendisini net olarak gösterdiği iki temel konu olduğunu ifade eden Akın (2004) ortaya koyduğu bulgularıyla, bu çalışmadan elde edilen, muhtemel her türlü tehlikeye karşı hazır olmak için zihnen birer asker olan yeni Türk vatandaşının bedenen de aynı nitelikleri taşımasına yönelik ifadelerin ön plana çıkarıldığı bulguları örtüşmektedir. Buna paralel olarak da daha fazla fiziksel efor ve mental güç gerektiren izcilik, dağcılık, kayak, yelken gibi sporlar Türk gencine tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyelerde hedeflenen noktalardan birkaçı olarak; olası bir müdafaaya birer asker gibi zihnen ve bedenen hazır

olmak, güçlü vücutlara sahip olarak sağlıklı nesiller elde etmek ve benimsenen spor kültürü ile muasır medeniyetler ile eşit olmak söylemleri bu tema kapsamında cumhuriyet vatandaşının inşasında okuyucuya aktarılmaktadır.

"Cumhuriyet'in ideal vatandaşı" temasına dair son alt tema "Sorumlu Vatandaş" alt temasıdır. Cumhuriyet vatandaşında inşası hedeflenen bir diğer nitelik olarak "sorumluluk" kavramı, dergi kapsamında mükellefiyetler ve vazifeler odaklı söylemlerle sıkça belirtilmektedir. Genel olarak, cumhuriyet vatandaşından vazifelerini bilmeleri, mükellefiyetlerine sadık olmaları talep edilmektedir. Vatandaşa yüklenen sorumluluklar çoğunlukla çalışkanlık ve fedakârlık söylemleri ile dergi okuyucusuna aktarılmaktadır. Dolayısıyla çalışkan ve fedakâr olmak cumhuriyet vatandaşının sorumluluğu olarak görülmektedir. Devlet ve vatandaş arasında mütekabil olarak ifade edilen sorumluluk anlayışı çoğunlukla ferde sorumluluklarını tebliğ edici söylemler çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Katırağ (2019), bu araştırmadaki temel bulgulara paralel olarak, Ülkü Dergisi'nde Kemalist ideolojinin, vatandaşını, devletine karşı benimseyeceği sorumlulukları ile tanımladığını ve buna ek olarak yeni yurttaş tipinin çerçevesi oluşturulurken, devletine karşı sorumluluklarını önceleyen karakterli bir vatandaş profili arzulandığını belirtmektedir. Devletine sorumlulukları ile bağlı vatandaşın, yetiştirilmek istenen vatandaş profili olması noktasında iki çalışma birbirini desteklemektedir. Diğer yandan devletin vatandaşa karşı sorumluluğunun olmadığı gibi bir söyleme dergide rastlanmasa da ferdin devlete karşı sorumlu tutulduğu meselelerin çokluğu tek tarafa yoğunlaşmış bir anlayışı göstermektedir. Ferdin hakları, ferdin görev ve vazifeleri kadar öne çıkarılmamaktadır.

Fertten, cemiyete karşı sorumlu bir anlayış benimsemesi talep edilmektedir. Ferdin içinde doğmak hasebiyle borçlu olduğu cemiyetin, güçlenmesi, yaşatılması ve korunması konusunda vazifelerle donatılmış sorumlu bir vatandaş olması beklenmektedir. Fertten beklenen bu sorumluluk duygusu reddedilemez ya da aktarılamaz bir yapıdadır. Cemiyet içinde varlığını devam ettiren cumhuriyet vatandaşına, yine cemiyet içinde diğer fertlere karşı da sorumluluk yükleyici söylemlere sıkça rastlanmaktadır. Her vatandaştan gücü nispetinde diğer fertlere ve buradan hareketle cemiyete karşı sorumluluk hissetmesi beklenmektedir. Cumhuriyet kadroları aynı beklentiyi halk içinde daha aydın zihinlere sahip olan kesime karşı da göstermektedir. Elkatmış'ın (2014) Cumhuriyet Dönemi İlköğretim

kitapları üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında, dönemin yurttaş tipinin çalışkan, sorumluluk ve görev bilinci yüksek vatandaş tipinin olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları ve Katırağ'ın (2019) yeni cumhuriyet rejiminde makbul vatandaş tipini, devletine karşı sorumluluklarını bilen, ülkesinin çıkarlarına göre hareket eden, cemiyetin ahengine uyum sağlayan vatandaş olarak tanımlayan bulgularıyla bu çalışmada ortaya koyulan bulgular örtüşmektedir. Cemiyet ve fert arasında kurulan sorumluluk eksenli bağlantı, yeni Türk vatandaşı ve Türk İnkılabı arasında da kurulmaktadır. Vatandaşı, Türk İnkılabına karşı sorumlu tutan söylemler öne çıkarılmaktadır. Türk İnkılabının yayılması konusunda her vatandaştan koşulsuz bir aidiyet talep edilmektedir. Türk İnkılap davasına sahip oldukları ile hizmet etmeyen herkes fazlalık olarak adlandırılırken, bu dava için çalışmanın onur verici olduğu mesajı okuyucuya iletilmektedir. İnkılap davasına gösterilen sorumlu ve sadık yaklaşım aynı zamanda inkılapların merkezi olarak görülen Halkevleri için de beklenmektedir.

Ülkü Dergisi'nde çalışkanlık, Türk vatandaşından beklenen sorumluluklardan biri olarak görülmektedir. Çalışmaktan kaçınmak veya başkalarının çalışması ile yaşamanın ahlaksızlık olduğu ifade edilmekte ve çalışkan karakter göstermek olumlu söylemlerle desteklenmektedir. Çalışkan olmanın millete ve istikbale getireceği avantajlar övülmüş, tembellik yahut işten kaçmak yerilmiştir. Çalışkan olmanın, vatandaşın görev ve vazifelerinden biri olarak öne çıkarıldığı söylemlere sıkça rastlanmaktadır. Çalışkan olmak gibi fedakâr olmak da cumhuriyet vatandaşının sorumluluğu olarak sunulmaktadır. Feda kültürüne dair söylemler birçok farklı konu bağlamında tekrar etse de daha çok *sorumlu vatandaşlık* anlayışı ile ilişkilendirilmektedir. Hilmi (1933), 'Millet Mekteplerine ve Halka Mahsus Yurt Bilgisi' kitabında yer alan "*Her Türk vatanını sevmeyi bir vazife bilir, vatanın menfaat ve namusu için seve seve canını verir, bunu büyük bir şeref sayar*" ve "*vatanın her türlü cefalarına, mihnetine ve arkadaşlarının haksızlığına bile katlanır, ne de olsa doğduğu yeri sevmekte bir zevk duyar*" söylemleri ile yetiştirilmek istenen cumhuriyet vatandaşının fedakâr olmasını vurgulamaktadır. Yeni Türk vatandaşının bir askerden beklenebilecek kadar fedakâr olması noktasında dönemin iki yayını birebir benzerlik göstermektedir. Ortaya koyulan bu benzerlik dönemin vatandaş yetiştirme politikalarının her alanda aynı söylemlerle yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Vatan, millet, cemiyet ve Türk İnkılabının talep ettiği her şeyi feda edebilecek bir vatandaş, cumhuriyet rejiminin arzuladığı vatandaş

profilidir. Türklüğün tarihi kaderi uyarınca Türk vatandaşının ihtiyaç duyulduğunda vazifeler ve prensipler uğrunda fedakârca ölmesi olumlu söylemlerle pekiştirilmektedir. Vatandaştan gerektiği taktirde kendisinden öncekilerin gösterdikleri fedakarlıkların aynılarını, kendilerinden sonrakiler için de göstermesi talep edilmektedir. Talep edilen feda anlayışının ise hiçbir hududu yoktur. İnan (2020), Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kitaplarından biri olan Medeni Bilgiler kitabında *"Bir millet için takdire şayan şayan olan şudur ki, galibiyetten sonra hiç gurur göstermiyerek ve düşmanı hakir görmiyerek ordusunun mükemmiliyetine çalışır ve çocuklarını askerlik vazifesini fedakarlıkla yapabilecek his ve kabiliyette yetiştirir"* cümleleriyle askerlik vazifesi ve fedakârlık vurgusu yapmakta ve dönemin vatandaşlık kavramına dair bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada elde edilen sonuçlar dönemin kabulleri ile paralellik göstermektedir. Çünkü memleket bekası ile memleket vatandaşlarının sahip oldukları fedakârlık anlayışı birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak kabul edilmektedir. Yine aynı şekilde zaman, güç, enerji, can, mal vb. diğer tüm konularda da vatandaşın aynı fedakâr tavır içinde olmasına yönelik ifadeler farklı yazarlarca kaleme alınan çok farklı makalelerde yaygın bir kullanıma sahiptir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde, araştırma süreci ve araştırma bulgularından hareketle Erken Cumhuriyet Dönemi ve Ülkü Dergisi üzerinde çalışmalar gerçekleştirecek araştırmacılar için tavsiyeler sunulacaktır.

5.2.1. Araştırmacılara yönelik öneriler

- Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sosyal, siyasal, kültürel ve politik konular üzerine araştırma yapmak isteyen akademisyenler ve araştırmacılar için Ülkü Dergisi, önemli ve birincil kaynaklardan biridir. Özellikle 1933-1950 yılları arasını kapsayan dönemde, derginin içerikleri dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel atmosferini yansıtan zengin bir içeriğe sahiptir. Bu sebeple, vatandaşlık inşası, toplumsal modernleşme, eğitim politikaları ve kültürel dönüşüm gibi konuları ele almak isteyen araştırmacılar için vazgeçilmez bir kaynak niteliğindedir. Bu çalışma vatandaşlık inşasına yönelik Ülkü Dergisi'ndeki söylemlerle sınırlıdır. Yetişkin

terbiyesi, beden terbiyesi ve köylü terbiyesi gibi konulara odaklanan çalışmalarda Ülkü Dergisi veri kaynağı kullanılabilir.

6. KAYNAKÇA

Abowitz, K. K., ve Harnish, J. (2006). Contemporary discourses of citizenship. *Review of educational research, 76*(4), 653-690.

Ağaoğulları, M. ve Köker, L. (2020). *İmparatorluktan tanrı devletine*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Ahmad, F. (2022). *Bir kimlik peşinde Türkiye.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akarsu, A. H. (2022). *Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Demokratik Vatandaşlık Yeterliklerinin Geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akın, Y. (2018). *Gürbüz ve yavuz evlatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akkuş, T., Kumaş, N., ve Sarıtunç, B. (2020). Erken Cumhuriyet döneminde yoksullukla mücadele kapsamında Halkevleri sosyal yardım şubelerinin rolü. *International Journal of Social Inquiry, 13*(1), 61-86.

Akyüz, Y. (2001). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Albayrak, M. (2023). Halkevleri ve Ülkü Dergisi'nin Türk siyasi, toplumsal ve kültürel yaşamındaki yeri. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, (1), 17-36.

Anderson, B. (1983). *Hayali cemaatler*. *Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (Çev: İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Arıç, A. (2024). Ana hatlarıyla Halkevlerinin oluşumu ve şubelerinin faaliyetleri (1932-1945). *Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 12-33.

Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin kuruluşu ve tarihsel işlevi. *Atatürk Yolu Dergisi, 6*(23).

Atasoy, F. B. (2023). *Ülkü Dergisi (1941-1946) İnceleme-İndeks*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ataş, Z. (2024). *Tek Parti Dönemi Spor Faaliyetleri ve Halkevlerinde Spor Çalışmaları.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Ataş, U. (2003). *Millet Mektepleri (1928-1935)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 3*(1), 43-60.

Aybay, R. (2004). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: Bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, *6*(1), 229-256.

Aykac, M., ve Aykaç, N. (2021). Hayat boyu öğrenme bağlamında Türkiye'nin modernleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951). *Trakya Eğitim Dergisi, 11*(1), 532-549.

Bailey, K. (1987). *Methods of social research.* (3. Ed.). London: Collier Macmillan Publishers.

Bayraktutan, F. (2020). Millet Mekteplerinin halk eğitimi açısından incelenmesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (37), 119-150.

Berkes, N. (2012). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education. An introduction to theory and methods.* Boston: Pearson.

Boumeau, J. (1998). *Fransa'da devrim döneminde yurttaşlar ve yurttaşlık* (Y. Küey, çev.) İstanbul: Kesit Yay.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Candan, N., ve Bağırgan, T. (2010). Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de sporun erken dönem öyküsü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15*(3), 17-32.

Caymaz, B. (2007). *Türkiye'de vatandaşlık: Resmî ideoloji ve yansımaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Caymaz, B. (2008). Citizenship education in Turkey. Nohl, A. M., Akkoyunlu-Wigley, A., ve Wigley, S. (Ed.). 195-226 *Education in Turkey*. Waxmann Verlag.

C.H.P Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940.

Clarke, P. B. (1996). *Deep citizenship*. Illinois: Pluto Pres.

Cook, S., Selltız, C., Jahoda, M., ve Deutsch, M. (1967). *Research methods in social relations*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Copeaux, E. (2014). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine* (A. Berktay, çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. 4. Baskı. Pearson.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çakıcı, D., ve Çakıcı, N. (2024). 1928 Harf İnkılabı sonrası halk eğitiminde mühim bir teşkilatlanma örneği: Millet Mektepleri (1928-1935). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31-52.

Çayır, K. ve Gürkaynak, İ. (2007). The State of citizenship education in Turkey: Past and present. *Journal of Social Science Education, 6*(2), 50-58. doi: 10.4119/UNIBI/jsse-v6-i2-1048

Çeçen, Anıl. (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Çeçen, Anıl. (2018). *Atatürk'ün kültür kurumu Halkevleri*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Çelik, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dağtaş, B., ve Tazegül, M. (2005). Modernleşmeyi okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938). *Kültür ve İletişim* (8), 74-99.

Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(46), 313-328.

Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve liberal anlayış çerçevesinde Türkiye'de vatandaşlık sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 65-92.

Elkatmış, M. (2013). 1998 Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(3), 59-74.

Elkatmış, M. (2014). İlköğretim programlarının yurttaş profili. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *36*(36), 1-14.

Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih. Türkiye'de "resmi tarih" tezinin oluşumu*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Ertunç, A. C. (2004). *Cumhuriyetin tarihi*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Faulks, K. (2000). *Citizenship*. London: Routledge.

Findley, C. V. (2014). *Ottoman civil officialdom: A social history*. Princeton University Press.

Finnegan, R. (1996). Using Documents. R. Sapsford ve V. Jupp (Ed.), *Data Collection and Analysis* içinde (s.138-151). London: Sage

Fraenkel R.J. & Wallen E.N. (2006) *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw-Hill, New York.

Frankel, R. M., ve Devers, K. J. (2000). Study design in qualitative research-1: Developing questions and assessing resource needs. *Education for health*, *13*(2), 251-261.

Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Cornell University Press. Ithaca NY.

Gökçe, S. (2019). Türk modernleşmesinde Halkevlerinin yeri. *OPUS International Journal of Society Researches*, *14*(20), 2327-2350.

Gökmen, M. ve Baysal, S. (2024). Erken Cumhuriyet döneminde Ülkü Dergisinde yayımlanan "Disiplinli Hürriyet" makalesi üzerine bir analiz. *GİBTÜ İslami Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 151-178.

Gözler, K. (2000). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Ekin Kitabevi.

Gözütok, F. D. (2003). *Curriculum development in Turkey*. In International handbook of curriculum research (pp. 604-618). Routledge.

Gulbenkian Komisyonu (2018). *Sosyal bilimleri açın.* (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınları.

Gümüşoğlu, F. (2005). *Ülkü Dergisi ve Kemalist toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Gündüz, M., ve Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci.* 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık

Gürallar Yeşilkaya, N. (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürses, F. (2010). *Türkiye'de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.

Gürses, F. (2010). Kemalizm'in model ders kitabı: Vatandaş için medeni bilgiler. *Gazi Akademik Bakış, 4*(7), 233-249.

Güzel Polat, E. (2011). *Anayasal Vatandaşlık*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.

Hanioğlu, M. Ş. (2008). *A brief history of the late Ottoman Empire*. Princeton University Press.

Heater, D. B. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. (Çev. Meral Delikara Üst). Ankara: İmge Kitabevi.

Hekimoğlu, V. S. F. (2017). Türkiye'de Türkçülük hareketinin ortaya çıkması ve Türk ocakları. *Akademik İzdüşüm Dergisi, 2*(1), 41-50.

Held, D. (1993). *Democrasi: From city states to a cosmopolitan order?*. Cornwall: Polity Press.

Hilmi, İ. (1933). *Millet mektepleri ile halk dershanelerine mahsus yurt bilgisi*, İstanbul: Marifet Matbaası.

Hunt, L. (2004). *Politics, culture, and class in the French revolution: with a New Preface* (Vol. 1). Univ of California Press.

Ilgaz, T. (Haz.). (1996). *Yurttaşlar cemaati*. İstanbul: Kesit Yay.

İnal, K. (2008). *Eğitim ve ideoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

İnalcık, H. (2016). *Osmanlı'da devlet, hukuk ve adâlet*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.

İnan, A. (2020). *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnce, B. (2012). Citizenship education in Turkey: inclusive or exclusive. *Oxford Review of Education, 38(*2), 115-131. doi:10.1080/03054985.2011.651314

Janoski, T., ve Gran, B. K. (2002). The Foundations of Legal and Political Citizenship.

Johnson, C. (1984). Who is Aristotle's citizen?. *Phronesis, 29*(1), 73-90.

Kadıoğlu, A. (2012). Türkiye'de Vatandaşlığın Anatomisi. A. Kadıoğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelikten haklara* içinde (s. 167-185). İstanbul: Metis.

Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de milli eğitim ideolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kara, A. (2019). *Harf İnkılabının Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi.* (Yayımlanmamış doktora tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Karaman Kepenekci, Y. (2005). A study of effectiveness of human rights education in Turkey. *Journal of Peace Education, 2*(1), 53-68.

Karakılıç, C., ve Müjdeci, M. (2013). Yurttaşlık Bilgisi kitaplarında kimlik ve vatandaşlık (1950-1960). *Pursuit of History*, (11).

Karcı, B. Ülkü Dergisi. Atatürk Ansiklopedisi. 03/03/2025 tarihinde https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ulku-dergisi/?pdf=3284 adresinden erişilmiştir

Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, H. ve Som, İ. (2015). Türkiye'de vatandaşlık eğitimi üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 33-50.

Karpat, K. (1963). The People's Houses in Turkey: Establishment and growth. *Middle East Journal 17* (1), 55-67.

Karpat, K. (1974). The impact of the People's Houses on the development of communication in Turkey: 1931-1951. *Die Welt des Islams 15*(1/4), 69–84. https://doi.org/10.2307/1570122

Karpat, K. (2002). *Osmanlı modernleşmesi*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Karpat, K. (2019). *Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasaba, R. (1998). Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm. S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Ed.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik içinde* (s. 12-29). İstanbul: Tarih Vakfı yurt Yayınları.

Katırağ, N. (2019). *Ülkü Dergisinde Kemalizm 1933-1950*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kaya, M. M., ve Biçer, B. (2021). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e vatandaş. *OPUS International Journal of Society Researches, 18*(44), 8025-8053.

Kazancı, N. (2021). *1933-1938 Yılları Arasında Kemalist Halkçılık Öğretisi Üzerine Bir İnceleme: Ülkü Halkevleri Dergisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.

Keleşoğlu, S. (2008). *Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) İle 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programının (2005) Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Keskin, B. (2020). *Atatürk Dönemi Eğitim Düşünürlerinin Vatandaşlık Anlayışı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü, Kastamonu.

Kerr, D. (1999). Citizenship education: An international comparison. London: Qualifications and Curriculum Authority.

Keyman, F. (1997). Kemalizm, modernite, gelenek. *Toplum ve Bilim 72*(Bahar), s.84-99.

Keyman, E. F. ve İçduygu, A. (2009). *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keyman, E. F. ve Kanci, T. (2011). A tale of ambiguity: citizenship, nationalism and democracy in Turkey: A tale of ambiguity. *Nations and Nationalism, 17*(2), 318-336. doi:10.1111/j.1469-8129.2010.00462.x

Kıncal, R. Y. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kısıklı, E. (2012). Atatürk Döneminde Cumhuriyet kültürünü yerleştirme çabaları çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1*(1), 331-340.

Kızılkaya, A. (2020). *Atatürkçü Milliyetçiliğin iki yüzü: Kadro ve Ülkü*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Koç

Koçak, C. (2018). *Recep Peker konuşuyor disiplinli hürriyet.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Kymlicka, W., ve Norman, W. (1994). Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory. *Ethics, 104*(2), 352-381.

Kuhn, S. K. (1991). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Kuş, Z., Arık, B., Altunok, B. ve İridağ, A. (2018). 100 yılda ne değişti? Yeni malumat-ı medeniye ve günümüz vatandaşlık eğitimi ders kitabının karşılaştırılması. *Turkish History Education Journal, 7*(2), 344-371. doi: 10.17497/tuhed.430556.

Lamprou, A. (2015). *Natıon-buildıng ın modern Turkey. The 'People's Houses', the state and the cıtızen*. London: I. B. Tauris.

Leighton, R. (2004). The nature of citizenship education provision: An initial study. *The curriculum journal, 15*(2), 167-181.

Machiavelli, N. (2018). *Prens.* İstanbul: Can Yayınları.

Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Marshall, T. H. (2000). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*. T.H. Marshall, T. Bottomore.

McCowan, T. (2009). *Rethinking citizenship education: A curriculum for participatory democracy*. London: Continuum International Publishing Group.

McLaughlin, P. (2000). *What functions explain: Functional explanation and self-reproducing systems.* Cambridge: Cambridge University Press.

McLuhan, M. Ve Powers, B. R. (2001). *Global köy: 21.Yüzyılda yeryüzü yaşamında ve medyada meydana gelecek dönüşümler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

McMillan, W. J. (2009). Finding a method to analyze qualitative data: using a study of conceptual learning. *Journal of dental education, 73*(1), 53-64.

MEB (1936). İlkokul programı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (1948). İlkokul programı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (1973). Millî Eğitim Temel Kanunu (1739 sayılı). T.C. Resmî Gazete.

MEB (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Millî Eğitim Bakanlığı.

MEB (2010). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi 8. sınıf öğretim programı.

MEB (2017). Öğretim Programları. Millî Eğitim Bakanlığı.

Merriam, S. B. (2018). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Etik. Selahattin Turan (Ed.), *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (3. Basımdan çeviri) içinde (s.199-228). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Merriam, S. B. (2018). Nitel Araştırma Nedir?. Selahattin Turan (Ed.), *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (3. Basımdan çeviri) içinde (s.1-19). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mills, G. E. (2007). *Action research: A guide for the teacher researcher.* New Jersey: Pearson Education.

Neuman, W. L. (2000). *Social research methods-qualitative and quantitative approaches.* USA: Allyn & Bacon Publishing.

Oldfield, A. (2012). Vatandaşlık Doğal Olmayan Bir Pratik mi?. Ayşe Kadıoğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* (1. Baskı) içinde (s. 92-106). İstanbul: Metis Yayınları.

Onbaşı, F. G. (2011). Halkevleri ve ülkü dergisi: Erken Cumhuriyet döneminde köycülük tartışmaları. *Çağdaş Yerel* Yönetimler, 20(3), 69-88.

Oral, M. (2002). Halkevlerinin toplumsal ve kültürel işlevleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 18*(53), 499-527.

Oral, M. (2006). CHP'nin ülküsü: CHP'nin kültür siyasası açısından Halkevleri merkez yayını Ülkü Dergisi. Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

Oral, M. (2016). *Kemalist Cumhuriyetin inşası*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Osiander, A. (2001). Sovereignty, international relations, and the Westphalian myth. *International organization, 55*(2), 251-287.

Osler, A. ve Starkey, H. (2005). *Changing citizenship: Democracy and inclusion in education.* England: Open University Pres.

Otaç, T. (2019). Ülkü mecmuasına göre Türk aydınlanması (1933-1936). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 64, 229-266.

Özdemir, Y., ve Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* (45), 235-262.

Özer, İ. (2020). *Halkevleri*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Özkazanç, A. (2007). *Siyaset sosyolojisi yazıları: Yeni sağ ve sonrası*. Ankara: Dipnot Yay.

Pattie, C., Seyd, P., ve Whiteley, P. (2004). *Citizenship in Britain: Values, participation and democracy*. Cambridge University Press.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Pettit, P. (2003). Agency-freedom and option-freedom. *Journal of theoretical politics, 15*(4), 387-403.

Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş. Nitel ve nicel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Rawls, J. (2017). *Bir adalet teorisi.* (Çev. V. A Coşar). Phoenix Yayınları.

Reisenberg, P. (1992). *Citizenship in the western tradition*, Plato to Rousseau. U.S.A: The University of North Carolina Press.

Roche, M. (1987). Citizenship, social theory, and social change. Theory and society, 363-399.

Rousseau, J. J. (1999). *Toplum sözleşmesi*. Çev. Alpagut Erenuluğ. Ankara:Öteki Yayınevi.

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Saridemir, S. S. (2024). Harf Devrimi ve İstanbul Millet Mektepleri. *Tarih ve Tarihçi*, *3*(1), 41-53.

Silverman, D. (2009). Putting society together: What qualitative research can and cannot say about identities in civil society. In *Conflict, Citizenship and Civil Society* (pp. 210-230). Routledge.

Smith, M. A. (2002). Ballot initiatives and the democratic citizen. *Journal of Politics, 64*(3), 892-903.

Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, otokrasi ve disiplin*, Çev. Osman Yener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, V. (2008). *Eğitim felsefesi* (8 Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Soncu, A. G. (2012). *Kimliklerin İnşasında Kurumsal Dergilerin Rolü: Türk Yurdu ve Ülkü.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Strauss, A., ve Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques.* Sage Publications, Inc.

Sulu, N. (2009). *Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Kadro ve Ülkü Dergilerinin Temsiliyeti ve İşlevleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, A. (2002). *The Ideological Meaning Of The Primary Education In Turkish Modernization.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, A., ve Karaduman, E. (2023). Türkiye'de vatandaşlık eğitiminin yönü (II. Meşrutiyet Döneminden Günümüze 2022). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* (59 Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 75-108.

Taşdemir, A. (2006). *Harf Devrimi ve Halk Mecmuası.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tazegül, M. (2001). *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Modernlik Kurgusunun Ülkü Dergisi Üzerinden İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Tilly, C. (2017). Coercion, capital, and European states, AD 990–1990. In *Collective violence, contentious politics, and social change* (pp. 140-154). Routledge.

Toksoy, N. (2007). *Bir kültürel kalkınma modeli olarak Halkevleri*. Ankara: Orion Kitabevi.

Touraine, A. (2019). *Demokrasi nedir?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uçman, H. (2018). *Türkiye'de vatandaşlık anlayışı (Kuruluştan günümüze).* (1. Baskı). Ankara: Alter Yay.

Ünsal, A. (1998). *Yurttaş olmak zor zanaat. 75 yılda tebaadan yurttaşlığa doğru*. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.

Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi.* Ankara: Dost Kitabevi.

Üstel, F. (2004). *İmparatorluktan ulus-devlete Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstel, F. (2016). *"Makbul vatandaş"ın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne Türkiye'de vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilson, W., Link, A. S., Davidson, J. W., ve Hirst, D. W. (1966). *The papers of woodrow wilson* (Vol. 37). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Yaşar, F. T. (2016). *Alafranga Halleri: Geç Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret*. İstanbul: Küre Yayınları.

Yaşar, F. T. (2018). II. Meşrutiyet döneminde yurttaşlık, ahlak ve medenilik eğitimi: Malumat-ı medeniye ders kitapları. *Osmanlı Araştırmaları*, *52*(52), 311-342.

Yeşilbursa, B. K. (2018). The People's Houses as a model of non-formal education in Turkey (1932-1951). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 16*(25), 1-17.

Yeşilkaya, Neşe G. (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yiğit, E.Ö. (2019). Vatandaşlık: Felsefi, ideolojik ve tarihsel temelleri. Cemil Öztürk, Zafer İbrahimoğlu ve Gülten Yıldırım (Ed.), *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar ışığında 21. Yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 11-34). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, A. (2001). *"Kemalist Milliyetçilik", Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm*, C. 2, Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, E. (2011). *Türkiye'de siyasi partilerin programlarında eğitim-öğretim*. İstanbul: Başka Yerler Yay.

Yonis, H. A. (2021). *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Zürcher, E. J. (2022). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*, (Çev. Yasemin Saner), İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1. ÜLKÜ DERGİSİ, ŞUBAT 1933, İÇ KAPAK

EK-2. ÜLKÜ DERGİSİ, ŞUBAT 1933, RECEP PEKER'İN "ÜLKÜ NİÇİN ÇIKIYOR" MAKALESİ

EK-3. ÜLKÜ DERGİSİ, NİSAN 1933, MEHMET SAFFET'İN "DEVLET VE VATANDAŞ" MAKALESİ

EK-1. ÜLKÜ DERGİSİ, ŞUBAT 1933, İÇ KAPAK

EK-2. ÜLKÜ DERGİSİ, ŞUBAT 1933, RECEP PEKER'İN "ÜLKÜ NİÇİN ÇIKIYOR" MAKALESİ

Sayı Bir
Cilt Bir

Şubat 1933

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

ÜLKÜ NİÇİN ÇIKIYOR

RECEP

İLERİ gidişin hızı, yolcuların ne için ve nereye gittiklerini bilmelerine bağlıdır. Bir ileri gidişte, kazanılacak mesafe ne kadar uzun, yenilecek zorluklar ne kadar çetin olursa bu bilgi şartı o kadar büyük ehemmiyet alır. Yalnız bilenler, ayrı ayrı bilenler de, büyük güçlükleri başaramazlar. Ayni şeyleri ayni suretle bilmek, müşterek mefhumları anlamada birleşmiş olmak lâzımdır. İnsanları bilgi birliği, düşünüş birliği toplar. Bir bilen ve bir düşünenler bir birini severler, biribirine inanırlar. Biribirlerine dayanırlar. En büyük kuvvet; bilen, seven, inanan ve biribirine dayanan topluluktan doğar.

"ÜLKÜ,, karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için... "ÜLKÜ,, bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için... "ÜLKÜ,, millî dile, millî tarihe, millî sanatlere ve kültüre hizmet için.... "ÜLKÜ,, bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan Halkevlerinin ruhundaki hareketi yazı vasıtalariyle yaymak için.... çıkıyor.

Bu tarif, Büyük Millî Reisin mecmuaya yakıştırdığı ve verdiği "ÜLKÜ,, adı ile neşir maksadı arasındaki sıkı münasebeti de gösterir.

"ÜLKÜ,, de büyük davaya inananların, buna Türk cemiyetini inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak istiyenlerin yazıları çıkacaktır. Mecmua, fikirlerine ve ruhuna sadakatle bağlı olduğu Halkevleri gibi hiçbir kâr ve kazanç fikri takip etmeden vazifesini yapacaktır. Mecmuaya yalnız kâğıt, mürekkep gibi malzeme bedelini ve matbaa, posta masraflarını karşılıyacak bir fiat konacaktır.

"ÜLKÜ,, ticaret fikirlerine dokunur bir tarafı olmadığını taassupla gösterecektir. "ÜLKÜ,, ye ilân konmıyacaktır. "ÜLKÜ,, ye yazanlara yazı parası da verilmiyecektir. Bu nokta tesbit olunurken mecmuayı kuvvetli, şerefli ve muvaffa-

kıyetli bir unsur yapmak maksadında en ileri çareleri düşünen arkadaşlar tereddüt ettiler. Para karşılığı yazan kıymetli makalecilerin yazılarından mahrum kalmanın "ÜLKÜ„ için bir eksiklik olacağını düşündüler. Bu mülâhazanın karşısında büyük ve asil başka bir fikir vardı:

"ÜLKÜ„, bir mefkûre mecmuası oluyordu. Derinden duyanların ve içten inananların en büyük zevki, fikirlerini hiçbir maddî kâr karşılığı olmaksızın başkalarına duyurmak, yürüdükleri yolu takip edenlerin çoğalmasına hizmet etmek ve bunu görmektir. Tam mefkûreci, bunun için bir şey istiyen, bir şey alan değil üste kendisinden bir şey verendir. Yalnız kendisinden bir şey de değil lâzım olduğu zaman bu uğurda bizzat kendisini de verendir .

Bugünkü Türk münevverlerini, kendi cemiyetlerini aydınlatacak, yük seltecek, kuvvetlendirecek, tek tek olmaktan kurtarıp kütleleştirecek hizmet için Halkevlerine çağırıyoruz. Halkevlerinin kürsüleri yanında "ÜLKÜ„ nün sütunlarını da onların emrine açık bulunduruyoruz.

Türk cemiyetine bu yoldan yapılacak hizmetin manası, hususî hesaplarımız, kârımız, kazancımız ve şahsî zevklerimiz için, gene bu cemiyetin kuvveti sayesinde, istediğimiz gibi kullandığımız zamanlarımızdan bir küçük kısmını millî bünyenin mermerleştirilmesi, granitleştirilmesi için malzeme olarak vermektir.

Fikirlerine kıymet verilen vatandaşların yazılarını satın almak, bunları bir süslü kap içinde sıralıyarak müşterilerini bulup satmak ve bu yoldan yarısı hizmet, yarısı ticaret olan bir muamele yapmak... Bir mecmua böyle de kurulabilir. Fakat "ÜLKÜ„ yalnız hizmet için kuruluyor. O herkesin müşterek malı olacaktır. "ÜLKÜ„ de bilgi, fikir ve sanat teşhir olunacak. Onda veya onun vasıtasiyle bir şey alınıp satılamıyacaktır. Biz memleketimizde, bu şartlar altında "ÜLKÜ„ ye yazacak bir münevver kütlesi olduğuna inanıyor, bu kütleyi vazifeye çağırıyoruz. Ve biz bu şartlar altında çıkarılacak "ÜLKÜ„ nün okunur ve aranır bir kıymet sahibi olacağına da inanıyoruz.

"ÜLKÜ„ nün izahlarında, teşrih ve tahlillerinde Cümhuriyet, milliyet ve inkılâp fikirleri esas olacaktır. Halkevlerini kuran siyasî fırkanın ana mefhumlar üstündeki telâkkileri birçok vesilelerle açık bir halde yazılmış ve söylenmiştir. Bu izahlara devam için her fırsattan istifade edeceğiz. Birkaç taraflı dağıtıcı, bulanık fikirler "ÜLKÜ„ de yer alamıyacaktır. Yazılar bu bakımdan dikkatli bir göz altında tutulacaktır.

EK-3. ÜLKÜ DERGİSİ, NİSAN 1933, MEHMET SAFFET'İN "DEVLET VE VATANDAŞ" MAKALESİ

DEVLET VE VATANDAŞ

MEHMET SAFFET

TÜRKİYE'DE bugünkü içtimaî felsefeye göre cemiyet ve fert, devlet ve vatandaş mefhumlarını nasıl telâkki etmeliyiz? Bu nokta tavazzuh etmeli ki gençlerimize verilecek içtimaî terbiyeyi sağlam bir esasa bağlamış olalım.

Her şeyden evel cemiyetten ayrı bir fert, tecrübenin tanımadığı mücerret bir mefhumdur. Fertlerden ayrı olan bir cemiyet mefhumu da aynı derecede mücerrettir. Hakikî olan şey insanî hayattır. Bunun ferdî vya içtimaî, hususî veya umumî safhaları vardır. Fakat daima bu hafsalar biribiriyle beraber gider, ve tıpkı Spinozanın cevherinin vasıfları gibi "millî hayat,, , "insanî hayat,, denilen mutlak ve umumî hayatın vasıflarıdır.

Şu halde cemiyet ve fertler, biribirinden ayrılmış olduğu halde müstakil hâdiselere malik değildirler. Bunlar aynı hâdisenin toplu veya dağınık safhalarıdırlar. Aradaki münasebet neferle ordu veya talebeyle sınıf arasındaki münasebete benzer. Bu küçük gurupla bu büyük gurup arasında esas itibariyle bir fark yoktur. Cemiyetten bahsettiğimiz zaman zihnimiz bu kelimenin taallûk ettiği bütün bir halk kütlesini görür; halbuki fertten bahsederken umumî manzarayı bırakıp onu ayrı olarak düşünürüz, güya hakikaten cemiyetten ayrı imiş gibi görürüz. Hükûmet kabinesini teşkil eden zatlerin isimlerini saymak kabine fikrini vermediği gibi toplu bir gurupa birden bakışla fertlerini ayrı ayrı görmek arasında fark vardır. Bir resme baktığımız zaman onun bütünlüğünün uzaktan görünüşü yakına gidip de ayrı ayrı boya parçalarını görmekten tamamen farklıdır. Her ikisinde de aynı şeye bakıldığı halde ayrı ayrı şeyler görülüyor. İşte cemiyet ile fert arasındaki ayrılık da yalnız bu manada olabilir. Resimde olduğu gibi bizatihi ayrılık mevcut değil, ancak müşahit onu öyle görüyor. Binaenaleyh ferde bakış içtimaî gurupa hususî bir bakıştan başka bir şey değildir. Ayrı bir varlığı yoktur. İrsî ve içtimaî âmillerle gurupa bağlıdır.

Bu mülâhazalardan sonra umumiyetle carî olan bir telâkkinin, fert ile cemiyetin ayrı ve hatta biribirine düşman olduğu telâkkisinin yanlışlığı anlaşılır. "İçtimaî,, "social,, kelimesi üç muhtelif manada kullanılır; ve hiç birisinde de müstakil şahsiyete zıt değildir. En geniş manasında bütün insaniyete taallûk eder. Bu manada fert bütün vasıflariyle içtimaîdir. Zira bu vasıfların hepsi şu veya bu suretle umumî hayata bağlıdır. "İçtimaî,, ikinci manasiyle ko-

nuşma ve görüşme hayatını, yüzyüze sempatiyi ihtiva eder. Bilhassa bu manada şahsiyet aşıkâr olarak mevcuttur. Üçüncü manada müşterek hayrın yapılmasındaki, cemiyetin mukadderatındaki iştirak ve alâka derecesi murat edilir. Yani bunda bir nevi ve belki en yüksek ahlâkilik manası vardır. Cinayet ve menfaatperestlik gayri içtimaîdir dediğimiz zaman bu üçüncü manaya muhalif bir hareket murat ederiz.

Ferdiyetçilik ve cemiyetçilik "sosyalizm,, kelimelerinin ifade ettiği mana da fert ve cemiyet arasındaki münasebete benzer. Aralarında zannedilen mübayenet mevcut değildir. Ferdiyetçi bir temayülü gösteren hâdise gene cemiyetin bünyesinden çıkmıştır ve içtimaîdir. Aynı suretle cemiyetçi telâkki edilen bir hâdise de muhakkak ferdî bir safhayı ihtiva etmektedir. Avrupa tarihinin başlıca devirlerinin inhitatı şu veya bu esasa göre bu tek mefkûrenin ikiye ayrılarak materyalist bir egoizme sapılmış olmasında görülebilir. Atina'da sofistler devri böyle idi. Yunanistan'ın inhitatında bu ahlâkî sukut büyük bir âmil olmuştur. Roma İmparatorluğunun sukutu içtimaî ruhun tereddisi ve "her fert kendisi içindir,, düsturiyle ifade edilen bir nevi egoizmin zuhuriyle meydana gelmiştir. Orta çağın feodalite devri derebeylerin ferdiyetçiliğine istinat etmiyor mu idi? Rönesans ve reform devirleri ise gene ferdiyetçi bir temayülü ifade eder; 17 inci ve 18 inci asırların septik, entellektüalist cereyanları da gene kuvvetli bir ferdiyetçilikti. Zamanımızda ise demokrasi mefhumu ile müstakil şahsiyetler ve cemiyet mefkûresi en ahenkli bir şekilde hakikî vahdetine irca edilmiştir. Feryidetçilik diye bu kadar vasî manalar ifade eden bir kelimenin hiçbir mana ifade etmediğini kabul etmek belki daha doğru olur.

Cemiyet ferdî hukuku gasbediyor denildiği zaman buradaki cemiyet kelimesinden bir ferdin meydana getirdiği bir cereyan murat ediliyor. Cemiyetin de ferdî şahsiyetten ayrı bir manası yoktur. Hasılı nerede hayatı cemiyet halinde bulursanız orada hayatı ferdî olarak da bulacaksınız; ve nerede ferdî olarak bulursanız orada içtimaî olarak da bulacaksınız. Devletin vazife si bu ikisini ahenkli bir şekilde inkişaf ettirmektir.

Birçok kimseler fert ile cemiyeti sadece biribirinin zıttı olarak değil, aynı zamanda birinciyi ikincinin esası olarak kabul ederler. Böylece fertlerin cemiyeti meydana getirdiği kabul olunur. Bunun aksi olan iddia da garip görünmekle beraber kuvvetli bir içtimaiyat mektebinin esaslarındandır. Birincinin sebebi hayatın ferdî safhasını kolaylıkla ve tabii olarak düşünebilmemizden ileri gelir. mücerret düşünebilmek epiyce faal Gurupları, cemiyetleri ve beşeriyeti ve terbiye görmüş bir muhayyileye ihtiyaç gösterir. Cemiyeti umumiyetle fizikî varlıkların mecmuu gibi görürüz, onu canlı bir kül olarak gösterebilmek epiyce müşkül bir iştir. Onun için birçokları cemiyeti esrarengiz bir şey telâkki eder ve bir şeniyet olduğundan şüphelenmeğe mütemayil olur. Bazıları fert ile ce-

miyeti karşı karşıya mükayese ettikleri zaman ferdi fena, cemiyeti iyi görürler. Tekâmülün ferdiyetten içtimaîliğe doğru gittiği ileri sürülür. Binaenaleyh fert cemiyetten eveldir ve tekâmül ettikçe cemiyet meydana gelir derler.

Halbuki fert ne zaman itibariyle cemiyetten evel, ne de manen onun üstündedir. Eğer içtimaîlik daha yüksek bir zihnî hayatın mahsulü ise, bu hayvanlara kıyasen insanın daha yüksek oluşundandır. Eğer iptidaî kabilelerin manen ve ruhan aşağı olduklarını kabul dersek fertlerinin de aynı derecede aşağı olduklarını kabul etmeliyiz. Her ikisinin de terakki veya tereddisi daima mütevazin olmakta ve biribirinden ayrılmaz bir haldedir. "Millî hayat,, "insanî hayat,, her ikisini toplıyan bir vahdettir, bir küldür. Ferdî hayat, içtimaî hayat diye tamamen müstakil bir tecezzi kabul etmez. Meselâ Shakespeare ne tamamen müstakil bir fettir ne Her ikisinin birleşmesinden meydana gelmiş, tecezzi kabul etmez bir vahdettir. Bazılarına göre insiyakları ferdî ve içtimaî diye iki kısma ayırmak da doğru değildir. Son ruhiyat telâkkileri insanı bir kül olarak kabul eder. Fert ancak bütün insiyaklarının ahenktar bir surette tevazün ve inkişafiyle yükselir ve binaenaleyh ancak bu suretle içtimaî olur.

İçtimaî telâkki, cemiyet azalarının şahsî hayatlarının içtimaî kıymetlerle mütevazin olarak inkişafı demektir. Ahenkli bir inkişaf temin etmek idealine teveccüh eden bir cemiyet nazariyesi vazıhan teşriki mesaiyi esas ittihaz eder. Bu noktada büyük filesof Aristo ile birlikte diyebiliriz ki cemiyet iyi şahsiyetler yetiştirmeği hedef ttihaz eden beşerî münasebetlerden ibarettir. İçtimaî hayat esas itibariyle müşterek maksatların husulü için birlikte çalışmadır. Bu itibarla cemiyetin en çok tecezzi etmiş olması, içinde teşriki mesaisinin en mükemmel ve tamam olması demektir.

Fakat bunu söylerken iki noktayı göz önünde bulundurmak lâzımdır: Evvelâ teşriki msainin müspet ciheti, yani karşılıklı yardımı olduğu gibi menfi ciheti de, yani çarpışması ve geçimsizliği de vardır. Bunun telâfisi için "tolerans,, denilen tesamüha malik olmak lâzımdır. Saniyen içtimaî hayat ile devlet hayatını biribirinden ayırt etmeliyiz. Devletin alelâde içtimaî hayattan ayrı olarak iki mühim farikası vardır: Biri devlet hayatının muayyen müesseselerle tebellür etmiş olması; diğeri devletin mecburî bir teşarük şekli oluşudur. Devlet, umumî meselelerle meşgul olarak umumî kanunlar koyar. Bu kanunlar ferdin tabiatindeki hususî temayüllere uygun olmıyabilir O, cemiyetin kökü ile meşgul olduğundan tezyinatını düşünmez. Bundan başka devletin kanunları arkasında bir kuvvet vardır ve hudutları içinde yaşıyan her fertten ister istemez bir itaat bekler. Bu hususta ihtiyarî hareket yoktur. Halbuki içtimaî hayatın alelâde teşarüklerinde böyle bir cebir mevcut değildir, nihayet onlardan ayrılmak mümkündür.

Fakat devletin kanunu tam bir ihtiyacın mahsulü olmadıkça gayritabiî bir mecraya girer ve ahlâkî ve manevî kıymetini kaybeder. Düşünmeli ki bir devletin en birinci vazifesi ahlâkî ve manevî ufulesidir.

Şimdi ferdin hukuk ve hürriyetinin devlet ufulesiyle hangi noktalarda çarpıştığını görelim. Böyle bir çarpışma hakikaten var mıdır? Her şeyden evel şunu bilmeliyiz ki hürriyet içtimaî bir mefhumdur; içtimaî kayıtlar olmadan hürriyet tasavvur edilemez. Cemiyet içinde yaşamıyan bir adam tahayyül etsek onun için hürriyet mefhumunun manası yoktur. İçtimaî bir mefhum olarak hürriyetten kastettiğimiz mana cemiyetin bütün uzuvlarına aynı derecede şamil olabilen bir hürriyettir. Yoksa kuvvetlinin zayıfı ezmesi demek değildir. Binaenaleyh takyidat olmadan böyle bir cemiyetin mevcut olamıyacağı anlaşılır. Hürriyetin tesisi demek bir takım kayıtları teşkilât altına almak demektir. Kendi kendini idare eden müstakil bir halk kütlesinde yani deomkratik bir cümhuriyet şeklinde idare edenlerle idare edilenlerin teması kadar zarurî bir ihtiyaç yoktur. Ancak o sayede bütün vatandaşlara mütesaviyen şamil olacak bir hürriyet tesisine imkân hasıl olur. Aksi takdirde yani demokratik olmıyan mutlakiyetçi veya müfrit sosyalist bir cemiyette bazılarını terbiye etmeğe tahsis edilen müesseseler, diğerlerini ahlâksız ve gayriiçtimaî yapar. Saltanat devrinin sarayları, seramedanı bunun bariz bir nümunesidir. Devlet halkın idaresinin tecellisi olmadıkça bu daima böyle olmuştur.

Görülüyor ki demokratik bir devlette siyasî murakabeden, teşriî ve idarî makineden daha mühim esas ahlâkî meseledir. Müesseselerin manevî rolleri ve hususiyetleridir. Vatandaşların ferdî hakları ve vazifeleri hep birden cemiyetin ve devletin tanıdığı manevî nizam sistemini meydana getirir. Vatandaşların ferdi hakları ise ancak umumun müşterek menfaati esasına istinat edebilir ve daima bir vazife ile müterafiktir. Onun içindir ki hak mefhumu cemiyetin mahsulü olan ve onun kefaleti altında bulunan bir şeydir. Müfrıt sosyalizm ise vatandaşın hak ve mesuliyetini inkâr etmek şöyle dursun onu âdeta esir mevkiine indirir.

İşte demokrasi, vatandaşlar arasında veya vatandaşlar ile devlet arasında ahenkli bir teşriki mesaidir, dediğimiz zaman bu tarif hak mefhumunun bu suretle doğru olarak anlaşılmasının tabiî bir neticesidir. Hakikî demokratik rejimde bu tarif en yüksek tecellisini bulmuştur. Türk milleti tarihte görülmedik fedakârlık ve kahramanlığı ile kurduğu cümhuriyet rejiminde bu yüksek ülkünün tahakkukunu istihdaf ediyor. Büyük Gazi milletine bu hedefi kuvvetle göstermiştir. Üzerinde yürüyeceğimiz ve yükseleceğimiz yol ancak bu yoldur.